

IOAN VLAȘIN

COMPETENȚA

PARTICIPAREA DE CALITATE LA ÎNDEMÂNA ORICUI

EDITURA UNIREA
2013

Competența se dobândește, fiind, ca scop, ceea ce ne mișcă, ne îndreaptă către ceva, la urma urmelor, ne instituie ca ființă melioristă. Mai bine, mai adevărat, mai frumos, ne măsoară individual și social.

Profesorul Vlașin îndrumă și îndeamnă și o face cu știință și cu pricepere pedagogică. Dar în primul rând îndemnul este la stăruință. Virtute (ca putere) a omului, competența se capătă cu dăruire și efort. Este bine că autorul acestei bune și folositoare scrieri apasă pe nevoia de performanță (la orice scară și în orice rol) prin travaliu îndelungat și bine condus. Nu este de ajuns să dorim, mai trebuie și să ne dăruim. Poate că aceasta este morala scrierii profesorului Vlașin.

- Academician Gheorghe Vlăduțescu

Este o lucrare foarte bună care ar face cinste oricărei somități. Mi-a plăcut logica ei, coerența, modul de argumentare, evantaiul larg al bibliografiei, din domenii diferite dar în legătură organică cu tematica, limba accesibilă deși tratează un material atât de dificil.

- Scriitor Miron Scorobete

IOAN VLAȘIN

COMPETENȚA

PARTICIPAREA DE CALITATE LA ÎNDEMÂNĂ ORICUI

EDITURA UNIREA
ALBA IULIA - 2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VLAȘIN, IOAN

Competența : participarea de calitate la îndemâna oricui / Ioan

Vlașin. - Alba-Iulia : Unirea, 2013

ISBN 978-606-8298-24-5

331.101.6

© Ioan Vlașin 2013

Tehoredactare computerizată: Iulian G. Necea

Coperta: Samuel Bogdan

„Dacă însă pătrunzi în domenii cu adevărat noi, se poate întâmpla să fie nevoie nu numai de preluarea unor conținuturi noi, ci ca însăși structura gândirii să se schimbe pentru ca noul domeniu să poată fi cu adevărat înțeles.”

Werner Heisenberg

CUPRINS

Cuvânt înainte.....	15
Argument	17
Introducere.....	19
<i>Partea I – Semnificații competență.....</i>	<i>25</i>
Capitolul 1. Competența – participare de calitate	27
Nevoia de competență.....	27
Scurt istoric al noțiunii de competență	30
Înțelegerea competenței	31
Participarea de calitate.....	33
Competența – concept integrator.....	35
Perspectiva integratoare	35
Perspectiva individuală	37
Perspectiva interacțiunilor	38
Aportul la ameliorarea interacțiunilor	39
Competență sau expertiză?.....	40
Capitolul 2. Competență și prezență.....	43
Puterea calmului	44
Importanța prezenței	46
Pierderea prezenței	48
Cele trei cercuri ale energiei	49
Participarea și cele trei cercuri ale energiei	52
Capitolul 3. Competența – coerență, integrare, sens.....	53
Legătura coerență – integrare în realizarea a ceva nou	54
Importanța coerenței și a integrării	56
Competență și transdisciplinaritate.....	57
Capitolul 4. Educația și competența.....	63
Îndepărtarea de pericolul învățării greșite	64
Introducerea competenței în educație.....	67
Obiecții la abordarea centrată pe competență.....	69
Câteva răspunsuri la obiecții	72
Exemplificări și explicații la competențe	76
Exemplul I. Conducerea automobilului	76

Exemplul II – Comunicare.....	77
O posibilitate de generalizare.....	79
Directorul și răspunderea pentru rezultate.....	82
Capitolul 5. Competență și valori.....	85
Există competență fără libertate?	85
Întâlnirea cu valorile	86
Binele	86
Adevărul	86
Frumosul	88
Valori complexe.....	89
Între valorile proclamate și cele asumate.....	90
Capitolul 6. Competența și relația stat-privat	93
Competența și conducerea politică.....	94
Evoluția statului spre creșterea participării	96
Capitolul 7. Competența în viața cotidiană	99
Factorul Fred – acțiunea omului competent și împlinit	99
Alte exemple de inițiative de tip Fred.....	101
Capitolul 8. Aproximarea de competență.....	103
Integrarea nevoilor și motivația	103
Realizarea autonomiei și responsabilitatea	105
Dezvoltarea măiestriei – Învățarea	107
Importanța prietenilor	109
Iubirea și formele ei	111
Iubirea ca atașament.....	111
Iubirea ca sentiment	112
Iubirea ca dar.....	113
Iubire, abilități și competență.....	113
Integrarea – Călătoria spre Împărăția Cerurilor	116
Învățătura mireanului despre călătorie	116
Egalitatea cu sine	117
Trei prieteni buni	117
Unitatea naturii umane	118
Prietenii nevăzuți.....	119
Demers științific în organizarea propriei vieți.....	119
 <i>Partea a II-a Ameliorarea participării personale.....</i>	 <i>121</i>
Capitolul 9. Fiziologie și psihologie	123
I. Specializarea emisferelor cerebrale	123

Domnul Stânga, Doamna Dreapta	126
Armonizarea utilizării creierului.....	127
II. Procese primare, învățare, sensul vieții.....	128
Implicare perceptivă sau reflexivă	128
Stereotipiile și eliminarea specificului	131
Înghetarea lumii și învățarea reproductivă despre obiecte	134
Alterarea gândirii și favorizarea memelor	136
Mema – virusul minții.....	137
Control de la distanță sau responsabilitate?	139
Propriul lider	140
Suferința – sub transformare.....	145
Competența – calea cea mai bună spre împlinire	146
Sensul activității și memoria viitorului	146
Capitolul 10. Un alt tip de învățare	151
Gândirea holist – dinamică	152
Educația și gândirea conformistă.....	154
Conștient și inconștient	155
Intuiția.....	160
Un instrument necesar, la dispoziția oricui.....	162
Liberul arbitru.....	165
Eul și sinele.....	166
Dincolo de starea de flux – în preajma limitelor.....	168
Capitolul 11. Jocul interior și performanța	171
Încărcarea bateriilor	171
Eurile 1 și 2	172
Educația naturală a Eului 2. Calea variabilelor.....	176
Justificarea demersului bazat pe urmărirea variabilelor	178
Importanța conștientizării	178
Importanța scopului	178
Analogie – Aglomerare sau îmbunătățire de programe?	179
Identificarea cu Eul 1 și dificultățile „antrenamentului”	181
Rezistența la schimbare	183
Partea a III-a Ameliorarea interacțiunii, jocul cu ceilalți.....	185
Capitolul 12. Analiza interacțiunilor interpersonale.....	187
Identități inconștiente	187
Influența nebanuită a celorlalți.....	189
Analiza structurală.....	191

Copilul.....	193
Adultul	194
Părintele	194
Legătura cu specializarea emisferelor cerebrale.....	195
Analiza tranzacțională.....	196
Capitolul 13. Relația specială Eu –Tu.....	205
Iluzia asociată imaginii de sine	205
Eu – Tu – întâlnirea cu ființa și cu atemporalul	206
Revelația prin Tu	212
Capitolul 14. Comunicarea nonviolentă – limbajul vieții	215
Componentele comunicării nonviolente.....	217
Limbaje des întâlnite.....	219
Limbajul de șacal	219
Limbajul de girafă.....	220
Jocurile sociale și comunicarea nonviolentă.....	221
Importanța responsabilității	221
Schimbare de paradigmă în comunicare	222
 <i>Partea a IV-a Participarea la grupuri, jocuri colective</i>	 <i>223</i>
Capitolul 15. Cultura de grup.....	225
Capitolul 16. Puterea culturii	229
Repere culturale.....	232
Capitolul 17. Știința despre dubla participare.....	235
Lumina – un fenomen de neexplicat	235
Mecanica cuantică – echilibru prin participare „discretă”	237
Abandonarea căutării de explicații teoretice.....	238
Comportament dual al particulelor	240
Rafinarea rezultatelor mecanicii cuantice.....	243
O înțelegere pornind de la mecanica cuantică	244
De la fizica cuantică la competență.....	245
Ecuția ființării	245
Omniprezentul dualism.....	247
Capitolul 18. Filosofia	249
I. Puterea suflătească.....	249
Demers științific și persoană	249
Căderea în obiectivism.....	252
Energie și putere	254
Detașarea de instituții, analiza culturii instituționale	256

Ordine înăuntru sau afară?	257
Bătălia ce trebuie dusă – dualismul dinăuntru	258
Formarea caracterului, educația și guvernarea corectă.....	262
II. Heidegger, Eul 1, Eul 2 și transformarea timpului în Ființă ...	264
Întâlnirea cu timpul și cu lumea	265
Competența – participarea cu grijă	267
Raportare la experiența altora.....	271
Imposibilul autentic laolaltă în lume	272
Despre ființă după Heidegger	275
Capitolul 19. Iubirea – invitația la participare	279
Îndrăgostirea	280
Calea relației, îmblânzirea.....	284
Lupta sufletelor, ajutorul unui Tu.....	285
Iubirea necondiționată.....	290
Capitolul 20. Religia.....	295
Rostul religiei	295
Păcatul, căderi în lume	297
Căderi din perspectiva Eurilor.....	299
Separarea de semeni datorită comparațiilor.....	299
Imagine contaminată, întemeierea pe realizări	301
Căderi în grup	302
Darul iubirii.....	302
Capitolul 21. Calea creștină	305
Calea prieteniei.....	306
Un Dumnezeu paradoxal și smerit.....	308
Virtuțile iertării.....	312
Noblețea	312
Beneficiile iertării	313
Compașiune și iertare	315
A cere iertare – abandonarea Eului 1, deschiderea spre Tu....	317
Un Tu desăvârșit.....	317
Importanța asumării morții, comuniune, competențe.....	320
Competența – calitatea slujirii	322
Participare și împărtășire	324
Lucrarea diavolului.....	325
Capitolul 22. Sinteze, analize	327
Academismul și educația	328
Academism și cultură	331

Pace între știință, filosofie, religie	335
Capitolul 23. Literatura.....	337
Cartea bate filmul	338
Slujirea, competența ascunsă în literatură.....	339
<i>Partea a V-a – Exemplificare dezvoltare competență</i>	<i>343</i>
Capitolul 24. Principiile lui Fred	345
Curajul de a fi tu însuți, puterea umană manifestată	345
Principiile unui Fred – trăirea în prezent	345
Competența nu poate fi impusă sau învățată ca o tehnică.....	349
Capitolul 25. Implicarea reală în echipă.....	351
Importanța muncii în echipă	354
Capitolul 26. Exemplu demers concret de dezvoltare.....	357
Comunicarea interpersonală	357
Conversația culturală de fundal.....	358
Demersul	360
Limitele abordării dinafara sistemului	364
Capitolul 27. Următorul nivel	367
Organizații generoase, regăsirea respectului autentic.....	367
Înapoi la școală?.....	369
Umanizarea competenței	371
O șansă pentru educație.....	376
Concluzii	379
Mulțumiri.....	383
Bibliografie selectivă.....	385

CUVÂNT ÎNAINTE

Competența este stare dobândită, poate actualizarea unor disponibilități, dar, mai cu seamă, cauză-scop, așa cum înțelegea Aristotel, încă, finalitatea. Scopul, în felul său este efect, dar, în ceea ce îl privește, determină și nu este determinat. „Efectul” – scop este cauză, „chemare”. În ordinea umană, în care intenționalitatea este factorul esențial „în vederea a ceva”, ne determină pentru că ne îndreaptă către ceva, intenția este, în ciuda aparențelor, mai înainte de orice, scop.

Competența se dobândește, fiind, ca scop, ceea ce ne mișcă, ne îndreaptă către ceva, la urma urmelor, ne instituie ca ființă melioristă. Mai bine, mai adevărat, mai frumos, ne măsoară individual și social.

Profesorul Ioan Vlașin vine cu o scriere consacrată unei teme majore, *Competența, participarea de calitate la îndemâna oricui*, provocatoare chiar prin titlu, „la îndemâna oricui”. Numai că nu este de ajuns. Ca într-o fabulă a lui Esop, în pericol de a te îneca nu este suficient să te rogi, trebuie să dai și din mâini. Profesorul Vlașin îndrumă și îndeamnă și o face cu știință și cu pricepere pedagogică. Dar în primul rând îndemnul este la stăruință. Virtute (ca putere) a omului, competența se capătă cu dăruire și efort. Este bine că autorul acestei bune și folositoare scrieri apasă pe nevoia de performanță (la orice scară și în orice rol) prin travaliu îndelungat și bine condus. Nu este de ajuns să dorim, mai trebuie și să ne dăruim. Poate că aceasta este morala scrierii profesorului Vlașin.

Academician Gheorghe Vlăduțescu

ARGUMENT

Competența este o nevoie pe care o au atât persoana cât și organizațiile și sistemele sociale din care ea face parte. Chiar dacă nu este evident, oamenii și-o doresc și fug de incompetență, de aceea orice aluzie cu referire la incompetența lor îi doare. Identificată la început doar cu un set de abilități interconectate de care cineva are nevoie ca să se descurce într-o situație dată, competența este recunoscută astăzi a fi și o nevoie importantă, un motivator intrinsec foarte puternic, motorul tuturor demersurilor omului de a performa. Ea se arată astfel ca un punct de întâlnire al interesului personal cu cel de grup. Partea se întâlnește cu întregul din care face parte, descoperindu-și astfel și posibilitățile sale. Importanța ei este deosebită deoarece potențialul real al persoanei nu poate fi dezvăluit, pus în valoare și dezvoltat decât în relații cu ceilalți, iar grupul nu poate avea succes dacă nu are grijă ca membrii lui să fie competenți.

Noțiunea de competență s-a sustras unei descrieri satisfăcătoare în special datorită faptului că este dincolo de orice abordare redusă doar la persoană, ea operează complet numai în sistemele supraindividuale (cele în care două sau mai multe persoane conlucrează). Deși inițial a fost folosită pornind de la experiența practică în firme și aplicată ca exigență persoanei, acum există tendința de a o privi ca pe o calitate personală, ruptă de sistem, legată numai de context. O abordare completă nu poate ignora faptul că o competență a unei părți este cerută și apoi evaluată într-un sistem în care mai multe persoane, departamente sau chiar instituții cooperează pentru a îndeplini anumite funcții.

Competența a pătruns mai mult de nevoie și a devenit scop al demersurilor și în sistemul instituționalizat de educație. Problemele cu care se confruntă acum educatorii sunt cel puțin două: ce ar trebui înțeles prin competență și dacă nu cumva ea nu este decât un instrument prin care societatea și grupurile intervin și își subordonează persoana. Această lucrare se înscrie în cadrul eforturilor realizate de educatori pentru o mai bună înțelegere a conceptului astfel încât acesta să acopere satisfăcător atât nevoia persoanei de participare cu succes cât

și pe cea a grupului de a satisface nevoile celor implicați în el. Ceea ce o deosebește de lucrările existente este perspectiva adoptată, mai largă decât cele cu care suntem obișnuiți și mai mult dinafara pedagogiei decât din interiorul ei. Ea nu se oprește la un domeniu particular al vieții ci se apropie de acest concept dintr-o perspectivă mai apropiată de fenomenologie, astfel că trebuie să treacă prin mai multe domenii. Prioritară rămâne ființa, nu realizările ei particulare, concretizate în cultură sau în alte rezultate ale sale. Toate nu sunt decât mijloace prin care ființele și grupurile își împlinesc aspirațiile, nu scopuri în sine, care ar putea subordona omul.

Pentru că nu poate fi formalizat științific pe căile cunoscute, unii pedagogi de prestigiu propun chiar abandonarea sa și reorientarea atenției înapoi spre actul învățării. În acest fel s-ar rata însă șansa de a realiza o adevărată revoluție socială prin cultură și educație, determinată de trecerea de la un mod de a fi căzut (potrivit descrierii fenomenologice), bazat pe preocupare spre unul autentic, bazat pe grijă.

Explorând deschiderea oferită de competență, în această lucrare se încercă o clarificare conceptuală și o descriere mai detaliată a participării pe toate cele trei niveluri importante pe care aceasta are loc – personal, al interacțiunilor interpersonale și cu grupurile. Nu pot fi identificate soluții detaliate la problema reorganizării sistemului educativ pornind de la competență deoarece mai întâi trebuie înțeles bine ce este competența și modul în care ea poate fi dezvoltată, în general, apoi se poate particulariza, ținând cont de specificul vârstelor.

Oamenii interesați să păstreze unitatea ființei și să își îmbogățească viața au nevoie de clarificări și jaloane pentru corecția traiectoriei, de impulsuri pentru accelerarea mișcării spre o viață mai împlinită, iar această lucrare oferă asemenea lucruri. A avea o participare competentă nu este un lucru facil, dar nici foarte greu, dacă sunt avute în vedere și urmărite cerințele de bază ale unei implicări îngrijite, pe calea de mijloc ce nu ignoră nici ființa umană, nici grupul din care face parte.

Conștientizarea importanței, implicațiilor și a exigențelor competenței ar putea să aducă schimbări la nivelul interacțiunilor sociale, cu deosebire în mediul educației, care ar putea deveni ceea ce ar trebui să fie – o sărbătoare a îmbogățirii neagresive a ființei în locul unei activități impuse.

INTRODUCERE

Faptul că educația a ajuns să pună în centrul ei competența este un lucru foarte important, cu deschideri nemaîntâlnite până acum. Șansa ei de a fi cu adevărat plăcută și folositoare vine din faptul că fiecare om își dorește să fie competent. Această nevoie poate fi satisfăcută corect sau înăbușită și uitată. Responsabilitatea pentru viitorul societății dar și pentru satisfacția personală a fiecărui om revine în primul rând educatorilor.

Sarcina unui educator este foarte asemănătoare cu cea a directorului de școală. Directorul trebuie să satisfacă exigențe care vin din partea societății prin inspectoratul școlar și minister, apoi cele care pornesc de la comunitatea locală, părinți, copii, cadre didactice și a multor instituții care verifică din punct de vedere administrativ cum se desfășoară lucrurile (de la evaluarea sănătății psihice a cadrelor didactice până la securitatea sistemelor de încălzire și condițiile de curățenie asigurate). Numai enumerând câteva și par multe, dar să mai trebuiască și să răspunzi cerințelor lor.

La fel, cel ce se ocupă de educație trebuie să împace societatea în ansamblu, adică să îi ofere tineri capabili, dar, în același timp, să respecte unicitatea ființei umane, să nu o deformeze cum ar vrea uneori cercurile influente social, cu deosebire cele din zona intelectualității și a economicului. Tot educatorul și cei ce răspund de educație trebuie să găsească modalitatea de a împăca domenii dezvoltate ale vieții sociale și personale care își revendică adesea întâietatea precum cultura, știința, religia, filosofia fără a-l preda pe copil cu totul uneia, fără a pierde din aportul fiecăreia la ființă și la social. Dincolo de grijile de acest tip, omul care iese de pe băncile școlilor trebuie să trăiască, să se integreze bine în societate și să poată desfășura o activitate utilă, care să îi asigure cele necesare traiului. Ca să trăiască bine trebuie să știe să își gestioneze eforturile, energia, timpul, prioritățile, să își păstreze sănătatea, să interacționeze constructiv, dacă se poate chiar în mai multe limbi.

Probabil văzând mulțimea aceste exigențe, Kant a ajuns să spună

că „educația este cea mai mare și mai grea problemă ce i s-a dat omului spre rezolvare”. Pentru cine face și „greșeala” să se oprească și să se minuneze de complexitatea și frumusețea naturii umane, profesia educatorului devine cea mai înaltă și mai dificilă dintre arte (cum o numea Sfântul Ioan Gură de Aur), căci este cea care ar trebui să dea o formă frumoasă, dar în același timp puternică și bine articulată unui suflet viu, care nu se vede, care simte și nu iartă prea ușor loviturile și încercările greșite. În fața provocărilor pedagogul este tot mai asemănător cu mama din filmul *Oare cum o reuși?* interpretată de Jessica Parker, pe care soțul, încercând să sintetizeze, o numește jongler.

Sarcina lui este dificilă pentru că spre deosebire de reprezentanții științei, filosofiei și religiei, care pot face tot felul de teorii și propuneri de gestionare a vieții, lăsând timpul să le cearnă precum și responsabilitatea deciziei privind raportarea la ele fiecăruia în parte, pedagogul este el însuși responsabil și nu poate aștepta ca generații de copii să fie sacrificate pentru a vedea dacă modul în care el își îndeplinește sarcina asumată este util sau nu. Te poți juca cu teorii și face propuneri dar nu este recomandat să faci asta cu soarta oamenilor atunci când o influențezi direct.

Mai mult, între știință, filosofie și religii sunt încă neînțelegeri. Ar mai exista o șansă ca pedagogul să reușească să integreze toate într-un întreg funcțional, capabil să ofere copilului cea mai bună pregătire pentru viață? Pare puțin probabil căci însăși misterul vieții ne scapă, astfel încă o piedică pare să-i stea împotriva. Și totuși, el trebuie, este practic obligat, să articuleze un construct care să îi permită să fie cu adevărat util, ca să poată găsi și el satisfacția lucrului bine făcut. Cum nu își poate permite luxul de a se opri într-un cerc al siguranței metodologice cum o fac ceilalți specialiști, el este condamnat de responsabilitate să rățăcească prin toate în căutarea a ceea ce este de folos în fiecare, cu riscul asumat de a nu înțelege totul foarte bine. Toate domeniile importante ale practicii umane și-au arătat folosul pentru om și de aceea ele stau liniștite, odihnindu-se oarecum pe laurii dobândiți și făcând presiune pe educație în baza meritelor lor. Singurii care mai rățăcesc sunt educatorii, supuși fiind la o încercare mult mai mare, aceea de a pune toată experiența umană universală în folosul omului.

Ken Robinson observa (în prima conferință de pe ted.com) că profesorii nu prea sunt invitați la petreceri, iar când sunt recunoscuți nu sunt prea agreeți. Probabil ceilalți fac asta ca să nu se molipsească de

neîmplinirea educatorilor, poate puțin din teamă, căci ei îi cunosc cel mai bine, dar poate și pentru a depăși frustrări legate de intervențiile nefericite ale acestora în viața lor. Între puținii care văd însă toate constrângerile și apreciază eroismul lor, Augusto Cury le dedică cărți și o povestioară semnificativă identificându-i drept cei mai importanți specialiști ai societății.

Însă cine crede că specialiști în educație sunt numai în învățământ se înșală. Educatori sunt peste tot, îi găsiți nu doar făcând cercetări avansate și predând în același timp la universități, ci chiar și foarte aproape de vârful celor mai bine cotate firme. Dezvoltarea resurselor umane nu este decât un alt nume sub care se ascunde educația. Astfel că, în cele din urmă, indiferent de mediul în care lucrează, educatorii responsabili au identificat, în sfârșit, și ei, un termen potrivit ca să descrie ceea ce ei își doresc să ofere – competența. Acum ne confruntăm cu situația în care nu numai societatea și firmele doresc acest lucru ci și oamenii, fiecare în parte se vrea astfel în relațiile cu ceilalți, de aceea cred că șansele ca darul lor să fie primit sunt destul de ridicate. Problema este că aproape toate domeniile culturii academice s-au simțit defavorizate de introducerea conceptului mai ales deoarece îl văd prea tare legat de profesionalizare. Educatorii care au acceptat și susțin introducerea lui se simt obligați să ofere o explicație și să propună debateri pornind de la o înțelegere cât mai bună a intențiilor lor.

Pentru că este foarte des utilizat atât în mediile private cât și în educație, explicarea conceptului și realizarea demersurilor corecte pentru dezvoltarea competențelor sunt foarte necesare. Teoreticienii din mediul academic care par dispuși (ori păreau atunci când am fost eu atent la acest lucru) să se întoarcă la centrarea educației pe cunoștințe ori pe procesul de învățare o fac din cauza faptului că noțiunea de competență nu e pe deplin clarificată, nu se lasă prea ușor luată în stăpânire. Nu cred că această întoarcere mai este posibilă, ori necesară, dacă este avută în vedere puterea integratoare a acestui concept când este bine înțeles și utilizat.

Motivul este destul de simplu, spre deosebire de alte calități specifice, competența se referă la participarea persoanei ori a unor departamente, instituții etc. la sisteme complexe. Această participare plenară a persoanei la un sistem supraindividual, prin integrare, nu prin adăugare, deci fără ca persoana să fie dizolvată, este o provocare deosebită, pe care puțini oameni o reușesc în condițiile în care educația este

departe de a oferi un sprijin real pentru ea. Din această cauză, dar și pentru că orientarea culturală curentă este dominată de emisfera stângă, care este orientată spre atomizare, competența este încă greu de identificat, înțeles și dezvoltat.

Chiar dacă pare destul de departe de acest subiect, problema este asemănătoare celei care a dus la introducerea dualismului undă-corpusul în fizică, această dualitate fiind acceptată ca o stare de fapt fără a avea o explicație ori înțelegere rațională satisfăcătoare, din cauza limitelor rațiunii. La nivelul persoanei vedem că însuși funcționarea sistemului nervos este de așa natură încât să facă față acestei provocări, astfel că emisfera stângă este atentă la particular, clarificare, iar cea dreaptă la global, integrare. Educația, așa cum este astăzi, se adresează cu precădere emisferei stângi. Pentru a pune omul într-o poziție cât mai adecvată au făcut eforturi și filosofia și psihologia. Cultura, revelația divină și învățăturile religioase nu au, în ultimă instanță, alt scop decât această asumare și trăire armonioasă a dublei condiții a omului, integrarea lui.

Luând în discuție competența chiar fără să vrem suntem conduși pe piața muncii, mai precis în zona organizării eforturilor care se fac în cadrul organizațiilor, sistemelor sau a societății pentru a se adapta și a crește performanța lor. Din aceste motive merită văzute și căile identificate a fi cele mai adecvate pentru a realiza un efort, o muncă de o calitate superioară în cadrul sistemului, dublată de o satisfacție concretă, în planul împlinirii personale.

Competența, ca participare de calitate, exclude o simplă utilizare de sine a omului în scopul obținerii unor beneficii materiale, a salariului, a unor avantaje de altă natură sau a trăirii ființei printr-o parte a sa. Ea exclude și utilizarea persoanei de către altcineva, inclusiv de către grup, care nu o poate trata ca pe un mijloc, ci numai ca pe un scop în sine. Arta de a obține această participare de calitate, indiferent de activitatea în care cineva este implicat, poate și va fi în bună parte observată și indicată.

Nimeni nu își dorește excelența numai la muncă, ci peste tot în viața sa. Acest lucru îl oferă competența, care se poate dezvolta în tot ceea ce face omul, de la muncă la hobby, de la activitățile cele mai serioase la distracție, de la demersul personal la colaborarea cea mai bună. Participarea de calitate la ceea ce se întâmplă nu trebuie rezervată numai unor domenii ale vieții, ori numai pentru zilele de sărbătoare, ci

poate să fie bucuria de fiecare zi.

Fenomenologii identifică ființa și cu grija sa (Heidegger), iar ceea ce ar trebui văzut în ultimă instanță este ce griji ar trebui să aibă omul pentru a avea o participare de calitate, pentru a fi o prezență vie, sensibilă, nu un automat care reproduce aproape inconștient modele comportamentale. Adaptarea și învățarea se face aproape automat, dacă omul, copilul, conștientizează de care lucruri să se îngrijească și care sunt reperele calitative definatorii pentru o situație dată. În funcție de acestea se ajustează automat comportamentul, iar la descoperirea unor influențe semnificative ale altor variabile asupra situației, se poate produce o modificare internă în vederea adaptării.

Având în vedere cele menționate, prima parte a cărții este dedicată unei analize asupra conceptului de competență din perspectivă triplă – personală, interacțiune și integratoare, observarea controlului energiei în participare, a resorturilor care ne mișcă, indicarea unor exemple din viața cotidiană, implicațiile și prezența competenței în societate, de la muncă, educație, până la politică.

Următoarele trei părți abordează cu detalii participarea pe cele trei niveluri pe care o persoană este prezentă. În partea a doua accentul se pune pe demersul, „jocul” interior, pe care îl facem fiecare dintre noi. Prin joc nu înțelegem o activitate recreativă, ci un demers complex, cu intenții precise, nu neapărat conștientizate, prin care se realizează o raportare la sine, la ceilalți și la cultura de grup. Prezentarea participării începe cu clarificări privind funcționarea sistemului nervos – cu deosebire accentul se pune pe specializarea emisferelor cerebrale. Acest lucru este important deoarece încă nu ne folosim cum se cuvine, armonios, propriul creier. Mai departe se vor avea în vedere unele aspecte psihologice, actul gândirii, al percepției, până la învățare și analiza structurală.

Partea a treia abordează jocul interpersonal. De la analiza tranzacțională ce identifică principalele poziționări, stări în care ne situăm în diverse situații, până la relații precum iubirea față de partenerul(a) de viață și de copii. Motivul abordării acestor subiecte este simplu, ne cunoaștem, ne regăsim, trăim deplin numai în măsura în care participăm și la relații. În finalul acestei părți este prezentată pe scurt și o metodă de comunicare a cărei bază este jocul dăruirii, îmbogățirii celuilalt – comunicarea nonviolentă.

În partea a patra atenția este orientată spre jocul cultural. Din

cultura umanității și cea de grup, fie ea scrisă sau orală, se învață modul în care se participă la celelalte două jocuri, interior și interpersonal. Ameliorarea participării este un scop vechi, probabil cu acesta a și început cultura. Din aceste motive vom face scurte referiri legate de participare, identificate în știință, filosofie, religie, literatură, ori în unele lucrări de sinteză.

În ultima parte vom aborda pe scurt modul în care competența ar putea fi dezvoltată practic. O analiză detaliată a acestui lucru ar putea fi subiect pentru cel puțin o carte, de aceea intenția urmărită este doar de a oferi indicii și de a arăta că este posibilă o dezvoltare personală bazată pe activități la muncă, chiar și atunci când acesta nu pare a fi foarte generoasă cu învățarea.

Centrarea autentică pe competență a sistemului de învățământ este subiect pentru un alt studiu din cadrul proiectului în care lucrăm acum. Cert este că modificările necesare sunt semnificative, că trebuie să se realizeze inclusiv o re poziționare a întregului sistem față de educație și o reevaluare a premiselor actualei abordări, orientată încă spre transmiterea de cunoștințe. Dobândirea lor nu poate fi un scop în sine, ci doar o parte a unui proces calitativ prin care educatului îi este favorizată o percepție corectă a lucrurilor în vederea ameliorării participării la sistemele supraindividuale. Motivul neabordării detaliate a procesului educativ asociat dezvoltării competenței este simplu: mai întâi trebuie bine clarificat conceptul, apoi evaluate atent demersurile posibile și apoi identificate cele adecvate.

Din perspectiva competenței poate nici nu este relevantă metoda, calea pe care se face un lucru, ci variabilele controlate (gestionate) de o persoană și responsabilitatea manifestată de-a lungul activității. Din acest motiv dezvoltarea competenței se poate face prin creșterea nivelului de conștientizare a situației și a implicațiilor alegerilor legate de modul de participare la ea și nu printr-o reproducere a unor scheme de lucru prestabilite. Acest specific reduce demersul prezentării competenței la propuneri privind lucrurile demne de a fi avute în vedere în timpul participării, în locul unor soluții, tehnici, metode și trucuri pentru un succes de moment.

PARTEA I –
SEMNIFICAȚII COMPETENȚĂ

CAPITOLUL 1.

COMPETENȚA – PARTICIPARE DE CALITATE

Clarificarea noțiunii de competență este un demers necesar pentru oricine vrea să se ocupe de competențe, fie că este vorba de propria competență, ori de competențele altora. Nu poți face să crească un anumit lucru dacă nu îl cunoști. Scopul acestui capitol este de a explora pe marginea conceptului de competență pentru a clarifica determinațiile și semnificațiile pe care le poate avea. Înainte de a realiza acest lucru ar trebui să vedem dacă ea este necesară.

Nevoia de competență

Psihologii au identificat nevoia de competență care nu este altceva decât nevoia omului de a participa cât mai plenar și mai bine la ceea ce face. Această nevoie poate fi satisfăcută realizând coerența pe toate nivelurile principale pe care se manifestă ființa, altfel unitatea ființei nu este realizată, iar participarea ei nu este integrală.

Nevoia de calitate, de competență, identificată și prin studii încă din 1963 (White) este una dintre nevoile importante ale omului contemporan. După unele studii ea este imediat după nevoia de autonomie și înainte de stima de sine¹. Nevoia este firească, puțini oameni se mulțumesc cu rol de observatori pasivi, majoritatea preferă să fie actori, oameni activi, cât mai prezenți pe scena propriilor vieți. Chiar dacă acceptă o atitudine pasivă într-un domeniu, stima de sine îi împinge să se pună în valoare în alt domeniu, unde ar vrea să fie respectați pentru aportul lor. Calitatea participării oamenilor la propria viață nu îi lasă indiferenți, ea contează și este un mobil important de acțiune: „Aceasta înseamnă, în acord cu mai mulți teoreticieni (Deci & Ryan, 1990; Dweck & Elliott, 1983; Elliot, McGregor, & Thrash,

¹ Ken Sheldon, What's satisfying about satisfying events?, Comparing ten candidate psychological needs - *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, p. 325-339. 2001 <http://web.missouri.edu/~sheldonk/pdfarticles>

2002; Skinner, 1995; de asemenea White, 1959) că noi vedem nevoia de competență ca o motivație fundamentală care servește scopului evolutiv ce ajută oamenii să se dezvolte și să se adapteze la mediul lor”². Mai mult, incompetența chiar deranjează. Autorii citați consideră că termenul de competență poate fi utilizat pentru a exprima câștigul obținut, iar motivația pentru dezvoltare să fie numită motivație pentru competență³. Motivul este destul de simplu, conceptul „competență” este destul de profund și bogat în semnificații ca să poată fi considerat central în funcționarea omului. Motivația competenței este omniprezentă în viața cotidiană, are un impact substanțial asupra emoțiilor și a stimei de sine, este operativă de-a lungul întregii vieți și nu are granițe culturale.⁴ Ea apare încă de la vârste fragede, copiii sunt marcați de evenimentele legate de competența / incompetența lor. Din păcate, această nevoie nu este fructificată de către educație. Ei ar trebui să îi răspundă toate demersurile, dar educatorii au avut obiectivele lor, altele decât dezvoltarea competențelor.

Legat de importanța acestui subiect este foarte interesantă o observație privind violența verbală. Când ținta urmărită este slăbirea poziției adversarului, jignirile aduse se referă la competența acestuia de a face față în diferite situații. Dacă nu am suferi, aproape toți, când se fac astfel de referiri (ești prost, nebun etc.), nu ar fi utilizate ca să producă răni și pentru a întări atacul asupra adversarilor.

Din perspectiva individuală competența este percepută și ca o măsură a calității participării persoanei la ceea ce se întâmplă sau are de făcut. Nevoia de implicare, de punere în acțiune a ființei și de a fi parte la un întreg supraindividual se poate realiza în diverse moduri, de exemplu prin creațiile proprii – artiști, sau prin prezență efectivă într-un grup și executarea de acțiuni specifice în cadrul acestuia. Această participare își găsește împlinirea numai atunci când ea este recunoscută de alți oameni ca fiind utilă, semnificativă. Chiar și o participare

² Andrew J. Elliot, Carol S. Dweck, *Competence as the Core of Achievement Motivation* în *Handbook of Competence and Motivation*, Edited by Andrew J. Elliot Carol S. Dweck. The Guilford Press, New York, London, 2005, p.6

³ „Our primary contention, then, is that “achievement” in the achievement motivation literature is best viewed through the lens of competence. That is, we propose that “achievement” be conceptualized in terms of “competence,” and that “achievement motivation” be characterized as “competence motivation.” - *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

a unei persoane cu grijă ridicată față de tot ceea ce face, aduce mai puțină satisfacție când nu este recunoscută față de situația în care ea este evaluată onest și apreciată la adevărata valoare.

Dar competența nu este dorită numai de persoană, ci și de sistemele supraindividuale la care acestea participă. Nevoia de competență este semnalată tot mai des, cu deosebire atunci când lucrurile nu merg bine. Competența nu este un concept care să fi fost propus de teoreticieni sau specialiști din mediul academic. Studiile lor sunt cu deosebire analitice și putem vedea dintr-un exemplu cu atomul de carbon⁵ că într-un mediu cu „atomi identici” chiar dacă crește claritatea (diamant), crește și închiderea față de mediu prin duritate sporită, reactivitate și legături reduse. Prin izolarea între „identicii” unei profesii, culturi etc. sau chiar între conașionali participarea este limitată.

Termenul este utilizat în mediul economic mai frecvent de prin anii '70 și a fost folosit mai ales în mediul privat. În mediul economic era firesc să apară termenul, deoarece aici performanța este rezultatul unor calități personale deosebite, a modului de implicare și de lucru în echipă. Față de mediul academic sumele cu care sunt retribuiți managerii de top sunt mult mai mari. Din acest motiv și calitatea resurselor umane atrase este ridicată, iar demersurile pentru buna funcționare a lucrurilor mai precise și mai pătrunzătoare. Nu are o fundamentare teoretică satisfăcătoare pentru exigențele academice, dar s-a impus prin aplicabilitatea practică. Astăzi aproape că nu este firmă serioasă care să nu aibă un inventar al competențelor necesare pentru fiecare post, modalități de evaluare și dezvoltare a lor.

În literatura engleză se face distincție între „competence” care poate fi asimilată criteriilor de performanță și „competency” ca și comportamente ce conduc la atingerea criteriilor de performanță. Perspectiva oferă o deschidere către ceea ce se propune în această lucrare, criteriile de performanță fiind exigențele din partea sistemului iar grija, asumarea responsabilității, atitudinea, înțelegerea culturii sistemului, a mediului etc. ca lucruri ce determină atingerea performanței în realizarea rostului, a menirii funcționale a competenței. Deosebirea este că în versiunea utilizată de noi acestea sunt două fețe ale aceluiași lucru, privit din perspective diferite, al sistemului și al participantului la sistem. Variabilele care trebuie avute în vedere (urmărite cu grijă) de o persoană pentru a obține performanță determină alegerea

⁵ Subcapitolul despre mecanica cuantică, capitolul 16.

indicatorilor de evaluare din partea sistemului, altfel avem doar o descriere de comportament dezirabil, nu o competență.

Să luăm un exemplu important pentru evoluția companiilor. Din perspectiva unei companii *modul în care un angajat se raportează la eșecul îndeplinirii sarcinilor* (variabila internă) poate conduce la un criteriu de performanță și formula astfel o exigență din partea sistemului – valorificarea nereușitelor în exercitarea profesiei pentru a învăța (toți) din ele. Cine face dovada că a învățat ceva dintr-un eșec și pune la dispoziția sistemului învățarea sa are această competență. Cu cât a învățat și schimbat comportamentul lui și a sistemului mai mult pentru ameliorarea participării la el, cu atât este mai competent. Nevoia de învățare, de evoluție a sistemului este astfel și ea atinsă.

Exigențele pot fi formulate cel mai bine de întreg sistemul sau de persoane care pot participa cu competență crescută, care înțeleg acest joc pe trei planuri / niveluri, prin analiza variabilelor care ar trebui urmărite ca să se atingă performanța în cadrul sistemului.

Scurt istoric al noțiunii de competență

Conceptul de competență a fost introdus în literatura legată de dezvoltarea resurselor umane prin lucrările concurente a doi psihologi, Robert White și David C. McClelland. White începând cu anul 1959⁶. Pe lângă inteligență, o serie de caracteristici ale personalității cum ar fi motivația, imaginea de sine, atitudinile etc., pot face diferența între succes și insucces, între performanță și insucces⁷. Diverși autori propun diferite definiții, legate cu deosebire de realizarea cu succes a unei anumite sarcini ori îndeplinirea unui rol. Deosebirile apar, nu din dorința de a propune altceva, ci mai ales din cauza procedurilor, abordărilor și a filosofiilor diferite care stau în spatele lor. Dubois (1990) propune, de exemplu, o definiție a competenței ce subliniază

⁶ David D. Dubois, William J. Rothwell et al., *Competency-Based Human Resource Management*, Davies-Black Publishing, 2004, Capitolul 2.

⁷ „McClelland (1973) originated an approach for predicting competence that was notably different from widely accepted intelligence tests of the time. He suggested that although intelligence influences performance, personal characteristics, such as an individual's motivation and self-image, differentiate successful from unsuccessful performance and can be noted in a number of life roles that include job roles.”, *Op. cit.*, cap. 2, Background

acele caracteristici necesare care conduc la performanță într-un anumit rol al vieții. Scopul definițiilor este de a identifica acele caracteristici necesare, de a prezice și de a ajuta la obținerea succesului. Demersul urmărește însă completarea unei viziuni simplificatoare care afirmă că este suficientă cunoașterea și inteligența pentru obținerea performanței.

Pot fi identificate două direcții principale privind interpretarea competenței, una susține că ea cuprinde doar cunoștințe și deprinderi, cealaltă spune că în competență intră tot ce contribuie la performanța și succesul îndeplinirii unei sarcini sau a unui rol⁸. Astăzi sunt inventariate un număr mare de competențe și de niveluri de atingere a acestora, toate firmele serioase, confruntate cu mișcarea de personal își definesc profilul posturilor prin competențele necesare și descrierile acestora.

După cum se poate observa din ceea ce își propune acum educația, competența a intrat și în lumea ei, în instituțiile de profil de la toate nivelurile. Este prezentă la locul de muncă, pentru ameliorarea factorilor ce determină performanța, dar și aici este confundată adesea cu deprinderile. Este atât în interesul persoanei cât și al angajatorului ca odată absolvită o formă de pregătire a unei instituții, să nu aibă probleme cu adaptarea la locul de muncă. Pentru a răspunde acestei duble constrângeri educația este împinsă în direcția trecerii de la cunoștințe ce trebuie transmise la competențe ce trebuie avute de elev. Este destul de dificil să transmiți cunoștințe, chiar dacă cunoști legile învățării de acest tip⁹, însă și mai greu este să formezi competențe. Din fericire și în acest caz pot fi identificate elementele de bază, rezultate tot din studiul și dezvoltarea unor activități unde se pune accent pe performanță.¹⁰

Înțelegerea competenței

În practica juridică competența este asociată cu atribuțiile (iar prin aceasta și cu puterile) încredințate de un grup uneia din părțile sale.

⁸ *Ibidem*

⁹ A se vedea de exemplu Bruce Wilkinson, *Cele 7 legi ale învățării*, Editura Logos, Cluj Napoca.

¹⁰ Vom face referiri pe larg la astfel de materiale ce provin cu deosebire din zona coaching-ului, cu deosebire la cartea *Jocul interior și munca*, de Timoty Galloway.

Spre exemplu, unele responsabilități legate de educație precum și puterea de a decide cum se organizează o parte precisă a lucrurilor în acest domeniu sunt delegate în stat, potrivit legii educației, ministerului educației. Un organ al statului poate decide pe un domeniu numai dacă are competențe atribuite sau responsabilitate în acel domeniu. Aici competența arată una dintre funcțiile la care poate fi folosită, aceea de gestionare a puterii grupului prin delegarea responsabilității, de aceea în acest context am putea să o numim înțelepciunea utilizării și a dobândirii unei puteri autentice în grup.

Termenul de competență poate primi mai multe înțelesuri, depinde de perspectiva din care este privit. Dicționarul ne dă două sensuri, primul ca încredințare a unor responsabilități de către un sistem către o parte a sa, a doua este orientată către partea sistemului care are responsabilitate și evaluează în ce măsură ea este capabilă să o satisfacă. Definiția este destul de clară: competența – 1. capacitate a cuiva de a se pronunța asupra unei probleme, de a face ceva. 2. aptitudine, calitate a unei autorități, a unui funcționar de a exercita anumite atribuții (dexonline.ro). Din definiție este deja evidentă natura duală a competenței, fie ea câștigată prin denotație sau prin conotație. Prima înțelegere este centrată pe persoană, a doua pe sistemul în care aceasta acționează, în care o funcție îi este încredințată unei autorități, persoane etc.

Am putea spune astfel că prin competență este normată și evaluată participarea unei părți la un sistem. Această dublă semnificație este acceptată și subînțeleasă astăzi în majoritatea limbilor.

Etimologic mai pot fi desprinse și alte înțelesuri. Rădăcina dublă din latină a termenului *com* (*împreună*) + *peto* (*cerere, căutare, dorință, atac*) ne poate orienta către următoarele semnificații: dorință comună, căutare, cercetare în comun, o cerere, revendicare a grupului pentru a atinge o țintă sau căutarea împlinirii unor nevoi. Termenul rezultat pare a acoperi toate etapele, de la căutarea mijloacelor prin care este realizată o nevoie a unui grup până la formularea de cereri și exigențe către părțile sale pentru atingerea obiectivului comun. Cuvântul latin generic, *competo* poate însemna criză, potrivire sau chiar atac. Nevoia determină o criză, potrivirea cere o armonizare a mijloacelor, gruparea cu alții care au aceeași nevoie, iar atacul presupune o pricepere, de la strategie până la îndeplinirea efectivă a sarcinilor fiecărui membru al grupului.

Este important de remarcat că în aceeași familie lexicală este și cuvântul *apetență*, care înseamnă „tendență a cuiva către ceea ce îi poate satisface nevoile”. Diferența majoră ce apare la *competență* este dată de prefixul *com*, care sugerează o unificare a voinței participanților la un grup, tendința lor de a gestiona una sau mai multe nevoi comune, de la identificarea lor, până la atribuirea de responsabilități și evaluarea îndeplinirii sarcinilor atribuite participanților.

Observăm că de competență nu se poate vorbi decât în cadrul unor colective, în care anumite responsabilități sunt încredințate părților acestor sisteme. Modul în care sunt acestea asumate și satisfăcute este numit tot competență, iar într-o altă interpretare, cea mai exploatată astăzi, acest termen desemnează și calitățile, deprinderile necesare pentru a îndeplini cu succes o activitate. Reducerea competenței la deprinderi și atitudini etc., adică la caracteristici strict individuale, a condus la neînțelegerile de astăzi privind competența. Ceea ce îi lipsește este elementul integrator, care nu poate fi găsit ca o realitate în sine, ci numai în participarea cu calitățile proprii la viața grupului.

Prezența competenței nu este un moft, ci o condiție fără de care implicarea în viața unui întreg supraindividual nu este satisfăcătoare, de aceea și nevoia personală de competență este ridicată, cu deosebire acolo unde performanța contează.

Pornind de la semnificația competenței de „putere de a face împreună lucrurile pentru satisfacerea nevoilor comune”, putem interpreta competența ca pe mijlocul și arta de a gestiona bine puterea avută împreună. Primul act al puterii comune este delegarea responsabilităților, iar actul ce închide cercul este evaluarea competenței părților de a face posibilă realizarea activităților care susțin viața întregului. Pentru a funcționa bine sistemul, procesul acesta trebuie să se desfășoare continuu, astfel responsabilitatea delegată și satisfăcută prin acțiuni conforme cu exigențele stă în centrul funcționării oricărui sistem. Nu o să insistăm pe acest proces, mai mult ne vom orienta atenția pe premisele care stau la baza menținerii lui decât pe modul concret în care el se desfășoară.

Participarea de calitate

Noțiunea de parte are o semnificație interesantă, pe de o parte are o individualitate proprie, altfel nu ar fi definită ca și *parte*, iar pe de

altă parte este o componentă a unui întreg. Tot prin acest termen putem desemna diferite puncte de vedere (poziționări diferite), așa cum poate fi observat din fraza precedentă, unde termenul a fost folosit cu ambele înțelesuri. Un lucru privit dintr-o parte, dintr-o anumită perspectivă, poate să ne dezvăluie diverse proprietăți, dar privit din altă parte, se poate vedea altceva. Un exemplu consacrat este cel al naturii luminii. Privită din perspectiva unor experiențe lumina este o undă, iar pe de altă parte, din perspectiva altor experiențe, lumina este formată din particule. Ambele perspective, deși contradictorii, sunt simultan valabile, adică lumina poate fi descrisă și ca undă și ca „ploaie” de particule.¹¹

Participarea este o noțiune cuprinzătoare, relativ greu de descris și de cuantificat. Totuși, grație unor eforturi susținute, de-a lungul unor perioade îndelungate, din diverse spații culturale, astăzi se poate discuta destul de precis despre acest lucru. Competența este participarea solicitată și evaluată din perspectiva unui grup. O persoană competentă este aceea care are o participare de o calitate ridicată la activitatea unui grup, sau în interesul grupului. Scopul participării nu mai este unul individual, ci în interesul grupului, scopul personal fiind satisfăcut prin participarea la beneficiile oferite de grup.

Astfel, spre exemplu, dezvoltarea competențelor la copii nu este doar un scop personal al elevilor, ci și unul în cadrul unei societăți. Pentru această activitate se cere competență din partea sistemului social, a structurilor desemnate, a profesorilor, care este răsplătită printr-o remunerație și eventual un anumit prestigiu social pentru cel care lucrează în ele – educatorul, învățătorul, profesorul. Participarea profesorului (tot ce face, dar și tot ce este în fața elevului) la această activitate în interesul copilului și a societății este evaluată ca și competență a sa. Competența profesorului este și în interesul copilului, dar și al societății deoarece o societate puternică se bazează pe indivizi puternici. Ideală este situația în care scopul personal al angajatului este același cu scopul social, când are loc o aliniere și nu o lipsă de sincronizare ori o orientare antagonistă.

Participarea cuprinde acțiunea, care presupune obligatoriu o intervenție, o manifestare, în timp ce participarea se poate mărgini și la simpla observare, conștientizare neutră ori neimplicare semnificativă ori vizibilă. Sentimentul intern al asumării responsabilității, inerență competenței, nu presupune obligatoriu o acțiune specifică în plan

¹¹ Asupra subiectului vom reveni în capitolul 16.

vizibil, dar determină, de la nivelul griji (ca atenție intensificată), ceea ce se întâmplă. Un coechipier competent poate uneori doar să asculte un coleg, fără a face nimic concret, iar acest lucru poate avea efecte benefice privind relaționarea sau depășirea unei probleme. Din aceste motive, competența nu se poate mărgini la acțiune, ea este legată și de asumare, angajament, implicare lăuntrică, acestea nu se văd direct la exterior, dar au puterea de a influența decisiv acțiunile.

Competența – concept integrator

Un argument împotriva demersului educativ orientat spre competențe este legat de lipsa unei definiții clare, operabile pentru acest concept. Diverși autori propun definiții descriptive, care nu întrunesc consensul, centrate pe ceea ce ea presupune la purtător – aptitudini, atitudini etc. ori pe context și interacțiunea cu el.

Interesant este că la fel ca oamenii, și instituțiile au competențe. Doar că în cazul lor se referă mai mult la asumarea ori delegarea de atribuții către ele. Modul în care își îndeplinesc aceste atribuții este mai rar luat în discuție. Spre exemplu, este de competența instanțelor să judece neînțelegerile între persoane, de competența școlilor să facă educație etc. Cum anume se face judecata ori educația ține evident de competența lor. De observat că și aici avem două sensuri ale competenței. Unul se referă la poziționarea în sistem a unei entități, celălalt la exprimarea ei în sensul îndeplinirii rolului său. Din aceste motive competența este un concept puternic prin capacitatea de descriere și posibilitățile de integrare oferite omului.

Înțelesul termenului poate fi clarificat dacă abordăm problema din trei perspective, de pe trei niveluri în care are loc participarea.

Perspectiva integratoare

Mai întâi abordăm problema din perspectiva sistemelor integratoare. C.R. Motru a justificat bine faptul că omul și nevoile ori, mai des, dorințele lui, se formează în cadrul unor culturi, nu în legătură directă cu mediul¹². Prin activitatea pe care o desfășoară, omul participă la un

¹² Constantin Rădulescu-Motru, *Puterea Sufletească*, Editura Semne, București, 2009, p. 58

sistem social și economic, la multe grupuri cu diferite culturi specifice, cu diverse câștiguri. Grupurile au cultura lor, dar și nevoile lor de a supraviețui și a se dezvolta. Competența este o exigență formulată de un grup către membrii lui pentru a asigura buna funcționare a întregului. O persoană incompetentă este de obicei presată spre performanță în grup, mai ales dacă există o concurență între grupuri. La fel, ea poate fi o exigență de a face ceva – o însărcinare, formulată la adresa unei instituții în cadrul unei societăți, ce reglează funcționarea ei.

Rolul important jucat de cultură abia acum iese în evidență. Dacă în trecut cultura era „de bon ton”, considerată necesară pentru afirmarea omului luat ca individ, acum este scoasă în evidență importanța și rolul ei social. Cultura organizațională identifică de fapt competențele și le cere de la membrii săi, mai mult sau mai puțin explicit, propunându-le și un mod de a fi. Formularea explicită a exigențelor se realizează în funcție de nivelul conștiinței de sine a organizației.

Capacitatea omului de a identifica cultura organizațională, de a se adapta și a lucra în spiritul ei, nu mai este o opțiune facultativă, ci o condiție a menținerii și participării lui în acea organizație. Satisfacția lui de a lucra într-un grup depinde de potrivirea între cultura proprie, opțiunile personale și cultura grupului. Un om moral nu poate rezista într-o organizație care disprețuiește această trăsătură de caracter și pune accent doar pe rezultate, indiferentă la mijloacele morale/imorale prin care acestea sunt atinse.

Cultura, în ansamblu, iese de sub controlul unei organizații restrânse și face parte din produsul care rezultă din opțiunea unei societăți. Astfel putem deosebi o cultură a unui popor, a unei zone mai întinse – de exemplu Europa, Asia, sau chiar o cultură la nivel mondial, unde, diverse culturi se află în interacțiune. Din aceasta pot rezulta integrarea și influența reciprocă a culturilor, care sunt astfel procese vii, care se desfășoară permanent – de exemplu traduceri cărților, circulația filmelor etc. Schimbările majore se produc nu sub influența directă a unei persoane, ci a unei culturi, pe care persoana o poate doar influența, cu puține excepții – întemeietorii de culturi, a se vedea creștinismul, budismul, islamul etc.

O analiză temeinică a influenței culturilor poate fi găsită în cartea *Culturi și organizații Softul mental*¹³. Raportări diferite conduc la abor-

¹³ Geert Hofstede, Gert Jan Hofstede, Michael Minkov, *Culturi și organizații Softul mintal, Cooperarea interculturală și importanța ei pentru supraviețuire*, Editura Humanitas, București, 2012

dări, rezultate și chiar civilizații diferite, care pot fi văzute ușor din manifestările culturale și consumul cultural specific.

Gradul de participare la condiția de român, european, creștin etc. este dat de nivelul de asimilare și acceptare a culturii respective. Această cultură poate fi adoptată oarecum implicit, printr-o legătură care se realizează la nivelul unei rezonanțe profunde, dar neconștientizate, sau explicit, atunci când sunt recunoscute reperele de bază ale culturii și acceptate în cunoștință de cauză. Ultima asumare presupune deja contactul și raportarea la o altă cultură, față de care apare diferența specifică.

Din această perspectivă competența nu se referă, de exemplu, doar la a face „românește” sau „creștinește” un anumit lucru, ci merge mai departe spre „a fi” potrivit cu exigențele acestor culturi. Dacă mergem și mai departe, competența poate însemna și o participare conștientă de influența culturală, care rămâne deschisă diferitelor abordări culturale. Despre „a fi” este mai ușor de vorbit dacă privim dintr-o perspectivă individuală.

Perspectiva individuală

Privită dinspre persoană, rădăcina latină a termenului, „competentia” tradus la noi prin „în stare” – poate însemna capabil să facă anumite lucruri, care are în sine posibilitatea de a se achita cu succes de anumite sarcini. Dar acest termen, luat strict, poate însemna și *prezent în ceea ce face*, în situație, nu în altă parte, ci cu totul în ceea ce se întâmplă în locul și la momentul respectiv (starea unui sistem fizic este dată de proprietățile lui la un moment dat).¹⁴

Cel care se vinde unor soluții prealabile este cumva pe pilot automat, căzut în preocupare (dinainte ocupat), ratând starea prezentă, cum ar spune Heidegger¹⁵. Astfel, numai cineva care are grijă (este

¹⁴ „Obișnuit, competența e legată de „a face”, de ce realizează cineva, iar, raportat la înzestrarea personală, noțiunea se rezumă la a avea în vedere capacitatea cuiva de a avea realizări, deci tot la premisele care pot asigura pe „a face”. Nu se ține seama de participarea lăuntrică, afectivă a subiectului. Or, în această situație, cum competența este o condiție sine qua non a existenței omului, a viețuirii lui, a o canaliza exclusiv sau preponderent spre „a face” înseamnă a opera personalitatea de fibra sa specific umană și a o transforma într-un robot programat spre a produce.” – Miron Scorobete, corespondență personală.

¹⁵ Aceste aspecte sunt prezentate mai pe larg în capitolul 17, II.

atent) la participarea sa în momentul respectiv poate fi prezent întreg la ceea ce se desfășoară – este „în stare”.

Această perspectivă este foarte importantă, deoarece prezintă participarea autentică, și va fi explicitată și în alte secțiuni ale lucrării¹⁶.

Perspectiva interacțiunilor

Înțelegerea dublă a acestui termen, în care sunt cuprinse deodată atât subiectul în starea sa, cât și participarea, integrarea acestuia în supraindividual, este chiar mai mult decât au sperat filosofii să găsească pentru a prezenta condiția umană. Semnificația termenului exprimă foarte bine atât pe „a fi” prezent pe deplin cât și pe „a face” la calitate maximă.

Prefixul „com” se folosește pentru a arăta unirea care se întâmplă în cadrul/cu elementele cuvântului precedat. De exemplu „punerea” vectorilor laolaltă pentru a obține vectorul rezultat se numește „compunere”. La fel, termenul competență poate desemna sau indica puterea grupului, ca rezultat al punerii împreună a puterilor și capabilităților individuale (al coerenței grupului). Desigur nu este vorba de grup ca o simplă asociere pe bază de interese, ci a unuia integrat organic. Această putere se desăvârșește numai împreună, nu ca rezultat al unui demers strict individual.

Spre exemplu, „Devenirea întru ființă” a lui Constantin Noica nu surprinde nuanțe așa profunde deoarece nu poate scăpa de centrarea pe persoană. Înțelepciunea individuală nici nu poate ieși din această cursă, prin însăși formarea ei rămâne blocată pe persoană. Omul singular doar descoperă acum competența, impusă nu de o persoană, ci prin înțelepciunea și cultura de grup, ca o nevoie a sa.

Integrarea persoanei prin ameliorarea interacțiunilor nu este doar o nevoie teoretică, ci surprinderea unei dinamici pe care competența o recunoaște și o cere. De fapt poate fi socotit chiar actul de realizare a unității la nivelul conștiinței umane (subiectul va fi dezvoltat în subcapitolul „Puterea sufletească”). Integrarea este un proces ce trebuie realizat pentru a obține o dezvoltare a competenței persoanei și a extinde participarea sa la grup. Este probabil partea mai greu de realizat, dar și cea mai greu de conceptualizat.

¹⁶ Capitolul *Filosofia*, cu deosebire la subcapitolul dedicat contribuției lui Heidegger.

Rămâne un mister pentru fizicieni de unde „știe” lumina cu ce sistem interacționează, cu unul format din două fante sau un sistem atomic, cum anume se face ieșirea din dualism în favoarea uneia din caracteristici. Nu este vorba de o decizie sau condiționare prealabilă, ci de o participare diferită, în funcție de împrejurări. Așa și competența, în funcție de împrejurări ea va avea „curgere” diferită, dinspre persoană spre grup, sau dinspre grup spre persoană. Acest demers este al participării, nici persoana, nici grupul nu știu dinainte ce iese din interacțiunea și participarea lor la aceeași realitate și la schimbul cu mediul extern.

Integrarea persoanei, realizarea unității între prezența în grup, dar și în sine, nu este în actul conducerii, ci în acela al unei relații orientate spre slujirea grupului, în îndeplinirea unei funcții înăuntru, nu în detașarea de el și în încercarea de a-l orienta dinafară. Împotriva acestei evidențe, majoritatea oamenilor cred că a conduce este cea mai înaltă demnitate la care poate ajunge omul, dar ei nu realizează că o asemenea poziție împiedică participarea reală la grup prin situarea în afară, ca centru de forță și orientare a lui. Sunt însă și multe persoane care au înțeles acest lucru, în creștinism spre exemplu, chiar este promovată această situație. Iisus Hristos atrage atenția creștinilor asupra lui, făcând în seara dinaintea răstignirii Sale și gestul de slujire care pentru un conducător este inacceptabil – spălarea picioarelor ucenicilor. Integrarea este realizată concret și se observă prin relațiile, interacțiunile dintre membrii grupului. Astfel în preajma competenței se poate realiza și o mai bună interacțiune în cadrul grupurilor.

Aportul la ameliorarea interacțiunilor

Acest termen a pătruns și în limbajul cotidian unde este folosit pentru că se simte un aport semnificativ la explicarea corectă a situației prin utilizarea lui. Intuitiv, toată lumea înțelege că un om competent este cel care poate să facă bine un anumit lucru în cadrul unui sistem supraindividual. În trecut se spunea despre cineva care nu reușea să facă un anumit lucru că este nepriceput, incapabil, sau, mai grav, chiar că este prost și nu știe face ce este de făcut, dar astăzi spunem că este incompetent.

Deosebirea este importantă, prostia poate fi socotită un fel de

handicap ce nu poate fi depășit, fiind legată de limitele naturale ale omului respectiv, în timp ce competența este un lucru ce poate fi dobândit și nu face referire la „motorul” acțiunii, omul, ci mai ales la acțiunile desfășurate, care probabil nu au inclus și acele activități care ar fi putut dezvolta competența. Astăzi se acceptă inclusiv faptul că omul se poate schimba, nu doar în domeniul convingerilor, ci până la nivel fizic, că sistemul nervos și alte organe pot evalua, prin învățare și adaptare. El poate să-și dezvolte competențele, astfel se oferă omului șansa de a se descurca mai târziu într-o situație care astăzi îi ridică probleme.

Acest lucru este foarte important în ceea ce privește relațiile interpersonale. Acceptarea schimbării este o premisă importantă pentru evitarea judecării și condamnării celorlalți din motive care nu țin neapărat de ei și care, adesea, nici nu le sunt imputabile. Spre exemplu, un copil dintr-o familie dezorganizată poate nu are anumite abilități ce stau la baza unor competențe pentru că în familia sa nici nu s-au cerut vreodată. Dar la o schimbare de mediu, dacă sunt și alte exigențe, s-ar putea ca acestea să apară și să se dezvolte.

Omul nu este un simplu mijloc de producție care trebuie doar să se mai și distreze din timp în timp, ca să poată iar lucra pentru altul ca să câștige cele necesare existenței sale și ale familiei, ci un participant complex la o realitate și mai complexă. Nevoile sale de implicare și de responsabilitate la locul de muncă sunt motive pentru care el nu poate fi depersonalizat prin muncă fără a afecta calitatea acesteia. Dacă ar fi să facem o comparație, putem să îl privim ca pe un neuron, destul de inteligent în sine, dar care nu își arată valoarea decât în rețeaua formată cu ceilalți neuroni. Competența ar putea avea astfel o semnificație ca răspuns la provocările adresate rețelei și o exprimare a calității participării la această rețea supraindividuală.

Competență sau expertiză?

Înainte de a trece la o schimbare de poziționare este utilă și o delimitare conceptuală de termeni apropiați. Unul dintre reduționismele la care este supus conceptul de competență este datorat înțelegerii ei ca pe un complex de deprinderi care permite a face bine ceva, oarecum independent de context și de participarea globală, după modul

în care un aparat sofisticat acționează programat, tot mai perfect în realizarea sarcinilor. Astfel unii autori (ex. Robert J. Stenberg) o situează înainte de atingerea nivelului de expert, expertiza fiind atinsă la limitele superioare ale competenței. Acceptarea acestei concluzii depinde de înțelegerea termenului expert. Dacă aplicăm o reducere disciplinară și spunem că expertul este pe o anumită disciplină ori ramură a ei, atunci competența este evaluată în funcție de stăpânirea disciplinei/domeniului de interes. Dar competența este evaluată de un sistem format din mai multe persoane, în funcție de nivelul în care o anumită sarcină din cadrul lui este bine îndeplinită. Putem astfel avea experți în anumite domenii, dar care nu știu lucra în echipă și sunt cu totul străini de alte discipline, motive pentru care este greu de declarat că sunt competenți. Sau, din cauza unor probleme nerezolvate la nivel individual, de altă natură decât gândirea aplicată la domeniul de expertiză, participarea sa să fie foarte dificilă când e nevoie de colaborare (exemplu nu are încredere în nimeni), deși își cunosc meseria foarte bine.

Din aceste motive cele două concepte acoperă diferite domenii ale acțiunii umane, și nu este indicat să le confundăm ori să le punem pe aceeași linie.

Înainte de a trece la o schimbare de poziționare este utilă și o delimitare conceptuală de termeni apropiați. Unul dintre reducăționismele la care este supus conceptul de competență este datorat înțelegerii ei ca pe un complex de deprinderi care permite a face bine ceva, oarecum independent de context și de participarea globală, după modul în care un aparat sofisticat acționează programat, tot mai perfect în realizarea sarcinilor. Astfel unii autori (ex. Robert J. Stenberg) o situează înainte de atingerea nivelului de expert, expertiza fiind atinsă la limitele superioare ale competenței. Acceptarea acestei concluzii depinde de înțelegerea termenului expert.

Dacă aplicăm o reducere disciplinară și spunem că expertul este pe o anumită disciplină ori ramură a ei, atunci competența este evaluată în funcție de stăpânirea disciplinei/domeniului de interes. Dar competența este evaluată de un sistem format din mai multe persoane, în funcție de nivelul în care o anumită sarcină din cadrul lui este bine îndeplinită. Putem astfel avea experți în anumite domenii, dar care nu știu lucra în echipă și sunt cu totul străini de alte discipline, motive pentru care este greu de declarat că sunt competenți. Sau, din

cauza unor probleme nerezolvate la nivel individual, de altă natură decât gândirea aplicată la domeniul de expertiză, participarea sa să fie foarte dificilă când e nevoie de colaborare (exemplu nu are încredere în nimeni), deși își cunosc meseria foarte bine.

Ceea ce face diferența este chiar acest lucru, colaborarea. Expertul este un individual bine pregătit într-un domeniu, competentul este cel care, împreună cu echipa schimbă lucrurile. Astăzi este greu de conceput o realizare deosebită fără lucrul în echipă. Mecanica cuantică nu a fost realizată de experți, Heisenberg era tânăr când a descoperit ideile care stau la baza formalismului mecanicii cuantice, nu era încă expert în fizică ci un asistent care s-a luat cu seriozitate și a stat ani de zile lângă o problemă nerezolvată. Fizica atomică, așa cum o vedem astăzi nu era atunci. Ideile lui au fost discutate cu cei apropiați, apoi printr-un efort de grup, care a inclus și fizicieni din alte țări, s-a pus la punct descrierea mecanicii cuantice. Un expert este mai mult un prizonier a ceea ce se știe decât un gânditor creativ, dispus la schimbarea propriei gândiri. Dacă privim din altă perspectivă, omul devine „expert” grație unui interes deosebit nu a unei pregătiri formale, atestate cu diplome. Pasiunea nu pare a fi prinsă în înțelegerea clasică a acestui termen. Pentru a fi creativ într-un domeniu sigur că este nevoie să ai un punct de plecare bine întemeiat pe ceea ce se știe deja, dar mai mult decât asta trebuie să existe o hotărâre statornică de a rezolva o problemă. Pentru expert problemele sunt în general rezolvate.

Din aceste motive cele două concepte acoperă diferite domenii ale acțiunii umane, și nu este indicat să le confundăm ori să le punem pe aceeași linie.

CAPITOLUL 2.

COMPETENȚĂ ȘI PREZENȚĂ

Participarea de calitate presupune prezența în situație. În majoritatea situațiilor obișnuite stereotipizarea ocupă mai mult decât gândirea proaspătă și „s-ar părea că majoritatea actelor de cunoaștere sunt recunoașteri și catalogări prăfuite și superficiale ale stereotipurilor. O astfel de clasificare comodă, în categorii deja existente, este profund diferită de perceperea reală, concretă, cu toată atenția, a multiplelor fațete ale fenomenului unic. Numai o astfel de cogniție poate aduce deplina apreciere și savurare a oricărei experiențe... o mare parte din ceea ce trece drept cogniție este numai un substitut al ei, un truc ieftin, necesar ca urmare a exigențelor faptului de a trăi într-o realitate a fluxurilor și evenimentelor fără a fi dispus să recunoști acest fapt.”¹⁷ A. Maslow subliniază că nu vrea să fie înțeleș greșit, nu este împotriva abstractizării și conceptualizării, nu putem trăi fără ele: „Ideea este că ele trebuie să aibă la bază experiența, nu să fie goale sau artificial umplute. Trebuie să fie înrădăcinate în realitatea concretă și legate de ea. Trebuie să aibă un conținut cu sens, în loc să fie simple cuvinte, etichete, abstracțiuni.”¹⁸ Studiul din care este preluat citatul se ocupă chiar cu abstractizarea patologică, reducerea la abstract și pericolele asociate.

Pentru că nu ia în considerare aceste aspecte școala a devenit locul în care de dragul abstracțiunilor se preferă o orientare spre patologic, îndepărtarea de percepția și observarea deschisă a realității. Legătura cu competența este evidentă, odată afectată prospețimea participării, șansele de a vedea realitatea așa cum este se reduc, de unde o scădere a calității participării.

Dacă „conceptul de participare se distinge în cât de mică măsură de cel de percepție, diferența constă în accentul întrucâtva mai mare pe acțiunile selective, de pregătire, de organizare și de mobilizare.”¹⁹

¹⁷ Abraham Maslow, *Stereotipizare versus cogniție autentică*, publicată în *Motivație și personalitate*, Editura Trei, București, 2007, p. 369

¹⁸ *Op. cit.*, p. 369

¹⁹ *Op. cit.*, p. 369

Nu putem să nu remarcăm aici cât de departe este modelul cultural și practica curentă a școlii de accentul pe astfel de activități. Aproape toate activitățile sunt selectate, pregătite și organizate de profesori. Obişnuința de a primi acestea de-a gata, lucrul numai cu concepte abstracte fac viața elevilor în școală artificială, tot mai ruptă de realitate.

Participarea depinde de actul intern al deschiderii sau a menținerii în zona de confort, cunoscut: „Mai la obiect însă este faptul că putem discerne, în reacțiile de participare, între implicarea proaspătă, idiosincrasică, în evenimentul unic, și recunoașterea stereotipă, categorizată, în lumea exterioară, a unui set de categorii care există deja în mintea participantului. Cu alte cuvinte, participarea ar putea să fie nimic mai mult decât recunoașterea sau descoperirea în lume a ceva ce am așezat noi înșine acolo — un fel de a judeca experiența înainte ca ea să se producă. Ar putea fi, ca să zicem așa, o raționalizare în numele trecutului sau o încercare de a menține status quo-ul, și nu o recunoaștere adevărată a schimbării, noutății și fluxului.”²⁰ Este dificil să fim permanent prezenți, este necesară o mare cantitate de energie psihică, dar competența, participarea de calitate reclamă prezența, dacă nu permanent măcar în momentele importante, decisive, pentru o bună priză la realitate.

Sunt mai multe cărți interesante dedicate subiectului numit prezență, care analizează diferite aspecte ale acesteia, de la cazurile generale până la aplicațiile ei în anumite domenii. După o povestire japoneză care ne revelează sursa prezenței, vom face o scurtă prezentare a termenului din perspectiva uneia dintre ele.

Puterea calmului

O povestioară japoneză preluată din cartea *Puterea calmului (doctrina japoneză)*²¹ are calitatea de a prezenta foarte bine esența unei participări semnificative.

MAESTRUL TUTUROR

Înțeleptul Yoritomo Tashi spune:

În vremurile de demult, mulțimea zeilor încarna virtuțile sau pasiunile omenești. Fiecare zeu pretindea că deține taina fericirii ființelor a căror viață se desfășoară pe pământ. Fiecare era sigur că puterea lui are întâietate. Și

²⁰ *Op. cit.*, p. 370

²¹ Editura Zamolxis, Cluj Napoca, 1994

bolta azurie răsuna deseori în zgomotul revendicărilor, pe cât de vehemente, pe atât de hotărâte.

Un singur punct, totuși, întrunea toate aprobările: ROLUL ENERGIEI ÎN DOMINAREA PUTERII!

Într-o zi, cereștii rivali, deciseră să se supună hotărârii Judecătorului Suprem care cântărește sufletele celor ce părăsesc viața pământească pentru a intra într-o viață superioară.

Unul dintre Nemuritori zise:

- Este incontestabil că supremația îmi aparține. Într-o clipă vă arăt forța mea.

Un fulger strălucitor brăzdă noaptea. O lumină sângerândă coloră azurul înconjurător. Un bubuit năprasnic, nebănuit până atunci, încremeni pe toți zeii. O prăpastie adâncă se deschise, gata să înghită prada. Fiițele cerești se îndoiau de însăși invulnerabilitatea lor.

Când deținătorul fulgerului își opri mânia închipuită, Zeul Furtunilor vorbi:

- Forța mea este și mai de temut. Priviți spre mări!

Abia termină aceste cuvinte și marea se ridică în valuri înspumate, urlătoare. În mugetul furtunii, o cavalcadă crescă și se repezi la asaltul munților, amenințând să urce până la cer.

Jale, în glas sfâșiat, din omenire, se înălță spre zeu. El făcu un gest Valurile, potolite, se împrăștiară în largi ondulări, leneșe, spălând domol nisipul malurilor, într-o mișcare legănătoare.

Atunci, în liniștea apăsătoare, se auzi:

- Puterea în manifestarea forței brutale distruge, nu creează! Puterea constă în arta de a supune oamenii și a-i menține voit sub legea blândeții și nu a violenței.

Un cântec de flaut începu să sune plăcut. Notele jucară ca niște fluturări. Apoi melodia se răspândi, cuprinse spațiul azuriu, când tristă și obosită, când vibrantă și puternică, împletindu-se într-un plâns sfâșietor, pentru a culmina într-o măreție triumfală. Extaz.

După stingerea ultimului sunet, nemuritoarele fețe exprimau încă farmecul a cărui putere subjugase toți zeii.

Pe toți? Nu.

Unul dintre acești nemuritori păstrase o atitudine neschimbătoare, nepătrunsă. Fulgerele nu-l înmărmureau. Asaltul valurilor nu aducea în ochii săi liniștiți nici cea mai mică urmă de neliniște. Încântarea sunetelor părea să nu

trezească în el emoția de care toți erau mișcați.

Judecătorul Suprem i se adresează.

- Tu ești surd, orb, ca muritorul de rând?

- Nu! Aud și văd.

- Netulburat? Inima ta nu bate mai iute sub stăpânirea groazei? Sufletul tău nu se înfioară sub influența vrăjii?

- O, Judecător Suprem, inima mea bate, sufletul meu se înfioară.

- Fața ta nu se întunecă de groază? Nu radiază nici o strălucire?

- Nu! EU SUNT CALMUL! Acela care știe să-și disciplineze impresiile.

Gloria celorlalți este condițională de emoții, pentru că nu le stăpânesc. La ce servește comanda forțelor naturii, dacă o melodie, prin extaz, face să cadă fulgerul din mâna moleșită de admirație?

Care este puterea efectivă a celui ce posedă taina farmecelor, dar tremură în fața mâniei stihiiilor?

Și tăcu.

Atunci Judecătorul Sufletelor spuse:

- Lui îi aparține toată puterea, în el sălășluiește adevărata forță. Stăpânind pasiunile, el se ridică mai presus de dominația Naturii. Nu se dedă la demonstrații inutile. Puterea lui nu șovăie în fața unei forțe potrivnice. El rezistă tuturor sugestiilor zadarnice, nedemne de spirit. Pentru că vă încredeți în judecata mea, vă spun: într-adevăr, „CALMUL ESTE MAESTRUL TURTUROR”!

Din povestire iese clar în evidență că la întrecerea puterilor, a controlului energiei ori a altora, puterea cea mai mare o are prezența, manifestată și susținută prin calm. Chiar dacă controlul energiei exterioare și a emoțiilor poate impresiona pe cei ce pot fi ușor impresionați, judecătorul suprem din povestire a văzut bine că puternic este cel care controlează propria prezență, care rămâne calm în situațiile dificile și nu se lasă pradă instinctelor primare, fie ele legate chiar de supraviețuire. Acesta are puterea de a fi cu adevărat prezent chiar și atunci când pare serios amenințat ori vraja emoțiilor e gata să pună stăpânire pe el.

Importanța prezenței

Despre asigurarea suportului energetic și gestionarea lui sunt prezentate câteva detalii în capitolul *Jocul interior și performanța*, subcapitol

Încărcarea bateriilor. Mai important este în acest moment analiza controlului energiei disponibile.

O carte care oferă sfaturi pertinente legate de controlul energiei, care permite o aprofundare și o ameliorare a prezenței a fost scrisă de Patsy Rodenburg. Ea are chiar acest titlu: *Presence* și ne arată cum anume omul își poate controla energia astfel ca să ne menținem într-un cerc al energiei favorabil prezenței.

Rolul prezenței este considerat foarte important deoarece energia pe care ea o gestionează este chiar energia supraviețuirii. Fără ea omul este în pericol, indiferent unde este, acasă sau în junglă.²² Astăzi pericolul nu este numai pe stradă, omul poate fi manipulat prin media numai dacă este „absent”. Accesul la această stare nu este ceva nou, sunt lucruri cunoscute, dar care nu au primit atenția cuvenită. Spre exemplu, conexiunea între mamă și copilul ei prin prezență este atât de puternică încât părinții se pot simți abandonați și singuri când ea încetează²³. La fel precum copiii și animalele sunt constant prezente, cu deosebire câinele. Animalele de casă ne transmit că suntem doriți și necesari pentru ele, ne cheamă să fim prezenți. Starea genuină, deschiderea copilului apare ca urmare a menținerii constante a stării de prezență. Dacă se pierde această stare se pierde ceea ce este mai important pentru om, șansa lui de a fi.

Efectul prezenței este vizibil pretutindeni, de la simpla compasiune când *vedem* un om necăjit până la înalta performanță sportivă, de la profesorul de la școală la liderul spiritual sau politic. „A fi prezent este palpitan, inspirant, captivant, surprinzător și chiar înfricoșător în același timp... Prezența ne face să respectăm, să înțelegem și să empatizăm cu alții ... fără aceste întâlniri suntem singuri.”²⁴ Când ceilalți nu sunt prezenți ne simțim ignorați, neimportanti și ruși de mediu. Fără prezență nu ne bucurăm de întâlniri, străzile sunt periculoase, relațiile nu funcționează.

Prezența nu este deci numai un act pentru sine, ci unul de la baza comuniunii, al prezenței apropiate cu ceilalți și face posibil succesul nu doar pentru o persoană, ci și pentru familie, societate și echipă.²⁵

²² „When you are not present you are in danger, whether you are in the jungle or closer to home in your work and in your family.” Patsy Rodenburg, *Presence*, Penguin Books Ltd, London, 2007, pp. 3 - 4

²³ *Op. cit.*, p. 6

²⁴ *Op. cit.* p. 10

²⁵ „You will also realize that being present to life is critical not only to your well-being

Având în vedere faptul că esența competenței este participarea iar prezența este starea în care participarea pleneră este posibilă, legătura competenței cu prezența este evidentă. Din acest motiv merită prezentate câteva detalii suplimentare.

Pierderea prezenței

Viața dificilă, întâlnirile cu oameni care vor să aservească și să controleze, durerea și suferința asociată unor situații, pot fi motive care pot determina oamenii să dorească să nu fie prezenți în situația dată. Viața urbană, aglomerată, cu mii de persoane întâlnite face dificilă sau chiar imposibilă prezența cu toți. Nu mai este timp nici pentru cunoașterea, relaționarea cu vecinii apropiați. Tot mai mulți rămân niște străini, iar din acest punct de vedere viața la țară are avantajul de a permite o mai bună interacțiune, lasă mai mult loc pentru prezență. Aici, omului prezent în natură îi este mai ușoară reconectarea și cu propria natură. Paradoxal, confortul și facilitățile lumii moderne pun piedici în calea prezenței. Confruntarea cu pericolele, cu viața dificilă cere prezență, iar confortul, satisfacerea nevoilor de bază și dispozitivele care fac posibil contactul rapid cu oricine, de oriunde, televizorul cu multe canale ne fac mai superficiali, sporind izolarea.

Un exemplu interesant oferit de autoarea cărții este cel trăit în preajma unor americani nativi, Hopi, nomazi. Aceștia au obiceiul ciudat de a părăsi o zonă în care traiul a devenit prea facil. Răspunsul la manifestarea curiozității a scos în evidență o poziționare neașteptată: dacă viața este prea ușoară îți pierzi bucuria²⁶. Ei nu caută, nu stau în zona de confort ca să nu piardă bucuria vieții, a provocării. Materialismul, pentru a exista, are nevoie de consumatori care nu sunt fericiți și prezenți. Ideea că bucuria poate fi găsită cheltuind cât mai mult este una mult mai avantajoasă pentru comerț.

Calitatea prezenței se poate pierde ca urmare a durerii fizice, emoționale sau spirituale deoarece acestea reclamă atenție și se dorește eliberarea de sub influența lor. Pentru a muta atenția în altă

but also to the well-being of everyone around you. It is an act of community. It is an act of personal intimacy with others. It enables not only the success of an individual but also the success of a family, society and team." *Op. cit.*, pp. 10-11.

²⁶ „If life is too easy you lose your joy.” *Op. cit.*, p. 14.

parte se pot consuma diverse substanțe, de la alcool la droguri, dar acestea nu readuc prezența. Un șofer băut nu este întreg prezent la volan, de aceea este periculos.

Mai mult, schimbările de orice fel, de la carieră până la redecorarea casei sau căutarea de senzații tari nu rezolvă decât temporar problema dacă viața este pierdută din interior²⁷.

Cele trei cercuri ale energiei

Acestea se folosesc pentru a descrie cum anume circulă energia oamenilor. Circulația ei are loc și poate fi observată prin intermediul corpului, a respirației, a vocii și prin modul în care ascultă, cred și simt.

Primul cerc este al Sinelui și al retragerii, al introspecției și al reflecției. Cei care preferă să stea în acest cerc nu sunt prea buni observatori a persoanelor și al lucrurilor dinafară. Indicatori privind prezența unei persoane în acest cerc:

- se retrage din contactele directe cu ideile ori cu sentimentele altor persoane;
- își ține respirația sau respiră rapid;
- i se cere să repete ceea ce a spus adesea când vorbesc;
- oamenii se apleacă spre ei ca să îi audă ori să îi perceapă mai bine;
- se simte ignorată, dată la o parte;
- accentul (atenția) pus(ă) pe conștiința (conștiența) de sine;
- este o prezență ștearsă și nu i se simte lipsa când iese dintr-o cameră.

Prin orientarea energiei spre interior când o persoană este în acest cerc pierde contactul cu lumea și se pune în starea de pericol ori de prezență precară deoarece nu sesizează bine ceea ce este în jur. Acest cerc este util când cineva nu dorește să fie luat în considerare, să fie absent. Dacă se înregistrează o menținere îndelungată în acest cerc se pierde bucuria de a trăi și omul devine timid²⁸.

Am putea spune că schimburile cu ceilalți și cu mediul sunt limitate intenționat. Nici nu iese, nici nu intră energie decât oarecum mediat și intenționat cenzurat prin conștiință. O persoană este în acest

²⁷ „You change careers, go travelling, play extreme sports, drive fast cars, take exotic holidays or redecorate the house, constantly seeking presence. These strategies might work for an hour, a day or a year, but they will not solve your inner deadness.” *Op. cit.* p. 15

²⁸ Descriere după *Op. cit.* p. 18

cerc când nu știe ori nu are suficient curaj ca să participe la ceea ce se întâmplă în jurul său, la interacțiuni și relații. Preferința pentru acest cerc poate fi și rezultatul unei dorințe de tip „non-combat” cu viața, lipsă de asumare a ei sau de așteptare ca alții să îi dea un sens. În acest cerc se ajunge relativ ușor când nevoia de adaptare, de învățare nu este satisfăcută. Nevoia de autonomie este înțeleasă ca izolare, nu de participare demnă la relații. Izolarea este adoptată și din lipsă de încredere (comoditate în a găsi oameni de încredere), adesea crede că știe tot despre toate (altfel de unde preferința pentru acest cerc?), dar asta nu înseamnă că nimeni nu e demn de încredere și că într-adevăr știe cum stau lucrurile. Am putea spune că pe scena propriei vieți preferă postura de spectator – judecător, nu pe cea de actor profund implicat.

Cercul al doilea este cercul în care preferă să stea oamenii care își asumă viața, sănătoși din punct de vedere relațional. Înainte de a da detalii ar fi poate interesant de văzut și al treilea cerc.

Al treilea cerc prezentat, este al intimidării și al forței²⁹. Energia iese spre exterior, dar nu este orientată specific, nu are o țintă precisă, de aceea se poate risipi fără rezultat. Persoanele aflate în acest cerc pot atrage atenția asupra lor, dar nu pot obține respectul imediat, menține colaborarea și legătura din cauza implicării superficiale, nespecifice. Energia investită nu se întoarce și chiar dacă alții simt investiția de energie, din cauza faptului că este imprecisă, este percepută ca impersonală. Mișcarea și ținta este fixată mai mult în jurul persoanei decât direct către ea, rămâne la suprafață, nu intră în profunzimea lucrurilor. Din aceste motive cei situați în acest cerc sunt adesea percepuți ca insensibili, aroganți și oarecum în afara problemei în ciuda implicării. Indicatori privind situarea unei persoane în acest cerc:

- persoanele cu care discută păstrează sau iau o anumită distanță;
- poate descoperi că are în jurul ei mai mult spațiu decât are nevoie;
- respirația e uneori zgomotoasă, păstrează aer în piept, consumă și oxigenul altora;
- adesea i se spune sau se percepe că vorbește sau râde prea tare;
- nu ia în considerare cu atenție persoanele cu care vorbește sau camera, contextul în care se găsește;
- nu observă că oamenii din jur nu sunt la fel de entuziasmați ca ea;

²⁹ „The Circle of Bluff and Force”, *Op. cit.* p. 19.

- simte că trebuie să injecteze energie în orice eveniment social, indiferent de preț pentru ea însăși și pentru alții;
- simte nevoia să preia controlul discuțiilor chiar dacă a auzit numai un fragment din acestea;
- poartă haine care o ajută să fie remarcată.³⁰

Vocea puternică este un indiciu al situării în cercul trei, persoanele cu această abordare nu au rețineri să impună soluțiile ori abordarea lor altora. Acest cerc poate avea întrebunțările sale, astfel poate fi folosit de o persoană pentru a se proteja, a elibera energia proprie și a pune pe alții în dificultate.

Cercul doi – energia conexiunii

În cercul doi energia este focalizată, merge spre obiectul atenției, îl atinge și se întoarce de la el. Persoana din acest cerc stă pe o cale cu dublu sens, trimite, atinge și primește energia înapoi. Se poate dăru și primi din acest cerc, persoana reacționează și comunică prietenos și spontan dăruind și primind energie, în cantități egale. Din acest cerc o altă persoană este atinsă și influențată fără a i se impune ceva, prin faptul că prima persoană se lasă ea însăși influențată. Persoana din acest cerc aude și înțelege ce spune celălalt, este pozitivă și generoasă, apropiată. Prezența pozitivă din acest cerc este cel mai puternic, creativ și profund mod de a interacționa cu lumea, arta de a fi prezent este arta de a opera din acest cerc.³¹

Indicatori ai prezenței unei persoane în cercul doi:

- se simte ușor concentrată și alertă;
- se simte „în propria piele”;
- simte pământul sub picioarele sale, (deține controlul propriei poziții, situări);
- își simte respirația completă și ușoară;
- știe că ajunge (afectează, atinge) la oameni și ei o aud când vorbește;
- observă detaliile la alții, ochii, starea de spirit, reținerile;
- este curioasă în privința noului, dar nu obișnuiește să judece;
- recunoaște sentimentele altora;
- vede, aude, miroase, atinge noutatea cu energia sa prin toată ființa.

³⁰ Traducere aproximativă, *Op. cit.* p. 20

³¹ Am tradus și adaptat câteva idei din *Op.cit.*, pp. 21, 22, dar am schimbat modul de adresare, de la exprimarea directă la cea indirectă. Lecturarea textului original poate avea un impact mai puternic și ar putea aduce o mai bună înțelegere.

O persoană din acest cerc este puternică, observată, auzită și reținută. Focalizarea precisă a energiei poate crea probleme. Un tată slab nu vrea ca fiul său să îi conteste prezența. Copilul este invitat să nu prezinte prea mult interes pentru anumite lucruri.

Problema alegerii cercurilor este și o problemă culturală, în unele țări este încurajată situarea în cercul doi, în altele este descurajată (prin cultură, nu prin politici explicite), în unele familii anumite probleme nu sunt niciodată discutate din cercul doi.

Dacă schimbul energetic este alimentat cu răutate și emoții negative, o persoană deschisă este în pericol. Poziționarea în acest cerc nu este potrivită pentru interacțiunile în care cealaltă persoană are un interes specific (vânzători, studenți/elevi prea interesați) și nu este cu adevărat deschisă, participarea este resimțită ca invazivă.

Din cercul doi poate fi oprită orice discuție nedorită și apărată intimitatea, cu delicatețe, fără a deranja.

Participarea și cele trei cercuri ale energiei

Nu insistăm cu prezentarea cărții, deși în ea găsim o analiză fenomenologică de calitate a participării, în funcție de cercul energetic adoptat, la cele mai diverse situații, de la muncă și educație până la iubire. După conștientizarea participării și regăsirea implicării din cercul al doilea, viața oricui se poate îmbogăți simțitor. Este suficientă conștientizarea pentru ca adaptarea să fie puternic favorizată și să aibă loc aproape de la sine. Este interesant de observat că jocurile electronice violente, punând omul în situație imaginară de pericol, stimulează situarea în cercul doi. Poate acesta este și motivul principal pentru care au succes.

Analiza poziționării în cercurile care descriu utilizarea energiei confirmă faptul că persoana umană se află în condiția sa cea mai proprie în calitate de participant deschis, și că o centrare pe una dintre instanțe – propria persoană ori pe ceilalți, duce la o viață foarte dificilă, lipsită de satisfacție.

În esență am putea spune că fixarea pe unul dintre procese – a primi sau a impune prin intermediul energiei schimbate, scoate persoana dintr-un dialog energetic firesc și foarte necesar pentru echilibrul funcțional.

CAPITOLUL 3.

COMPETENȚA – COERENȚĂ, INTEGRARE, SENS

Pentru a atinge competența este nevoie de coerență. Prin definiție, coerența reprezintă: 1. legătură strânsă (și armonioasă) între părțile sau elementele unui întreg; 2. (fiz.) proprietatea mai multor unde de a avea aceeași lungime și diferențe de fază constante în timp (DEX).

Prima semnificație se referă la modul calitativ superior în care părțile unui sistem sunt în legătură, la modul armonios în care acestea lucrează împreună. Din această perspectivă putem spune că participarea părților este de calitate, dacă este realizată o legătură strânsă și se obține armonia.

A doua semnificație, cea utilizată în fizică ne arată că pentru a se realiza coerența, diferența de fază dintre unde este constantă. Figura de interferență a luminii este vizibilă numai dacă undele ce interferează sunt coerente, adică își păstrează individualitatea în timp. Această referire la aspectul individual al părților ce interacționează, la nevoia de a-și păstra individualitatea, este completarea care ne arată că și acest termen face referire la păstrarea părții cât și la realizarea întregului.

Din perspectiva integrării părților în sistem, realizarea coerenței este probabil cea mai importantă condiție. Calitatea nouă, manifestarea ei deosebită nu apare decât dacă părțile rămân ele însele, și se manifestă numai atât cât ele își aduc contribuția lor proprie, unică la realizarea întregului. Legat de acest lucru merită subliniat un aspect important. Coerența undelor electromagnetice a două fascicule de lumină se poate realiza numai dacă ele provin de la aceeași sursă. Numai în acest fel cele două „ploi” de lumină generează un efect major, stabil, vizibil și calitativ nou la nivel microscopic. Armonizarea între oameni se realizează la fel, dacă premisele care stau la baza participării provin din aceeași sursă. De aceea există nișele sociale care au la bază o cultură comună.

Legătura coerență – integrare în realizarea a ceva nou

Extrapolând această nevoie și aplicând-o la un grup ce produce ceva descoperim nevoia ca părțile să aibă aceeași sursă a acțiunii pentru ca elementul nou, adus de coerență, să fie realizat. De exemplu înaintea acțiunii trebuie să existe o înțelegere pentru ca acțiunile să se poată completa una pe alta și a nu se anula reciproc. Coerența care se realizează spre exemplu în funcționarea unei unități de producție înseamnă că materialele necesare să fie disponibile toate pentru prelucrare în cantități nici prea mici ca să nu ajungă, dar nici prea mari ca să nu blocheze prin sufocare. Dacă unul singur lipsește nu se poate realiza produsul integrat prin asamblarea lor. Pe de altă parte, degeaba sunt materialele dacă lipsesc mijloacele care să le transforme în ceva nou. Coerența există între livrarea de materiale și prelucrarea lor. Ca să se atingă obiectivele fiecare parte trebuie să își facă bine treaba și să existe o înțelegere între părți privind orarul de aprovizionare și cantitățile necesare.

Mai departe, această coerență se duce până la livrările de materiale de la furnizori, influențând chiar și activitatea acestora. Ei produc și livrează anumite materiale ori lucruri de parcă ar fi înțeleși, deși nu există nici un fel de înțelegere directă între ei. Un observator neavizat ar putea susține că există înțelegerea între ei, deși singurul lucru care există este cerința de la beneficiarul lor comun. De data aceasta ceea ce se cere la nivelul superior de prelucrare determină funcționarea lor într-un anumit fel, o armonie la nivel inferior. Nu înțelegerea între furnizori determină această armonie, ei nu au absolut nici un motiv să își coreleze activitatea, ci prelucrarea superioară și integrarea a ceea ce ei fac într-un produs nou, de către același client a lor, duce la funcționarea lor în armonie.

Apariția noului este posibilă deci prin coerență și integrare. Dacă nu ar fi integrarea nu ar fi nevoie de coerență, iar dacă coerența nu există nu este posibilă integrarea. Deși procesele sunt aparent consecutive ele sunt simultane. Integrarea părților într-un produs nou se face evident după ce acestea au fost livrate, dar procesul integrării poate avea loc numai dacă în același timp se petrece și procesul de realizare a materialelor ori a componentelor necesare Altfel procesul nu este susținut, integrarea și apariția noului nu rezistă în timp. Ca să

paravan este rezultatul întâlnirii lor, nu un produs căutat de unde. Ele nu sunt decât prezente în interacțiune, nu caută interferența, nici nu sunt probabil conștiente de ea, ca fenomen de ansamblu, noi o căutăm și o vedem.

Interesant este că interferența undelor poate fi obținută ca fenomen simplu, într-un laborator obișnuit, numai dacă filtrăm o culoare. Altfel, cu lumină albă, este greu de văzut și de studiat.

Importanța coerenței și a integrării

Așa cum s-a observat aceste două procese nu apar dacă nu există o cerință pentru realizarea a ceva de pe alt nivel. De exemplu, pentru ca nevoia omului de a avea părul uscat imediat după spălare să se poată realiza, un inventator a realizat un aparat de uscat părul. Procesul de producție a acestuia presupune integrarea de componente, care trebuie furnizate coerent. Am văzut ce legătură strânsă este între ele, dar această legătură nu este determinată și nici nu este posibilă dacă avem în vedere doar aprovizionarea și realizarea obiectului. Mai este nevoie și de consumarea lui, de cineva care să dorească producerea sa, adică de o prezență activă, ce poate schimba lucrurile, de pe un al treilea nivel.

Nevoia noastră de relații (ambiant, cultură) de calitate cere interacțiuni de calitate ce nu se pot realiza decât între persoane de calitate. Sau, altfel spus, ambientul sănătos cere interacțiuni sănătoase la care pot participa doar persoane sănătoase. Competența presupune o participare de calitate pe toate cele trei niveluri. Chiar o persoană echilibrată psiho-afectiv, nu poate participa la interacțiuni de calitate dacă nu știe să interacționeze. Rezultatul urmărit pe nivelul trei, al culturii ambiate, va cere nu doar un anumit tip de interacțiuni, ci va formula indirect exigențe asupra persoanelor. La nivelul interacțiunilor nu sunt motive ca ele să fie de un anumit tip, cultura, ambientul dorit le cere într-un anumit fel.

De fapt numai urmărind un scop de pe un nivel superior se poate face ordine pe un nivel inferior. De exemplu, două persoane nu pot nici măcar interacționa dacă nu au un limbaj comun și, de fapt, nici nu au motiv să interacționeze fără un interes comun. Limbajul și scopul comun nu se află nici pe nivelul personal, nici pe cel al interacțiunii, ci

pe cel al culturii comune. Ca să poată interacționa omul învața limba, ca să își poată atinge scopul va căuta pe cei cu scopuri identice și va învăța de la ei cum să facă acest lucru.

Dar dacă pe o persoană o deranjează altă nevoie sau are o deficiență atunci va învăța mai greu limba (mai ales dacă e alta decât cea maternă), deci va interacționa mai dificil. Calitatea pe care o dorește pentru interacțiune determină nivelul calității limbajului asimilat. La fel studiul de practici pe care îl face determină atingerea eficienței în realizarea unor scopuri.

Cu alte cuvinte, omul nu poate găsi în sine motive pentru dezvoltarea sa, sunt necesare trebuințele, nevoile legate de o conviețuire de calitate, pentru ca interacțiunile între oameni să se schimbe și ei înșiși să evolueze.

La nivelul persoanei este nevoie de coerență, dar ea este împusă de interacțiuni, nu este scop în sine. Un produs de calitate – o interacțiune cel puțin satisfăcătoare – va determina organizarea eficientă a persoanei. O persoană frustrată ori cu stima de sine scăzută, nu poate participa la interacțiuni de calitate, ceea ce ei îi lipsește – siguranța, consistența, dorința neîmplinită, va afecta interacțiunea. Doar interacționând omul se vede pe sine și posibilitățile sale, doar în ameliorarea interacțiunilor poate găsi motive temeinice de schimbare.

Nici interacțiunile nu sunt scopuri în sine, ele sunt tot mijloace prin care fericirea persoanei se realizează, prin care se construiește un sens al vieții.

Competență și transdisciplinaritate

Deși este relativ simplificatoare, realitatea multinivelară este o aproximare mai bună pentru realitate decât realitatea considerată fără niveluri cu care încă se operează la nivelul reducăționismului științific și al gândirii comune. Introdusă ca axiomă de bază prin transdisciplinaritate, a considera realitatea multinivelară nu mai este un capriciu, ci o condiție esențială pentru înțelegerea ei.

Interesantă la abordarea transdisciplinară este și axioma logică a terțului inclus. Între toate abordările, cea care pare pregătită și posibil singura în măsură să înțeleagă semnificația duală a competenței este abordarea bazată pe o înțelegere transdisciplinară. Aceasta nu practică

reducționismul disciplinar și lucrează cu logica terțului inclus (dubla participare este de acest tip, al treilea tip de participare, integrată). „Cultura transdisciplinară nu opune holismul reducționismului, ci le consideră ca două aspecte ale uneia și aceleiași cunoașteri a Realității. Ea integrează localul în global și globalul în local. Acționând asupra a ceea ce este local, se modifică ceea ce este global și acționând asupra a ceea ce este global, se modifică ceea ce este local. Holism și reducționism, global și local sunt două aspecte ale uneia și aceleiași lumi multidimensionale și multireferențiale, lumea pluralității complexe și a unității deschise.”³² Transdisciplinaritatea poate fi și trebuie integrată pentru a îndepărta o viziune reducționistă asupra omului, ca demers specific pentru atingerea competenței.

Pentru a păstra deschiderea, transdisciplinaritatea stă pe un echilibru instabil între cunoaștere și experiență: „Transdisciplinaritatea este simultan corpus al gândirii și experiență trăită. Cele două aspecte sunt indisolubile. Limbajul transdisciplinar trebuie să traducă în cuvânt și în act simultaneitatea acestora. Prin orice alunecare excesivă de partea gândirii discursive ori de cea a experienței depășim domeniul transdisciplinarității.”³³ Competența stă pe echilibrul instabil de la nivelul următor, acela al integrării de sine și a sinelui în grup. Dar nici transdisciplinaritatea nu se poate realiza dacă nu este urmărită competența, căci învățăm, cunoaștem împreună cu alții, trebuie să interacționăm și să operăm la nivel cultural.

Primii pași spre identificarea importanței participării și a interacțiunii sunt parcurși prin identificarea „calității de prezență”, pe ea se poate apoi realiza o participare la comuniune: „Tripla orientare a limbajului transdisciplinar – și către «de ce» și către «cum» și către terțul inclus – asigură calitatea de prezență a celui ce folosește limbajul transdisciplinar. Această calitate de prezență permite o autentică relație cu Celălalt, respectând ceea ce are Celălalt mai profund în sine. Dacă eu găsesc locul potrivit în mine însumi, în momentul în care mă adresez Celuilalt, Celălalt va putea găsi locul potrivit în el însuși și astfel vom putea comunica. Căci comunicarea este cu precădere corespondența locurilor potrivite din mine însumi și din Celălalt, fundamentul veritabilei comuniuni, dincolo de orice minciună sau de orice dorință de a-l manipula pe Celălalt.”³⁴

³² Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea - manifest*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 139

³³ *Op. cit.*, p. 141

³⁴ *Op. cit.*, pp. 141-142

Competența nu se poate lipsi de rigoare și precizie, de cercetare și analiză, impuse de exigențele pentru calitate evaluate transsubiectiv. La fel, și pentru transdisciplinaritate ele sunt importante: „rigoarea transdisciplinarității este o aprofundare a rigorii științifice, în măsura în care ea ia în considerare nu doar lucrurile, ci și ființele și relația lor cu alte ființe și lucruri. Caracteristic pentru această rigoare este că ține seama de toate datele existente într-o situație dată.”³⁵

Odată cu identificarea rolului său, transdisciplinaritatea se descoperă pe sine ca pe o slujitoare în favoarea unei armonii superioare, prin realizarea coerenței la niveluri tot mai ridicate: „Rolul transdisciplinarității este de a acționa în sensul propriei opțiuni și de a arăta în fapt că depășirea opozițiilor binare și a antagonismelor este efectiv realizabilă.”³⁶

Cea mai puternică opoziție binară este aceea dintre om și grup. Fiecare ar vrea să domine, să controleze sau să dispună de celălalt. Pentru transdisciplinaritate depășirea acestei opoziții este inaccesibilă de pe poziția individuală adoptată. Doar prin competență se poate realiza pacea între aceste două realități profund antagoniste.

Limita transdisciplinarității provine din faptul că se află în slujba omului, este un mijloc al acestuia de a controla realități care i se supun și de a înțelege pentru sine realități la care participă. Dar prin această legătură privilegiată cu o parte a acestei opoziții binare (dintre om și sistemul supraindividual), ea nu poate să fie și mijlocul prin care se face pacea între om și grup. „Individul-consumator nu este echivalentul unei „persoane”. Or, *persoana* ar trebui să se afle în centrul oricărei societăți civilizate. Explorarea capacității infinite de a se mira a conștiinței umane este condiția regăsirii unei lumi fermecate.”³⁷ Poate a unei lumi fermecate, ipotetic armonioasă prin înțelegerea superioară a oamenilor, dar ea nu este suficientă pentru ca lumea să fie funcțională. Dimpotrivă, întâlnirea cu problemele, „îmblânzirea reciprocă” poate aduce mai multă putere.

Transdisciplinaritatea rămâne mijlocul de depășire al disciplinarității, este acel dincolo de orice disciplină, dar care nu a înțeles în vederea a ce anume: „O lume în așteptare. În așteptarea a ce? Nici un spirit lucid nu o poate spune cu certitudine. *Eu nu știu.*

³⁵ *Op. cit.*, p. 141

³⁶ *Op. cit.*, p. 144

³⁷ *Op. cit.*, p. 167

Ceea ce știu este că lumea noastră se află în așteptare. A cui? A ce? A Femeii poate și deopotrivă a Bărbatului și a uniunii lor încă neîmplinite.³⁸ Probabil așteaptă revelarea importanței și ameliorarea participării pentru desăvârșirea competenței.

Viziunea transdisciplinarității este bazată pe puterea lui „trans”: „Viziunea transdisciplinară, deopotrivă transculturală, transreligioasă, transnațională, transistorică și transpolitică, duce, pe plan social, la o schimbare radicală a perspectivei și atitudinii. Nu se pune problema, desigur, ca un Stat să interfereze, prin structurile sale, cu viața interioară a ființei umane, care nu este decât de resortul strictei responsabilități individuale, însă structurile sociale trebuie să creeze condițiile pentru ca această responsabilitate să poată germina. Creșterea economică cu orice preț nu se mai poate afla în centrul structurilor sociale. Economia politică și viul sunt intim legate. Cercetarea creatoare a unei economii politice transdisciplinare se bazează pe postulatul că aceasta se află în serviciul ființei umane și nu invers. Bunăstarea materială și cea spirituală se condiționează reciproc.”³⁹

Care structuri sociale, ce anume este mai deștept decât omul ca să creeze condițiile în care omul să se împlinească? Desigur, grupurile de oameni pot face ca lucrurile să funcționeze mai bine pentru cei din grup. Mijlocul comun pe care omul și grupul îl au la îndemână este competența. Ea este și voința, dar și exigența unui grup cu privire la participare. Numai în grup acțiunea și puterea responsabilității omului se poate răsfrânge și dincolo de sine ca să se întoarcă cu un răspuns dinafară, obiectiv.

Ceea ce pare să stea la baza limitelor transdisciplinarității, provocarea la care nu mai poate să răspundă este faptul că nu a realizat deplin importanța lui Tu din binomul Eu-Tu asupra căruia ne atrage atenția Martin Buber. Transdisciplinaritatea rămâne în slujba Eului, nu servește încă binomului Eu-Tu, chiar dacă îl pregătește pentru participarea la acesta: „Numesc *transumanism* noua formă de umanism care oferă fiecărei ființe umane capacitatea maximă de dezvoltare culturală și spirituală. Este vorba de căutarea a ceea ce există într-o *printre și dincolo* de ființele umane – a ceea ce putem numi Ființa ființelor. Transumanismul nu vizează o omogenizare fatalmente distructivă, ci actualizarea maximală a unității în diversitate și a diversității în unitate.”⁴⁰

³⁸ *Op. cit.*, p. 165

³⁹ *Op. cit.*, p. 168

⁴⁰ *Op. cit.*, p. 168

Proiectul transdisciplinarității se împlinește cu redobândirea demnității ființei umane: „Să ne amintim ceea ce a fost spus deja: *homo sui transcendentalis* nu este un „om nou”, ci un om ce se naște din nou. *Homo sui transcendentalis* este adevărata stare naturală a ființei umane. De fapt, ceea ce se află în centrul interogației noastre este demnitatea ființei umane, infinita sa noblețe.”⁴¹. Aceasta a fost nu doar amenințată, ci adesea strivită, cu deosebire în societățile totalitare și exploatată pentru bani în cele orientate doar spre acumulare de capital. Meritul transdisciplinarității este acela de a repune ființa mutilată de abuzul disciplinar în demnitatea ei.

Competența îi va reda puterea. Proiectul acesteia începe cu redarea greutateii și regăsirea ființei umane între semeni, prin participare de calitate la dubla sa natură. Împlinirea omului nu se realizează prin dezvoltarea izolată a potențialului său sub oblăduirea unei „societăți mamă” incubator, ci prin implicarea lui în acțiune și realizarea de construcții trainice alături de semeni. Potențialul nemanifestat nu există, iar în grup este singurul loc unde acesta se poate manifesta și contribui cu modul său unic de a fi și a face. Nu există un stas căruia trebuie să i se conformeze forțat ființa umană, ci numai o chemare a acesteia către manifestarea și dezvoltarea darurilor sale.

Dar aceste daruri nu funcționează pentru sine, ci sunt valorizate și aduc satisfacție numai într-un grup ce are suficient respect pentru membrii săi. Ceea ce oferă competența ființei umane revigorată prin transdisciplinaritate nu este doar un echilibru stabil într-o poziție înțeleaptă, deschisă, integrată, dobândită cu ajutorul transdisciplinarității, ci o putere reală, a persoanei prin grup, dar și a grupului prin persoană.⁴²

Poziționarea competenței față de disciplinaritate este totuși diferită de cea a transdisciplinarității. Meritul abordării transdisciplinare este incontestabil, dar competența nu cere ca toți să fie transdisciplinari, ea poate integra disciplinele păstrându-le individualitatea. Competența cere doar ca specializarea să fie pusă în slujba întregului, nu neapărat depășită. Un sistem are nevoie de specialiști, participarea lor la sistem trebuie să fie în spiritul conlucrării, ca a unor părți ale

⁴¹ *Op. cit.*, p. 169

⁴² Ioan Vlașin, idei prezentate în lucrarea „*Competență și transdisciplinaritate*”, susținută la Colocviul Internațional „Educația transdisciplinară în învățământul preuniversitar” Arad, noiembrie, 2012

unui întreg organic. Accentul se pune pe ceea ce fac ei împreună nu pe modul în care vede fiecare în parte lucrurile. Elementul de legătură în sistem nu ar fi o pătrundere a tuturor membrilor lui în alte discipline ci mai ales alegerea unei poziționări deschise spre învățare proprie, spre interacțiuni constructive și recunoașterea poziționării culturale specifice disciplinei. Prin interacțiuni sigur se vor opera deschiderile necesare rezolvării problemelor cu care grupul se confruntă, dar astfel nu se realizează o deschidere de dragul deschiderii ci în vederea a ceva supraindividual – colaborarea. Ea va cere participanților o deschidere spre alte discipline specifică, cu rost și sens. În educație această deschidere se poate exercita prin rezolvarea în colaborare de probleme ce depășesc limitele disciplinelor.

CAPITOLUL 4.

EDUCAȚIA ȘI COMPETENȚA

Învățarea are un rol foarte important, ea este o problemă fundamentală a educației: „Învățarea este condiția fundamentală pentru dezvoltarea oricărui individ și a oricărei societăți. Față de problema esențială: Cum să optimizăm învățarea?, tot restul problemelor care ne frământă – cum să organizăm școlile și sistemul de învățământ, cum să le finanțăm, cum să asigurăm resursa umană de calitate – ocupă un loc secundar. Indiferent cum am organiza, finanța sau conduce școlile, indiferent ce politici de resurse umane am aplica, dacă nu reușim să optimizăm învățarea, n-am făcut nimic. Criteriul ultim de reușită a oricărei soluții referitoare la educație este, așadar, măsura în care soluția respectivă contribuie la o mai bună învățare. Cu cât se învață mai bine, cu atât mai mult crește capacitatea individului și a societății de a se adapta la realitate și de a schimba realitatea într-un sens dezirabil. Dimpotrivă, o proastă învățare face ca nici individul, nici societatea să nu se poată adapta la evoluția realității și să nu o poată schimba. Eșecul este total.”⁴³

Dificultatea înțelegerii procesului și a demersului necesar pentru a realiza o bună învățare sunt ridicate, de aceea educația este considerată cea mai grea misiune încredințată omului – Kant, cea mai înaltă dintre arte – Sf. Ioan Gură de Aur. Dacă era un lucru simplu, ea nu ar fi fost astăzi încă în evoluție și în căutare de sine. Până de curând învățarea era considerată procesul prin care o persoană sau un grup asimilează o serie de cunoștințe necesare pentru o mai bună integrare în mediu. Ele păreau să fie niște cunoștințe și deprinderi care se memorează undeva în creier și care pot fi accesate la nevoie. Cercetările recente ne arată că învățarea este departe de a fi un simplu proces de memorare, ea este o modelare a creierului și o dezvoltare de programe interne uneori extrem de complexe. Ceea ce înainte era considerat

⁴³ Mircea Miclea, Cuvânt înainte la ediția românească, *Curriculum și competențe - un cadru operațional*, de Philippe Jonnaert, Moussadak Ettayebi, Rosette Defise, Editura ASCR, Cluj Napoca, 2010, p.11

rezultatul unor talente deosebite, astăzi nu pare să fie altceva decât rezultat al unei munci bine făcute de dezvoltare a programelor de lucru și de optimizare a participării la o situație dată. Observând că învățarea este un proces intern, de construire a unei înțelegeri diferite, aprofundate asupra unor lucruri, curentele constructiviste privind acest proces au avut câștig de cauză. Mai mult, învățarea nu este un proces izolat, care ar însemna redescoperirea de către fiecare a tot ceea ce a descoperit umanitatea, ci unul social, în care socialul păstrează elementele semnificative și evoluează în funcție de acestea, propunând abordări și interacțiuni sociale care se schimbă în timp.

În acest context, cu scopul vizat de a crește eficiența învățării, educația trece prin reforme de amploare, ruperi de trecut și de modul clasic de a face lucrurile: „Lumea educației, într-un context de reforme curriculare, trăiește actualmente mai multe *rupturi* de cadre. Trecerea de la pedagogia centrată pe obiective la o logică a competențelor este una dintre ele. Evoluția de la o perspectivă *comportamentalistă* spre *constructivism* și *socio-constitivism*, transformarea progresivă a practicilor cadrelor didactice din *modele transmise* în *abordări mai participative*, căutarea *sensului activităților de învățare* mai degrabă decât al *predărilor unor conținuturi decontextualizate* sunt alte exemple de rupturi de cadru.”⁴⁴

Îndepărtarea de pericolul învățării greșite

Atunci când învățarea oferă soluții în loc de instrumente ea este poziționată împotriva prezenței și influența ei este negativă. Când oferă explicații în loc la descrieri ea face un mare deserviciu participării conștiente oferind omului soluțiile de-a gata ce adorm gândirea. Nu este lucru mai periculos pentru om decât convingerea sa că știe. Ea îl împiedică să învețe, să evolueze, să devină, iar consecințele unui blocaj pe o „știință” limitată într-o lume dinamică pot fi dintre cele mai grave. Din păcate învățământul mai este convins că știe cum stau lucrurile, deși la vârf în știință, cei avizați nu mai cred acest lucru.

Ca proces învățarea poate avea un demers și scopuri ce țin de transmiterea și reproducerea unor informații, comportamente etc., sau

⁴⁴ Philippe Jonnaert, Moussadak Ettayebi, Rosette Defise, *Curriculum și competențe - un cadru operațional*, Editura ASCR, Cluj Napoca, 2010, p. 75

poate fi un proces conștient în care actanții sunt parteneri în vederea creșterii calității participării lor. Devenind tot mai conștienți de acest lucru oamenii au orientat educația într-o direcție mai responsabilă.

Trecerea la o abordare centrată pe competențe a devenit un lucru firesc, ca de la sine înțeles astăzi, după o perioadă destul de lungă de tatonări și incertitudini: „Problema se pune la fel când ne referim la educația elevilor noștri. Ce și cum sa-i învățăm acum, pentru ca ei să se adapteze, să schimbe lumea în care vor trăi? Tradusă în termeni tehnici, aceasta înseamnă să ne întrebăm ce competențe le formăm și cum le formăm aceste competențe (curriculum-ul).”⁴⁵ În contextul întoarcerii educației de la educator spre beneficiar, evoluția este firească, obiectivele erau ale profesorilor, competențele sunt la elevi. A fi atenți la competențele lor înseamnă de fapt asumarea responsabilității de către educație. Ieșită din turnul de fildeș al suficienței academice de sine, educația se întâlnește cu o realitate complexă, care nu se lasă impresionată de ceea ce noi credem că știm și de ceea ce ne propunem, ci numai de ceea ce efectiv suntem capabili să facem.

În ciuda unor eforturi constante și extinse pe toate meridianele, stabilirea unei înțelegeri unitare sau măcar satisfăcătoare a ceea ce este competența nu a fost încă realizată. Nevoia de clarificare este imperioasă căci „numai vorbind aceeași limbă (conceptuală), vom avea încredere unii în alții, vom putea lucra împreună toți cei interesați”⁴⁶. O învățare de calitate, dezvoltarea competențelor nu poate fi realizată fără o abordare potrivită, fără un curriculum schimbat.

O obiecție a lui Constantin Rădulescu Motru, în bună parte valabilă și astăzi, ne arată că nevoia de competență era percepută clar și cu un secol în urmă, aici este numită destoinicie. Dar nu se ajunge la ea pentru că școala este încă prea legată de transmiterea de cunoștințe: „Răspunderea o are în primul rând organizarea școlară din vremea noastră care impune tineretului o întreagă enciclopedie de cunoștințe, sub pretextul că omul, fără cunoștințe generale, nu este un om cult. Omul cult, după idealul acestei organizări școlare, trebuie să fie un om complet, din punct de vedere formal. Adică să satisfacă formei. La auz toate să-i pară cunoscute, deși în fond el este prea puțin destoinic. Sub povara acestei enciclopedii de cunoștințe, tânărul părăsește școala cu capul plin de clișee pe care apoi le va reproduce în viață, după

⁴⁵ Mircea Miclea, *Ibidem*

⁴⁶ Mircea Miclea, *Op. cit.*, p.12

împrejurări, din ce în ce mai anapoda, cu înaintarea în vârstă.”⁴⁷

În legătură cu schimbarea, după o experiență de viață îndelungată, el trage o concluzie pertinentă, oricât de neplăcută ar fi pentru noi: „Dacă n-aș avea experiența pe care o am astăzi, aș zice că lucrul cel mai bun de făcut ar fi o schimbare în organizarea școlară și în conducerea presei, o intervenție pe lângă corpul didactic secundar și superior pentru a atrage atenția tineretului asupra pericolului ce-l așteaptă, căci cel mai mare pericol privește negreșit tineretul, aproape exclusiv tineretul. Experiența îmi spune însă că asemenea mijloace ar fi ineficace. Clișeele sunt simptomele unei boli mintale și ele nu se pot înlătura oricât ar fi atrasă atenția asupra lor, dacă boala rămâne. Trebuie mai întâi ca boala să dispară și ea nu dispare decât prin reacțiunea tineretului însăși. Însănătoșirea trebuie să pornească de la tineret. Pornește ea mai devreme sau mai târziu; aceasta depinde de constituția sufletească a acestuia, iar nu de influența corpului didactic. În momentul când primul elev de școală secundară va simți silă la auzul clișeelelor umflate și goale de interes și exemplul lui va fi imitat de colegi, din momentul acela însănătoșirea a început, fără nici o altă intervenție, boala și-a terminat cursul. Filosofia adevărată și-a regăsit rostul.”⁴⁸

Deși elevii și studenții au cam început să se trezească, iar educația a pornit și la noi în direcția competențelor, cred că mai au nevoie de ajutor. Nu un ajutor care să schimbe radical profesorii, acest lucru este greu de imaginat, ci unul care să îi ajute să își întemeieze bine propriile opțiuni. Acest lucru este cu atât mai necesar cu cât nici în zonele din care ne vin aceste influențe spre responsabilitate deplină această nouă orientare nu are o poziție bine consolidată.

Important de remarcat este faptul că competența nu poate fi predată în sens clasic deoarece presupune o reorganizare și o extindere internă, care este o lucrare a elevului. Spre deosebire de învățarea clasică dezvoltarea competenței este mai apropiată de constructivism, dar metoda prin care se asigură dezvoltarea din interior ar putea fi radical diferită. În limbajul analizei tranzaționale, ea nu se adresează prin starea de Copil, stării de Părinte⁴⁹, pe care urmărește să îl dezvolte

⁴⁷ C. R. Motru, *Rostul filosofiei*, pp. 18-19

⁴⁸ C. R. Motru, *Rostul...*, pp. 24-25

⁴⁹ Termenii sunt utilizați cu sensul propus de E. Berne în Analiza tranzațională. A se vedea pentru clarificări capitolul 13. Pe scurt starea de Copil este corespunzătoare deschiderii, uimirii din prezent, dorinței de a afla lucruri noi etc., starea de Părinte este

ca educația clasică, ci îl asistă în starea de Adult⁵⁰, prezent în situație, pentru a-i face față. De aceea formarea competenței este legată și de context, de o activitate concretă.

Un proverb spune că „meseria nu se predă, se fură”. Adevărul informației vine din atenția, participarea diferită a celui care ar trebui să o învețe. Când „fură” meseria Adultul este chemat să lucreze, deoarece trebuie dirijată observația pentru a înțelege ce se întâmplă. Când este învățat dinafară cu instrucțiuni etc., se încearcă înscrierea informației direct în Părinte (ca secvențe de lucru etc.), prin forțarea Copilului, cu neglijarea Adultului din om. Atunci intervin jocurile (tranzacțiile neproductive), deoarece învățarea corectă se face prin Adult, la inițiativa Copilului pentru schimbarea Părintelui. Practic așa se și explică eșecul tot mai pronunțat al educației, metoda utilizată nu este una naturală de învățare, participarea propusă este una cu implicare incompletă a ființei, nu în acord cu nevoi interne de unitate lăuntrică și de dezvoltare.

Introducerea competenței în educație

În ultimii ani, în toată lumea au avut loc schimbări importante în orientarea educației, cu deosebire exprimate prin trecerea de la transmiterea de cunoștințe spre dezvoltarea competențelor. Acestea au adus o criză și o deusolare în educație, deoarece nu au fost propuse din perspectiva unor raționamente filosofice, pedagogice ori psihologice complexe cât mai ales pentru a satisface nevoi sociale incomplet elucidate.

Experiența practică din mediul economic a țărilor dezvoltate a avut un cuvânt greu de spus în decizia de a abandona centrarea pe cunoștințe în favoarea centrării pe competențe. Motivul a fost unul destul de simplu, incapacitatea absolvenților de a se conecta cât mai repede la culturile organizaționale ale producătorilor economici i-a determinat pe aceștia, în calitate de angajatori, să facă presiuni asupra educației pentru a se reorienta dinspre transmiterea rezultatelor cunoașterii spre dezvoltarea competențelor.

corespunzătoare experienței acumulate, raportării la ea, iar cea de Adult este a instanței care face pace între prezent și trecut, între experiența anterioară și cea prezentă.

⁵⁰ A se vedea spre exemplu și explicațiile lui C.R. Motru, capitol 17, II.

Puterea necesară pentru a impune o astfel de schimbare majoră nici nu putea veni din rândul unor culturi lipsite de putere constrângătoare, cum sunt cele academice, cu atât mai puțin din partea unor personalități oricât de influente ar fi fost acestea.

Majoritatea celor implicați în educație nu sesizează amploarea transformării și există încă mulți contestatari ai acestei schimbări de direcție, mai ales în mediul academic. Cauza stă în faptul că activitatea normativă a forurilor de decizie în domeniul educației a fost oarecum ignorată, schimbarea producându-se cu complicitatea unora din membrii săi, dar nu cu acordul lor general.

Nemulțumirile au apărut mai ales în rândul unor cercuri cu personalități formate în cultura academismului, care consideră că orice schimbare majoră la nivel social este apanajul elitelor educate (în sensul clasic al termenului). Intervenția economicului a fost văzută ca o încercare de a subordona omul nivelului material de existență, o aservire a acestuia idealurilor societății de consum. De fapt, această cultură academică poate fi aproape la fel de perversă ca și cea pe care o condamnă. Titlurile, ierarhia și prestația academică nu sunt decât rezultat al unei altfel de ispite, aceea de a fi apreciat de semenii și mai mare peste unii dintre ei. A fi doctor într-un domeniu este cumva echivalent, la nivel de percepție socială, cu a fi un prosper om de afaceri.

Reținerea din partea culturii academice a venit și ca urmare a crizei pe care o aduce la acest nivel. Convinsă că este avangarda dezvoltării umanității aici ea a fost surprinsă descoperită și întrecută de fenomenele care se impuneau cu forță din alte zone de practică socială. Chiar nu se așteptau ca mediul economic să poată impune o schimbare majoră într-un domeniu care nu îi este propriu, cel al educației. Se uită însă de către cei cu preocupări academice cât de mult este apreciată resursa umană de vârf în domeniul economic. Firmele sunt dispuse să plătească oamenilor de concepție sume imense ca să conducă resursa umană, sume la care cei din mediul academic nu pot spera. Adunând resurse umane extrem de capabile, mediul economic a știut și să ceară, chiar să impună o schimbare calitativă și învățământului.

Progresul învinge însă ca de obicei orice barieră artificială, indiferent cine o pune, astfel că trecerea de la cultura (cultul) individualității la cultura lucrului în echipă s-a realizat aproape în toate sistemele educative. Acceptarea noii orientări nu a adus însă și o bună practică în dezvoltarea competențelor, deoarece așa au loc schimbările, mai

întâi are loc fenomenul impus din nevoi practice, apoi se poate adapta sistemul social și le poate înțelege.

În fond, exigența formulată asupra educației este una calitativă, cel care iese de pe băncile școlii este practic un inadaptat dacă are numai cunoștințe teoretice despre lucrurile și fenomenele care ne înconjoară. Ceea ce trebuie să aibă acesta este în primul rând capacitatea de a se raporta și dezvolta din interacțiunea cu ceilalți oameni și cu cultura din diverse sisteme sociale. Această interacțiune activă dezvoltă competențele și îl face pe om apt de a-și organiza activitățile, a se adapta și a realiza sarcinile dintr-o organizație cu cele mai bune rezultate. Calitatea participării și a acțiunilor realizate sunt considerate acum mai importante decât bagajul de cunoștințe.

Aprofundarea și conștientizarea participării, sugerarea unui demers de dezvoltare a competenței, se vor face doar indirect în această lucrare.

Obiecții la abordarea centrată pe competență

Pentru a clarifica pozițiile merită avute în vedere și obiecțiile legate de abordarea bazată pe competență a educației. O obiecție importantă se referă la centrarea pe latura pragmatică a vieții, competența neoferind altceva decât un fel de mecanisme adaptive ce permit rezolvarea cu succes a unor situații, sau a unor familii de situații. Acestea ar fi destul de departe de cunoașterea de înalt nivel la care a ajuns umanitatea, cu deosebire în științe. Mai mult, această abordare ar putea conduce la o limitare a dezvoltării abilităților intelectuale prin orientarea mai accentuată a interesului (și) spre alte zone ale ființei, spre alte abilități, cum ar fi de exemplu cele legate de gestionarea emoțiilor, atitudine etc. Prin abordarea centrată pe competențe pare a fi uitată sau neglijată natura umană profundă, prin însușirea unor deprinderi a elevilor de a se folosi de propria lor ființă, iar prin aceasta ea nu ar mai fi recunoscută ca și scop în sine, ci numai ca pe un mijloc.

Aceste obiecții au la bază o lipsă de înțelegere adecvată a conceptului de competență, dar și o orientare filosofică ce pune omul în slujba științei și al culturii, în loc să facă invers. Cunoașterea socială și individuală sau dezvoltarea unor deprinderi avansate de prelucrare a informației, nu pot fi scopuri în sine, la care omul să fie anexat ca

un mijloc prin care ele se realizează. Ele nu sunt altceva decât mijloace prin care viața omului poate deveni mai frumoasă, mai profundă, mai bogată. Scopul omului este să aibă o viață împlinită, iar modul în care aceasta se realizează nu este unul ce poate fi standardizat. Natura umană profundă se împlinește pornind de la aspirații interioare, nu de la un ideal educațional ce standardizează produsele, prin unicitate în diversitate, nu prin uniformizare. Centrarea pe competențele reale ale copilului, nu pe competențe în ansamblu, ca scop în sine, este întoarcerea de la manipularea naturii umane către o destinație propusă de elitele intelectuale, la una către care copilul aspiră în mod real, și pentru care are chemare și plăcere. Faptul că plasticitatea extraordinară a creierului ne permite să devenim foarte buni în diferite domenii⁵¹, nu înseamnă că vom avea interes pentru toate. Atenția orientată spre elevul ce trebuie educat, observarea a ceea ce este specific lui, este un organizator diferit față de atenția orientată spre cunoștințele ce credeam noi că sunt importante. Trecerea profesorului din poziția de atotștiutor în aceea de partener pentru dezvoltare este o consecință a importanței crescute arătate elevului. Și este firesc să fie așa, din moment ce elevul este beneficiarul și el trebuie servit.

APC (*approche par competences* – denumirea în franceză a abordării centrate pe competență) a determinat implicarea și poziționarea unor specialiști de prestigiu din educație din mediul francofon. Disputa în sine nu este un lucru rău, dimpotrivă orice obiecție este bine a fi luată în considerare pentru a clarifica și ameliora lucrurile. Spre exemplu, „Philippe Meirieu, una din figurile marcante ale pedagogiei franceze, este de părere că APC servește la inventarea de resurse și instrumente, la «instrumentalizarea materială». De asemenea, aceasta determină reducerea libertății individuale, prin trecerea de la o abordare liberă de situație la una anticipată. În plus, APC complică mult procesul educativ din cauza multidimensionalității competenței etc.”⁵² Problema nu este însă cum anume este influențat procesul, ci calitatea învățării ce se poate realiza. O învățare se face într-un context concret, print-o activitate la care participarea trebuie să fie conștientă. Extinderea, decontextualizarea este realizată tocmai prin participarea

⁵¹ A se vedea de exemplu lucrările semnate sau coordonate de Anders Ericsson, *The Making of an Expert* și altele

⁵² Dan Badea, *Competențe și cunoștințe față și reversul abordării lor*, Revista de pedagogie, nr. 3/2010

conștientă, altfel, într-adevăr, are loc o coborâre de la un nivel conceptual la unul concret, care limitează. Oricum, dezvoltarea lor armonioasă, este obligatorie, nici plasarea în mediul conceptual cu rupere de natura umană și aspirațiile ei, nu este de dorit. Calea naturală de învățare, proiectarea noastră este realizată pentru a învăța din situații concrete, nu conceptual.

Alte afirmații legate de competență ne arată lipsa de înțelegere adecvată a noțiunii: „Competență în sine, în afara contextelor în care este activată, nu există. Faptul că, în învățare, conținuturile ar trebui să fie intim asociate competenței și contextului în care este pusă în acțiune, se afirmă că reprezintă garanția conferirii de sens învățării. Învățarea «are sens» dacă elevul poate să-și imagineze folosirea ei concretă și directă în viața lui actuală. Să dăm sens învățărilor doar în cadrul școlii ar însemna să propunem elevilor situații care ar risca să fie percepute de aceștia ca fiind teatrale, artificiale (Xavier Gooesens)”⁵³. Competența este capacitatea de a participa în așa fel încât sunt menținute sub control anumite variabile interne, din mediu și ai interacțiunilor pentru a orienta situația în vederea realizării cu succes a unor activități. Evident că în afara acțiunii nu se manifestă competența, dar asta nu înseamnă că nu există, calitatea participării dobândită nu se pierde. Dimpotrivă ea există cu adevărat, este parte din om, spre deosebire de cunoștințele ce trec efemer prin memorie, dar nu oferă nici o posibilitate de control sau de a fi folosite concret tocmai pentru că sunt decontextualizate chiar înainte de a vedea în ce contexte sunt utile.

Dintr-o altă perspectivă privind competența ca atribut al experților, „Marcel Crahay a considerat că APC privilegiază tratarea situațiilor inedite, de criză, în defavoarea celor curente, ocultându-se implicit importanța automatismelor care intervin în situații pentru care indivizii dispun de resurse convenabile.”⁵⁴ Abordarea centrată pe competență nu este orientată spre situații neobișnuite, ci spre abordarea diferită, specifică, nu stereotipă, a situațiilor curente. O persoană competentă nu are o participare de tip stimul-răspuns complex, pornind de la o preocupare de a rezolva o situație, ci una bazată pe grijă, care evaluează dintr-o perspectivă complexă situația și intervine ținând cont de caracteristicile ei.

⁵³ *Ibidem.*

⁵⁴ *Ibidem.*

Într-un articol, „Dangers, incertitudes et incomplétude de la logique de la compétence en éducation”⁵⁵, Marcel Crahay, propune chiar să uităm noțiunea de competență și să revenim la aceea de învățare⁵⁶. Motivele ar fi mai multe, de la lipsa unei definiții științifice, clare pentru competență, până la dificultățile pe care le presupune trecerea de la cunoștințe la atenția pe mobilizarea resurselor intelectuale în situație ori în familii de situații. Dar perspectiva care pune prea mare accent pe situație și nu pe participarea persoanei scapă din vedere sistemul din care persoana face parte, exigențele sale. Cu întoarcerea la învățare am face pasul înapoi spre centrarea pe proces, la dorințele celui care impune o anumită învățare, de la accentul pe beneficiar la cel pe furnizorul de educație.

Câteva răspunsuri la obiecții

O sinteză a obiecțiilor ar putea duce la identificarea principalelor puncte în care abordarea centrată pe competență ar putea fi considerată deficitară. Astfel de sinteze și luări de poziție există în literatura pedagogică, am dat exemple din școala franceză.

Principala obiecție legată de incompletitudinea conceptului, lipsa lui de claritate, provine din faptul că se pleacă în definire de la cazurile particulare în care competența poate fi mai ușor pusă în evidență și nu se face un efort de generalizare suficient de mare pentru a se ieși din limitele particularului și a unor abordări concrete. Până acum, într-adevăr, nu avem un concept satisfăcător, dar nu este o lipsă a noțiunii, ci a celor care vor să o definească prin încercări de a o îmbrăca într-o haină prea mică. Faptul că nevoia de competență vine din alte zone ale dezvoltării umane sau de unde este cu adevărat nevoie de ea, nu ar trebui să ne deranjeze, ci să ne oblige să analizăm cu mai multă atenție situația. Sistemului academic pare că îi scapă într-adevăr unele lucruri importante a căror evaluare și înțelegere ar putea aduce

⁵⁵ În „*Revue française de pédagogie*”, nr. 154, janvier-février-mars 2006, p. 97-110

⁵⁶ „Pour nous, il serait salutaire de renoncer à la doxa de la compétence, de ressusciter la notion de champ conceptuel chère à Vergnaud (1987) et, ainsi outillé sur le plan théorique, de restaurer et de revivifier le disciplinaire. Cette restauration du disciplinaire devrait s’accompagner d’une réflexion sur le proces - sus d’apprentissage et, dans la foulée, du développement de dispositifs d’enseignement articulant trois moments didactiques (cf. Ci-dessus).”, *Op. cit.*, p.107

un spor semnificativ de calitate și o abordare mai umană și mai corectă a lucrurilor în sistemul educativ.

O teamă majoră este aceea că omul, ca ființă cu înalt potențial rațional, ar putea fi izolat undeva în aplicații concrete și metodologii de lucru pentru situațiile concrete în care se cer anumite competențe. Oarecum departe de cultura reală a umanității, de exersarea puterilor sale intelectuale, omului i s-ar refuza astfel tocmai ce are el mai nobil. Din păcate neînțelegerea competenței ca participare de calitate a unei părți, nedizolvabilă într-un sistem, ignorarea faptului că nu există sistem fără cultură, că nici un sistem nu se poate menține în afara culturii umanității, a condus la asemenea concluzii inspirate nu din concept, ci din aplicațiile sale. Dimpotrivă, abia prin competență omul are un rol în sistemele la care participă, ceea ce era prin transmiterea de cunoștințe doar o privire dinafară a lucrurilor, acum devine o analiză serioasă a implicării și a responsabilităților. Cunoștințele fără responsabilitatea utilizării acestora, fără perspectiva consecințelor utilizării în diferite scopuri sunt la fel de periculoase ca înarmarea unor oameni care nu știu cât de mult rău pot face armele. Toate aceste limitări legate de îndoparea cu cunoștințe și teorii specifice unei educații care are ca scop învățarea (a ce și pentru ce?) sunt depășite fără probleme dacă ne centrăm pe competențe. Iar lucruri importante, care țin de esența participării la natura umană și la interacțiunile interpersonale abia acum sunt descoperite în manifestarea lor concretă.

Obiecția legată de ambiguitatea conceptului și a mijloacelor prin care competența poate fi evaluată sunt ușor de depășit dacă avem în vedere literatura provenită din practica din afara mediului academic legată de învățarea performantă. Este relativ ușor de identificat care sunt variabilele care determină participarea la o situație și la ce anume trebuie să fim atenți pentru a avea un comportament competent⁵⁷. Astfel, spre exemplu, participarea la o discuție de pe o poziție viciată de nemulțumiri personale va avea ca și consecință o implicare lipsită de competență. Sau, copiii a căror nevoi de bază nu sunt satisfăcute, care nu au încredere în ei, nu se vor implica în eforturi de durată și nu vor avea nici un interes pentru satisfacerea altor nevoi, cum ar fi cele legate de cunoașterea lumii.

⁵⁷ Informații privind coaching-ul pentru atingerea performanței, bazate pe o altă orientare se găsesc în cărțile dedicate *Jocului interior* de Tim Gallwey, câteva detalii sunt menționate și în această lucrare.

O abordare care stabilește clar ce anume trebuie avut în vedere într-o situație dată, clarifică cât se poate de bine ce înseamnă competența, nu numai pentru o situație specifică dată, ci la modul general. Incluziunea competenței în rândul deprinderilor, atitudinilor etc., în orice caz, în rândul calităților și a capacităților individuale, se face prin ignorarea sistemului care cere competența. Iar aici pare să fie cel mai important lucru care a scăpat specialiștilor în educație care contestă importanța introducerii conceptului.

În viziunea curentă competența este legată încă de situații date, nu de participarea la sistemele supraindividuale. Acestea cer competențele, în afara lor nu se justifică nici o activitate de calitate, sunt simple deprinderi de a face anumite lucruri într-un anumit fel. Competența înseamnă mai mult, participare cu grijă, ținând cont de caracteristicile situației și ale sistemului interpersonal din care o persoană face parte, de cultura lui și a celor asemănătoare.

O obiecție interesantă este aceea că nu se pot ignora cunoștințele atunci când este vorba de formarea omului. Dar nici abordarea centrată pe competență nu cere ignorarea lor, dimpotrivă, ea cere chiar o mai bună stăpânire a situației și apel la mai multe cunoștințe despre ea decât atunci când nu este luată în considerare. Dacă ar fi să îl parafrazăm pe C.R. Motru, nu este suficient a ști să obții energie, mai important este să poți să te folosești de ea. Și în acest caz ar fi vorba doar de cunoștințe, competențe avem doar dacă energia servește unui scop comun.

O confuzie des întâlnită este dată de menținerea unei înțelegeri care leagă competența de capacitățile profesionale. Sigur, competența acoperă și acest domeniu, dar exercitarea meseriei este numai un aspect al participării la viața unui sistem supraindividual. Limitarea dublă a conceptului (ca o parte a persoanei și la o situație sau un domeniu) este evidentă prin afirmații ce susțin spre exemplu, că competența ține de calificare, de un atribut al unei persoane, capabile „de a dispune de cunoștințe și capacități necesare realizării sarcinilor și activităților specifice unui anumit domeniu, a unei anumite profesii”⁵⁸. În analiza noastră competența este legată de participarea ca întreg a persoanei la un sistem supraindividual, cu deosebire pentru a îndeplini anumite cerințe, funcții în cadrul lui, dar nu se limitează la acest lucru. Copilul nu este membru între adulții care „fac producție” dar este un

⁵⁸ Florea Voiculescu, *Pedagogie universitară*, Editura Aeternitas, Alba-Iulia, 2010, p. 10

membru al familiei. Exersează singur, de bună voie, participarea la diverse sisteme din care fac parte adulții.

Plecând de la această înțelegere se poate „lega competența de o activitate expertă într-un domeniu al cunoașterii”⁵⁹. Concluzia ar fi că nu se prea poate vorbi de competență la copii. Competența nu se confundă cu expertiza, cineva poate fi expert deoarece are deprinderi avansate într-un domeniu și să nu fie competent deoarece nu poate să le pună în slujba unui grup din care el face parte. Dar în viziunea competenței ca participare de calitate, copiii pot avea o anumită competență, în funcție de sistemul supraindividual și de calitatea participării la viața acestuia. Adesea ne pot uimi cu observațiile lor, dovadă că participă cu atenție și nu pe pilot automat ca mulți adulți.

O altă obiecție cere pătrunderea în sistem a competenței exclusiv pe cale academică, prin specialiști competenți. „Pedagogia – ca știință a educației – are obligația de a-și păstra întăietatea axiologică asupra formării sistematice și formale a comportamentului tinerilor. Utilizarea cuvântului «competență» în sintagme, cum ar fi «pedagogia centrată pe competență», «curriculum de competențe», «competențe vizate» (la nivel de grădiniță, ciclu primar, gimnazial sau liceal), «competențe transversale» preuniversitare, are nevoie de intervenția fermă a pedagogilor, ca specialiști competenți ai domeniului, spre a evita amatorismul.”⁶⁰ Aici ar fi multe de discutat, cu deosebire despre competența specialiștilor.

Pe plan internațional este tot mai contestată această competență a experților în educație. Procese negative începând cu distrugerea creativității subliniată de Ken Robinson, neadaptarea la ultimele descoperiri în știință privind motivația și distrugerea motivației intrinseci prin recompense și pedepse – subliniate cu deosebire de Alfie Kohn, păstrarea educației sub semnul culturii dominante – Riane Eisler, absența unei comunicări reale observate de Marshal Rosenberg, se întâmplă sub „atenta” îndrumare a specialiștilor. Pe de altă parte sunt numeroși specialiști în învățare și coaching (inclusiv Tim Gallwey) care au fost nevoiți să iasă din mediul academic tocmai pentru că este inert și prea puțin sensibil la descoperirile valoroase.

Pe de altă parte să nu uităm că educația este furnizor de servicii

⁵⁹ Anton Ilica, Despre competență și despre capacitate „curriculară” - corespondență personală

⁶⁰ *Ibidem*

societății și membrilor ei, nu corola de minuni a lumii, suficientă sieși. Cu alte cuvinte ea trebuie să țină cont de nevoile omului și ale societății, nu doar de utopiile privind omul ca măsură a tuturor lucrurilor, personalitate plenar dezvoltată etc. Situația astăzi este mult diferită de situația de acum 40 sau chiar 20 de ani, provocările lumii mult mai serioase, iar răbdarea tineretului pentru a primi informații pe care să le reproducă ulterior, tot mai redusă. Observațiile și nemulțumirile specialiștilor prezentați anterior, a căror bună intenție nu poate fi pusă la îndoială⁶¹, legate de conceptul de competență pot fi și o consecință și un semn despre intuirea unor lipsuri grave ale conceptului dacă este centrat pe persoană și pe profesii. În fața unei tendințe care se prezintă mai curând ca o modă prin lipsa de întemeiere, dar și ca un pericol de a subordona omul, este de apreciat curajul de a cere clarificări și de a semnală incompletitudinii. Mediul economic poate fi destul de necruțător cu esența umană, dar, din fericire, astăzi nici el nu știe ce ar fi mai bine de făcut. Abordarea din această lucrare depășește prin integrare aceste limitări specifice unui accent prea mare pus pe persoană ori pe intențiile grupului de a-și subordona persoana.

Exemplificări și explicații la competențe

Problema cunoștințe vs. competențe este una foarte importantă pentru învățământ și de soluționarea ei depinde modul în care se va face pregătirea elevilor. Așa cum am văzut, experiența în cadrul unor firme și a unor demersuri de coaching, au scos în evidență o modalitate eficientă de lucru pentru dezvoltarea competențelor. În continuare este prezentată o exemplificare a acestora pentru o mai ușoară înțelegere a ei.

Exemplul I. Conducerea automobilului

Cea mai bună metodă de a evidenția diferențele față de cunoștințe este de a lua un caz concret, cât mai bine cunoscut, competența în a

⁶¹ A se vedea de exemplu eforturile și responsabilitatea abordării pentru a clarifica conceptul din cartea *Paradigma abordării prin competențe* – cu subtitlul *Suport pentru dezbateri*, apărută sub semnătura lui Florea Voiculescu în cadrul Academiei de vară de la Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, August 2012.

conduce mașina. Sistemul care cere această calitate este societatea, ca expresie globală a comunității celor ce circulă pe drumuri, prin reglementările de transport pe drumurile publice, iar cei implicați direct sunt participanții la trafic. Pentru buna funcționare a acestuia nu este suficientă reglementarea și cunoașterea legislației, ci și competența de a conduce a participanților la traficul auto. Această competență nu se verifică doar pe baza unui examen de cunoștințe, ci și prin unul practic, în situație reală.

Cunoștințele sunt insuficiente deoarece nu garantează că posesorul lor le poate și utiliza corect în trafic, că are formată corect și satisfăcător „imaginea chinestezică” (cum ar spune Rădulescu Motru) a condusului. Astfel sunt candidații care au promovat de șapte ori examenul teoretic, rezolvă corect probe de îndemânare, dar din cauza faptului că nu își pot controla emoțiile în trafic, pică la proba practică. Nu cred că este cineva de acord cu eliminarea probei practice la acest examen. O astfel de decizie, a cărei consecințe ar fi greu de evaluat, ar fi o dovadă de iresponsabilitate din partea sistemului.

Analizând puțin mai detaliat vedem că competența are cel puțin o dimensiune suplimentară față de orice fel de cunoștințe. Ea ne arată și cum sunt folosite cunoștințele în situații reale. Competența de a conduce presupune controlul variabilelor procesului aflat în curs de desfășurare. Variabilele pot fi de exemplu viteza mașinii, direcția de deplasare, utilizarea semnalelor privind manevrele efectuate, respectarea indicatoarelor, situația din trafic, controlul emoțiilor datorate celorlalți participanți la trafic etc. Fără un control asupra acestora în orice moment pot să apară probleme. Competența presupune deci controlul variabilelor.

În cadrul competenței în acest domeniu nu este vorba de o colaborare între șoferi pentru a produce ceva nou, ci de respectarea unor norme comune și o comunicare adecvată, prin mijloace specifice, pentru a asigura o siguranță ridicată a traficului. Puterea obținută este o deplasare cât mai rapidă și cât mai lipsită de pericole pentru fiecare participant.

Exemplul II – Comunicare

Dacă exemplul pare trivial și inaplicabil la competențele mai complexe se poate exemplifica pe un caz concret, legat chiar de comunicare,

cu referire concretă la interacțiunea printr-un articol, postat pe un site sau publicat de presă. Orice autor poate înșira verzi și uscate dacă ne referim doar la cunoștințe, la fel și orice comentator a textului propus. Este plină lumea de maculatură și flecăreală (Heidegger). Dar dacă ținem cont de exigența competenței vom avea în vedere câteva variabile ce ne impun o calitate suplimentară a materialelor. Propun spre exemplificare trei variabile care ne vor ajuta să facem puțină curățenie.

În primul rând este importantă poziționarea autorului/comentatorului. Potrivit analizei tranzacționale putem recunoaște trei poziții principale ale unui participant la o interacțiune denumite Adult, Părinte și Copil. Poziționarea matură nu este aceea de Părinte, acesta este exponentul autorității, conservării a ceea ce există. Copilul este deschis spre învățare, implicare, acceptă noul și sugestiile necritic. Starea de Adult presupune o evaluare critică, deschisă a propunerilor venite din mediu și adoptarea unei poziții justificate față de influența, solicitarea acestuia.

Să spunem că mediul, printr-un articol, o carte, o lege etc. ne propune să trecem la competențe. Copilul este de acord relativ ușor deoarece vrea să încerce ceva nou, cel situat în starea de Părinte va spune că nu avem motive să facem asta deoarece și cei care au făcut-o sunt cam debusolați, că, uite ce progres ne-au adus cunoștințele, că numai incapabilii se plâng de lipsa lor de eficiență. Un om în starea de Adult preia informația/perturbația din mediu și o analizează pe îndelete, chiar studiază implicațiile abordării noi față de cea veche și nu se grăbește să se pronunțe până nu își fundamentează punctul de vedere.

O altă variabilă utilă, legată de prima, ar putea fi modul general de prezentare, momentele întâlnite pe parcursul articolului. Un articol care nu are o poziționare critică clară față de trecut și argumente bune pentru a convinge alt Adult să ia serios în considerare modificarea propusă, nu este complet. Criticismul fără a oferi și o soluție este o pierdere de vreme, în general se cunosc problemele, dar contribuția înseamnă soluție. O soluție care nu este trecută prin încercări critice, ci este adoptată pe loc iarăși nu este satisfăcătoare pentru că este prea costisitoare. Nu ne permitem să încercăm multe soluții, mai ales când este vorba de probleme ale unor sisteme mari.

Calitatea demersului critic poate fi o altă variabilă. De exemplu referirea la o singură sursă, doar cu citate sau apeluri la autoritate, fără a pătrunde nici măcar contextul și rostul pentru care s-a scris textul din

referință conduce la o susținere precară a noului punct de vedere. Alte variabile ar putea fi coerența generală a textului, respectarea topicii și a regulilor gramaticale, claritatea mesajului (a schimbării propuse în sistem) etc.

Un competent are în vedere toate aceste variabile simultan, exact ca un conducător auto. Ceea ce depășește și aici orice fel de cunoștință este capacitatea de control a variabilelor, calitatea grijii (atenție calitativă extinsă, nu îngrijorare), care nu poate fi evaluată decât în situații concrete. Cunoștința presupune să informezi elevul cum au făcut alții, competența înseamnă să fii atent, să evaluezi cum participă el. Un competent înțelege și de ce face așa cum face, spre exemplu, conducătorul auto înțelege că rostul semnalizării manevrelor este de a informa pe ceilalți participanți la trafic, iar un autor de articol știe că intervine la adresa culturii, că propune trecerea unui sistem dintr-o stare în alta, o altă abordare față de subiect, un alt demers de lucru etc.

O posibilitate de generalizare

Pentru a scoate în evidență diferența de înțelegere a conceptului în această lucrare față de viziunea curentă, cea mai simplă cale ar fi o privire sintetică peste semnificația termenului de competență din cele două perspective. În accepțiunea Comisiei Europene „Competențele-cheie reprezintă un pachet transferabil și multifuncțional de cunoștințe, deprinderi (abilități) și atitudini de care au nevoie toți indivizii pentru împlinirea și dezvoltarea personală, pentru incluziune socială și inserție profesională. Acestea trebuie dezvoltate până la finalizarea educației obligatorii și trebuie să acționeze ca un fundament pentru învățarea în continuare, ca parte a învățării pe parcursul întregii vieți”.⁶² Din această definiție se pot desprinde câteva observații importante:

- Definiția este una descriptiv – analitică, specifică unei abordări centrate pe emisfera stângă;
- Este orientată spre persoană, scăpând din vedere faptul că un sistemele supraindividuale sunt cele care cer și evaluează competența;
- Nu este o definiție integrată, operațională, precisă ci una ambiguă

⁶² Octavian Mândruț, *Instruirea centrată pe competențe*, Revista Tribuna învățământului, 12-25 iulie 2010

în care sunt amestecați termeni din varii domenii de operare;

- Filosofic, pornește din preocuparea de a face educație, nu din grijă reală pentru educat. Asupra acestuia se va acționa deoarece „trebuie” - un imperativ care nu ține cont de nevoia personală ci numai de nevoia grupului de a-și impune dorința. Când intervine grupul în acest fel, cu „trebuie”, o face coercitiv, fără respect pentru libertatea și aspirațiile persoanei și fără acces practic la competența ei.
- Competențele au la baza manifestării același mecanism al griji. Din acest motiv ar fi mai potrivită exprimarea în care omul are o singură competență, care se manifestă în mai multe domenii. Mai corect ar fi deci competența unei persoane într-un anumit domeniu al vieții sociale decât competențele persoanei în acel domeniu.
- Tratează persoanele ca pe indivizi deoarece nu este recunoscută importanța interacțiunilor interpersonale și a culturii de grup.

Spre deosebire de această abordare empirică și lipsită de o înțelegere precisă, integrată și globală a conceptului, propunerea noastră de a considera competența drept participarea de calitate în care partea păstrează individualitatea proprie realizându-se și o bună integrare în sistem, are avantaje importante:

- Integrează două nevoi de competență fundamentale, cea a persoanei și cea a grupului;
- Înțelegerea conceptului are o bază sintetico-analitică, fiind propusă ca urmare a integrării perspectivelor specifice celor două emisfere cerebrale;
- Surprinde corect dinamica participării omului la sistemele supraindividuale, până la poziționarea fundamentală, fără a da câștig de cauză uneia dintre părți;
- Oferă o înțelegere integrată, ce permite o evaluare precisă a competenței prin observarea controlului asupra variabilelor specifice situației la care se participă;
- Este adoptată o poziționare filosofică autentică, centrată pe grijă, atenție, prezență, nu una care are la bază preocuparea de a răspunde obligației de a învăța, impusă de un sistem participanților la el sau un comandament social adresat educației;
- Aceste avantaje permit o altă abordare pentru educație, mult mai respectuoasă cu cei care urmează să beneficieze de ea.

În mod asemănător se pot identifica variabilele care trebuie avute în vedere pentru realizarea unui demers competent și pentru noțiuni mult mai abstracte. Un exemplu interesant este ecuația lui Schrodinger din mecanica cuantică. Modul de abordare specific acesteia stă și la baza celei mai precise teorii din fizică, electrodinamica cuantică. Toate interacțiunile de la nivelul atomului (inclusiv efectele relativiste) sunt avute în vedere și adăugate pe rând în ecuație. Așa se rafinează teoria și se obțin valori pentru constante fizice confirmate experimental până la o precizie de 30 de cifre după virgulă.

Un demers identic se poate aplica și în dezvoltarea competenței, treptat luăm în vedere și sub control variabile din ce în ce mai fine, facem legăturile între ele și obținem o rafinare până la obținerea unei calități ridicate a acțiunii. Un astfel de demers este cu totul diferit de unul centrat pe cunoștințe. Se poate aplica pentru a oferi capacitatea de a ne folosi de cunoaștere ca de un instrument chiar și asupra celor mai complexe teorii și rafinate cunoștințe științifice.

Elementul central pe care îl vizează dezvoltarea competenței este extinderea griii și a capacității omului de a urmări, controla și acționa simultan pe cât mai multe dimensiuni semnificative pentru o activitate dată, în cadrul unui sistem dat sau în relațiile lui cu alte entități, în numele sau beneficiul sistemului care solicită competența.

Dezvoltarea competenței nu se realizează eficient prin transmitere de idei, ea ar putea începe prin însoțirea atentă a unuia mai priceput, fără nici un fel de judecată și observarea modului său specific de a rezolva lucrurile. Următoarele etape ar putea fi crearea unei reprezentări a ceea ce a făcut, și a unei înțelegeri – de ce a făcut așa și nu altfel. Procesul acesta poate sau mai bine zis ar trebui reiterat până când în confruntarea cu situația reală se obțin rezultate similare, prin analizarea feedback-ului. În acest proces de învățare nu trebuie căzut în verbalizare, Eul ⁶³ este pierdut astfel în favoarea Eului 1. Eul 2 are nevoie să știe doar care sunt variabilele pe care trebuie să le aibă în vedere, dezvoltarea, ajustarea performanței în urmărirea lor trebuie lăsată pe seama lui.

Pe partea legată de persoană schimbarea înseamnă trecerea de la preocuparea pentru dimensiunea bagajului de cunoștințe la grija pentru prezență, utilizarea la maxim a potențialului și o valorificare

⁶³ Numele de Eu 1 și Eu 2 sunt preluate de la Thimoty Gallwey în cartea *Jocul interior și munca*, detalii în capitolul dedicat.

superioară a instrumentelor descoperite de cultura omenirii. Se întâmplă ceea ce propune Heidegger, trecerea de la preocupare la grijă pentru o participare autentică⁶⁴. Rămâne de văzut dacă prin educație vrem să facem lucrurile cu grijă sau vom continua doar să fim preocupați de anumite aspecte, arbitrar alese. Alegerea elevilor este însă clară, ei nu mai vor să fie manipulați după cum credem noi, vor să învețe prin participare. Am putea invoca o scuză, că abia acum învățăm dinamica grijii și extinderea participării, abia acum înțelegem ce înseamnă un demers competent, doar că nu știm câtă răbdare mai au.

În partea superioară a dezvoltării competențelor, cu referire la dezvoltarea organizațiilor, atenția la variabilele care caracterizează cultura unui sistem în care activează, (sau a unei organizații), evaluarea lor critică și raportarea la sisteme similare, poate conduce la o dezvoltare a puterii lor⁶⁵ și a culturilor organizaționale într-un ritm mult mai accelerat prin transferul de experiență conștient, eficient, bine controlat, la toate nivelurile.

Directorul și răspunderea pentru rezultate

Întrebarea care se poate pune este: cine răspunde de implementarea competențelor? În lege responsabilitatea pentru rezultatele instituției de învățământ o are Consiliul de Administrație al instituției. Dar este ca și cum o navă care circulă în anumite ape, spre o anumită destinație ar avea o conducere colectivă. La nivelul de cultură instituțională la care suntem este mai greu, ca să nu spun foarte greu, de luat decizii, de asumat răspunderea destinației, a calității călătoriei etc. în grup. Într-o perspectivă mai realistă școala poate fi asemănată cu o navă a cărei comandant executiv este directorul. El trebuie să aibă grijă ca toți cei ce călătoresc cu această navă să ajungă cel puțin la o destinație, iar dacă se poate să facă cu ea o călătorie cât mai lungă și cu maxim de folos.

Problema răspunderii poate fi ușor ridicată la un nivel superior, spre cei care propun curriculum, iau deciziile globale, dar nu cred că este corect. Directorul poate spune: acestea sunt planurile de

⁶⁴ Detalii în capitolul următor

⁶⁵ Cu sensul mai apropiat de cel dat de Constantin Rădulescu-Motru - a avea capacitatea de a gestiona energia și cunoașterea spre a obține rezultate, detalii în capitolul următor

învățământ, acestea sunt disciplinele, acestea sunt lucrurile care și le propun ele, pe acestea le facem. Dar această viziune, acceptabilă pentru situația în care avem o instrucție centrată pe obiectivele profesorilor, nu se poate aplica pentru situația în care avem de format competențe la elevi. Acum răspunderea s-a mutat de la cea către sistem la cea către elevi. Iar unui elev și părinților lui nu îi mai poate spune, ca și cum directorul sau educatorul nu ar face parte din sistem, că asta vrea sistemul să îl învețe, iar el nu poate interveni. Că sistemul persistă în a-i transmite cunoștințe, iar profesorii nu îi pot dezvolta competențe, chiar dacă oficial se cere schimbare de orientare.

Cred că situația directorului este asemănătoare cu cea a unui pilot. Chiar dacă un șef, ajuns poate în funcție prin jocuri politice, îi cere să facă anumite lucruri care ar devia „nava” într-o direcție greșită, directorul este obligat să aibă grijă de cei îmbarcați pe „nava” sa. Similar, dacă pilotul comandant de pe nava pe care era președintele Poloniei care a pierit în tragedia aterizării pe un aeroport rus în aprilie 2010, nu ar fi acceptat ordine de la superiori ierarhici care puneau în pericol situația, nu s-ar fi produs tragedia. Fiecare director este un pilot de navă și poate, este obligat moral, să atragă atenția când destinația ori mijloacele pentru a ajunge la ea sunt greșit alese.

Revenind la problema ridicată în introducere, de fapt, în contextul actual, reprezentantul cel mai autorizat al educatorului este chiar directorul de școală deoarece acum doar el poartă o răspundere personală pentru modul în care se face educație în școală, dincolo de răspunderea fiecărui educator, care, potrivit structurii actuale, încă se poate refugia în disciplinaritate. Când răspunderea este colectivă, pe umerii unui consiliu de administrație, foarte ușor se poate întâmpla ca ea să nu fie asumată concret și să nu mai răspundă nimeni. Ar fi extraordinar ca răspunderea să fie preluată integral de un astfel de organ de conducere colectiv, dar cred că noi nu am ajuns la acest nivel.

CAPITOLUL 5.

COMPETENȚĂ ȘI VALORI

Există competență fără libertate?

Discuția despre competență presupune și o abordare din perspectiva unor valori considerate fundamentale. Răspunsul la întrebările care apar impuse de nevoia de a clarifica raportul dintre competență și valori este necesar pentru a realiza că prin competență se depășește un stadiu relativ primar, legat de percepția izolată a valorilor.

La o întrebare despre competența unui tăietor de lemne care decimează o pădure, nu se poate răspunde că dacă mânuiește drujba cu o eficiență extraordinară este și competent. Dacă puterea lui de decizie este redusă, el doar executând ordine, atunci, din perspectiva angajatorului poate fi socotit foarte competent. În acest caz nu se pune de fapt problema unei competențe reale, ci numai a eficienței îndeplinirii unei sarcini, deoarece libertatea lui de decizie este limitată. Doar când omul are libertatea de a decide asupra actelor sale se poate pune problema evaluării competenței. Cel care impune o anumită acțiune cuiva este cel care își asumă și decizia, dar și evaluarea ei din perspectiva competenței.

Un om care ține la echilibrul natural probabil nu va accepta o meserie care distruge mediul și echilibrul natural. Dacă are nevoie să taie lemne omul o poate face cu respect față de pădure. Va alege copacii uscați sau bolnavi care ar putea chiar să o pună în pericol. Competența înseamnă și grijă, dar și o acțiune din proprie inițiativă în sensul menținerii unei situații în anumite parametri, chiar dincolo de presiunile din sistem în favoarea unui anumit mod de a face lucrurile. Menținerea pădurii în viață și a unei relații pe termen lung cu aceasta ar trebui să fie o grijă a tăietorului de lemne dincolo de un contract de muncă. Asta în cazul în care nu este bolnavă toată pădurea, există și astfel de cazuri în care trebuie realizată defrișarea, atunci s-ar cere însă și reîmpădurirea.

Întâlnirea cu valorile

Binele

Putem spune că așa ar fi bine ca tăietorul să acționeze, cu respect pentru viața pădurii, deoarece astfel este realizat atât interesul propriu cât și cel al semenilor, ce nu vor mai fi afectați de defrișare ori secetă. Apare ceea ce se numește o valoare – poziția adoptată este una valoroasă în sensul binelui.

Prin înțelesul general al termenului competența este legată direct de bine, competent este cel ce face bine ceea ce face. Aceasta nu este încă o referire precisă deoarece chiar dacă face bine ceva, acel lucru ar putea avea efecte negative. Clarificarea definiției competenței prin luarea în considerare a viabilității sistemului în care ea este cerută, impunerea asumării responsabilității în fața acestuia și a interacțiunilor lui cu celelalte sisteme, sunt elementele de noutate pe care le-am propus legat de interpretarea competenței. Clarificarea scoate în evidență și legătura strânsă între competență și valori.

Pe măsură ce sunt evaluate efectele produse în sistemul propriu la nivelul unor sisteme mai mari, care îl înglobează, șansa omului de a face bine ceea ce face este tot mai mare. El ar putea determina chiar evoluția sistemului din care face parte spre o armonie a lui cu celelalte sisteme. Astăzi sistemul educativ este centrat pe adevăr, informare, mai puțin pe bine, frumos, participare. Prin aceasta el ignoră nevoia societății de a avea oameni care fac bine ceea ce fac, atenți la consecințele faptelor lor, participanți mulțumiți de viața pe care o trăiesc. Încercarea de a clarifica și dezvolta înțelegerea conceptului de competență ține de această nevoie resimțită de a face o educație bună, în care și binele, și frumosul contează. Privind la interacțiunile sistemului educativ cu omul și celelalte sisteme din societate putem lua reperi bune privind direcția de înaintare.

Adevărul

Tăietorul de lemne menționat în exemplul anterior ar putea ști la ce efecte conduce defrișarea masivă, dar să nu îl intereseze. Știe adevărul, dar nu își face griji pentru viața pădurii. Este în acest caz adevărul o valoare? Această cunoștință are importanță numai dacă lui îi pasă,

dacă și-a asumat grija colectivă, dacă este atent la soarta sistemului din care face parte. Un alt om știe doar că oamenii cu casele aflate în aval de dealurile de pe care el taie pădurile vor fi afectați de inundație dacă plouă mai consistent. Adevărul că de ceea ce el face ar putea depinde soarta altor oameni poate fi mai important și mai semnificativ decât cunoașterea teoretică a tuturor efectelor defrișărilor. Un adevăr mic, luat în seamă, poate fi mai util decât un adevăr extraordinar, neasumat.

Prin educația curentă ne străduim să transmitem adevărul global, marile cuceriri ale științei privind cunoașterea lumii, să înarmăm omul cu instrumentele pe care ea le-a pus la punct. Dar neglijăm faptul că ele pot fi utilizate la fel de ușor și pentru a face rău.

De obicei vedem, apreciem, valorile noastre și vrem să le impunem altora. O nevoie de stabilitate ne face să încercăm să ne reproducem ca ființe spirituale, să facem pe alții cât mai asemănători nouă. Această nevoie stă la baza transmiterii memelor, dar și la baza pedagogiei centrată pe cunoștințe. Credem că dacă ne împărtășim unii altora ce este bine, frumos și adevărat toți vom ajunge să credem la fel, și astfel vom fi toți fericiți. Până nu devine responsabilă orice cunoaștere „obiectivă” este doar ca o soluție „de-a gata” care vrea să cuprindă cât mai multe minți, ca urmare a unei credințe primitive că dacă toți gândesc la fel va fi pace și înțelegere. Încă privim valorile ca destinații, nu ca însoțitori pe un drum al propriei integrări. Nu este prea comodă conviețuirea cu mentalitatea călătorului, vrem să știm că am ajuns la destinație și nu trebuie să mai facem efort de a căuta binele, frumosul și adevărul.

Gândirea sistemică, analizarea responsabilității și a consecințelor faptelor nu prezintă interes pentru educația centrată pe cunoștințe. De exemplu, chiar subiectul poluarea este abordat teoretic, copiii pot ști de marile surse de poluare din industrie etc., dar nu sunt făcuți atenți la modul în care ei degradează mediul prin obiceiurile pe care le au chiar ei și nu se urmărește conștientizarea / responsabilizarea astfel încât să nu mai facă fapte ce degradează mediul. În sistemul actual ei ne pot spune toate sursele de poluare, dar continuă să arunce resturi pe jos etc.

Este evident că nu poate exista competență fără adevăr. Trebuie să știi ca să poți acționa corect, dar centrul de greutate nu trebuie să fie pe ce știe, ci pe modul în care se acționează cu ce se știe, deci mai departe

decât cunoașterea, spre modul cum ea este folosită. Poți face bine ceea ce faci dacă nu ignori consecințele, ci le cauți și le evaluezi. Ori aici nu mai este doar o cunoaștere simplă a lucrurilor, ci și a legăturilor, interdependenței dintre ele, consecințele faptelor etc.

Frumosul

Participarea omului la mediul în care se află este determinată și de criterii estetice. Nu cred că cineva și-ar construi o cabană într-o zonă în care au rămas doar buturugi de copaci tăiați sau că ar permite defrișarea nemiloasă a pădurii în preajma ei. Frumusețea și armonia naturii poate fi sporită sau măcar menținută de om pentru ca și el să beneficieze din asta.

Dincolo de criteriul estetic poate că frumosul este legat mai ales de exercițiul percepției armoniei întregului și al complexității. Nu sunt frumoase lucrurile simple, banale, ci cele cu o structură complexă și armonioasă. O petală de trandafir poate nu este frumoasă singură, dar gruparea lor într-o floare este. Un om nu este frumos doar prin trăsăturile fizice, armonia interioară, împăcarea cu sine și cu viața, pun pe fața sa acea seninătate, disponibilitate și deschidere care îl fac cu adevărat atractiv și respectabil. Ori toate acestea sunt rezultatul unei măiestrii, a organizării interioare. Talentele deosebite, apreciate datorită unor opere care îți pot tăia suflarea, impresionează prin harul și puterea artistului de a aduce la lumină asemenea lucrări. Armonia naturii, extraordinara varietate și exuberanță a acesteia, bogăția și complexitatea ei ne poate da un sentiment de încântare și smerenie nemai-pomenită prin conștientizarea acestui mister profund care este viața.

Frumosul este probabil și acea emoție a participării la o armonie a naturii, la misterul vieții și a descoperirii puterilor persoanei umane, la un întreg supraindividual armonios cu semenii etc. Perceperea lor nu poate fi realizată dacă nu este o atenție orientată spre clarificarea participării, analiza emoțiilor legate de participare, organizarea lor.

Un exemplu perceptiv integrat – câți oameni, în fuga zilei de astăzi, cunosc adevărul, apreciază măiestria și frumosul, și recunosc binele făcut de mica frunză a unei plante ce transformă ploaia de soare, puțin pământ, aer și apă, în oxigen și hrană indispensabilă pentru alte ființe? Un lucru considerat simplu, banal pentru cei mai mulți, de care prea puțin ne minunăm, dar imposibil de apreciat la adevărata

nu este valabilă dacă doar se proclamă, dar nu este trăită. Nici nu poți iubi din prima până departe, trebuie să începi cu cei de aproape. Nu poți nici măcar exclude pe cei cu fapte rele căci te poți situa în tabăra celor care condamnă ființa omului, nu faptele lui. Iubirea cea mai mare se naște din una mică, dar bine îngrijită, care vede virtuțile și îndrăgește tot mai mult oamenii frumoși.

Virtuțile asumate prin alegerea religiei creștine sunt înțelepciunea, iertarea și smerenia, modestia în vederea dobândirii puterii interioare. Ca să fie cu adevărat om oricine trebuie să își dovedească înțelepciunea cuprinzătoare, nu răutatea și intransigența, căci nimeni nu este perfect, învățarea se face împreună.

Între valorile proclamate și cele asumate

Deci care ar fi mai importante, valorile proclamate, descoperite de alții și impuse tuturor sau cele asumate? Competența determină recunoașterea naturală a valorilor, ea poate crește numai odată cu ele, prin evaluarea lor. Cunoașterea obiectivă este doar conștientizare și ne obligă la neutralitate față de valori. Trebuie să fim subiectivi și să iubim, să ne implicăm în mediul de viață ca să acționăm în sensul protejării acestuia. Valorile „mici” din preajmă, trăite și asumate pot fi mai utile decât cele „mari”, de departe. Competența poate asigura astfel îmbinarea armonioasă dintre subiectiv și obiectiv, între personal și colectiv, local și global.

Valorile sunt cele care dau identitate grupului. Dincolo de grupurile mici, oarecum specializate, oamenii fac parte și din grupuri mari. Viața în comun, la nivelul fiecărui grup este reglementată prin valorile care determină coagularea lui, grupurile mici cu interes specific, grupurile mari cu interes mai larg. Asumarea valorilor înseamnă de fapt asumarea apartenenței la grup. În cartea lui Werner Heisenberg, *Partea și întregul* (Humanitas, 2008), se discută despre astfel de valori. Dincolo de interesul comun pentru fizică, discuțiile lui cu Niels Bohr au avut ca subiect și specificul național, oglindit prin valorile asumate. Din analiza lor asupra cauzelor care au stat la baza izbucnirii primului război mondial a rezultat o discuție interesantă care a scos în evidență faptul că grupurile sunt capabile chiar de război ca să își apere valorile. Un fel de a fi specific al unui popor, amenințat sau agresat de un alt

popor, poate determina o coagulare a voinței membrilor comunității pentru apărarea identității sale. Nu cred că ne putem face o idee despre numărul celor care și-au dat viața pentru apărarea identității unui grup. Puterea de grup este resimțită în astfel de momente, aduce o bucurie prin ieșirea din cotidian (omul scapă de crucea lui și preia crucea grupului lăsându-se însă condus), de aceea primul război mondial a putut să aibă și o urmare în al doilea, mult mai încărcat cu victime. În condiții speciale se moare pentru valori, însă nu cred că aceasta este singura cale de a le apăra.

Pe măsură ce asumarea întregului și a unei relații bune cu mediul și semenii, impuse de dorința de a fi competent crește, va crește și o cunoaștere cu adevărat utilă, se vor identifica modul și rațiunea unei bune acțiuni, care nu perturbă frumusețea și armonia, ci ne fac părtași la ea. Acestea cresc laolaltă sub umbrela competenței, a atenției de a respecta anumite lucruri, de a menține trecerea prin timp în mișcare bine echilibrată și cu înaintare în direcția progresului individual și de grup. Orice abuz a unei părți asupra întregului ori a întregului asupra părții poate fi evitat dacă nu se renunță la responsabilitate.

CAPITOLUL 6.

COMPETENȚA ȘI RELAȚIA STAT-PRIVAT

Statul sau organismele suprastatale precum uniunile, pot fi considerate rezultatul materializat al conștiinței de grup extins, a participării la supraindividual a oamenilor. Acestea stabilesc instituții, care sunt competențele lor etc., pentru o bună organizare a vieții în comun. De cealaltă parte sunt privații, rezultatul inițiativelor personale sau a unor grupuri de persoane. Aceste două grupări trebui să funcționeze în armonie, cu respect reciproc, pentru ca activitatea unei părți să nu o distrugă pe cealaltă. Dezechilibrele majore în gestionarea situației pot conduce la cele două extreme, aservirea statelor unor grupuri de interese cu mare putere financiară – rezultă un tip de capitalism agresiv ce poate impune chiar implicarea statului în războaie în zona sa de interes, sau la un socialism/comunism ce disprețuiește inițiativa privată și desconsideră chiar ființa umană.

A ține calea de mijloc este tot mai greu, mai ales odată cu globalizarea piețelor, care împiedică controlul asupra veniturilor/cheltuielilor statelor. Acestea au rămas cu răspunderea de a asigura servicii cetățenilor lor, în timp ce veniturile și finanțele se mișcă la alt nivel, pe care nu îl pot controla. Firmele transnaționale mută câștigurile și se organizează pentru un profit maxim, în timp ce statele și guvernele rămân pe loc, cu datoriile impuse de nevoia tot mai ridicată de profesionalism în servicii.

Altfel spus, nu doar cetățenii trebuie să câștige, dacă nu investim și în calitatea vieții în comun, dacă nu ne îngrijim și de stat, mediul în care trăiesc cetățenii se va degrada tot mai mult sau se va polariza până la conflicte ireconciliabile. În funcție de înclinațiile naturale, de darurile personale, oamenii aleg să se dezvolte pe anumite domenii. Cei care doresc să slujească interesului comun se orientează spre anumite meserii, cu precădere de la stat, iar cei ce vor să realizeze obiective personale, merg în special spre zona privată. Din cauza finanțărilor deosebite, mult mai mare la privați față de stat, la competențe comparabile, se poate înregistra un proces în care cei competenți să plece de

la stat. Este mult mai ușor să conduci o afacere privată, de exemplu la o bancă, la adăpost de expunere publică, și să încasezi un salariu uriaș, obținut uneori prin refinanțări ale pierderilor de la stat, decât să conduci o țară, pe un salariu mult mai mic. Aici cu siguranță nu există justiție socială, echilibru între privat și sectorul de stat.

S-ar putea ca echilibrul acesta să fie greu de realizat, dar conștientizarea nevoii poate accelera identificarea soluțiilor.

Competența și conducerea politică

În general, majoritatea politicianilor cred că sunt aleși pentru a conduce. Dar posturile pe care ei sunt propulsați prin alegeri sunt ale unui sistem, local, regional, național sau chiar unional, în care aceștia trebuie să îndeplinească o funcție necesară sistemului. Modul în care servesc sistemului, se achită de sarcinile specifice funcției, este recunoscut drept competență.

Conducerea este incompatibilă cu competența, care arată calitatea slujirii, participării la sistem, a responsabilității asumate. A conduce înseamnă încercarea de a te situa oarecum în afara sistemului, pe un loc privilegiat, pentru a dirija ceea ce se întâmplă în sistem. A dirija pe alții, a decide pentru ei, este diferit de competență care presupune a decide cu ei, a lucra în echipă.

Din punct de vedere al managementului unei organizații este evidentă deosebirea între a impune sarcini unei echipe și a gestiona activitatea ei astfel încât ea să își identifice și obiectivele, și modul în care le va atinge. La fel stau lucrurile și din punct de vedere politic, statul este structura de management a destinului unui popor, primul lucru pe care politicianii trebuie să îl facă este să găsească și să formeze echipe cu cei mai buni oameni, apoi să managerieze echipa și să determine destinul sistemului prin decizii luate numai în cadrul echipei. Ei nu trebuie să fie conducătorii echipelor, ci slujitorii lor, adică acele persoane care fac ca echipa să funcționeze ca un întreg, să colaboreze deplin pentru ca toate deciziile să se ia în grup.

Să luăm un exemplu. Un ministru propus de prim-ministrul desemnat face deja parte dintr-o echipă, guvernul. El trebuie să formeze echipe de profesioniști responsabili în minister pe care să le gestioneze astfel încât să lucreze în grup. În aceste echipe să se ia deciziile

privind politica ministerului și modul în care își vor îndeplini obiectivele. La nivel superior, în cadrul guvernului, ministrul este reprezentantul echipei pe care o are în minister. El aduce în guvern propunerile echipei și duce la echipă exigențele guvernului. Guvernul trebuie la rândul său să funcționeze ca o echipă, pentru că numai astfel poate lua deciziile cele mai bune.

Privind lucrurile cu atenție se vede că pentru a participa cu succes din funcțiile politice, trebuie bine gestionată o dublă participare, la echipa proprie ca manager și la o echipă superioară ca reprezentant al propriei echipe. Pentru echipa superioară trebuie să fie un bun jucător în echipă, pentru cea de care răspunde să fie un bun facilitator al lucrului în echipă. În nici una dintre ele participarea competentă nu îi cere rol de decident suprasistemic, adică de conducător. Dimpotrivă, i se cere să fie cel mai bun participant posibil la sistem și la satisfacerea nevoilor lui.

Dincolo de aceste competențe este necesară o bună cunoaștere a culturii specifice organizațiilor de tipul celei pe care le are de gestionat și a culturii sistemului superior. Spre exemplu, pentru ministrul educației a modului în care este organizată educația în alte state, respectiv a specificului național, a nevoilor și angajamentului pe care trebuie și vrea să îl ofere sistemului mare, național, subsistemul care se ocupă de educație. Un ministru al educației care nu este un bun profesor, care nu știe ce înseamnă cu adevărat educația, nu poate crește nivelul de implicare al echipei sale în rezolvarea provocărilor sau nu poate înțelege în spiritul lor angajamentele pentru anumite lucruri. Spre exemplu, dacă nu înțelege cum se realizează dezvoltarea competențelor, care este rostul lor, nu va ține la creșterea lor, nici la elevi, nici la corpul profesoral. Mi-ar plăcea să cred că o echipă ar funcționa foarte bine cu un facilitator care nu este din domeniu, precum în cartea *Cele cinci disfuncții ale muncii în echipă*. Acest lucru presupune însă ca obiectivele organizației să fie stabilite dinafară, spre exemplu, profit maximizat, creșterea cifrei de afaceri, cucerirea de noi piețe etc. Dar în situația în care sistemul își caută singur drumul, obiectivele, chiar sensul său de a fi, probabil că este nevoie ca și slujitorul principal să fie bine ancorat în realitatea sistemului. O competență ridicată a lui pe domeniul său de activitate ar duce la o competență de reprezentare mult mai bună.

Ca peste tot unde există nevoie de competență participarea la actul

slujirii sistemului presupune o bună organizare interioară a fiecărui membru, o structurare bună a propriei ființe, o bună capacitate de a lucra în echipă, dar și voința neclintită, angajamentul ferm, de a nu impune, conduce după ideile proprii, ci de a lua decizii în echipă. De multe ori echipa este folosită numai pe post de consultant, nu de decident. Din acest motiv angajamentul invers, care presupune îndeplinirea sarcinilor, devine aproape facultativ, reducându-se la ceva de tipul: șeful a luat decizia, el să răspundă, eu doar transmit ordinele mai departe. Rolul pe care fiecare membru al echipei îl are, determină și comportamentul mai departe. Fiecare membru al unei echipe ministeriale este la rândul său șef peste departamente, structuri ale ministerului. Și ei trebuie să fie aceiași buni reprezentanți ai echipelor lor, dar și buni facilitatori în cadrul acestora, astfel ca toate talentele din sistem să fie puse în mișcare.

Cultura organizației va fi astfel determinată de elementele slujirii și ale cooperării, ceea ce va conduce la o ameliorare substanțială a acesteia, curățarea de practici individualiste, va fluidiza mult funcționarea dar și capacitățile de adaptare și de a fi sensibilă la nevoile adresate organizației de alte sisteme. Spre exemplu, educația nu se poate rupe de nevoile pe care le are piața muncii, dar nici de nevoile de educație fundamentală, generală pentru viața a tinerilor. Mereu este întâlnită această dualitate, personal-sistem supraindividual, în care nici una dintre participări – la propria persoană și la sistem, nu poate fi ignorată, ca să crească calitatea fiecăreia este nevoie de cealaltă. Din acest motiv singura cale viabilă pentru buna desfășurare a lucrurilor pe ambele paliere este dezvoltarea competențelor.

Evoluția statului spre creșterea participării

Viața comunitară a unui popor are expresia cea mai deplină la nivelul funcționării statului. La acest nivel comunitatea leagă și dezleagă cele ce țin de funcționarea sa, de modul în care își administrează problemele cu alte state, viața socială, fluxul banilor, munca etc. Așa cum este organizat astăzi politicienii sunt reprezentanți ai poporului, chemați să îi slujească acestuia. Dar din cauza „păcatelor” această slujire a devenit conducere, iar cei care trebuiau slujiți devin într-un fel asupriți. Tot mai mult statul a devenit un instrument prin care cei ce

au putere financiară pot cumpăra favoruri, acces preferențial la resurse etc., pentru a realiza un câștig și mai mare. Nici o investiție a lor în campaniile electorale nu este dezinteresată, fiecare urmărește să ia mult mai mult după aceea.

Cetățenii și politicienii din statele moderne au reușit să depășească prin înțelegere opoziția radicală stânga-dreapta. Ele par a se îndrepta tot mai hotărât spre o revoluție a participării cetățenilor, care se recunosc tot mai puțin în actele reprezentanților aleși, și vor să fie implicați cât mai mult în decizii. Motivele sunt destul de simple. Politicienilor le este greu sau aproape imposibil să se sustragă influenței private interesate, care nu țin prea mult cont de interesul general.

Așa cum în firme participarea angajaților a început să conteze, spiritul de echipă devine singurul garant al succesului și pentru stat într-o lume în care schimbările sunt rapide, în care o tendință ori o cucerire tehnică nu rezistă mai mult de 10 ani. Revoluția franceză, apoi toate revoluțiile spre statul modern, s-au născut pentru că persoana nu se putea exprima liber. Revoluția care se pregătește pentru stat acum este pentru ca înțelepciunea organizației comunitare să se poată exprima liber. Puterea de lucru în echipă nu mai poate sta în spatele unei puteri mai reduse a unor lideri carismatici sau a unui stat condus de grupuri de interese. Nivelul conștiinței de sine a unui popor a crescut accelerat în ultimul timp, grație mijloacelor de comunicare în grup puse la dispoziție de tehnologia modernă, cu deosebire Internetul, mult mai eficiente și mai rapide decât presa scrisă. Revoluțiile recente din Orientul mijlociu nu sunt decât dovezi clare ale faptului că grupuri restrânse de oameni, oricât de bine înarmați, nu mai pot controla popoarele.

Foarte probabil că ne îndreptăm spre democrația participativă, singura posibilitate prin care înțelepciunea mulțimilor se poate exprima. Cu cât ne opunem mai mult procesului, cu atât vor fi mai mari pierderile și energia consumată. Înțelegerea procesului nu va asigura o tranziție ușoară, dar va reduce mult amploarea pe care o poate lua lupta între vechi și nou.

Acest ciclu este unul firesc la nivelul unui sistem autopoetic. Și omul trebuie să își armonizeze tendințele interne pentru a-și păstra unitatea, altfel conflictele între elementele constitutive ale ființei sale l-ar termina rapid. Societatea trebuie să regăsească acea forță unificatoare și integratoare, pe care omul o mobilizează atunci când trebuie

să accepte că din el fac parte nu doar tendințele de un anumit tip, ci și altele. Nu doar omul are de dus o cruce, ci și organizațiile, grupurile din care face parte, deci și statele. Oricare dintre acestea, dacă nu evoluează moare. Societatea, organizarea socială ori clasa politică ce exclude pe o parte din membrii ei va trebui să le dea cândva socoteală, oamenii interesați de calitatea vieții în comun, tot mai mulți, nu pot fi ignorați la nesfârșit.

CAPITOLUL 7.

COMPETENȚA ÎN VIAȚA COTIDIANĂ

Factorul Fred – acțiunea omului competent și împlinit

S-ar putea crede că este dificil și greu de găsit în lume oameni pentru care slujirea competentă să fie o bucurie. Sunt într-adevăr mai rari, dar cu siguranță există și întâlnirea cu ei este memorabilă. Avem chiar îndemnuri consistente și precise în acest sens, ce merită a fi urmate, dacă dorim o viață satisfăcătoare și trăirea permanentă a bucuriei creației: „Sporește munca ta până la hotarul unde începe creația originală, adică măiestria. Adică, să știi că ești cineva. Spune-mi, deci, ce muncești, ca să-ți spun cine ești.”⁶⁶

Cartea *Inteligența emoțională* a lui Daniel Goleman începe cu exemplul unui simplu șofer de autobuz, om deschis, care înfrumuseța viața celor care călătoreau cu el. În cartea *Factorul Fred* a lui Mark Sanborn sunt prezentate o serie de persoane obișnuite care au înțeles frumusețea și beneficiile slujirii.

Despre Fred, personaj real și sursă de inspirație pentru autorul cărții *Factorul Fred: Cum poate pasiunea pentru ceea ce faci să transforme obișnuitul în extraordinar* autorul scrie: „Observându-i atitudinea exemplară și acțiunile demne de urmat, am concluzionat că *Fred* — și modul în care își desfășura activitatea — reprezenta cel mai bun exemplu de împlinire personală și de excelență în secolul douăzeci și unu.”⁶⁷ Din fericire, oricine poate deveni un Fred, iar „Rezultatul nu va fi numai un extraordinar efort și un succes pe măsură în cariera ta, ci te vei bucura să trăiești zi de zi o viață extraordinară.”⁶⁸

⁶⁶ Simion Mehedinți, *Altă creștere...*, p. 268

⁶⁷ Max Sanborn, *Factorul Fred: Cum poate pasiunea pentru ceea ce faci să transforme obișnuitul în extraordinar*, Editura Business Tech Internațional Press, București, 2007, p. 24

⁶⁸ Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea - manifest*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 24

Prima sugestie pe care o transmite titlul cărții este că factorul Fred ar putea fi o trăsătură specială a personalității, așa cum este, de exemplu, cea care a condus la scrierea unor cărți precum Factorul Einstein. Dar Fred este un factor poștal pe care autorul l-a descoperit atunci când s-a mutat la prima sa casă din Denver. În ciuda faptului că în titlu pare a fi menționată profesia lui Fred, modul lui special de a fi poate fi considerat și un ingredient secret al unei vieți extraordinare. Acest Fred integrat poate fi socotit fără teama de a greși un corespondent contemporan al cizmarului din Alexandria, la care a fost trimis Sfântul Antonie cel Mare, la cererea sa către Dumnezeu ca să vadă pe unul mai sfânt decât el.

De la sosirea sa la noul domiciliu Sanborn a fost întâmpinat cu căldură și sinceritate de poștașul din cartier, Fred. Acesta l-a surprins pe autorul cărții cu solitudinea sa, exprimată prin grija pe care o avea pentru bunurile și buna desfășurare a vieții lui. Fragmentul următor surprinde dimensiunea proactivă a modului în care acesta își desfășura activitatea: „«Dacă sunteți orator profesionist probabil că trebuie să călătoriți foarte mult», spuse Fred. «Într-adevăr. Călătoresc în jur de 200 de zile pe an». Fred dădu din cap a înțelegere și continuă. «Ei bine, dacă îmi dați o copie a programului pe care îl aveți, vă rețin corespondența. O voi aduce numai în zilele în care sunteți acasă.»

Oferta lui plină de solitudine autentică mă lăsă cu gura căscată. I-am spus totuși că un asemenea efort din partea sa nu este necesar. «Mai bine îmi lași corespondența în cutia din fața casei.», i-am sugerat. «O voi lua când mă întorc acasă.»

Fred nici nu vru să audă de o astfel de alternativă! «Domnule Sanborn», rosti el, «nici nu știți câți hoți se orientează asupra țintei observând cutia poștală. O cutie plină le spune că proprietarul casei nu este în localitate și, uite așa, deveniți o victimă.» Nu-mi venea să cred că un om cu desăvârșire necunoscut se îngrijea de mine și de bunurile mele. Lui Fred îi păsa mai mult de corespondența mea decât mie! Avea totuși sens: era un profesionist adevărat.”⁶⁹.

Subtitlul capitolului unu al cărții, „Fă din fiecare zi a vieții tale o capodoperă” ne atrage atenția că acest meșteșug a lui Fred este unul prin care fiecare poate să-și ridice viața la nivelul unei valoroase opere de artă. Din fericire pentru noi, cei care dorim o viață extraordinară, calitățile de care dă dovadă Fred pot fi dobândite și stau la îndemâna

⁶⁹ Factorul Fred., p. 20.

oricui, indiferent de locul de muncă, de capacitățile și IQ său. Pornind de la cartea care ne face cunoștință și ne ajută să ne dezvoltăm „factorul Fred” o să mai menționăm în partea dedicată dezvoltării competenței și câteva observații clarificatoare.

Alte exemple de inițiative de tip Fred

Autorul cărții prezintă și exemple ale unor acțiuni care ies din tipare, la îndemâna oricui este capabil să dăruiască o ieșire dintr-o situație dificilă ori accesul la o stare mai bună, la optimism și dispoziție bună.

Astfel, o cameristă de la un hotel fără spălătorie i-a oferit autorului alternativa de a-i spăla ea însăși, la ea acasă, singura pereche de pantaloni pătată destul de tare cu cafea, ce făcea imposibilă deplasarea decentă printre oameni. Acest lucru l-a făcut fără să ceară ceva în schimb.

Un alt exemplu, asemănător cu cel prezentat de Goleman cu șoferul de autobuz⁷⁰, este al unei însoțitoare de zbor care s-a remarcat prin curajul de a fi spirituală în dialogurile și instrucțiunile ei și de a furniza informații utile, nesolicitate, privind traficul din zonă etc. Exemplu: „Dacă colegul dumneavoastră de scaun nu mi-o fi luat-o înainte, aș vrea să fiu prima persoană care vă urează «Bun venit în San Francisco!». Veți observa că toate clădirile de pe aeroport sunt la mare distanță. *Nu aterizăm chiar la terminal pentru că cei dinlăuntru s-ar speria de moarte.* De aceea aterizăm aici. Asta înseamnă că o să avem nevoie de transport, așa că rămâneți pe locuri până când parcăm în dreptul porții și semnalul luminos al centurii de siguranță se stinge.”⁷¹. Lumea a coborât mai bine dispusă din avion și cu siguranță ar prefera să revadă această însoțitoare în locul unora insipide, inodore, incolore, care își fac datoria numai din obligație.

Un recepționar de la un hotel fără restaurant a oferit unui client o masă de dimineață cu care acesta era obișnuit de ziua Tatălui, ca din partea fetiței acestuia, doar pentru că a aflat că acest lucru și-ar dori ea să îl facă. Putea să ignore informația, dar pentru faptul că nu a făcut-o, hotelul s-a ales apoi cu un contract: „Într-o noapte, în ajunul Zilei Tatălui, o femeie al cărei soț era găzduit în complex îl sună cu o cerere

⁷⁰ În cartea *Inteligența Emoțională*

⁷¹ M. Sanborn, *Factorul Fred*, p. 37.

specială. Ea îi mărturisi că pentru ziua aceea specială fiica bărbatului și-ar fi dorit ca tatăl ei să mănânce mic-dejunul său favorit: clătite, ouă și șuncă... La șapte dimineața, când ieși din tură, Jack se duse la un restaurant din apropiere și comandă meniul special. Cumpără și o felicitare pe care scrisese «Pentru tati, de la fetița lui». Se întoarse la hotel și livră pachetul unui oaspete pe cât de surprins, pe atât de încântat. Apropos, ca rezultat al sollicitudinii de care a dat dovadă Jack, omul de care avusese atâta grijă a încheiat un contract de valoare substanțială cu hotelul. Iată un exemplu de valoare contabilă creată!⁷²

Exemplele continuă, scopul prezentării lor este acela de a permite apoi o scurtă analiză. Prima observație este că indiferent de locul de muncă omul poate fi om, atent la ceilalți și la nevoile lor. Frustrarea zborului a fost rapid împrăștiată de o persoană ce nu părea afectată de acest lucru, nevoia de a exprima recunoștința fiicei a găsit un recepționar amabil, dispus să fie participant la realizarea unei surprize plăcute, iar o cameristă a scos un client dintr-o mare încurcătură.

Nevoile oamenilor sunt diverse, situațiile nu sunt reproductibile. Un om prins într-o nevoie și eliberat va fi recunoscător precum o pasăre scoasă dintr-o colivie și lăsată să zboare liber. Un astfel de cadou, de a elibera o ființă umană ori de a o ajuta să se detașeze de greutățile cotidiene pentru a privi lucrurile dintr-o perspectivă mai optimistă, își dorește oricine să facă. Acestea sunt cele pe care le fac în mod curent oamenii ca Fred și le poate face oricine care are grijă să nu pună propriul eu pe primul plan și să acționeze liber față de rezervele lui.

Fred nu acționează convențional, ci este atent la interlocutor, la nevoile lui și ia deciziile despre cum este mai bine să acționeze pe loc. Nu este preocupat de un anumit lucru pe care să îl impună conform unei prescripții externe, ci este spontan și atent.

⁷² *Op. cit.*, p. 38

CAPITOLUL 8.

APROPIEREA DE COMPETENȚĂ

Integrarea nevoilor și motivația

Am amintit deja cartea *Handbook of Competence and Motivation*, în care competența este recunoscută ca o nevoie, ca o motivație fundamentală, ce stă la baza evoluției omului. Anumite studii, menționate anterior⁷³, situează competența între nevoi după cea de autonomie și înainte de stima de sine. Cert este că acum putem spune despre competență că nu este doar deziderat oarecum rece și care ni se impune dinafară, ci un puternic motor motivațional.

Pentru a aduce puțină lumină asupra acestor lucruri ne este foarte utilă o carte recentă *Drive* (Motivația) de Daniel Pink. Scopul cercetărilor care au stat la baza scrierii ei a fost acela de a identifica ce anume ne motivează cu adevărat. Spre deosebire de piramida clasică a lui Maslow, în această carte sunt recunoscute doar trei motive importante: autonomia, perfecționarea (tradusă de alții și ca măiestria) și scopul. La o analiză atentă vedem că nu este o contradicție cu perspectiva propusă de Maslow, ci o altă abordare, mai bine organizată, care ține cont de ultimele studii din domeniu. În plus, dintr-o perspectivă mai apropiată de cea clasică este și mai sintetică – autonomia pare a fi încununarea unei inteligențe / cunoașteri împlinite (dependența vine din lenea de a gândi), învățarea, măiestria – rezultat al unei voințe puternice (de la o vârstă trebuie să faci efort ca să nu te închizi în formule consacrate și să eviți pilotul automat pentru a fi prezent), iar sensul, rostul vine de la o afectivitate care și-a atins obiectivele deoarece a integrat persoana în relații puternice, care valorifică prezentul și ființa.

Nu sunt necesare prea multe detalii, interesant de menționat este faptul că ele corespund și atingerii nivelului cel mai înalt pe fiecare din cele trei niveluri de participare la realitate – individual, al interacțiunii

⁷³ Ken Sheldon etc.

și al unității supraindividuale (comuniunii prin aceeași cultură). Merge transversal pe integrarea personală prezentată mai sus, integrând chiar și persoana, dar acest lucru nu ar trebui să ne mire, deoarece persoana nu este făcută ca să lucreze individual, părțile ei sunt astfel pregătite încât să faciliteze întâlnirea cu ceilalți pe diferite niveluri. Astfel cunoștința și conștiința dau socoteală de libertatea omului, voința de participarea sa la interacțiunile cu ceilalți (câtă vreme prin ei vine orice șansă de a învăța), iar afectivitatea, sentimentul pot fi indicatori al integrării realizate, cel puțin până într-un anumit punct. Orice disconfort simțit pe oricare dintre niveluri nu este decât o chemare la o organizare și mai bună pe acel nivel.

Autonomia este atinsă când nevoile biologice, de securitate etc. sunt satisfăcute. Mai mult, chiar ceea ce poate lipsi ființa de libertate interioară trebuie depășit pentru a avea autonomie. Autonomia este o aspirație, o nevoie de tip organizatoric, care va determina acțiuni astfel încât nevoile specifice persoanei care permit mișcarea liberă – conștiința demnității, a libertății să fie satisfăcute. Discutând despre nevoia de autonomie, legat de programarea noastră naturală – către pasivitate sau către acțiune autonomă, autorul spune: „Sunt convins că varianta corectă este a doua – că natura noastră primară este curiozitatea și autodirijarea. Și spun acest lucru nu pentru că sunt un idealist naiv, ci pentru că am avut de-a face cu copiii și pentru că soția mea și cu mine avem trei copii. Ați văzut vreodată un bebeluș de șase luni sau un copil de un an care să nu fie curios și autodirijat? Eu nu am văzut. Așa venim în ambalaj. Dacă, la vârsta de paisprezece sau patruzeci și trei de ani, suntem pasivi și inerti, nu este din cauza naturii noastre. Este pentru că ceva ne-a schimbat setarea implicită.”⁷⁴. Pornirea fundamentală cedează undeva predând controlul societății, grupului etc. Persoana se supune de bună voie dacă nu mai aspiră și nu își menține autonomia. Partea care ține de individualitate este învinsă dacă uităm de autonomie.

Măiestria nu poate fi atinsă de unul singur și dacă nu oferă rezultatele și altuia nici nu poate susține o activitate. Ea este o țință pentru interacțiunile cu ceilalți, un organizator care ne spune ce să facem în legătura noastră cu ei pentru a deveni și noi mai buni.

Iar realizarea nevoilor legate de participarea la comuniune, de integrare se face prin scop / sens. Omul nu poate avea un scop stabil și

⁷⁴ Daniel Pink, *Drive, ce anume ne motivează cu adevărat*, Editura Publica, București, 2011, p.101

profund dacă este individualist și de unul singur. Participarea activă la un grup este realizată când activitatea sa în cadrul lui are sens, un scop bine precizat. Când omul își găsește un scop pentru ceea ce face, derivat dintr-un sens căutat, deja și-a găsit un loc într-un grup și în societate. Astfel, și această nevoie este un organizator, dar nu unul legat de neajunsuri ale ființei. Sau, altfel spus, aici nu este vorba de lipsuri ontologice (ale naturii ființei umane), ci de unele care au menirea să o ajute să își organizeze activitatea, viața.

Este interesant de observat că fără autonomie omul nu poate ajunge la măiestrie, iar fără aceasta nu ajunge la un sens care să îi permită o integrare deplină și o participare cu întreaga ființă. Dar, pe de altă parte, de ce să îți dorești autonomia și măiestria dacă nu ai un scop care să ceară acest lucru. Astfel, ca organizator, scopul nu este pe o relație de dependență liniară cu sens unic. Atingerea scopului va filtra interacțiunile, le va ameliora, iar acestea vor schimba persoana. Spre exemplu, odată ce accesul la cultura devine specific după o filtrare a ofertei culturale foarte variate (adică se adoptă o anumită perspectivă, o anumită orientare) are loc și o filtrare a interacțiunilor fiind preferate cele care susțin orientarea culturală aleasă.

Această relație de interdependență este baza deasupra căreia se urcă în spirală, autonomia crește pe măsură ce se ating scopurile, care și ele se schimbă pe măsură ce persoana este eliberată de dependențe și se apropie de măiestrie.

Realizarea autonomiei și responsabilitatea

Responsabilitatea este abilitatea de a evalua răspunsul la o faptă dată. A te bucura de rezultat nu este suficient, conține și ce intenție a fost în spatele lui, și mijloacele prin care se realizează și consecințele schimbării produse. O învățare deplină, pe care omul se poate baza ulterior și construi are loc numai când acest ciclu este închis. Într-o exprimare adaptată la perspectiva orientală s-ar putea spune că responsabilitatea este mijlocul prin care se atinge obiectivul de a nu-ți spori karma („datoria spirituală”). Unii dintre orientali susțin însă că și faptele bune o încarcă, leagă omul de un anumit nivel al manifestării. Un adevăr relativ este chiar și în această afirmație, un om nevoiaș învățat să primească asistență socială s-ar putea mulțumi cu condiția

sa și nu ar mai căuta evoluția, schimbarea spre mai bine pentru el și pentru cei din jur. Dar nu se poate absolutiza, dimpotrivă, a face bine responsabil este mijlocul prin care se dobândește măiestria.

Responsabilitate înseamnă respect nu doar pentru valorificarea cât mai bună a trecutului cât mai ales pentru ceea ce va urma. Încă domină o viziune utilitaristă asupra competenței, în care atingerea scopului este suficientă. Nu este evaluat decât cel mult costul efortului pentru obținerea rezultatului nu și cel al impactului și a consecințelor pentru cel ce acționează, pentru ceilalți și pentru mediu. Spre exemplu o firmă „competentă” își mută producția în zone ale lumii în care forța de muncă este mai ieftină. Face un profit imens căci vinde celor bogați din zona sa de origine, nu celor săraci unde produce. Dar cât vor fi aceștia bogați, sau câți își vor mai permite achiziții dacă au pierdut locurile de muncă? Dar dacă toate firmele ar face la fel? Sau ce se va întâmpla cu sectoarele bugetare expuse reducerii veniturilor – educația, sănătatea? Criza există deja, nu mai este necesar să fie anticipată sau să o imaginăm pentru a susține afirmațiile.

Competența reală apare când nu doar interesele de o clipă a persoanei ori a grupului sunt avute în vedere, ci și consecințele oricât de îndepărtate a oricărei acțiuni. Trecerea calitativă în cadrul unui grup de la abilitate, deprindere, expertiză la competență se realizează prin responsabilitate. Cu cât responsabilitatea asupra consecințelor este mai extinsă, cu atât competența este mai ridicată. Competența impune controlul asupra procesului, trece acțiunea de la realizare indiferent de rezultate la una în care consecințele, câștigul, costul real, mijlocul și intenția ei contează.

Ar putea să pară că autonomia și măiestria (perfecționarea) ar putea fi atinse fără responsabilitate, dar este evident că nu se poate întâmpla acest lucru. Libertatea se pierde și în forma ei cea mai grosieră, cea fizică, prin ignorarea consecințelor nerespectării a ceea ce aparține altora și deposedarea lor de ele (sănătatea, bunurile sau chiar imaginea publică). Societatea va răspunde la o faptă greșită a unei persoane în interesul celui afectat, abilitatea de a anticipa și alege altă cale de a rezolva o problemă este un semn de responsabilitate față de propria ființă.

Cât se respectă și se iubește omul pe sine dacă nu își asumă responsabilitatea faptelor sale? Cum poate fi respectat și iubit el de alții dacă el pe sine nu se respectă și nu se iubește responsabil? Greu de

răspuns, dar lipsa de responsabilitate pentru propria ființă este clar mijlocul de care profită toți manipulatorii.

Dezvoltarea măiestriei – Învățarea

O caracteristică a procesului de învățare pe care se pune accent mai puțin, deși este foarte importantă, este aceea că învățăm de la alții, văzând cum fac alții. Principalele lucruri nu intră prin gândirea conștientă, ci prin luarea aminte la ceea ce fac alții. Așa învățăm, de exemplu, chiar și limbajul, prin procese foarte complexe, de analize statistice (când trebuie plural, când singular, acordul pentru timpuri, persoane etc.), pe care nu le conștientizăm deloc. Dar dacă nu ar fi alții ca să vorbească în jurul nostru nu am avea cum să învățăm.

Competența presupune participarea la un întreg împreună cu alții, deci un câștig împreună cu alții. Din acest motiv merită să menționăm o carte care oferă elementele de bază ale unei relații de calitate, care, nu întâmplător se numește chiar *Câștigă cu oamenii*⁷⁵, a cărei subtitlu este *Principiile fundamentale în relațiile cu cei din jur*. Cartea este formulată în jurul a cinci întrebări fundamentale, din care rezultă apoi cele douăzeci și patru de principii fundamentale.

Așa cum sunt formulate ele ne duc ușor cu gândul la grija⁷⁶ pe care trebuie să o avem, un principiu rămâne o lege care trebuie să guverneze participarea noastră, de aceea trebuie să fie la purtător, permanent treaz și în acțiune. Aparent sunt multe, dar dinamica evoluției relațiilor ne arată că ele sunt firești și nu se poate renunța la ele dacă vrem relații de calitate, tot mai profunde și un câștig tot mai mare din a fi împreună cu oamenii.

Am putea, fără teama de a greși prea mult, să numim această carte manual de interacțiune cu ceilalți deoarece oferă o bază solidă de pregătire și luare aminte pentru cei ce doresc interacțiuni autentice.

Pentru a declanșa interesul și a aprecia importanța ei iată care sunt întrebările fundamentale: a) întrebarea referitoare la gradul de pregătire pentru relații; b) întrebarea cu privire la disponibilitatea participării la o legătură; c) întrebarea cu privire la încredere, (poate fi relația construită împreună?); d) întrebarea cu privire la investiție – legată de

⁷⁵ John C. Maxwell, *Câștigă cu oamenii*, Editura Almatea, București, 2007

⁷⁶ Termen utilizat cu sensul propus de Heidegger în *Ființă și Timp*

disponibilitatea de a investi în ceilalți; e) întrebarea legată de sinergie. Prin principiile care răspund la întrebări se pregătește cea disponibilitate de a fi prezent cu adevărat în relație și de a face din ea mijlocul prin care un mare câștig să fie realizat de fiecare parte.

Informația este complementară celei oferite în cartea *Prezența* și vine să arate cum anume se poate învăța chiar din a ajuta, a sluji celorlalți. Un om nu poate sta prezent într-o relație dacă nu învață și el din ea. Principiul învățării din cartea lui Maxwell ne atrage atenția că de la oricine putem învăța ceva, dacă nu direct, ca o raportare la experiența lui, cel puțin indirect prin experiență, reușită și rezultatele interacțiunii. Participarea cu gândul de a învăța ceva asigură prezența stabilă în cercul doi.

Finalitatea învățării este nu o acumulare de cunoștințe, ci participarea de calitate și avantajul reciproc. „Avantajul reciproc este o poziție a minții și a inimii, care caută constant, în toate interacțiunile umane, beneficiul reciproc.”⁷⁷ O dispoziție a minții și a inimii are nevoie de o perioadă mai lungă pentru instalare și nu este suficientă aducerea la cunoștință a unui lucru și reținerea acestuia. Un principiu care asigură un răspuns bun la întrebarea legată de realizarea sinergiei este „Principiul Bumerangului: Ajutându-i pe ceilalți, ne ajutam pe noi înșine.”. Iar ca o aprofundare a acestuia am putea spune că învățăm cel mai bine despre noi dacă învățăm să ajutăm pe alții. Unul dintre profesorii⁷⁸ de la Facultatea de Fizică din Cluj ne-a spus de la primele cursuri o sintagmă importantă a unuia dintre profesorii săi (probabil pentru că o verificase deja în practică): „dacă vrei să înveți un lucru, predă-l studenților”. O conlucrare a persoanei cu grupul mai bună este greu de găsit, persoana crește cu alții, iar ei cresc cu persoana.

Pe calea unei bune integrări se ajunge la trăirea satisfacției, exprimată în „Principiul Satisfacției: Când ești implicat într-o relație minunată, bucuria de a fi împreună este suficientă.”.

Mulți am fost ajutați de clarificările propuse de Stephen R. Covey, care are mai multe cărți deosebite, între care „Eficiența în 7 trepte”⁷⁹ prezintă elementele de bază ale participării corecte la propria persoană, dar și la relațiile cu ceilalți până la realizarea sinergiei,

⁷⁷ Stephen R. Covey, apud. *Câștigă cu oamenii*, p. 294.

⁷⁸ Prof. univ. dr. Onuc Cozar

⁷⁹ Editura Alfa, București, 2002.

într-o manieră mult mai captivantă și mai ușor de înțeles decât o facem aici. Ceea ce vreau însă să amintesc în acest context este legat de învățăturile sale despre adevărații lideri care devin tot mai apreciate și mai bine înțelese. Un lider se împlinește când alții devin mai buni în jurul lui, când el îi slujește și ajută și pe alții să devină buni lideri. Ceea ce el susține a fost verificat și de alții și pare a avea un impact major în realizarea de sine și evoluția grupului.

Importanța prietenilor

În cartea *Exceleșta în afaceri*, care prezintă rezultatele unei ample cercetări a firmelor ce excelează, Jim Collins ne prezintă în capitolul patru importanța alegerii prietenilor înainte de a porni la drum. De obicei îi alegem după interesul nostru și capacitatea lor de a fi aproape pe drumul pe care vrem să mergem. Dacă mișcarea își schimbă direcția pentru a o ajusta la realitate riscăm să îi pierdem pe drum și să nu mai fie acei prieteni mereu aproape pe care să ne putem baza.

Contrar așteptărilor „de bun simț” nu este indicat să ne alegem (în calitate de lideri ai unor firme) direcția în care dorim să mergem, viziunea care ne motivează înainte de a ne alege oamenii de nădejde cu care călătorim. Împreună cu ei putem decide mai bine care e drumul de urmat și lua decizii privind orientarea deplasării pe parcurs. Dacă facem această alegere a oamenilor pe baza unor talente de expert în a merge într-o direcție anume, s-ar putea să descoperim că trebuie schimbată direcția și atunci nu ne mai sunt de folos. Aceasta presupune și un alt nivel de încredere, una este să decizi cu oamenii în ce direcție mergi, alta este să îi determini să te urmeze într-o direcție aleasă dinainte, pe care ei o pot considera greșită. În primul caz este formată cu adevărat o echipă, în al doilea organizarea este birocratică, participarea impusă, lipsită de libertate. „Directorii care inițiaseră transformările de la bun la excelent nu s-au gândit încotro să îndrepte autobuzul și apoi să facă rost de oamenii care să-l ducă într-acolo. Nu, mai întâi, ei au urcat în autobuz oamenii potriviți (și i-au dat jos pe cei nepotriviți) și pe urmă s-au gândit încotro să se îndrepte. În esență, au spus: «Uitați, nu știm prea bine încotro să mergem cu autobuzul ăsta. Dar ceea ce știm e următorul lucru: dacă urcăm în autobuz oamenii potriviți, așezăm oamenii potriviți pe locurile potrivite și-i dăm jos pe

cei nepotriviiți, atunci ne vom da seama cum să ajungem într-un loc excelent.»⁸⁰

Dacă așa stau lucrurile cu firmele atunci probabil că la fel ar trebui să facem și în ceea ce ne privește, dacă este vorba de administrarea propriei vieți și transformarea ei în una excelentă. Înainte de a porni pe drumul realizării de sine ar trebui să ne alegem prietenii cu care să colaborăm. Adesea cineva dinafară ne vede altfel și uneori, în unele privințe, mai bine decât ne vedem noi înșine. Dacă această persoană este un prieten adevărat, relația e de încredere, atunci poate să fie o oglindă bună, în care ne vedem ca întreg, în relație, nu doar ca o reflexie a noastră.

Alegerea prietenilor nu este o problemă simplă, chiar dacă până și copiii au o intuiție destul de bună în ceea ce îi privește pe ceilalți. Elementele legate de interacțiune ne dau adesea o idee destul de bună despre trăsăturile de bază și nivelul de realizare a sinelui celuilalt, la care ne putem raporta noi înșine. Într-un număr foarte mare de interacțiuni pe care le avem cu ceilalți este imposibil să nu găsim oamenii de la care să învățăm ceva.

Între cele trei mijloace de învățare – prin experiența directă, în preajma unui învățător (mentor) și indirect, din cărți sau alte materiale ce mediază această interacțiune, cea mai ușoară este cea alături de oameni capabili și dispuși să dăruiască cum sunt sau ar trebui să fie mentorii. Iar prietenii bine aleși pot fi mentorii noștri dacă îi alegem cu grijă. Experiența directă nu poate acoperi toate situațiile posibile, nu se poate privi dincolo de starea în care un om se află decât destul de greu. Nu te poți pune în situația unui om vârstnic, înțelept, ca să știi cum să trăiești în tinerețe. Trebuie să stai efectiv lângă un asemenea om sau să înveți indirect de la el. Mai rare sunt cazurile în care poate fi găsită în apropiere o persoană capabilă de a fi un bun mentor, care să învețe el însuși de la cel asistat pentru a participa la schimbul reciproc avantajos. De aceea oamenii au învățat cum să călătorească pentru a învăța la unul și la altul, iar apoi să pună experiența câștigată și la dispoziția altora prin operele lor. Acest lucru îi face diferiți de celelalte ființe de pe Pământ, dar în acest fel și interacțiunile devin mult mai periculoase prin șansa oferită membrilor de a se răspândi.

Un astfel de bătrân înțelept se găsește în multe scrieri de învățătură și chiar în spatele basmului (forma condensată a scrierilor de mai

⁸⁰ Jim Collins, *Exelența în afaceri*, Editura Curtea Veche, București, 2010, p. 74

târziu, prin care cei vârstnici transmiteau tainele vieții copiilor). Secretul este să ajungi la creator, dincolo de creație, ca să vezi ce dăruiește el prin ceea ce oferă. „Primul pas este să caute cine este cel care a făcut obiectul respectiv. Dacă priviți un tablou, o pictură, nu veți spune că acel tablou este o pânză în culori, ci veți spune că este un Rembrandt, de exemplu, un Goya, un Van Gogh. Ce înseamnă aceasta? Că, prin intermediul acestor elemente materiale, vedeți un act creator personal, o persoană – persoana lui Van Gogh, a lui Rembrandt... Când văd o priveliște minunată, un peisaj natural, dacă sunt un om matur voi vedea în acest peisaj o persoană, persoana Creatorului sau, o Persoană care a creat acest peisaj natural pentru a mă chema pe mine la relația cu El. Prin urmare, este o mișcare de dragoste care mi se adresează mie. Aceasta este înțelepciunea evanghelică sau filosofia cea adevărată, cum spun adesea Părinții Bisericii: când poți să distingi pe Creator de creatură, când prin intermediul creaturii ajungi la o relație personală cu Creatorul.”⁸¹

Iubirea și formele ei

Iubirea este o relație de un anumit tip, liantul oricărei comuniuni stabile, de la familie până la societate. În ciuda importanței universale, nu este confuzie care să afecteze mai mult viața oamenilor decât cea din jurul iubirii. Acceptarea perspectivei unui singur nivel al realității face ca și iubirea să fie considerată de un singur fel. Pe niveluri diferite ale poziționării persoanei avem diferite forme de înțelegere a ei. Omul sănătos relațional este cel care înțelege manifestările pe toate nivelurile și are înțelegere pentru modul de manifestare la orice nivel.

Chiar dacă se va reveni asupra subiectului într-un capitol dedicat mai îndeaproape și oarecum dintr-o altă perspectivă, merită menționate și aici câteva lucruri.

Iubirea ca atașament

Perspectivile asupra iubirii iau diverse forme. Unii confundă iubirea cu atașamentul, cu dependența aproape organică de o altă

⁸¹ Christos Yannaras, *Biserica și filosofii*, <http://www.crestinortodox.ro/interviuri/christos-yannaras-biserica-filosofii-70508.html>

persoană. Stadiul dependenței infantile nu este depășit, nu este încă atinsă autonomia. Pentru aceștia iubirea pare a avea rolul de a umple cu o altă persoană un gol în propria ființă. Persoana iubită trebuie să se plieze pe dorințele și nevoile persoanei care spune că iubește, așa cum mama răspunde necondiționat la nevoile copilului. Este suficient ca acesta să ceară pentru ca dorințele lui să fie îndeplinite. Pentru a satisface o asemenea iubire aceasta trebuie să se depersonalizeze total, să accepte transformarea sa într-un mijloc. Evident că o astfel de aservire nu este realizabilă, de aici apar și conflictele, care sunt și cele mai violente deoarece pierderea unei asemenea iubiri este asimilată cu pierderea unei părți din propria ființă.

Iubirea ca sentiment

Cea mai răspândită reprezentare asupra iubirii este cea în care ea este asociată sentimentelor. Dacă o persoană are sentimente pozitive față de o altă persoană spune că o iubește. Influența altuia asupra persoanei este considerată un semn al iubirii proprii. Iubirea nu are încă nimic activ în ea, are tot rolul de a umple un gol, dar nu pentru a satisface o absență organică, ci pentru a umple golul de relații. Evaluarea lor se face prin prisma sentimentelor. Acesta este nivelul în care nu a fost depășit stadiul interacțiunilor și al proiecției realizată prin sentimente, încă nu avem o adevărată măiestrie, o maturitate în ceea ce privește înțelegerea rostului lor. Jocul din jurul sentimentelor este mult mai bogat, relațiile nu sunt atât de fixe, consecințele dezlegării acestora nu mai sunt la fel de grave.

Dimpotrivă, ruperea căsătoriei poate fi considerată firească din motive de „subnutriție sentimentală”. Angajamentele grave de sprijin și conviețuire comună, la bine și la rău, deși sunt luate (sau ar trebui luate) cu toată ființa, sunt rupte pentru că o parte a relației, cea legată de sentimente nu funcționează bine. Responsabilitatea menținerii la cote ridicate ale sentimentelor pozitive odată pusă în atribuțiile celui-lalt eliberează persoana de sarcina înțelegerii lor și a semnificațiilor asociate. Deși sunt doar o formă de reacție prin care întregul se manifestă, ele sunt considerate fundamentale. Încă nu s-a ajuns la rădăcina lucrurilor, a bolii, analiza și soluția este încercată la nivelul simptomelor, a manifestării, nu la nivelul sursei.

Pentru a-și menține un anumit confort sentimental persoana se va

situa în cercul trei energetic, încercând să impună celuiilalt un comportament care să afecteze pozitiv propriile sentimente. Este ca și cum ar aștepta de la ea, i-ar cere să apese pe butoanele potrivite ale atențiilor, drăgălășeniilor etc. pentru ca ea să se simtă bine. Vina pentru funcționarea deficitară a relației este considerată a fi la celălalt, căci el nu are grijă de ea, este neglijent, ori chiar infidel.

Iubirea ca dar

Tot iubirea poate cere integrare și participare fără dizolvare în relație. Dacă este atinsă măiestria în gestionarea sentimentelor și a reprezentărilor care le determină, iubirea este bidirecțională, poziționarea este clară în cercul doi energetic. Din perspectiva individuală ea este un dar făcut celuiilalt prin prezență și ajutor. Despre omul care iubește în acest fel, cel iubit știe că este de nădejde, că va răspunde necondiționat, că nu îi va refuza ajutorul corect deoarece are capacitatea de a dărui necondiționat. Nivelul integrării nu are de suferit din cauza lipsurilor de pe nivelurile anterioare, adică persoana este autonomă și gestionează bine interacțiunile, are măiestria și înțelegerea necesară ca să considere că iubirea nu umple un gol al ființei proprii. Iubirea aparține abia acum nivelului supraindividual, până acum a fost o manifestare a raportului cu interiorul ființei, de dependență a ei, nu ca mișcare liberă.

Ca exemplificare de alegere a prietenilor merită evidențiată o pilă, prezentată în subcapitolul următor, care are chiar acest subiect.

Iubire, abilități și competență

Motivația și aspirația principală a majorității oamenilor nu poate fi lipsită de raportarea la competență. Iubirea (dorința de participare cu toată ființa la supraindividual) ține omul în mișcare (transformare, regăsire). Dar în funcție de reprezentarea asupra iubirii abilitățile urmărite vor fi diferite, doar mai târziu se ajunge la competență, când responsabilitatea intră în scenă și își face datoria.

Iubirea bazată pe atașament (dacă poate fi numită cu adevărat iubire) va încerca să devină tot mai constrângătoare, să elimine orice rezistență, să depersonalizeze cât mai puternic astfel ca aservirea să fie cât mai deplină. Manipularea va atinge inclusiv nivelul spiritual,

unde avem formele cele mai perfide deoarece ea susține că eliberea-ză omul, exact contrariul a ceea ce face. Această raportare oferă gnozele care par a da omului adevărul și toată puterea prin cunoaștere. Dar, de fapt, autorii lor nu fac decât să răspândească o memă care aservește pe cel care o primește celui care o susține și convinge. Cine observă atent fenomenul poate remarca ușor intransigența și lipsa de înțelegere pentru lipsurile omului a celor care susțin că ne oferă adevărul obiectiv. Aceasta se întâmplă deoarece scopul lor nu este o slujire reală ci impunerea unei credințe prin care să lipsească ființa de autonomia și autodirijarea proprie. Acesta a fost modul de a acționa specific unor religii orientale care și-a pierdut însă mult din forță. Astăzi intransigența atașamentului se mai manifestă în orientările exclusiviste ale unor oameni care de pe poziții pretins științifice condamnă manifestările credinței fără a le studia cu detașarea pe care ei înșiși o ridică în slăvi, dar nu o practică. Scopul lor ascuns prin condamnare este de a atrage adepți pentru viziunea de care ei sunt atașați. Sursa erorii este în dorința de a evita gândirea, prezența și învățarea prin crearea unui model al realității. Tendința urmărită este clar utilitaristă și nu poate aduce clarificări participării deoarece poziționarea este în afara realității, nu în interiorul ei. O astfel de poziționare nu se mai justifică astăzi când știm că observatorul nu poate face abstracție de propria sa intervenție asupra a ceea ce observă, iar nonlocalitatea cuantică nu poate fi ignorată. Ei caută încă un adevăr ce poate fi prins în formule și teorii, nu unul în care omul să trăiască plenar. Defectul acestuia din urmă ar fi după ei că nu este obiectiv, dar cine își dorește să trăiască o viață obiectivă (standard) în locul propriei vieți?

Iubirea bazată pe sentimente cere alte abilități – cu deosebire capacitatea de a provoca sentimente pozitive. Din perspectiva ei unui om îi place de altul dacă îl face să se simtă bine, cea ce ar putea fi un fel de manipulare proprie prin intermediar. Scopul ei nu mai este aservirea ci încântarea, un fel de aservire mai liberă, în care nu iau omul cu totul, ci vreau numai fructul activității sale. Dacă ar fi să ne luăm foarte în serios titlul unei cărți cu acest nume⁸², care ne arată calea succesului astăzi, am realiza că majoritatea oamenilor aici se situează și aceasta doresc. Cultura specifică acestei perspective este încărcată cu poezia ce caută să impresioneze iubitul ori iubita prin ridicarea ei în slăvi, de cântece care cer iubire, care o proslăvesc sau plâng pierderea ei etc.

⁸² Guy Kawasaki, *Încântarea*, Editura Publica

Nici religia nu a scăpat. Am fost martor la predici ale unor preoți creștini care doreau să întemeieze iubirea pe sentimente, care se „jucău” cu sentimentele ascultătorilor pentru a impresiona și a determina acceptarea credinței, pentru a le schimba viața și a-i face mai sensibili. Publicul trecea prin sentimentele dorite, când de indignare față de rău, când de speranță și bucurie, dar nu cred că a plecat mai bogat acasă. Dimpotrivă, lecția implicită cred că a fost: „manipulați emoțional!”. Pietismul⁸³ este curentul spiritual care s-a născut din această viziune asupra iubirii și el atinge chiar și persoane cu poziții oficiale în bisericile creștine.

Tot în cadrul acestei forme de manipulare este lipsa de decență în afișarea corpului fizic. Ținutele sexy feminine sunt încercări de impresionare și manipulare prin emoții și sentimente a bărbaților. Nu este scoasă la vedere dorința de manipulare și de putere urmărită (arma secretă a femeilor nu este dezvăluită, trădată), dar știm că femeile discută între ele despre arta exercitării puterii de seducție. Prin deschiderea spre o vedere tot mai completă a trupului lor se lasă o falsă impresie de disponibilitate, de acceptare și bărbatul vizat este încurajat să creadă că el este sursa și beneficiarul deschiderii. În fapt, și sursa și beneficiarul este persoana care se afișează ca disponibilă.

În unele societăți s-a trecut de acest nivel al indecenței, nu vezi ca în altele decât persoane feminine decent îmbrăcate⁸⁴. Satul impune tot mai puțin această decență care se exprima foarte bine în portul popular. Dar starea impusă nu este același lucru cu cea liber asumată. Această observație este valabilă și pentru decența specifică unor tradiții musulmane, unde femeia este obligată să se ascundă în haine când iese în public. Acum când în multe societăți lipsesc constrângerile, oamenii își permit tot mai mult să se afișeze nu așa cum „se cere” ci cum le dictează convingerile ori interesele. Acesta nici nu este un lucru rău, suntem puși în gardă, dintr-o privire îți dai seama cam cum vede celălalt lucrurile și îți poți face o idee cam ce te așteaptă. Nu înseamnă că trebuie să judecăm, sunt și persoane decente, sincere, care au căzut din inconștiență în această situație urmând tendințelor zilei. Au prins sau învațat jocul, dar nu știu cât de periculos este să trăiești prin el.

⁸³ Pentru o imagine mai clară asupra fenomenului a se vedea cartea *Pietismul* a lui Christos Yannaras.

⁸⁴ Cel puțin așa am înțeles eu din discuțiile cu un fost coleg de facultate ce locuiește în Luxemburg, nu am verificat personal acest lucru.

Am vorbit de abilități dezvoltate în aceste interacțiuni favorizate de ceea ce oamenii numesc iubire, nu de competențe. Motivul este destul de simplu, competența se referă la participare responsabilă în grup stabil, nu una interesată, manipulative, în relații temporare.

Integrarea – Călătoria spre Împărăția Cerurilor

Spiritualitatea are ca principal scop regăsirea și reîntregirea ființei umane și integrarea ei cu succes într-o comunitate. Oameni care au lăsat grijile obișnuite ale lumii și s-au dedicat aflării sensului vieții și a celei mai potrivite modalități de a trăi ating un nivel de integrare ridicat. Biserica își asumă păstrarea acestei spiritualități și a unui anumit mod de a privi lucrurile și viața astfel încât iubirea să ajungă la desăvârșire: „În Biserică intri pentru că ești copleșit de iubire sau pentru că simți că acolo există un drum care te va putea conduce la a cunoaște plinătatea depășirii de sine și dăruirii de sine din dragoste; să iubești și să fii iubit într-o plinătate de viață.”⁸⁵. Dintr-o mulțime mare de pilde și cărți care au venit din această zonă am ales de pe portalul www.crestinortodox.ro/pilde una scurtă și plină de semnificații, care indică drumul parcurs de om până la integrarea sa deplină.

Învățătura mireanului despre călătorie

„Era un mirean foarte evlavios în viața lui și a venit la Avva Pimen. S-au mai întâmplat la bătrânul și alți frați, cerând să audă de la el vreun cuvânt. Și a zis bătrânul mireanului celui credincios: «Grăiește fraților vreun cuvânt!» Iar el se ruga, zicând: «Iartă-mă, avvo, eu ca să învăț am venit.» Și silit fiind de bătrân, a zis: «Eu sunt mirean, și vânzând și neguțătorind verdețuri, dezleg legăturile și le fac mici, cumpăr cu puțin și vând cu mult; însă nu știu din Scriptura să vorbesc, dar o pilda voi zice. Un om a zis prietenului său: Fiindcă am poftă să văd pe împăratul, vino cu mine! A zis lui prietenul: Vin cu tine până la jumătatea căii. Și a zis altui prieten: Vino tu de mă du la împăratul! A zis lui: Te duc până la palatul împăratului. Zis-a și celui de-al treilea: Vino cu mine la împăratul! Iar el a zis: Eu vin și te duc la palat, și stau

⁸⁵ www.crestinortodox.ro/interviuri/christos-yannaras-biserica-filosofii-70508.html, accesat decembrie 2012, referirea este la Biserica Ortodoxă

și grăiesc și te bag la împăratul.» Și l-a întrebat pe el: «Care este puterea pildei?» Și răspunzând, a zis lor: «Cel dintâi este nevoița care povățuiește până la drum, cel de-al doilea este curăția, care ajunge până la cer, iar al treilea este milostenia, care duce până la împăratul Dumnezeu cu îndrăzneala.» Și așa frații, folosindu-se, s-au dus.”

Egalitatea cu sine

Silit să spună un cuvânt înțelept mireanul se prezintă mai bine pe sine ca să nu îl socotească ascultătorii un mare înțelept. Și nu este doar un artificiu oratoric, este prezentarea cinstită a poziției sale ontologice. Fiecare dintre noi suntem neguțătorii care iau ieftin și vând scump, micșorând dimensiunea legăturilor, aranjându-le pentru a le vinde iar, într-o nouă viziune, pot da exemplu chiar cu această carte. După cum se vede am luat de la alții ceea ce cred eu că este înțelept, legat de competență și dau mai departe, doar aranjat poate după o altă logică (dar undeva, cândva, poate cineva a susținut deja ceea ce eu susțin în ea). Tot ce dau mai departe am primit la rândul meu, nu a fost inventat de mine, eu doar „văd lucrurile” într-un anume fel. Am făcut un mic efort, dar este doar acela de a dezlega legăturile cu verdețuri, adică de a pătrunde sensul cuvintelor de folos (cu viață) crescute de alții și a face legături mai mici. Nu e loc pentru iluzii, singuri, fără semeni, fără prieteni nu ne putem ridica de jos, nu putem face nici măcar un pas. Meritul este a lor că ne stau alături și asigură drumul chiar până la împăratul, al nostru că pornim și rămânem în călătorie. Chiar și cel mai important rezultat pe care îl putem obține prin integrare este tot al unei bune dinamici persoană – grup, căci lucrurile bune și frumoase oamenii le-au construit în timp, înțelegerea s-a clarificat prin eforturile mai multor oameni și generații. Mireanul este deci realist, nu își atribuie merite pe care nu le are.

Trei prieteni buni

Apoi el dezvăluie trei prieteni de care omul trebuie să se „lipească” pentru a ajunge în fața persoanei celei mai integrate cunoscute – Dumnezeu care este Trei în Unul singur. Primul îl duce pe om până la jumătatea drumului. Nu este om să nu facă ceea ce el crede că este mai bine pentru ca viața lui să fie cât mai bună. O bună parte dintre

oameni își pun nădejdea în acumulările materiale și neglijează propria natură, nu caută nici măcar un sens pentru viața lor.

Mulți se străduiesc serios, se nevoiesc destul să dea un sens vieții lor, chiar să ajute semenii, dar nu reușesc să ajungă la pacea integrării pentru că nu își păstrează curățenia, adică nu sunt atenți la consecințele faptelor lor. Orice judecată, bârfă, desconsiderare la adresa unui semen este o desconsiderare la adresa naturii umane. Este în puterea omului de a ieși din orice stare prin căință sinceră și revenire în fire. A pune o etichetă, a disprețui omul este o orbire față de acest proces de restaurare oricând posibilă. Iar ceea ce omul refuză altuia își refuză și siesi.

Cât timp se nevoiește el se târăște în căutarea adevărului, precum copilul mic înainte să învețe să stea în picioare, doar caută lucruri pe lângă care să se poată ridica pe picioarele lui. Iar verticalitatea se câștigă prin respectul față de demnitatea umană, prezentă întregă în orice om, oricât de mic l-am socoti noi. Privirea este curată când vede această măreție ascunsă în orice om și se trezește în el mila pentru toate câte trebuie să le îndure, stările adesea umile în care se găsește o ființă așa bogată cum este omul. Munca din dorința pentru restaurarea semenu-lui din dragoste pentru el este cea care îl ajută să pătrundă propria sa taină și să ajungă la împlinirea care stă ascunsă și în el însuși.

Unitatea naturii umane

Precum vederea frumuseții naturii umane în orice om este necesară pentru a realiza propria natură, la fel, ca să poți spune că iubești pe cineva cu iubire dezinteresată trebuie să iubești pe toată lumea. Fiind ființe unitare nu putem avea o multitudine de iubiri (subconștientul nu are o mie de forme, ci numai una), cu cea pe care o avem îi tratăm și pe cei apropiați și pe străini. Dacă la o persoană vedem dragoste și grijă pentru cei din jur foarte probabil că vom primi și noi același lucru. Dacă vedem tratamente necorespunzătoare, dispreț, desconsiderare, va veni momentul în care și noi vom fi astfel tratați. Excepțiile sunt circumstanțiale și doar pe perioade limitate, mai devreme sau mai târziu ne vom întâlni și noi cu tot ceea ce vedem în relațiile cu alții ale unei persoane. Omul care nu s-a îmblânzit pe sine, fiind blând prin natura lui, va fi violent, cel care nu a adus iubirea în natura sa nu poate iubi, iar dacă a adus-o nu mai poate să urască.

meu, emisfera dreaptă interpreta tonul cald al vocii lui ca pe un semn că îmi va trimite ajutoare.”⁹¹ Vorbirea este controlată de emisfera stângă: „În acel moment, când am încercat să vorbesc, mi-am dat seama de următorul lucru — corzile mele vocale erau inoperative și nu puteam rosti nici măcar un sunet.”⁹²

Procesarea imaginilor este de asemenea greu de realizat fără ajutorul emisferei stângi: „Spre marea mea mirare însă, mi-am dat seama că, deși puteam căuta în teancul de cărți de vizită din fața mea și deși aveam o imagine foarte clară a celei pe care o căutam, nu aș fi putut-o deosebi de celelalte, întrucât mă aflam în imposibilitatea de a distinge între informații. Creierul nu mai putea identifica scrisul drept scris, simbolurile drept simboluri și nici măcar fundalul drept fundal. Ba mai mult, toate cărțile de vizită arătau la fel pentru mine, ca o tapiserie pixelată. Întreaga imagine îmi părea doar un amestec al părților ei componente. Pentru mine, pixelii care formau cuvintele se confundau cu cei care formau fundalul. Creierul meu nu mai înregistra diferențele de culoare sau de textură.”⁹³

Ceea ce este interesant este participarea generală diferită din perspectiva celor două emisfere: „În loc de identificarea fiecărui moment separat, clipele rămâneau neîncheiate și nu mă mai grăbeam să fac nimic. Ca atunci când faci o plimbare pe plajă sau când te bucuri de frumusețea naturii, rațiunea de a face lucruri, indusă de emisfera stângă a creierului, a fost înlocuită de rațiunea de a fi, a emisferei mele drepte. Am trecut de la a mă simți mică și izolată la a mă simți puternică și expansivă. Am încetat să mai procesez informațiile prin intermediul limbajului și am început să construiesc noi imagini ale prezentului.”⁹⁴

De emisfera stângă este legat ego-ul „conștiința emisferei stângi — care cuprindea atât ego-ul, cât și capacitatea de a mă percepe ca o entitate solidă”⁹⁵.

Ideală este utilizarea ambelor emisfere, în activitatea desfășurată în comun au loc procesele eficiente de evaluare a realității sau a învățării. „Când se «vorbește numai cu unul dintre angajați», proprietarul

⁹¹ *Op.cit.*, p. 64

⁹² *Op.cit.*, p. 68

⁹³ *Op.cit.*, p. 75

⁹⁴ *Op.cit.*, p. 78

⁹⁵ *Op.cit.*, p. 78

creierului (și patronul acestui angajat) înțelege greu informația adresată numai unei jumătăți cerebrale. I se pare că informația e dificilă (aridă!) sau că nu are o memorie bună, ori o putere slabă de percepție.”⁹⁶ O noțiune fără o reprezentare corespunzătoare pe emisfera dreaptă este dificil de înțeles, chiar dacă este simplă, lucru de care nu se ține cont deloc în educație⁹⁷.

Domnul Stânga, Doamna Dreapta

Nimeni nu este pur stânga sau dreapta, dar o emisferă dominantă poate fi adesea identificată. Omul cu emisfera stângă dominantă: „Gândește în cuvinte. Analizează lucrurile, adică procedează linear, pas cu pas, în așa fel încât dintr-un ansamblu vede mai cu seamă detaliile. În cadrul activităților sale trebuie să ia lucrurile rând pe rând, deci să se concentreze (își focalizează energia într-un punct). De pildă asupra frazei pe care o citește, a calculului pe care-l face, a amănuntului pe care tocmai îl examinează. E calculat și poate proceda «științific». E competent în materie de logică cauzală (formală), priceput în a trage concluzii derivate din anumite date. Elaborează reguli, identifică legități și înțelege să respecte regulile odată ce au fost stabilite. ... Domnul Stânga caută soluții simple pentru probleme complexe. Mai crede că o problemă e pe jumătate rezolvată dacă poate fi clar formulată. E mereu în căutarea răspunsurilor, și rareori a întrebărilor importante! În general nu-i plac întrebările când nu știe să le găsească un răspuns. În loc să caute informațiile corespunzătoare, se enervează și se consideră jignit. E din cei care interzic copiilor să pună întrebări «prostești».”⁹⁸

Dacă este dominantă dreapta modelul de lucru este diferit: „Doamna Dreapta gândește fără cuvinte: gândește în imagini. Compară (asta seamănă cu ...) și face analogii, compune modele imagistice și modele teoretice. Îi trebuie sinteza, viziunea de ansamblu! Nu o preocupă nici regulile, nici legitățile. Are spirit inovator, creativitate – în consecință sparge vechile tipare, nu ține seama de regulile consacrate, merge pe căi neumblate, unde nu există încă reguli... Acționează spontan; e

⁹⁶ Vera F. Birkenbihl, *Tare de cap??*, Editura Gemma Pres, București, 2000, p. 34

⁹⁷ „Dizarmonia dintre emisferele creierului poporul a exprimat-o prin „A nu vedea pădurea din cauza copacilor”.” – observație pe marginea textului, Miron Scorobete – corespondență personală.

⁹⁸ *Op.cit.*, pp. 43-44

intuitivă! O intuiție poate fi deja prezentă – însă atâta timp cât domnul Stânga nu e informat, proprietarul creierului n-o poate „pune în cuvinte». Logica ei e acauzală, adică nu poate fi încadrată în logica formală. Ea nu consideră că ceva trebuie să fie neapărat A sau non-A! De aceea și acceptă fără dificultate faptul că particulele elementare din atom au deopotrivă formă de corpuscul și de undă! Percepe (și tri-dimensional) și-și reprezintă obiectele în spațiu, și spațiul însuși. Ne ajută să ne orientăm în spațiu, dar să și înregistrăm și să interpretăm spațiul nostru interior (percepțiile corporale).⁹⁹

Managementul este diferit, cei cu dominanta dreapta au în vedere mai ales relațiile, sunt flexibili, situaționali, se folosesc de intuiție și au un bun spirit de observație. Dacă managementul este de stânga mai importante sunt impunerea autoritară, rezultatele, controlul situației.

Descrierile mai largi, preluate din opera unor psihologi sau neurologi, permit o mai bună observare, înțelegere a comportamentului și luarea lui în stăpânire. De remarcat că avem o descriere a unor comportamente determinate de o anumită alegere a emisferei cu care lucrăm. Prin această prezentare nu se are în vedere explicarea comportamentului, ci vrem să vedem cum anume poate fi optimizat în vederea unei vieți mai armonioase și pentru atingerea unei competențe mai ridicate.

Armonizarea utilizării creierului

Este relativ dificil de păstrat o armonie în utilizarea creierului, de cele mai multe ori o emisferă este dominantă și impune un stil de viață și o participare la realitate marcată de lipsurile care apar datorită neutilizării adecvate a celeilalte emisfere. „Numai printr-o strânsă colaborare a celor două emisfere, două „suflete” din „pieptul” nostru (Goethe), omul poate deveni din proprietar al creierului un competent utilizator al lui; cu alte cuvinte, un om „total”, având o acoperire integrală în tot ceea ce spune și tot ceea ce face. Mai înseamnă că are darul de a convinge și de a antrena și pe alții, tocmai pentru că gândește, simte, vorbește și acționează din „tot sufletul” (cu ambele emisfere cerebrale!).¹⁰⁰ Acesta este un deziderat minunat, dar pentru împlinirea lui nu este suficient să dorim acest lucru.

⁹⁹ *Op.cit.*, p. 46

¹⁰⁰ Vera B., *Op. cit.*, p. 43

sunt mai interesați de caracterul unic și idiosincronic al experienței. Ei tratează fiecare experiență în mod individual. Fiecare măr este unic, diferit, și la fel e fiecare model, fiecare copac, fiecare cap – nici unul nu seamănă cu celălalt. Cum a spus un critic despre un anume artist: «El vede lucrurile la care alții doar se uită.» Artiștii nu sunt câtuși de puțin interesați să clasifice experiența sau s-o așeze într-un catalog mental. Sarcina lor este s-o vadă cu ochi proaspeți și apoi, dacă au talent, să o fixeze într-un fel sau altul, astfel încât și alți oameni, mai puțin percepțivi, să o poată vedea tot cu ochi proaspeți. Simmel a spus foarte bine: «Omul de știință vede un lucru pentru că-l știe; artistul însă știe un lucru pentru că-l vede.»¹⁰⁶ Imaginile pe care fiecare și le face sunt complementare, unul identifică generalul, altul particularul situației, însă fără cealaltă niciuna nu este completă. A nu trage concluzii, a nu învăța din experiențele trăite este la fel de dezavantajos ca a nu vedea specificul situației.

În alegerea participării trebuie să alegem între poziționarea uimită de Copil – artist și cea de Părinte sfătos – om de știință, poziția de mijloc, care nu se rezumă la un tip de operație mentală, ci le îmbină cu dexteritate pe amândouă pentru a obține o prezență în aceeași măsură proaspătă și înțeleaptă: „La fel ca toate stereotipurile, și acestea sunt periculoase. Una dintre tezele implicite din acest capitol spune ca oamenii de știință ar trebui să devină mai intuitivi, mai artiști și să aprecieze mai mult experiența brută, directă. La fel, studierea și înțelegerea realității așa cum o vede știința ar trebui să adâncească reacțiile artistului față de lume, să le facă mai mature și mai valide. Recomandarea făcută deopotrivă artistului și omului de știință este de fapt aceeași: «Vedeți realitatea întregă!»¹⁰⁷

Stereotipiile și eliminarea specificului

Dacă nu există amenințări, din comoditate folosim stereotipiile: „Printre numeroasele exemple de stereotipii ale percepției putem cita următoarele tendințe de a percepe:

Familiarul și ceea ce este tocit, uzat, nu ceea ce este nefamiliar și proaspăt;

- Schematicul și abstractul, nu realul;

¹⁰⁶ *Op. cit.*, pp. 373, 374

¹⁰⁷ *Op. cit.*, p. 374

- Ceea ce e organizat, structurat, monovalent, nu ceea ce este haotic, neorganizat, ambiguu;
- Ceea ce este sau poate fi numit, nu ceea ce nu are nume sau nu poate fi numit;
- Ceea ce are sens, nu ceea ce este lipsit de sens;
- Convenționalul și nu neconvenționalul;
- Ceea ce e de așteptat, nu ceea ce e neașteptat.”¹⁰⁸

Întâlnirea cu situațiile este rareori bine echilibrată – prezență din interior – prezență din afară mai ales atunci când ne confruntăm cu lucruri deosebite: „Mai mult, dacă evenimentul este nefamiliar, concret, ambiguu, fără nume, lipsit de sens, neconvențional sau neașteptat, vedem tendința puternică de a distorsiona, modela sau schimba evenimentul, dându-i o formă mai familiară, mai abstractă, mai organizată etc. Avem tendința de a percepe evenimentele mai ușor ca reprezentanți ai unor categorii decât așa cum sunt în sine, unice și idiosincrasice. Numeroase ilustrări a acestor tendințe se pot găsi în testul Rorschach, în literatura psihologiei gestaltiste, în testele proiective și în teoria artei. În acest ultim domeniu amintit, Hayakawa citează exemplul unui profesor de artă care «are obiceiul de a le spune studenților lui că nu sunt în stare să deseneze un braț anume pentru că se gândesc la el ca la un braț, și fiindcă se gândesc la el ca la un braț, cred că știu cum ar trebui să arate». Cartea lui Schachtel (1959) este plină și ea de exemple fascinante.”¹⁰⁹

Covey spune¹¹⁰ că libertatea omului este în distanța dintre stimul și răspuns, între excitație și reacție, dar adesea actele lui includ mai puțin analiza personală, atență a situației, reacția trece pe direct, în acea raportare simplificatoare: „Este evident că omul trebuie să știe mai puțin despre un obiect-stimul pentru a-l introduce într-un sistem deja construit de categorii decât pentru a-l înțelege și aprecia. Adevărata percepție, pentru care obiectul ar fi unic, care l-ar considera în întregul său, s-ar cufunda în el și l-ar înțelege, ar cere, evident, mult mai mult timp decât fracțiunea de secundă necesară pentru a eticheta și a cataloga un lucru. De asemenea, este probabil că clasificarea e mult mai puțin eficientă decât percepția proaspătă, în mare parte datorită acestei caracteristici deja menționate – faptul că se poate produce într-o fracțiune de secundă. În aceste condiții, doar cele mai evidente

¹⁰⁸ *Op. cit.*, p. 373

¹⁰⁹ *Op. cit.*, pp. 374,375

¹¹⁰ În cartea *Eficiența în 7 trepte*

caracteristici pot fi folosite pentru a determina reacția, iar acestea pot duce foarte ușor în direcția greșită. Percepția clasificatoare este prin urmare o ușă deschisă pentru greșeli.”¹¹¹

Ne place să punem etichete situațiilor, dar și oamenilor, poate cu intenția de a face ordine, dar nu aceasta este metoda cea mai bună de a organiza participarea: „Aceste greșeli devin de două ori mai importante deoarece percepția clasificatoare face mai puțin probabilă corectarea oricărei greșeli inițiale. Un lucru sau un om care a fost așezat într-o categorie va rămâne acolo, pentru că orice comportament ce contrazice stereotipul poate fi privit ca o simplă excepție care nu trebuie luată în seamă. De exemplu, dacă suntem convinși, dintr-un motiv sau altul, că o persoană este necinstită și dacă încercăm să o prindem trișând la un joc de cărți, dar nu reușim, vom continua să o numim hoată, presupunând că a fost cinstită din motive ad-hoc, poate din teama de a nu fi descoperită, sau din lene, sau ceva similar. Dacă suntem profund convinși de necinstea ei, s-ar putea să nu conteze dacă nu reușim niciodată s-o prindem în flagrant delict. S-ar putea s-o privim pur și simplu drept un hoț căruia îi este teamă să fie necinstit cu noi.”¹¹² Șansa de a întâlni un Tu este astfel mult diminuată.

Abandonarea în seama experienței trecute, stării de Părinte, duce la ratarea oricărei șanse de a învăța și de a mai ieși cu adevărat din discursul intern ori reacțiile automate, ego-ul este astfel perfect protejat: „Mai mult decât atât, conceptul de stereotipizare ar putea să ne ofere în bună parte răspunsul la întrebarea veche de când lumea: cum pot oamenii să continue să creadă în falsitate, chiar atunci când adevărul se află chiar sub nasul lor ani la rând? Știm că se obișnuiește să se considere că aceasta impermeabilitate la ceea ce este evident se explică în întregime prin refulare sau, în general, prin forțele motivaționale. Fără îndoială, și această afirmație este adevărată. Întrebarea este dacă ea cuprinde tot adevărul și constituie singură o explicație suficientă.”¹¹³

Foarte probabil că ratăm și participarea la propria persoană atunci când nu mai suntem atenți la unicul din celălalt în căutarea unui Tu, ba chiar și întâlnirea cu frumosul, deosebitul, ar putea avea de suferit astfel: „Dar este imposibil să găsim o descriere mai bună a situației decât cea a lui William James: «Primul lucru pe care îl face intelectul cu

¹¹¹ Maslow, *Motivație...* pp. 374,375

¹¹² *Op.cit.*, p. 376

¹¹³ *Op.cit.*, p. 376

un obiect este să-l clasifice alături de altceva. Dar orice obiect extrem de important pentru noi și care ne trezește devoțiunea ne pare totodată unic, sui generis. Probabil ca un crab ar fi extrem de revoltat dacă ne-ar auzi clasificându-l fără tam-tam și fără scuze drept crustaceu, și cu asta am termina cu el. *Nu sunt așa ceva, ar spune el, sunt eu însumi, eu însumi și atât.*»(1958, p. 10)¹¹⁴.

Înghetarea lumii și învățarea reproductivă despre obiecte

Starea de Copil nu se pierde brusc, ci prin înghetarea treptată a curiozității lucru care se petrece și din cauza faptului că educația nu se ocupă deloc de studiul interacțiunilor între oameni. Adolescența ar putea fi momentul de trecere de la interesul pentru obiecte la interesul pentru oameni. Dar societatea nu are un mod organizat de a satisface nevoia de a pătrunde tainele acestei realități. Subiectul este tratat și de știință ca un obiect, căci perspectiva aleasă de educație este una cu pretenții de obiectivitate, tributară științei, de teama de a nu favoriza o abordare umană specifică.

Atunci când nu este satisfăcut interesul pentru interacțiuni, pentru lumea Subiectului și nu sunt descoperite căldura și misterul din celălalt, lumea începe să înghețe: „Fenomenul obișnuinței ilustrează cel mai bine un aspect valabil și în cazul atenției, percepției, gândirii, exprimării categorizatoare etc., și anume faptul că ele sunt de fapt încercări de a „îngheța lumea””.¹¹⁵ Stereotipiile au calea deschisă spre a face ravagii cu deosebire în relațiile cu oamenii.

Suntem departe de a privi lumea în complexitatea ei, cu interacțiuni interpersonale complexe, chiar nonlocale, deoarece așa cum suntem învățați în școală că este lumea, rămânem încă profund atașați de viziunea clasică, mecanicistă: „Chiar dacă oamenii de știință și filosofii noștri mai sofisticăți s-au debarasat de vechile idei despre spațiul gol și lucrurile durabile aruncate de-a valma în el, aceste concepte la care s-a renunțat doar verbal supraviețuiesc în continuare ca bază a tuturor reacțiilor intelectului nostru. Deși lumea schimbărilor și a evoluției este și chiar trebuie acceptată, rareori facem acest lucru cu implicare și entuziasm. Suntem încă profund newtonieni.”¹¹⁶

¹¹⁴ *Op.cit.*, pp. 376-377

¹¹⁵ *Op.cit.*, p. 377

¹¹⁶ *Op.cit.*, p. 378

Fără a observa, „prin învățare ne asumăm, într-o anumită măsură, unele loialități”¹²⁰ care nu sunt întotdeauna sănătoase. Loialitatea față de o viziune despre lume ce consideră că aceasta este relativ statică, controlabilă și învățarea pornind de la această premisă, împinge omul spre convingeri rigide, care, deși la început par să ajute, în cele din urmă îl leagă și îl închid pe om.¹²¹

Abordarea centrată pe obiecte, care desconsideră studiul interacțiunilor și a culturilor ce determină formarea oamenilor și modul de organizare a vieții în comun, ne face extrem de vulnerabili la influențele stereotipiilor de gândire și a membrilor.

Alterarea gândirii și favorizarea membrilor

În domeniul gândirii „categorizarea constă în (1) a avea numai probleme stereotipe și / sau (2) a folosi numai tehnici stereotipe pentru rezolvarea acestor probleme și / sau (3) a avea seturi de soluții de-a gata, înainte de ciocnirea cu diversele probleme ale vieții. Aceste trei tendințe puse laolaltă dau garanția unei lipse aproape complete de creativitate și de inventivitate.”¹²²

O formă de concluzie stereotipă este raționalizarea. Deși lasă impresia că ar fi gândire, în realitate ea este doar o căutare de dovezi în sprijinul unor credințe deja adoptate: „Aceasta, precum și ale procese similare pot fi definite în contextul discuției noastre ca pornind o idee deja existentă sau o concluzie dinainte știută și dedicând apoi multă activitate cerebrală pentru a sprijini concluzia sau a găsi dovezi în favoarea ei («Nu-mi place de tipul ăsta și am să găsesc un motiv întemeiat pentru asta»). E un gen de activitate care dă numai impresia unui proces de gândire. Ea nu este gândire în adevăratul sens al cuvântului pentru că își formulează concluziile independent de natura problemei.”¹²³ Ea lasă impresia că există argumente care au condus la poziția adoptată, dar în realitate ea prezintă argumente pentru poziția preferată.

Seturi de soluții de toate felurile, la tot felul de probleme există, ele

¹²⁰ *Op.cit.*, p. 379

¹²¹ Cum spune un proverb spaniol: “Obişnuințele sunt la început pânze de păianjen, apoi se transformă în chingi.” *Op. cit.*, p. 380

¹²² *Op. cit.*, p. 384

¹²³ *Op. cit.*, p. 386

circulă liber în lume favorizate de o comunicare tot mai generalizată: „O mare parte din concluziile și soluțiile la care ajungem în principalele sectoare ale vieții par a fi de acest fel, care presupune că, atunci când gândim, să ne uităm cu coada ochiului pentru a vedea la ce concluzie ajung alții, astfel încât să ne asigurăm că ajungem și noi tot la ea. Evident, astfel de concluzii nu sunt gânduri în adevăratul sens al cuvântului, adică nu sunt dictate de natura problemei, ci sunt concluzii stereotipe, preluate ca atare de la cei în care avem mai multă încredere decât în noi înșine.”¹²⁴ Este dureros că oamenii pot avea mai multă încredere în alții decât în ei înșiși. Trebuie să ne facem prieteni, dar nu le putem preda lor responsabilitatea pentru propria noastră viață. Putem avea încredere în ei, putem să îi iubim pentru frumusețea lor, dar nu îi putem lăsa să răspundă în locul nostru pentru că noi i-am imitat în loc să îi înțelegem și să învățăm corect de la ei.

Orice soluție luată din lume și adoptată urmare a preferințelor, atașamentelor, ori din comoditate, nu ca urmare a unei temeinice cercetări a ei, poate fi socotită memă. În spiritul analogiei anterioare, ele pot fi socotite programe pe care le luăm de pe Internet și le încărcăm pe calculator pentru a realiza diferite funcții, nu o îmbunătățire a propriului sistem de operare. Ceea ce este interesantă este capacitatea membrilor de a se multiplica relativ ușor și de a evolua prin contribuții personale ale celor „infecțiați”.

Mema – virusul minții

Puțini oameni mai sunt astăzi care să nu fi auzit de virusii calculatoarelor, însă probabil nu mulți știu cum funcționează. Tuturor le este frică de ei deoarece știu că funcționarea corectă a calculatorului este compromisă, acesta putând face sub controlul virusilor acțiuni neautorizate: de la modificarea fișierelor și pierderea datelor, până la suprasolicitarea dispozitivelor fizice și distrugerea lor ireversibilă. Deși fizic nu există decât sub forma unor instrucțiuni inofensive, dacă nu sunt executate, puterea lor, când ajung să preia controlul, poate fi mult mai mare decât ne dorim.

Din păcate, ceea ce mai puțini oameni cunosc sau studiază este că există și virusi la nivel de informație socială. Programele, modalitățile de acțiune sau de raportare la anumite lucruri, pe care oamenii le

¹²⁴ *Op. cit.*, p. 389

copiază mai mult sau mai puțin conștient de la alții și le lasă să îi conducă se mai numesc meme. Propunerea de introducere a lor este recentă, ideea a fost propusă de William D. Hamilton (1963) iar termenul îi aparține lui Richard Dawkins, și a fost menționat mai întâi în 1976, în cartea *Gena egoistă*¹²⁵. Aceste meme se transmit prin intermediul comunicării și se numesc și viruși deoarece stau active pentru a răspunde la anumite evenimente și se răspândesc prin infectarea a cât mai mulți oameni posibil.¹²⁶

Virusului biologic nu îi pasă de sistemul, organismul gazdă, dimpotrivă, îl poate parazita și secătui de resurse până la distrugere, la fel face și virusul informatic, dar și memele pot face acest lucru. Sunt deja cunoscute sinuciderile în masă, sub influența unor convingeri cel puțin interpretabile. Un alt mod mult mai subtil de lucru este ca gazda nici să nu fie conștientă de ceea ce se întâmplă. Așa sunt de exemplu manipulările „bune” în interesul unor credințe religioase ori a curentelor orientate împotriva lor, cum este de exemplu ateismul. A crede că există o realitate obiectivă, o modalitate de a trăi lipsită de responsabilitate – care poate fi cedată unor legi impersonale, deterministe, nu mai este acum nici măcar științific. A căuta un Dumnezeu Obiect, conduce desigur la imposibilitatea de a-l găsi pentru că el este Subiect. Cum să găsească oamenii Subiectul, dacă ei studiază numai obiecte?

La fel este mentalitatea consumului, care îți cere să cumperi mereu ca să fii la zi cu ultima modă în orice domeniu, de la obiecte de vestimentație și aranjare a corpului, până la achiziția de echipe de fotbal sau de bunuri. Evident că pentru aceste luxuri trebuie bani, iar ca să câștigi trebuie să muncești. Luând-o în sensul opus, omul muncește adesea spre a împlini această convingere că trebuie să fi omul zilei, așa cum se vede ea în lume. Nu muncește pentru a crește el însuși, ci pentru a aduna mai mult în afara sa.

Un alt canal, utilizat și astăzi, mai ales în politică, este utilizarea instinctului de supraviețuire. Dacă se găsește o amenințare la adresa supraviețuirii unor oameni, sisteme etc., aceasta va fi expusă și prezentată ca un pericol ce trebuie îndepărtat, iar sugestia găsește imediat adepți, căci la pericol suntem sensibili, atenți. Cu cât sunt mai mulți cei ce cred asta, cu atât mai mult vor fi cei care se vor molipsi de aceste convingeri. Această memă face omului un „serviciu” deoarece îi oferă

¹²⁵ Richard Brodie, *Virusul minții*, Editura Paralela 45, Pitești, 2010, p. 73

¹²⁶ *Op.cit.*, p. 12

o misiune și îl scutește de a găsi el una pentru sine. Ca ea sunt și altele, ce pătrund pe diverse nevoi, folosind diverse canale de transmitere a informației. O organizare și o prezentare a lor poate fi studiată în cartea citată.

Există și meme ale culturii, ale religiilor, o cultură întreagă de grup poate fi rezultatul unor meme, care lucrează în echipă, una deschizând calea alteia. Subiectul este interesant, abia pe la începuturi, dar ideea este simplă. Orice program dinafară, lăsat să lucreze fără a studia care sunt interesele din spatele lui, riscă să ne îndepărteze de noi înșine. Aceste încredințări ale omului prin renunțare la responsabilitate către o cultură, influență de grup se mai numesc în unele credințe și păcate.

Pregătit pentru a înfrunta meme este omul conștient de influența exercitată de lume și omul „sărac cu duhul”, care pare să nu prea fie prea influențabil. La fel de imun poate fi și omul interesat de dezvoltarea competențelor lui, nu pentru că așa este moda, ci pentru că creșterea/descoperirea lăuntrică îi aduce satisfacție. El nu primește programe externe, ci se ocupă de propriul sistem de operare.

Control de la distanță sau responsabilitate?

În hipnoză cel hipnotizat trăiește sub comanda încredințată hipnotizatorului. Din ea omul se trezește când încetează hipnoza. Sub acțiunea memelor putem trăi multă vreme fără să ne dăm seama. Prin ele sufletul omului este furat deoarece energia vitală a omului se consumă pentru a realiza un scop dinafară, preluat la sugestia altuia. „Victima” nu trebuie să își facă griji privind scopul, autenticitatea, rezultatul final al demersului, ea trebuie doar să aibă încredere deplină și să urmeze neabătut indicațiile prețioase. Este scutită de actul de a gândi și de răspundere. Însă aici este păcăleala, omul este scutit de efortul gândirii și al integrării scopului și a rezultatului faptei (care sunt cea mai dificilă parte a vieții), dar nu scapă de responsabilitate deoarece faptele sunt ale sale. Oricât de plăcut și ușor i-ar fi, omul nu poate transfera răspunderea la altul invocând o scuză banală de tipul: „dar așa a zis el, și părea așa de bine intenționat, mulți l-au crezut, nu doar eu!”.

Din această perspectivă, împingând la extrem răspunsul cititorului, și această carte ar putea fi preluată ca o simplă memă dacă din ea s-ar lua doar convingerea autorului că omul trebuie să își

dezvolte competențele pentru a se împlini. De fapt, dezvoltarea unei competențe nu are la bază o instrucțiune/metodă ce poate fi urmată pur și simplu, ca o tehnică în care responsabilitatea este eludată, ci tocmai invitația la o participare pe deplin responsabilă, pe toate planurile vieții. Dacă este preluată fără aceasta și folosită ca și scuză pentru diverse neasumări individuale – spre exemplu, neglijarea familiei, nu cel care propune un anumit fel de viață este responsabil, ci cel care îl preia fără să îl verifice sau să îl asume responsabil. Omul poate fi de acord cu un alt om, poate avea încredere în el, chiar se recomandă acest lucru – să avem încredere și să învățăm de la alții, dar nu poate încredința nimănui responsabilitatea. Responsabilitatea înseamnă în ultimă instanță gestionarea bonusului pentru faptele comise. Luat literal, ea înseamnă abilitatea de a gestiona răspunsul la faptele noastre – implicațiile, consecințele lor. Ea este arta de a valorifica ceea ce omul adună prin faptele sale. El poate aduna resurse financiare, materiale, spirituale etc, o poate face singur sau împreună cu alții.

Deși a acționa la sugestia altuia sau preluând idei fără a le evalua utilitatea ultimă, pare un lucru destul de nevinovat, cei care plantează aceste sugestii parazitează de fapt victimele, luându-le ceea ce ele au mai prețios – timpul. Câtă vreme ascultă de altul sau urmează exemplul lui, fără a fi atent la actualizarea propriului sine, el îi cedează de bunăvoie timpul, pe care ar putea să îl folosească pentru sine. Aceasta este resursa pe care o avem pentru a ne împlini ființa¹²⁷, iar faptul că o cedăm întârzie sau face imposibilă realizarea naturii noastre profunde. Nu este vorba de o realizare, noi suntem deja, ci de o participare la ea, de o venire în sine, ca în expresia „atunci am realizat că...”, urmare a unei înțelegeri profunde, prin trăire a lucrurilor.

Propriul lider

Preluarea controlului asupra vieții, menținerea consistenței ca parte, cere ca omul să fie propriul său lider. Dacă viața este o piesă de teatru, atunci noi suntem cei care alegem, să fim spectatori, actori ce joacă după scenariul scris de alții sau după propriul scenariu. Actorul poate

¹²⁷ Cartea *Ființă și timp* a lui Martin Heidegger explicitează aceste lucruri, dar nu de o manieră metafizică, ca o descoperire a lucrurilor care ar trebui să preocupe omul, ci ca rezultat al fenomenologiei care a ajuns să vadă riguros cum au loc fenomenele. Câteva precizări suplimentare sunt menționate și în capitolul dedicat din această carte.

trăiască poate să suporte aproape orice.»¹²⁸

În introducerea sa la a 72 ediție a cărții sale în engleză Frankl sintetizează, spunând că pentru ca o viață să fie împlinită, succesul este o consecință, nu un scop în sine: „Nu țintiți spre succes, căci cu cât mai mult îl doriți și cu cât faceți din el un scop, cu atât mai mult îl veți rata. Căci succesul, asemenea fericirii, nu poate fi urmărit; el trebuie să urmeze, și chiar numai așa se și întâmplă, ca un efect secundar neintenționat, din acea dedicare a omului față de o cauză mai mare decât el însuși, sau ca un produs secundar al dăruirii de sine către o altă persoană. Fericirea trebuie să vină de la sine – și faptul acesta este valabil și pentru succes: trebuie să îl lași să se producă tocmai nepurtându-i de grijă. Vreau să ascultați ce anume vă poruncește conștiința să faceți și să duceți la bun sfârșit lucrul acela, pe cât de bine vă stă în putință. Atunci veți apuca ziua când veți vedea că, pe termen lung – repet: pe termen lung! –, succesul vă va urma tocmai pentru că ați uitat să vă gândiți la el.”¹²⁹

Lipsa de responsabilitate pentru propria viață poate avea drept cauză și faptul că ne agățăm de ceea ce psihiatria denumește „iluzia grațierii”¹³⁰, că indiferent de nivelul de responsabilitate asumat, faptelor noastre și consecințele lor pot fi trecute cu vederea.

În condițiile grele ale lagărelor naziste Frankl are revelația locului în care trebuie să se găsească omul și a lucrului de care ar trebui să fie interesat: „Un gând m-a străpuns: pentru prima dată în viață am înțeles adevărul, așa cum l-au așezat în ode atâția poeți, declarat, ca ultimă înțelepciune de atât de mulți gânditori. Adevărul că dragostea este ultimul și cel mai înalt țel la care omul poate să aspire. Atunci am înțeles sensul celei mai mari taine pe care poezia, gândirea și credința umană trebuie să ne-o împărtășească: *izbăvirea omului este prin dragoste și în dragoste.*”¹³¹

Puterea oamenilor este în legăturile autentice dintre ei, în care nu

¹²⁸ Gordon W. Allport, prefață la Viktor Frankl, *Omul în căutarea sensului vieții*, Editura Meteor Press, București, 2009, pp. 9,10

¹²⁹ *Op. cit.*, pp. 14-15

¹³⁰ „În psihiatrie există o anumită tulburare cunoscută sub numele de „iluzia grațierii”. Condamnatul, chiar înainte de execuția sa, trăiește cu iluzia că va fi grațiat în ultima clipă. Și noi ne-am agățat de aceste fărâme de speranță, crezând până în final că nu se poate să fie chiar atât de rău.”, *Op. cit.*, p. 26

¹³¹ *Op. cit.*, p. 51

se pierde sinele profund, ci este implicat: „Știam un singur lucru – un lucru pe care îl învățasem deja bine: dragostea trece cu mult dincolo de persoana fizică a ființei iubite, găsindu-și sensul cel mai profund în ființa sa spirituală, în sinele său lăuntric. Fie că este sau nu prezentă, fie că mai este sau nu în viață, toate acestea încetează, cumva, să mai conteze.”¹³²

Libertatea omului în condiții deosebit de grele nu se pierde: „Vor fi fost puțini la număr, dar ei ne dau îndeajuns de multe dovezi că omului i se poate lua totul, mai puțin un lucru: ultima dintre libertățile umane – respectiv aceea de a-și alege propria atitudine într-un anumit set de împrejurări date, de a-și alege propriul mod de a fi.”¹³³

Libertatea omului de a alege o cale sau alta nu se pierde nici în împrejurările dificile: „în mod fundamental, orice om, chiar și atunci când se găsește în astfel de împrejurări, decide ce urmează să devină – sufletește și spiritual. El își poate păstra demnitatea umană chiar și într-un lagăr de concentrare. Dostoievski spunea cândva: «Există un singur lucru de care mă tem: să nu fiu vrednic de suferința mea.»”¹³⁴

Cel mai temeinic sens pentru viață îl găsim gestionând libertatea noastră spirituală: „Tocmai această libertate spirituală – care nu ne poate fi luată – este aceea care dă sens și rost vieții noastre.”¹³⁵

Trei căi principale pot fi folosite pentru a da un sens vieții, căci fără el omul se pierde pe sine, între ele: „în tezele sale logoterapeutice, Frankl arată limpede că sunt trei căi prin care omul poate găsi un sens în viață. Prima din aceste căi se referă la muncă, la ceea ce el numește „viață activă”, prin intermediul căreia omul „creează valori” sau „săvârșește o faptă anume”. Cea de a doua cale este mai mult una contemplativă, „pasivă”, în care omul nu creează, ci primește în dar ceva de care se poate bucura - frumosul, binele, adevărul din natură sau din cultură, ori dragostea unei alte persoane. Ultima cale prin care omul poate găsi sensul în viață este suferința. În acest din urmă caz, sensul poate fi tocmai de a îndura cu demnitate și curaj suferința care îi este impusă și pe care nu o poate înlătura (n. trad.).”¹³⁶ Dacă avem în

¹³² *Op. cit.*, p.52

¹³³ *Op.cit.*, p.79

¹³⁴ *Op.cit.*, p.79

¹³⁵ *Op.cit.*, p.80

¹³⁶ *Op.cit.*, p.80

răspunsul just la problemele acesteia și de a face față sarcinilor pe care ea i le trasează fiecăruia dintre noi.”¹⁴¹

Din fericire, fiecare este gestionarul unei participări unice, cu provocări diferite, care fac ca viața fiecăruia să fie ceva unic și foarte concret: „Aceste sarcini, și de aceea și sensul vieții, diferă de la om la om și de la o clipă la alta. Așadar, este cu neputință să definești sensul vieții la modul general. Întrebărilor despre sensul vieții nu li se poate răspunde niciodată prin declarații exhaustive. «Viața» nu este ceva vag, ci ceva foarte real și concret, tot așa cum și sarcinile vieții sunt la fel de reale și de concrete. Ele alcătuiesc destinul omului, care este diferit și unic pentru fiecare individ în parte.”¹⁴² Cea care ne interesează este cum anume sensul pătrunde și ordonează viața. Când sensul este confundat cu o preocupare de a face ceva anume, de a atinge prin orice mijloace un scop, el nu mai servește viața, ci o subordonează sieși. Când este grijă de pe o poziție integrată, fiecare acțiune are un sens, ce poate fi descoperit, în favoarea împlinirii și integrării noastre într-un întreg supraindividual.

Trezvia, ieșirea de pe pilotul automat și trăirea prin sine a omului sunt recomandate căci „Niciun om și niciun destin nu pot fi comparate cu un alt om și cu un alt destin. Nici o împrejurare nu se repetă și fiecare situație cere un alt răspuns. Câteodată, situațiile în care omul se găsește îi pot cere să-și modeleze propria-i soartă prin acțiune. Alteori, e mai avantajos pentru el să facă uz de șansa de a contempla și de a realiza în acest fel valori lăuntrice. Alteori, omului i se poate cere să își accepte pur și simplu soarta și să-și ducă crucea.”¹⁴³.

Suferința – sub transformare

Participarea fără frică la suferință este o școală extrem de prețioasă. În confortul actual calea prin suferință externă este tot mai departe de om. Condițiile minime de subzistență sunt asigurate chiar și celor fără prea mult interes pentru muncă. Rămâne omului doar suferința lăuntrică, chemarea spre împlinire ce nu poate fi satisfăcută cu surrogate externe. Dar și aceasta poate fi bagatelizată, la fel precum suferința fizică, astfel că sarcina împlinirii rămâne nevalorificată: „De îndată ce ni s-a dezvăluit sensul suferinței, am refuzat să bagatelizăm sau să

¹⁴¹ *Op. cit.*, pp.89-90

¹⁴² *Op. cit.*, p.90

¹⁴³ *Op. cit.*, p.90

ne îndulcim chinurile din lagăr ignorându-le sau nutrirind iluzii false și întreținând un optimism artificial. Suferința devenise pentru noi o sarcină căreia nu voiam să-i întoarcem spatele. Ne dădeam seama de oportunitățile ascunse pe care ea ni le oferea ca să realizăm ceva, acele oportunități care l-au făcut pe poetul Rilke să scrie: «Cât de mare e suferința prin care trebuie să trecem!». Rilke vorbea despre acea «îndurare a suferinței», la fel cum alții vorbesc despre «îndeplinirea unei munci oarecare».¹⁴⁴

Omul poate să gestioneze suferința prin efortul făcut conștient pentru dezvoltarea competențelor sale, a calității slujirii, sau să se lase schimbat de suferință. Asupra subiectului se va reveni în capitolul 18 cu exemple concrete legate de apariția și modurile în care ne putem raporta la suferință în relația de iubire.

Competența – calea cea mai bună spre împlinire

Un om care se folosește din plin de cele trei căi: acțiunea – ca slujire a unui ideal ce transcende propria ființă, contemplarea – prin descoperirea comuniunii profunde, valorizarea suferinței – ca o chemare spre ceva mai bun și ca purgatoriu, foc, ce arde dorințele mărunte și falsele identități, nu poate rata împlinirea sa deplină.

Dezvoltarea competenței presupune o suferință care apare din acțiunea de slujire în cadrul unui sistem supraindividual, ce urmărește o comuniune mai profundă. Dacă este bine înțeleasă și căutată de o persoană, în cadrul ei sunt unificate și pot fi folosite armonios cele trei mijloace pe care omul le are la dispoziție spre împlinirea sa. Aceasta ar putea fi socotită calea „soft” spre valorificarea existenței, pentru transformarea timpului în regăsirea de sine a ființei, a potențialului înalt pe care îl are și trăirea unei vieți în deplin acord cu propria natură. Este calea soft deoarece nu lasă să se acutizeze unul dintre momentele învățării, spre exemplu prin suferință, pentru că mișcarea ființei nu este blocată iar suferința necesară pentru deblocare nu mai apare.

Sensul activității și memoria viitorului

Organizatorul principal al activității, prezența ființei în ea este sensul, scopul ei. A fi conștient de scopul activității, de intenția din

¹⁴⁴ *Op. cit.*, p.91

spatele ei este o condiție importantă a participării. Acesta trebuie să fie un scop personal, clar în minte, altfel persoana este pierdută, controlul fiind deținut de o memă, de un program de imitare, nu de unul personal. Putem fi conștienți de scop și fără ca acesta să fie unul personal. De exemplu putem să ne dorim ultimul tip de mașină sport, dar aceasta să nu aibă legătură cu realizarea sinelui, să fie o simplă dorință, care odată satisfăcută să ne bucure câteva zile, apoi altă dorință să își caute realizarea prin noi.

Viktor Frankl menționează importanța de organizator a sensului, care menține omul consistent, integrat, chiar și atunci când este parte într-un întreg supraindividual: „Căutarea sensului reprezintă motivația primă a omului în viață, iar nu o «raționalizare secundară» a pornirilor sale instinctuale. Unicitatea și specificul sensului constau în faptul că acesta trebuie și poate fi îndeplinit numai de către omul însuși. Numai astfel conceptul capătă semnificația care îi va satisface omului voința sa de sens.”¹⁴⁵

Poate ar fi potrivită și recunoașterea nevoii de sens, din care se naște voința de sens. Logoterapia propusă de Frankl este prin orientarea asupra sensului, poate singura care tratează ființa în ansamblu, fără să cadă în reducționism la impulsuri ale părților ființei, precum dorința de plăcere sau de putere, cum sugerează ceilalți doi întemeietori de școală de la Viena, Freud și Adler.

Mai aproape de identificarea participării, Frankl vede caracterul integrator al sensului, dincolo de țințele temporare luate în vizor de ființă: „Desigur, ar putea exista unele situații în care interesul individului față de valori reprezintă, de fapt, o camuflare a unor conflicte lăuntrice. Dar chiar și așa fiind, acestea reprezintă o excepție de la regulă, nu regula însăși. În astfel de cazuri avem de-a face cu pseudovalori, iar ele trebuie demascate. Acest proces de demascare trebuie să înceteze însă de îndată ce avem de-a face cu ceea ce este autentic și veritabil în om, respectiv cu dorința acestuia de a avea o viață cât mai plină de sens. Dacă nu se oprește în acest punct, unicul lucru pe care psihologul respectiv îl demască este, de fapt, propriul său «motiv ascuns», respectiv nevoia sa inconștientă de a desconsidera și devvaloriza tocmai ceea ce este cu adevărat omenesc în om.”¹⁴⁶ Psihologul care rupe ființa și vrea să determine în impulsuri și părțile ei motorul

¹⁴⁵ *Op.cit.*, p. 111

¹⁴⁶ *Op. cit.*, p. 112

acțiunii, ignoră întregul ființei exprimat prin intenția de a lega într-un întreg faptele, de a le da un sens, de a o face puternică și capabilă de integrare și participare la realitatea care o depășește. Unitatea ființei cere organizarea, iar aceasta se realizează prin sens și se exprimă prin intenții.

Importantă pentru o stimă de sine bine întemeiată este puterea sufletească¹⁴⁷, capacitatea de a face lucruri deosebite, ce sunt apreciate de alții pentru calitatea lor. Dar și în acest caz, una este să faci obiecte utile, căutate și alta este să oferi servicii cât mai personalizate, cum ar fi de exemplu o îngrijire ce ține cont de caracteristicile persoanei, care o schimbă și o ajută să trăiască mai bine. Mai satisfăcător poate fi și ajutorul dat pentru dezvoltarea competențelor unei persoane. Fiecare va cere un nivel diferit de competență, iar produsele muncii pot satisface lucruri diferite – dorințe de acumulare sau nevoi profunde. Contribuția personală, darul nostru pentru o viața împlinită a celui alt sau a unui scop supraindividual este diferită.

Succesul este un scop propus de o parte din ființă, o dorință, dar ființa ca întreg poate avea vise. Ele sunt călăuză omului spre propria vocație, chemarea sa: „Visele incită ideile celui care gândește, îl însuflețesc pe cel abătut, îl încurajează pe cel înfrânt, stimulează inteligența adolescenților. Fiecare ființă umană – de la intelectuali la elevi – ar trebui să fie idealistă, un excelent visător. Pentru asta, devine necesară eliberarea imaginației și adoptarea atitudinii unui copil, în fața misterelelor din jurul vieții. Visele intensifică savoarea existenței, fac crizele mai suave și pierderile mai puțin amare. Dar să nu uităm niciodată că visele nu sunt dorințe, ci sunt proiecte de viață. Dorințele sunt intenții superficiale. Cel care se antrenează spre a fi un etern ucenic, aventurier și visător, nu îmbătrânește niciodată psihic și nu-și pierde inventivitatea, chiar dacă trupul poartă amprenta timpului.”¹⁴⁸

Visul este parte a atribuirii de sens, acesta se proiectează și desăvârșește prin vis și în aspirație. Omul se proiectează în viitor prin visul său, astfel ca viața lui să aibă sens. Această operație interesantă prin care viitorul este impus prezentului este menționată într-un capitol al cărții lui Richard Restak, *Creierul lui Mozart și pilotul avionului de vânătoare*. Capitolul este dedicat caracterizării activităților și

¹⁴⁷ A se vedea secțiunea dedicată din această carte.

¹⁴⁸ Augusto Cury, *Minți sclipitoare, minți antrenate, Fi propriul tău lider*, Editura For you, București, 2011, p.46

a participării lobilor frontali și prefrontali la realizarea complexelor programe motorii pe care le folosim, fără a fi prea conștienți de ele: „Creierul schimbă regulat programele motorii. De mii de ori pe zi, în funcție de activitățile noastre și de situația în care ne aflăm, el activează diferiți mușchi, ce produc diverse combinații de forță și precizie.”¹⁴⁹

Programul premotor, care determină selectarea programelor motorii, își are originea în zona de creier mai dezvoltată la om. Această zonă esențială de la extremitatea din față a creierului (unde sunt lobi frontali și prefrontali) „este mult mai dezvoltată la om decât la celelalte specii și reprezintă o particularitate umană prin excelență”. Aici se stabilesc sursele acțiunii: „Lobii prefrontali sunt cei care se ocupă de programele premotorii. Odată formulate aceste programe, lobi prefrontali transmit comenzi către cortexul motor și cerebel, iar aceștia duc împreună la îndeplinire acțiunea dorită.”¹⁵⁰ Această zonă este responsabilă pentru patru funcții de control: ordonarea, atenția, controlul executiv și „memoria viitorului”. Ceea ce prezintă interes este memoria viitorului, despre care spune: „În ciuda denumirii stranie, acesta este un concept ușor de înțeles. Lewis Carroll a surprins esența memoriei viitorului atunci când a scris: «E un soi prost de memorie, care merge numai de-a-ndăratelea.» Memoria viitorului exprimă capacitatea de a privi spre țeluri de viitor și de a le păstra în gând în prezent, astfel ca problemele curente să nu te abată din drum. Dacă vrei să devii neurochirurg, de pildă, va trebui să aloți mult timp, bani și efort până îți vei atinge țelul. În toți anii grei, de pregătire intensă, amintirea acelei viziuni timpurii, înfățișându-te ca neurochirurg, îți va fi sursă de inspirație și călăuză. Persoanelor care au tulburări la nivelul lobilor frontali le este foarte greu să se închipuie altfel decât sunt în prezent. Pe scurt, acestea suferă de un defect al memoriei viitorului.”¹⁵¹

Transcenderea spațiului și a timpului, specificul uman, ne sunt date de activitatea din aceste zone: „Așadar, capacitatea de a ne proiecta în viitor se datorează lobilor frontali și prefrontali. Lobii prefrontali sunt cei care vin cu intenția, iar lobi frontali, prin conexiunile lor motorii, o duc la îndeplinire. Datorită acestor zone cerebrale specific

¹⁴⁹ Richard Restak, *Creierul lui Mozart și pilotul avionului de vânatoare*, Editura Humanitas, București, 2007, p. 42

¹⁵⁰ *Op.cit.*, p.42

¹⁵¹ *Op.cit.*, p.44

umane, suntem singurele ființe care pot transcende limitele timpului și spațiului.”¹⁵².

Importanța acestei activități de a proiecta pe viitor dorințele nu este o joacă, ci un mecanism de lucru, de transformare a creierului pe perioadă lungă, la care trebuie să fim foarte atenți: „Programarea premotorie stă, de asemenea, la baza tuturor sfaturilor pe care le-ați auzit vreodată cu privire la puterea gândirii pozitive. Devenim, finalmente, produsele imaginilor pe care ni le facem despre noi înșine.”¹⁵³ Cu alte cuvinte, visele și aspirațiile devin realitate, din ce ne hrănim mintea, aceea devenim, prin mecanismele ei de programare.

¹⁵² *Op.cit.*, p.44

¹⁵³ *Op.cit.*, p. 45

CAPITOLUL 10.

UN ALT TIP DE ÎNVĂȚARE

Între cei care au contribuit substanțial la cunoașterea omului, Abraham Maslow ocupă un rol important. Analizele sale nu s-au oprit la domenii relativ restrânse, ci au urmărit omul ca întreg: „Numeroși psihologi vorbesc ca și cum acesta (învățarea atomistă și reproductivă, adică aceea care consta în recunoașterea și amintirea reacțiilor ad-hoc izolate n.n.) ar fi singurul mod în care trecutul poate avea vreo influență asupra prezentului sau în care lecțiile oferite de experiențele trecute ar putea fi folosite în mod profitabil pentru a rezolva probleme actuale. E o presupunere naivă, căci o mare parte din lucrurile învățate cu adevărat în lume (de exemplu, cele mai importante influențe ale trecutului) nu se învață nici atomist, nici reproductiv. Cea mai importantă influență a trecutului, cel mai influent tip de învățare este ceea ce am putea numi învățare caracterială sau intrinsecă (Maslow, 1968a), adică suma tuturor efectelor exercitate asupra caracterului nostru de toate experiențele pe care le-am trăit.”¹⁵⁴.

Impactul învățării depinde de nivelul de profunzime la care invităm sau reușește să pătrundă prin forța ei o experiență: „Organismul nu achiziționează experiențe una după alta, ca pe niște monede; dacă au un efect profund, ele schimbă persoana în întregime. Astfel, influența unei experiențe tragice va transforma un individ imatur într-un adult mai matur, mai înțelept, mai tolerant, mai umil și mai capabil de a rezolva orice problemă cu care s-ar putea confrunța în viața de adult. Opusul acestei teorii ar fi ca el nu s-a schimbat deloc, ci doar a dobândit ad-hoc o tehnică de a gestiona sau rezolva un anumit tip de problemă (de exemplu, moartea mamei).”¹⁵⁵ Chiar și o experiență marcantă pentru unii poate rămâne fără impact asupra altora, în funcție de cum alegem să ne raportăm la ea. O analogie privind diferența între învățarea reproductivă și cea caracterială poate fi realizată folosind mașinile care pot executa instrucțiuni memorate sub

¹⁵⁴ A. Maslow, p. 380

¹⁵⁵ *Op.cit.*, p. 380

formă de softuri. Ea este prezentată în subcapitolul următor.

Obiceiurile pot fi utile prin aceea că ne eliberează gândirea, dar astfel se poate rata chiar implicarea, participarea la ceea ce se întâmplă. „Prin urmare, iată și paradoxul. Obiceiurile sunt în același timp necesare și periculoase, utile și nocive. Neîndoielnic, ne ajută să economisim timp, efort și gândire, dar cu un preț mare. Sunt o armă fundamentală a adaptării, și totuși împiedică adaptarea. Constituie soluțiile unor probleme, dar pe termen lung se opun gândirii proaspete, ce nu face apel la categorizare, cu alte cuvinte se opun soluțiilor la probleme noi. Deși ne sunt folositoare în adaptarea la lume, deseori constituie piedici în calea inventivității și creativității noastre, adică ne împiedică să adaptăm lumea la propria noastră persoană. În cele din urmă, ele tind să înlocuiască, în virtutea comodității, participarea, percepția, învățarea și gândirea autentice și proaspete.”¹⁵⁶ Pe de altă parte, dacă lumea obiectelor poate fi privită fără mari riscuri prin prisma categoriilor (se poate pierde însă uimirea în fața complexității realității, a viului, a realizărilor altora), oamenilor li se face un mare deserviciu dacă sunt judecați și puși în categorii. Întâlnirea nu numai cu ei, dar și cu propriul sine este ratată.

Gândirea holist – dinamică

Cu o gândire de alt tip, holistic-dinamică șansele de a fi prezent sunt mult mai mari: „S-ar părea că gândirea bazată pe categorizare are o afinitate specială și o relație cu gândirea reproductivă. Cele trei tipuri de procese despre care am vorbit pot fi abordate cu ușurință ca forme speciale ale acțiunii obișnuințelor. Ele implică în mod clar o raportare specială la trecut. Rezolvarea problemelor devine nimic mai mult decât o tehnică de a clasifica și rezolva orice problema nouă în lumina experiențelor trecute. Prin urmare, gândirea de acest tip echivalează adesea cu rearanjarea obișnuințelor deja dobândite și a amintirilor de tip reproductiv. Contrastul cu gândirea holistic-dinamică este mai evident când înțelegem că aceasta din urmă este legată mai mult de procesele percepției decât de cele ale memoriei. Principalul efort în gândirea holistică este perceperea cât mai clară posibil a naturii intrinseci a problemei cu care ne confruntăm. Problema este

¹⁵⁶ *Op. cit.*, p. 383

examinată cu atenție așa cum se prezintă, ca și cum n-ar mai fi apărut niciodată una asemănătoare. Efortul constă în a-i scoate la iveala natura intrinsecă, «în a sesiza rezolvarea în problemă» (Katona, 1940; vezi și Wertheimer, 1959), pe când în gândirea asociativă el constă în a vedea cum se raportează sau se aseamănă problema cu altele, întâlnite în trecut. ... Într-un sens practic, în termeni comportamentali, acest principiu poate fi redus la un fel de motto: «Nu știi, hai sa vedem», cu alte cuvinte, ori de câte ori ne confruntăm cu o situație nouă, individul nu reacționează la ea fără ezitare într-o manieră clar stabilită dinainte. Dimpotrivă, este ca și cum ar spune «Nu știi, hai să vedem», cu receptivitate la toate privințele în care aceasta situație poate să difere de cele anterioare și fiind gata să reacționeze în modul adecvat.”¹⁵⁷

Adevărata gândire este o ieșire de pe pilotul automat: „Teoreticienii din orientarea holist-dinamistă argumentează că activitatea de gândire, dacă este purtătoare de semnificație, acea semnificație este prin definiție cea a creativității, unicității, ingeniozității și inventivității. Gândirea este tehnica prin care omenirea creează noul, ceea ce presupune ca ea să fie revoluționară, în sensul conflictului ocazional cu concluziile existente. Dacă se plasează în conflict cu status quo-ul intelectual, înseamnă că este opusul obișnuinței, memoriei sau lucrurilor deja învățate, pentru simplul motiv că, prin definiție, trebuie să contrazică ceea ce am învățat deja. Dacă lucrurile învățate în trecut și obișnuințele noastre funcționează bine, putem reacționa automat, în virtutea obișnuinței, în modul familiar. Cu alte cuvinte, nu trebuie să mai gândim. Din acest punct de vedere, gândirea este considerată opusul învățării și nu un tip de învățare. Dacă ne este permisă o mică exagerare, gândirea aproape că ar putea fi definită drept capacitatea de a ne rupe de obișnuințele noastre și a ne ignora experiențele trecute.”¹⁵⁸

Pentru un act autentic de gândire este nevoie de curaj: „Un alt aspect dinamic este implicat în tipul de gândire cu adevărat creativ – exemplificat de marile înfăptuiri din istoria omenirii. El constă în curajul, cutezanța și îndrăzneala care îl caracterizează. Dacă aceste cuvinte nu sunt chiar oportune în contextul de față, ele sunt totuși destul de nimerite, după cum putem vedea dacă ne gândim la diferența dintre un copil timid și unul curajos. Cel timid trebuie să se agațe strâns de mama lui, care reprezintă siguranța, familiaritatea

¹⁵⁷ *Op.cit.*, p. 387

¹⁵⁸ *Op. cit.*, p. 388

și protecția; cel mai îndrăzneț se simte liber să se aventureze și poate să se îndepărteze de casă. Procesul de gândire similar agățării timide de mamă este agățarea la fel de timida de obișnuință. Gânditorul mai curajos – exprimare aproape pleonastică, echivalentă cu a spune «un gânditor care gândește» – trebuie să fie capabil să se rupă de trecut, de obișnuință, așteptări, învățare, obiceiuri și convenții și să nu resimtă anxietate când se aventurează dincolo de portul cunoscut și sigur.”¹⁵⁹.

Educația și gândirea conformistă

Din această perspectivă a gândirii, iată cum vede Maslow educația: „După cum ne putem aștepta, o astfel de poziție are unele implicații care ne vor ajuta să înțelegem de ce educația convențională din această țară eșuează în atât de mare măsură în atingerea obiectivelor sale. Vom sublinia aici un singur lucru, anume faptul ca educația nu face nici un efort de a-i învăța pe indivizi să analizeze realitatea direct și cu o privire proaspătă, ci le oferă un set de ochelari prefabricați cu care să cerceteze fiecare aspect al lumii, cum ar fi ce să creadă, ce să-i placă, cu ce să fie de acord, ce să-i stârnească vinovăție. Rareori se acordă importanță individualității fiecărei persoane, rareori este individul încurajat să fie suficient de îndrăzneț și să privească realitatea în propriul său stil, să fie iconoclast sau diferit. Dovezi ale stereotipiei în educația superioară pot fi obținute din catalogul oricărei facultăți, în care realitatea schimbătoare, inefabilă și misterioasă este împărțită îngrijit în trei credite, care, printr-un fel de coincidență miraculoasă, durează exact cincisprezece săptămâni și se desfac la fel de precis ca o mandarină în departamente complet independente și care se exclud reciproc. Dacă a existat vreodată un exemplu perfect de set de categorii impus asupra realității și nu de către realitate, acesta este.”¹⁶⁰ S-a schimbat ceva în sensul integrării cunoașterii? Mie mi se pare că nu, dimpotrivă, avem mult mai multe discipline ca atunci.

Din păcate și astăzi sunt valabile în majoritatea instituțiilor de învățământ afirmațiile lui Whitehead, deși au fost rostite în 1938: „Critica mea la adresa metodelor noastre tradiționale de educație ține de faptul că ele se preocupă mult prea mult de analiza intelectuală și de

¹⁵⁹ *Op. cit.*, pp. 388-389

¹⁶⁰ *Op.cit.*, p. 390

însușirea informațiilor rigid formulate. Ceea ce vreau să spun este că oțitem să întărim obișnuința aprecierii concrete a faptelor individuale, în deplinătatea interacțiunii lor reciproce a valorilor emergente și că nu facem decât să punem accentul pe formulări abstracte, care ignoră acest aspect al interacțiunii reciproce a diferitelor valori. În prezent, educația noastră combină studiarea minuțioasă a câtorva abstracțiuni cu cea mai puțin detaliată a unui număr mare de abstracțiuni. Ne bazăm prea mult pe cărți în rutina noastră educațională. Educația generală ar trebui să ne cultive înțelegerea concretă și ar trebui să satisfacă dorința puternică de acțiune a tinerilor. Ar trebui să existe analiză chiar și aici, dar numai atât cât să ilustreze modurile de gândire din diferite sfere. În grădina Raiului, Adam a văzut mai întâi animalele și abia apoi le-a dat nume; în sistemul tradițional, copiii dau nume animalelor înainte de a le vedea, adică folosesc conceptele mult prea devreme. Instruirea de specialitate poate atinge doar una dintre laturile educației. Centrul ei de greutate se află în intelect, iar instrumentul său principal este cartea tipărită. Centrul de greutate al celeilalte laturi a instruirii ar trebui să se afle în intuiție, fără separare analitică totală de mediu.”¹⁶¹ O abordare alternativă viabilă nu poate fi decât una centrată pe o bună înțelegere a competenței.

Conștient și inconștient

Pentru o participare corectă ar trebui avută în vedere activitatea întregului creier, și de ce nu a întregului corp, nu doar a părții conștiente. La adăpost de înțelegerea conștientă o mare cantitate de informații este procesată, iar în conștiință nu apar decât cel mult sentimente ori senzații vagi cu privire la anumite lucruri, fără nici un motiv rațional justificat. Programele de dezvoltare autodirijate din perioada fragedă a copilăriei fac posibilă învățarea unui număr imens de lucruri fără nici o participare conștientă dirijată. Încă mai este până când toate secretele funcționării creierului și a organismului ca întreg vor fi înțelese. Merită menționate câteva aspecte legate de acest subiect, sub rezerva că ne așteptăm la surprize majore pentru momentele în care vom înțelege mai multe despre funcționarea ca întreg, despre rolul viscerelor în evaluarea situațiilor etc.

¹⁶¹ *Apud Op.cit.*, p. 391

Inconștientul, impus conștiinței occidentale de Freud și psihanaliză, a fost inițial considerat doar ca o parte a personalității în care aceasta depozitează tendințe infantile, dorințe reprimite etc. Jung condamnă această perspectivă propusă de Freud și acordă inconștientului o importanță mult mai mare¹⁶². Practic toată procesarea complexă a informațiilor ține de acesta. Inițial s-a crezut că informația care nu trece prin conștient se pierde, de aceea o vreme importanța sa nu a fost luată în considerare. Psihanalistul american Joseph Weiss și colegi săi au propus o interpretare revizuită a psihanalizei în care inconștientul primește un rol important în realizarea funcțiilor mentale superioare – gândirea, planificarea, luarea deciziilor. Acesta nu mai este o mocirlă de dorințe sexuale reprimite, ci o parte activă vitală a persoanei.¹⁶³

Experimente de după 1970 au arătat că mintea se poate folosi de informațiile percepute de inconștient dar neconștientizate. Astfel de experimente sunt spre exemplu, cele denumite generic „priming”¹⁶⁴. Psihologul John F. Kihlstrom scria în revista „Science” (1987) despre influența fenomenului de priming și despre alte cazuri de percepție subliminală: „O astfel de activitate de procesare a informației este nonconștientă în două sensuri: nici stimulii înșiși, nici procesele cognitive care acționează asupra lor nu sunt accesibile conștiinței fenomenale. Astfel de procese dublu non-conștiente au totuși un impact considerabil asupra interacțiunilor sociale. Prin intermediul procedurilor de rutinizare care intervin în judecățile sociale, de pildă, putem să ne formăm impresii cu privire la oameni fără să avem conștiința materialului perceptiv-cognitiv pe baza căruia ni le formăm.”¹⁶⁵ Concluzia ce se poate extrage din experimente este că „un fenomen precum acela de priming oferă dovezi aproape directe pentru existența unor canale

¹⁶² *Iluzia utilizatorului*, p.167

¹⁶³ *Op. cit.*, p.168

¹⁶⁴ „Un experiment de priming poate consta, de pildă, din două prezentări de imagini cu ajutorul tahiscopului. Prima prezentare rulează atât de rapid, încât subiectul nu sesizează ceea ce i-a fost prezentat. Cea de-a doua prezentare constă dintr-un obiect (un cuvânt sau o imagine) pe care subiectul trebuie să-l identifice: este un cuvânt real? Este un obiect posibil? Dacă există vreo legătură între cele două imagini, subiecții reușesc mult mai bine și mai rapid să-și dea seama ce este înfățișat în cea de-a doua imagine. Cu alte cuvinte, subiectul poate învăța ceva dintr-un stimul care îi este prezentat pentru un interval de timp atât de scurt, încât nu îl percepe. Subiecții nu știu să spună cum reușeau să dea răspunsuri atât de bune.” *Op. cit.*, p.171

¹⁶⁵ *Op. cit.*, pp. 171-172

cu o lățime de bandă ridicată în arborele vorbirii, mai rapide decât limbajul și conștiința.”¹⁶⁶

Experimente mai interesante și mai spectaculoase sunt cele legate de procesarea imaginilor, numite și „pata oarbă”. Acestea au fost făcute cu pacienți care din cauza unor afecțiuni grave în zonele care procesează imaginile nu văd zone importante ale câmpului vizual, sau mai precis, ceea ce este în aceste zone nu ajunge în conștiință. Deși nu văd obiectele din aceste zone, ei răspund corect la întrebări despre obiecte aflate în acea zonă. De exemplu ei pot să dea răspunsuri corecte la toate întrebările legate de orientarea unui băț situat în zona nevăzută de ei. „Unul dintre pacienți, D.B., a fost examinat de psihologul L. Wieskrantz. – în lucrarea sa *Blindsight*, acesta spune: „După o astfel de serie lungă de «ghiciri» în urma căreia nu a făcut practic nicio eroare, i s-a spus cât de bine s-a descurcat la teste. În interviul care a urmat și care a fost înregistrat, D.B. și-a manifestat surpriza considerabilă. «Știi cât de bine te-ai descurcat?» a fost întrebat. «Nu», a răspuns el, «Nu știu — căci nu puteam să văd nimic; nu puteam să văd absolut nimic.» «Poți spune cum ai reușit să ghicești — ce anume te-a ajutat să spui dacă era în poziție verticală sau orizontală?» «Nu, nu pot să spun, căci nu vedeam nimic; pur și simplu nu știu.» În cele din urmă, el a fost întrebat: «Deci pur și simplu nu știai că dădeai răspunsurile corecte?» «Nu», a răspuns el, având încă un aer de neîncredere.”¹⁶⁷

Între dovezile că putem funcționa destul de bine și inconștient am putea adăuga somnambulismul și comportamentele celor aflați sub hipnoză. În concluzie „conștiința nu trebuie să fie identificată cu niciuna dintre funcțiile perceptiv-cognitive particulare cum ar fi reacțiile discriminative la stimuli, percepția, memoria sau procesele mentale superioare implicate în judecată sau în rezolvarea problemelor. Toate aceste funcții pot avea loc în afara conștiinței fenomenale. Ci mai degrabă, conștiința este o proprietate experimentală care poate să însoțească oricare dintre aceste funcții.”¹⁶⁸

În timp a devenit tot mai evident că sarcinile grele sunt efectuate de partea inconștientă, de la coordonarea mușchilor pentru realizarea unor activități complexe până la analiza unor opere umane sau situații complicate. Există numeroase cazuri în care sarcini de calcul

¹⁶⁶ *Op. cit.*, p. 172

¹⁶⁷ *Op. cit.*, p. 171

¹⁶⁸ John Kihlstrom revista *Science*, 1987, apud *Op. cit.*, p.173

complexe nici măcar nu sunt conștientizate, pe care încercarea de a le traduce/explica verbal le afectează negativ.

Malcolm Gladwell a dedicat o carte – „Blink”¹⁶⁹ unui tip de judecată spontană, cu decizii în 2 secunde. Pare o sfidare la adresa celor care vor să învețe oamenii să facă analize multe și minuțioase înainte de a decide. Câteva observații importante merită prezentate.

Mai întâi reținem observația că în realitate nu avem prea mult timp ca să luăm decizii. De asemenea nu avem nici date exhaustive despre un subiect, de aceea cele mai multe decizii le luăm intuitiv, bazate pe puterea de procesare a subconștientului, împreună cu întreaga ființă. Avertismente de tipul unor senzații de disconfort în legătură cu un anumit răspuns, sentimente negative etc. ne transmit informații importante și ne ghidează numeroase decizii. Se întâmplă chiar ca acestea să ne dea o informație mai corectă decât o primim ca urmare a unui demers rațional prelungit, efectuat chiar de mai mulți oameni. Spre exemplu, se prezintă achiziționarea unei statui de către muzeul „J.P. Getty” din California. Câțiva cercetători au intuit imediat că este un fals, au perceput acest lucru prin informații transmise de simțul intern, intuitiv, dar echipele de specialiști și-au dat acordul cu privire la achiziție.

Procese complexe, analize statistice elaborate, realizate inconștient conduc adesea la înțelegerea unor lucruri mult mai rapid decât ajunge conștientul să înțeleagă. Un experiment de la Universitatea din Iowa arată de exemplu că partea decizională pe care nu o conștientizăm se prinde de regulile unui joc inventat de psihologi cu două tipuri de cărți de joc după aproximativ 10 cărți, dar regula sa nu devine conștientă decât după aproximativ 50 de cărți.

Un alt aspect important, care merită reținut ca un contraargument cu privire la modul în care se face educația actuală, este eclipsarea verbală. Ca exemplificare, formularea în cuvinte a unei descrieri a chipului unei persoane este relativ dificilă, dar odată realizată, ea alterează capacitatea de recunoaștere a ei. Obligată să treacă de pe emisfera dreaptă pe stânga, informația se distorsionează și se reduce performanța deoarece ca reper va fi reținută cea verbalizată. Această eclipsare verbală nu afectează doar prelucrarea de imagini, ci toate procesele cognitive. Este mult mai ușor să faci decât a descrie ce faci. Cunoașterea acumulată este utilizată fără ca partea conștientă să fie implicată.

Experimente interesante au arătat, de asemenea, că pe măsură ce

¹⁶⁹ Malcolm Gladwell, *Blink*, Editura Publica, București, 2011

informația propusă spre analiză crește, este mai greu să decidem și șansele de a greși cresc. Doar cu un bun antrenament sau o metodă precisă de separare a esențialului de neesențial se pot obține rezultate mai bune. Astfel la un spital care se ocupa de tratamentul oamenilor cu venituri reduse, fără asigurare, erau semnalate foarte multe cazuri de dureri în zona pectorală. Pentru o eficiență ridicată era nevoie de o diagnosticare rapidă. Un doctor făcuse o serie de analize de-a lungul unei perioade îndelungate și a propus un arbore de decizie care se baza pe analiza a numai patru variabile. Din teste a reieșit că analiza pe baza lui dădea rezultate mai bune decât evaluările medicilor care încercau să facă o cercetare mai amănunțită.

Poate unul dintre cele mai interesante experimente a fost „Millennium Challenge 02” realizat de Pentagon pentru a simula o situație de luptă. Marea putere era denumită Echipa Albastră, iar oponentul, un răzvrătit local, dotat destul de bine și el cu arme, era Echipa Roșie. Comandantul acestei echipe era ofițerul Van Riper, care în ciuda unei lungi experiențe la Academia Militară credea încă în ideea că în timpul unui război „ceața de pe câmpul de luptă” nu poate fi eliminată și este greu dacă nu imposibil să ai o imagine precisă, să iei deciziile cele mai bune. Din acest motiv și-a antrenat echipa pentru a lucra în alt spirit, mai spontan, direcționat, dar nu controlat. Libertatea orientată înlesnește învățarea spontană și facilitează exprimarea mai bună a subconștientului.

În ciuda unui embargo puternic impus inițial de Echipa Albastră, considerat de nedepășit deoarece a distrus toate comunicațiile, Echipa Roșie a terminat rapid Echipa Albastră. Spontaneitatea, decizia locală, s-au dovedit mai puternice decât un inamic mult mai mare și mai bine organizat.

Cam la fel se întâmplă și cu forțele noastre. Dacă nu știm să colaborăm suficient de bine cu partea noastră activă subconștientă, intuitivă, dacă încercăm să planificăm totul, avem șanse mai mici să reușim în viață. A trece totul prin conștient se poate dovedi adesea o cale care mai mult frânează decât favorizează învățarea.

O perspectivă interesantă și o propunere care trebuie avută în vedere este aceea că s-ar putea să fim conștienți tocmai de ceea ce nu ne iese prea bine, nu de lucrurile pe care putem să le facem foarte bine: „Dacă vâzul pare ceva foarte simplu, asta este pentru că noi nu suntem conștienți de el. Șahul, pe de altă parte, pare dificil, căci trebuie să ne gândim la ce facem când jucăm. Eu cred că noi tindem să fim cel

mai conștienți de lucrurile pe care creierul nostru inteligent le face cel mai puțin bine, adică achizițiile recente din istoria evoluției omului, cum ar fi logica, matematica, filosofia și în general rezolvarea problemelor și planificarea, și tindem să fim complet inconștienți de adevăratele sale puteri — care se manifestă, de pildă, în vedere.”¹⁷⁰ În aceste condiții, pare că sistemul nostru de adaptare la realitate, interacțiuni, situații este așa de bine organizat încât nu are nevoie de conștiință decât pentru a orienta atenția spre problemele pe care ar dori să le rezolve. Dacă ne amintim cum învață copiii în primii ani de viață, nici nu ne mai surprinde așa de mult acest lucru.

Mai mult, în anii '80 psihologia cognitivă a fost înlocuită de o nouă perspectivă: procesarea distribuită paralelă. Inconștientul pare că lucrează, procesează informația în paralel, spre deosebire de conștient, care lucrează mult mai lent, în serie. Nu există un proces care controlează totul.¹⁷¹ Privind din această perspectivă lucrurile s-ar părea că am ajuns la o criză a educației tocmai pentru că mijloacele prin care abordăm procesul nu se potrivesc cu această parte a noastră care lucrează rapid și procesează în paralel. Provocarea deschisă este de a găsi metode prin care să dezvoltăm și să integrăm această parte a noastră. Există propuneri, soluții care funcționează, mai multe detalii și o aprofundare a acestui subiect se va face și în subcapitolul dedicat celor două Euri.

Intuiția

Un exemplu de resursă despre care nu se învață în sistemul clasic de educație nimic, dar care are o influență majoră pentru buna desfășurare a vieții este intuiția. Rezultat al funcționării inconștientului și subconștientului, al implicării întregului organism, ea este o înțelepciune de grup, care se exprimă destul de subtil, cu deosebire sub formă de senzații, emoții sau sub forma unor sentimente difuze, cu privire la anumite lucruri. Intuiția nu are cum să folosească un limbaj articulat, care ar însemna reducere la emisfera stângă, dar este asistentul de bază al luării oricărei decizii.

Sentimentele, senzația de alertă, că ceva nu este în regulă etc.

¹⁷⁰ Tomaso Poggio, de la Artificial Intelligence Laboratory, MIT, în 1990, apud *Iluzia utilizatorului...*, p. 180

¹⁷¹ *Iluzia utilizatorului*, p. 166

sunt indicatori care contribuie la luarea deciziilor cel puțin la fel de mult precum analiza conștientă. Sentimente, are etimologic sensul de simțire a minții, dar nu a rezultatului proceselor mintale, ci mai degrabă a minții de grup al tuturor organelor, celulelor corpului vizavi de ceea ce este în intenția ori starea mentală.

În cartea *Inteligența emoțională, cheia succesului în viață* Daniel Goleman prezintă concluziile lui Antonio Damasio: „Mintea noastră nu este programată ca un computer pentru a ne oferi o schemă simplă și precisă a argumentelor raționale pro și contra privitoare la o decizie din viața cotidiană, bazată pe situații similare din trecut. În schimb, mintea procedează într-un mod mult mai elegant, evaluează esența afectivă a acelor experiențe anterioare și ne oferă răspunsul sub forma unei aluzii, a unei senzații difuze. Acest simț despre «ce e bine și ce nu» ivit din profunzimea corpului face parte dintr-un flux subteran neîntrerupt de sentimente ce ne străbat în cursul zilei. Paralel cu fluxul mintal, există acest flux emoțional. Ideea că ar exista o «gândire pură», o rațiune lipsită de emotivitate este o ficțiune, o iluzie izvorâtă din neatenție față de subtilele schimbări de dispoziție care ne însoțesc clipă de clipă. Tot ceea ce facem, tot ceea ce gândim, imaginăm sau ne reamintim are o coloratură sentimentală. Gândirea și afectivitatea se întrepătrund în mod inextricabil.”¹⁷² Intuiția aduce în față alegerile noastre profunde, principiile de viață, valorile etc. sub o formă condensată, difuză, dar prezentă pentru o bună decizie în fiecare clipă: „Oricât de subtile ar fi aceste stări fluctuante și pasagere, ele sunt foarte importante. Nu spun că aceste sentimente sau senzații ar cântări mai greu decât faptele – ar trebui însă cântărite laolaltă cu faptele. Consonanța cu sentimentele ne oferă informații foarte prețioase asupra felului nostru de viață. Acest simț a «ceea ce este bine sau nu este bine» ne avertizează dacă ceea ce facem corespunde cu preferințele noastre, cu valorile care ne călăuzesc și cu înțelepciunea vieții.”¹⁷³ Astfel, de o parte gândirea, prin puterea atenției, a concentrării pe ceva și de cealaltă parte analiza globalului vizavi de ceea ce este în atenție, procesată automat de întregul organism și transmisă sub forma senzațiilor, sentimentelor, intuiției, sunt cele două extreme care reunesc prezentul cu trecutul pentru viitor.

¹⁷² Daniel Goleman, *Inteligența emoțională, cheia succesului în viață*, Editura Allfa, București, 2004, p. 52

¹⁷³ *Op. cit.*, p. 52

Importanța intuiției este recunoscută și de aceea ea este utilizată cu deosebire de persoanele care trebuie să ia multe și relativ rapid decizii: „Într-un studiu despre factorii decizionali întreprins asupra a trei mii de directori executivi, cei mai buni dintr-un spectru larg de domenii erau intuitivii. Un antreprenor de mare succes îmi spune: «O decizie intuitivă nu e decât o analiză logică subconștientă ... într-un fel oarecare, creierul efectuează niște calcule și se prezintă cu ceea ce am putea numi o concluzie bine cântărită – e mai bine de a proceda așa, și nu altminteri.»”¹⁷⁴

Alegerea personalului de conducere, recomandarea lui pentru clienți este o problemă deosebit de dificilă. Estimarea conștientă a tuturor caracteristicilor personale, a interacțiunii candidatului cu un alt mediu corporatist este practic imposibilă, de aceea ascultarea intuiției este indicatorul de bază al experților în acest domeniu: „Bjorn Johansson, președintele unei firme din Zurich specializate în căutarea unor cadre de conducere de cel mai înalt nivel pentru firme multinaționale, mi-a spus: «Afacerea asta presupune intuiție de la A la Z. Mai întâi trebuie evaluat specificul unei companii – să-i spunem chimismul ei – , să-i evaluezi directorul general, calitățile lui personale, așteptările lui, tonul pe care-l adoptă și cultura rezultantă a corporației. Trebuie să înțelegi cum lucrează echipa managerială, cum colaborează unii cu alții. Există ceea ce s-ar putea numi un miros specific fiecărei corporații, o calitate distinctivă pe care o adulmecii.» După ce a dibuit «mirosul», Johansson clasează candidații în mod corespunzător. Aprecierea-cheie este intuitivă: «Treizeci de secunde după întâlnire știu dacă chimismul persoanei se potrivește cu cerințele clientului. Evident că-i analizez și cariera, referințele etc. însă, dacă nu trec de prima barieră, aceea a intuiției mele, nu-l iau în considerare. Dar, dacă creierul, inima și instinctul îmi spun că e omul potrivit, îl recomand fără ezitare.»”¹⁷⁵

Un instrument necesar, la dispoziția oricui

Datele provenite din studii făcute la Harvard arată că „oamenii pot intui în primele 15 secunde ale întâlnirii impresia de bază pe care o persoană le-o face după 15 minute – sau jumătate de an. De exemplu,

¹⁷⁴ *Op. cit.*, p. 52

¹⁷⁵ *Op. cit.*, p. 53

dacă cineva urmărește doar 30 de secunde din cursul predat de oricare profesor, el îi poate estima capacitatea cu o acuratețe de 80%. Această istețime intuitivă instantanee ar putea fi vestigiul unui sistem de alarmă arhaic, care, în zilele noastre, se întâlnește în sentimentul aprehensiunii; de exemplu, Gavin de Becker, specialist în măsuri de securitate pentru celebrități, numește aprehensiunea «darul fricii». Acest radar al unui pericol ne alertează printr-o primă senzație că «se pregătește» ceva. Intuiția și instinctul sunt modalități de receptare a mesajelor din rezerva internă a memoriei noastre afective – propriul rezervor de înțelepciune și judecată.”¹⁷⁶

Un limbaj al corpului, al sentimentelor, bine înțeles ne poate spune multe: „Oamenii incapabili de a-și identifica sentimentele sunt extrem de dezavantajați. S-ar putea spune că, din acest punct de vedere, sunt analfabeți, inconștienți de existența unui aspect al realității esențial pentru reușita lor globală în viață, inclusiv, bineînțeles, cea profesională. La unii, «surzenia» afectivă ia forma nepriceperii mesajelor pe care trupul încearcă să le trimită – manifestate prin migrene cronice, dureri lombare, accese de anxietate-pentru a ne spune că lucrurile nu sunt în regulă. La cealaltă extremă se află cei suferind de alexitimie, termen folosit în psihiatrie pentru o percepție confuză a propriilor sentimente. Pentru aceste persoane, lumea exterioară este mai clară, mai conturată decât universul lor lăuntric. Emoțiile lor, fie agreabile, fie dezagreabile, plutesc în ceață, sunt rare mai ales cele pozitive, cum ar fi starea de mulțumire sau de bucurie. Nu percep nuanțele emoțiilor, nici vocea «instinctului» care să le orienteze gândirea sau activitățile.”¹⁷⁷

Alinierea activității cu crezurile personale este singura cale de a evita o scindare a persoanei și a problemelor majore care pot apoi să apară. De asemenea este important să remarcăm că numai o persoană care are crezuri și acțiuni conforme cu ele poate dezvolta competența, împotriva propriilor dorințe și credințe, participarea în cadrul unui sistem nu poate fi de calitate. „«Trebuie să te forțezi să-ți petreci timpul departe de agitația de la serviciu, pentru a recăpăta simțul realității», explică Abdoo¹⁷⁸. «Dacă nu-ți acorzi un timp suficient pentru a face asta, scapi frâul din mână și dai de bucluc.» Ce

¹⁷⁶ *Op. cit.*, p. 56

¹⁷⁷ *Op. cit.*, p. 56

¹⁷⁸ Richard Abdoo, la momentul scrierii cărții director general la Wisconsin Energy n.n.

Liberul arbitru

Tot efortul omului de a se dezvolta ar fi inutil dacă universul ar fi guvernat de legile determinismului. Chiar dorința de a evolua ar fi atunci una tot impusă dinafară și orientată potrivit unor legi implacabile în direcții bine determinate. Libertatea omului de a decide pentru sine ar fi nulă, iar condiția umană s-ar reduce la statutul de observator. Dar umanitatea este conștientă de libertatea omului de a alege, motiv pentru care și există legi care pedepsesc alegerile greșite ale unor oameni care afectează negativ alți oameni.

Mecanismul intern al libertății nu este însă foarte bine cunoscut. Potrivit lui Constantin Rădulescu Motru libertatea vine din experiența anterioară pe marginea unei situații date. El descrie cum anume putem provoca la un câine un act asemănător actului voluntar la om¹⁸². Spre exemplu, „reacția de libertate” manifestată printr-un refuzul unui câine dresat față de mâncarea pe care o primește de la străini este rezultatul experiențelor trăite de câine în timpul dresajului. În el există tendința naturală de a lua hrana, dar acestea i se opune experiența poate neplăcută trăită în timpul dresajului legată de o hrană primită de la o persoană străină: „Câinele a ajuns să înțeleagă, că nu trebuie să dea ascultare impresiunii externe, ci trebuie să asculte experiența trecută. Astfel câinele, care posedă un resort de motivațiune internă puternic, este în lumea lui canină, un câine de caracter și relativ liber. Liber, negreșit, în înțelesul în care și oamenii de știință consideră libertatea ca datorită motivației interne.”¹⁸³. Dacă în mintea lui nu există căi alternative, determinate de experiență, pentru această situație, el nu are de unde alege, și va primi hrana. Dar dacă experiența îi spune că nu este bine, acesta poate învinge instinctul de hrănire. La fel omul, dacă are mai multe experiențe într-o situație dată, poate alege căi diferite de rezolvare a ei.

La baza acestei libertăți stă proprietatea viului de a memora experiențele sale: „singur numai faptul, că substanța organică păstrează urmele produse de excitațiuni și după încetarea acestora, este suficient să ne dea elementele conflictului despre care vorbeam la început.”¹⁸⁴.

¹⁸² Descrierea și detalii, C.R. Motru, *Puterea sufletească*, p. 248

¹⁸³ *Op.cit.*, p. 250

¹⁸⁴ *Op.cit.*, p. 251

În cultura omenirii „Cele mai puternice obiecții la adresa fatalismului sunt cele formulate de existențialism. Întemeiat de către filosoful danez Soren Kierkegaard în secolul al XIX-lea și dezvoltat în secolul XX de Karl Jaspers și Martin Heidegger, în Germania, și de Albert Camus și Jean-Paul Sartre, în Franța, existențialismul accentuează alegerile existențiale: omul este văzut ca fiind în esența un factor de decizie, ca fiind definit de libertatea sa, ca să zicem așa. Se poate spune că aceste două viziuni filosofice privesc ființa umană din două unghiuri diferite: fatalismul vede omul din afară — ca fiind rezultatul unei serii de cauze ce acționează asupra lui. Omul este o creație a legilor naturii, care acționează în jurul și asupra lui. Existențialismul vede omul dinăuntru, ca fiind propria sa cauză, acționând în exterior asupra mediului din jur. Omul este cel care alege, care provoacă efecte asupra mediului său.”¹⁸⁵ Adevărul este undeva la mijloc, o situație ni se prezintă cu condiționările ei externe, dar experiența lăuntrică poate determina răspunsuri diferite. La fel, omul poate fi propria sa cauză, după cum, alege să își construiască, gestioneze propria experiență de învățare sau să se lase în voia întâmplării ori să adopte soluții de-a gata, copiate din mediul social.

Faptul că omul devine conștient de anumite lucruri nu înseamnă că ele îi oferă libertatea ca și cum ar fi o parte a experienței sale. A conștientiza nu este egal cu a experimenta, de aceea în situații ce reclamă intervenția experienței, apelul la trecut, ceea ce a fost doar conștientizat nu intervine, ci numai ceea ce a fost trăit. Mai exact, degeaba trece un lucru prin zona conștientă, dacă nu ajunge la un nivel mai profund, al implicării fără participarea conștientului, aceasta nu va constitui un temei pentru libertatea de acțiune viitoare. Din acest motiv educația orientată doar spre dobândirea de cunoștințe nu are efecte reale.

Eul și sinele

O problemă care se pune este cum anume am putea să acționăm luând în considerare și prezentul și experiența anterioară, având în vedere multitudinea experiențelor trăite și memorate și posibilitățile de lucru reduse ale conștiinței. Dacă acționăm sub stricta determinare a prezentului nu putem profita de experiența trecută, iar dacă la

¹⁸⁵ Tor N., *Iluzia utilizatorului*, p. 256

anumiți stimuli reacționăm sub influența experienței trecute ne pot scăpa detalii relevante ale prezentului.

Această sarcină dificilă de a ține cont și de trecut și de prezent nu poate fi realizată de ceea ce numim „eu”, pe banda îngustă de preluare a conștientului. Partea noastră profundă, muncitoare, care rezolvă problemele complexe, este numită și „sine”. „Atunci când ceva trebuie făcut foarte repede, căci este iminent un accident, devenim spectatori ai propriilor noastre acțiuni. Nu ne vedem pe noi înșine dinăuntru, ca pe niște creaturi care pot să aleagă; ne vedem pe noi înșine din afară, ca pe niște fapte care acționează pentru a răspunde la o provocare. Pentru a ne putea vedea pe noi înșine dinăuntru, ca pe niște creaturi care pot să aleagă, trebuie să existe timp suficient pentru a lua decizii, decizii care să nu trebuiască să fie luate într-un interval de sub o jumătate de secundă. În cazuri de urgență, nu mai există timp pentru a percepe liberul – arbitru.”¹⁸⁶

Dinamica vieții nu se bazează pe Eu, ci pe Sine, Eul este un lux pe care ni-l putem permite doar atunci când nu există lucruri presante: „Experiența liberului-arbitru apare în situațiile în care sinele îndrăznește să îi permită eului să ia decizia. Când este nevoie de mai multă viteză, eul și liberul său arbitru sunt suspendate. Sinele reacționează pur și simplu. Eul percepe liberul-arbitru atunci când sinele îl lasă să o facă.”¹⁸⁷

Mai mult, chiar ne place și ne dorim să trăim la acest nivel mai profund, cu Eul suspendat: „Ne aflăm adeseori în situații în care eul i-a cerut sinelui să-l suspende. Când ne ducem la clubul nostru de fotbal sau când intrăm pe teren pentru a juca, eul nostru a luat decizia de a pune persoana într-o situație în care eul nu are nimic de spus. Tânjim după această experiență a prezentului nemijlocit. Ne petrecem cea mai mare parte a timpului nostru liber căutând-o, în sport, dans, jocuri, conversații intense, sex și consumul de droguri.”¹⁸⁸

Dar putem asista și la o înlocuire a rolurilor datorată unor cauze diverse, cu deosebire a modului în care se face educația. Eul conștientizează dorințele și vrea să treacă direct la împlinirea lor, de aceea vrea și să decidă în acest sens, fără a conștientiza nevoile reale și modul corect de împlinire a lor. Dinamica corectă de dezvoltare

¹⁸⁶ *Op. cit.*, p. 258

¹⁸⁷ *Op. cit.*, p. 258

¹⁸⁸ *Op. cit.*, p. 258

personală a fost descoperită și perfecționată în activități care își măsoară eficiența, calitatea, prin performanțele obținute. Este firesc să abordăm lucrurile și din această perspectivă, numai pe urmele lucrului bine făcut poți da de acțiunea, modalitatea de lucru cea mai potrivită. Din aceste motive vom analiza în acest capitol rezultatele cele mai importante în acest domeniu.

Dincolo de starea de flux – în preajma limitelor

O stare de flux este o dovadă a funcționării cu implicare ridicată și satisfacție mare. Dar în apropierea ei este o stare foarte prețioasă în care se ating limitele implicării, zona de învățare. Aceste lucruri ni le spun specialiștii în dezvoltarea resurselor umane și din experiență le dăm dreptate: „Odată cu apariția cărții *Flow* a lui Mihaly Csikszentmihalyi, am început să predicăm starea de flux ca fiind cea mai minunată stare pe care o putem trăi de-a lungul unei zile. Acea stare în care nivelul de provocare al unei sarcini corespunde nivelului abilităților noastre din acel domeniu. Starea de flux este o stare plăcută, însă aceasta se situează în zona ta de confort. Nu intra în starea de flux și o să fii leneș și plictisit. Depășește starea de flux mai mult decât trebuie și vei simți panică și anxietate. Însă, pentru a-ți dezvolta abilitățile și pentru a crește, ceea ce e nevoie să urmărești e acea zona sensibilă, care se află între zona de confort și zona de panică, anume zona de învățare. Vârfurile pot investi același timp pe care-l investim și noi într-un domeniu, însă ei nu lucrează în starea de flux, ci în starea de învățare. Acea stare în care provocarea depășește, cu un grad, nivelul lor de abilitate.”¹⁸⁹

Dacă la copil nevoia de a răspunde la întrebări este aproape organică, spre a se menține în zona întrebării și a evoluției adulții au nevoie de o practică deliberată, trebuie să vrea ca să evolueze, pornirea naturală nu mai este destul de puternică: „Paradoxul este că, pe măsură ce devenim mai buni într-un domeniu, cu atât mai mult suntem înclinați să rămânem la acel nivel și să nu mai învățăm elemente noi ale acelui domeniu, oprindu-ne evoluția. Astfel, pentru a «funcționa» în zona de învățare, trebuie să introducem în programul nostru un element care se numește «practică deliberată».”¹⁹⁰

¹⁸⁹ Leonard Dobre, *Dincolo de motivație*, varianta electronică, www.mayhem.ro, p. 47

¹⁹⁰ *Op. cit.*, p. 48

Ceea ce mult mai simplu o spune tradiția cu expresia „Cel ce vrea să se mântuiască cu întrebarea să călătorească.” Se poate spune și mai complicat și mai precis formulat: „Trebuie să îți identifiți corect zona de învățare, să identifiți aspecte care trebuiesc îmbunătățite, să îți alegi activități corespunzătoare zonei de învățare, să le schimbi pe parcurs și să ai grijă să fii tot timpul în zonă, pe măsură ce aceasta se modifică. Practica deliberată este construită, drept urmare poate fi construită bine sau prost. Dacă ai atins un nivel înalt de cunoaștere și expertiză, ești calificat să ți-o construiești singur, însă dacă ești începător, tot o să trebuiască să apelezi la un mentor sau la un coach.”¹⁹¹

Practic nu este foarte dificil, trebuie doar căutată realizarea cât mai bună a oricărei acțiuni, urmând filosofia lucrului bine făcut: „Vârfurile își adaptează acțiunile pe baza feedback-ului, fie el pozitiv sau negativ, în timp ce restul tind să evite cu totul genul de situații care le creează disconfort. Fără o evaluare a ce a mers și ce n-a mers, o să ajungi să încerci diverse lucruri, fără să ajungi la un rezultat concret. Nu înseamnă nimic dacă încerci tot timpul ceva diferit. Dacă te bazezi doar pe asta, o să faci doar mai multe erori diferite. Strategia trebuie să se bazeze pe observarea lucrurilor implicate în activitatea ta. Părțile componente trebuiesc evaluate și modificate cu scopul de a le îmbunătăți.”¹⁹²

Pentru a ajunge la vârf o abordare bună ar putea fi cea descoperită la vârful de psiholog Anders Ericsson care „face diferența între ce funcționează și ce nu funcționează:

- Masele tind spre un platou de expertiză, de flow, în timp ce vârful lucrează la limita zonei de confort, în „arousal”.
- Masele fug de repetiție, vârful adoptă repetiția.
- Masele nu acceptă feedback sau nu știu ce să facă cu el, vârfulurile privesc feedback-ul ca pe o mină de aur și își modifică strategia pe baza acestuia.
- Masele tind spre lucruri ușoare și plăcute, vârfulurile investesc timp în lucrurile care funcționează.
- Masele apelează la intuiție și fac totul după ureche, vârfulurile au obiective specifice și măsurabile, concentrându-se pe proces mai mult decât pe rezultat.”¹⁹³

¹⁹¹ *Op. cit.*, p. 51

¹⁹² *Op. cit.*, p. 52

¹⁹³ *Op.cit.*, p. 49

Nu știi dacă masele lucrează într-adevăr cu intuiția, ea este incompatibilă cu lucrul după ureche, cere mult și atent antrenament, poate apelează mai mult la programe prestabilite decât să prefere să stea în zona unei percepții mai precise a situației. Cert este că diferența majoră ce separă vârfurile de cei care nu performează la cele mai înalte niveluri este tenacitatea cu care vârfurile preferă învățarea atentă din tot ceea ce fac, în ciuda, sau mai ales datorită dificultăților.

CAPITOLUL 11.

JOCUL INTERIOR ȘI PERFORMANȚA

Încărcarea bateriilor

Nevoia, dorința de performanță în orice domeniu de activitate nu este o noutate. Cu deosebire vedem acest lucru în sport, unde se confruntă cei mai buni sportivi din lume. Acești sportivi au în spate echipe de specialiști foarte bine pregătiți, dintre care unii aleg să împărtășească și altora ceea ce au descoperit. Așa sunt spre exemplu, Jim Loehr și Tony Schwartz care în cartea *În formă la serviciu și acasă* prezintă secretele gestionării energiei. Acest lucru este esențial nu numai pentru sportivii de top, ci și pentru oamenii obișnuiți. Capacitatea noastră de a ne angaja este direct proporțională cu energia de care dispunem.

În ciuda credințelor obișnuite, care spun că este suficientă o alimentație și un program sănătos, pentru a avea energie trebuie să lucrăm cu „mușchii” de pe patru niveluri – fizic, emoțional, mental și spiritual. Acest lucru este echivalent cu a spune că viața noastră are patru paliere importante unde trebuie să intervenim dacă dorim să ne controlăm energia.

Din punctul de vedere al competenței, intervenția eficientă la nivelul fizic și emoțional vine dintr-o bună organizare la nivel mental și spiritual. Terapia cognitivă demonstrează că emoțiile percepute au o legătură strânsă cu modul în care oamenii înțeleg lucrurile, de poziția, de „aranjamentul intern” cu care participă la ele. Mai departe, fizicul este afectat în mod direct de emoții, deci fără o liniștire la nivelul emoțiilor nu poate fi realizată o bună organizare la nivel fizic. Din aceste motive în continuare ne vom ocupa cu deosebire de participarea care are loc la nivel mental și spiritual. De asemenea, nu vom insista pe modul în care facem rost de energie, cartea menționată este suficientă din acest punct de vedere. Pentru

dezvoltarea competenței prezintă interes arta, știința de a utiliza energia, astfel încât să se obțină o creștere a satisfacției, a calității, eficienței și a eficacității participării.

Asigurarea suportului energetic și știința menținerii acestuia la cote ridicate sunt deprinderi generale de viață, dar nu pot fi socotite ca scopuri în sine, ci numai ca mijloace ce stau la dispoziția persoanei pentru ca aceasta să se împlinescă și să trăiască o viață de calitate. Încărcarea bateriilor este necesară, dar ceea ce ne propunem în această lucrare este conștientizarea, consilierea șoferului care conduce mașina ce se alimentează de la baterii. Dacă acesta nu o conduce pe drumurile ce duc la destinația dorită, nu mai contează nici energia disponibilă, nici puterea motorului. Cartea menționată nici nu se oprește la încărcarea bateriilor, ea revelează și alte lucruri deosebit de utile, spre exemplu, importanța scopului.

Eurile 1 și 2

Pentru a obține și menține performanța la nivel ridicat sportivii sau oamenii de afaceri apelează la coaching. Coachingul este o activitate desfășurată de un coach (antrenor personal) ce poate determina creșterea performanței prin schimbări la niveluri mai profunde ale persoanei decât cele realizabile prin adoptarea unor rețete de succes luate de la alții. Scopul principal este o dezvoltare profundă, punerea în mișcare a persoanei, nu o simplă amplificare a posibilităților acesteia din locul în care se află. În termeni informatici am putea spune că cu un coach nu se lucrează pentru instalarea de aplicații, ci pentru îmbunătățirea sistemului de operare.

O conlucrare până la acest nivel intim al demersului cu persoanele active și dornice de evoluție a permis nu doar identificarea poziționării fenomenologice corecte, ci și recunoașterea importanței relației. Intervenția dialogului interior al persoanei în procesul dezvoltării sale este adesea critică, intoxicată de exigența perfecțiunii neatinse, și mai mult sabotează ființa decât o ajută. Pe de altă parte a servi altora încă nu este considerată în societate decât izolat și de către vizionari o acțiune revelatoare, deși este singura acțiune care permite o evaluare obiectivă, de la același nivel de integrare.

Din fericire în coaching acest lucru pare că a fost înțeles: „Dar,

susținându-l pe celălalt să-și descopere Eul său – tocmai pentru a se activa într-o acțiune, tu însuși ai atâtea de făcut cu Eul tău: dacă îl auzi (îl ascuți), îl privești și-l vezi, într-o atitudine / poziție de expectanță, printre atâtea euri care (îți) vorbesc, și care nu ești Tu. Relația dintre partenerii întâlnirii de coaching e suma dinamică a relațiilor cu sine a celor doi parteneri, pentru că mereu ne verificăm prin celălalt.”¹⁹⁴ Demersul fenomenologic prezent în coaching, axat pe concret și slujire a prins la publicul larg mai mult decât prinde filosofia, astfel că inițiatorul coachingului modern, Tim Gallwey a devenit un brand: „Jocul Interior nu e nimic mai mult – ba chiar e mai puțin! -, decât starea/atitudinea fenomenologică. Doar că Tim Gallwey e un «brand», iar Buber, Jaspers, Heidegger, Husserl și Alfried Längle, nu.”¹⁹⁵

Nu este nevoie ca un coach să fie specialist în domeniul în care se dorește creșterea performanței. Acest demers se poate realiza și prin identificarea alături de cel care este asistat a ceea ce se dorește a fi îmbunătățit. Privind din afară, adesea coachul nu se află pe o poziție a unuia cu experiență în sistem, ce poate fi transmisă altuia prin orientarea atenției, dar se poate baza pe observațiile și nemulțumirile celui ce dorește performanță. Auto-coachingul, ce stă la îndemâna oricui, așa se și poate realiza, analizând nereușitele și căutând ieșiri din „crizele” interne (nemulțumirile) pe care le aduc. Urmărind propria performanță în sistem, cu detașare și onestitate, oricine găsește lucruri pe care le poate face mai bine și își dezvoltă astfel competența. S-ar putea spune că variabila ce trebuie avută în vedere pentru dezvoltarea competențelor este performanța în raport cu alții și cu exigențele proprii de calitate (ori ale sistemului), în atingerea unor obiective. Fiind orientat spre performanță coachingul poate determina creșterea competenței.

Trebuie subliniat că dezvoltarea competenței nu este mijlocul care servește creșterii performanței. Performanța crescută este o consecință, un rezultat al unei competențe ridicate. Când este avută în vedere ca scop performanța, ființa este aservită scopului care cere performanță și din acest motiv ea nu se poate manifesta plenar. În plus, omul „cade” în preocupare pentru obținerea de rezultate și performanță, iar activitatea poate sta sub semnul „scopul scuză mijloacele”. Dacă

¹⁹⁴ Horia Murgu, *COACHING-UL: dinamica relației dintre două în-lăuntruri*, Revista Coaching Network, nr. 1, Decembrie 2011, Ianuarie 2012, p. 16.

¹⁹⁵ *Op. cit.*, p 19.

este avută în vedere competența, scopul este dezvoltarea ființei și a colaborării, iar nivelul performanței poate fi mijlocul de evaluare a eficienței, eficacității și a participării efective în sistem.

În continuare trecem în revistă câteva observații foarte importante legate de învățare ale unuia din părinții coachingului modern, Tim Gallwey. Descrierea este luată din cartea *Jocul interior și munca*, care prezintă modul în care poate fi asistat un om pentru a ajunge la plăcerea de a munci și la performanță în muncă. Subtitlul cărții este semnificativ: *Concentrare, învățare, plăcere și mobilitate la locul de muncă*, iar în ea „este vorba de a învăța cum să înveți, o abilitate decisivă care face diferența dintre angajatul eficient și mulțumit și restul echipei¹⁹⁶”. Scopul trecerii în revistă este acela de a descoperi și clarifica acea participare care conduce la dezvoltarea competențelor.

Tim Gallwey este autorul unei metode noi de antrenament, utilizată inițial în tenis, mult mai eficientă, probată de-a lungul mai multor zeci de ani. Aceasta a fost prezentată inițial în *Jocul interior al Tenisului*, o carte de succes, scrisă în 1974. În timpul antrenamentelor pe care le făcea cu sportivii, el a observat că sfaturile și indicațiile nu aveau rezultate, dimpotrivă, părea că mai mult încurcă procesul de învățare decât îl ajută: „Treptat, am început să realizez că instrucțiunile mele bine intenționate erau internalizate de elevii mei ca metode de control, care le compromiteau abilitățile naturale. Acest dialog interior critic producea cu siguranța o stare mentală foarte diferită de concentrarea tăcută descrisă de cei mai buni atleți.”¹⁹⁷

Observarea atentă a procesului de învățare a creat prilejul unei schimbări majore: „Prima dată când am întrezărit o altă cale a fost atunci când am încetat să mai încerc să *schimb* mișcarea pe care o făcea elevul pentru a lovi mingea. În loc să fac asta, m-am întrebat: „Cum are loc de fapt învățarea?” și „Ce se întâmplă în capul jucătorului când lovește mingea?” Mi-am dat seama că în capul jucătorului avea loc un dialog, o conversație interioară, destul de asemănătoare cu aceea exterioară, dintre jucător și antrenor”¹⁹⁸.

Răspunsul la o întrebare ridică o altă întrebare: „Următoarea mea întrebare a fost: „în acest dialog interior, cine cu cine vorbește?” Am

¹⁹⁶ Tim Gallwey, *Jocul interior și munca*, Editura Spandugino, București, 2011, coperta IV

¹⁹⁷ *Op. cit.*, p. 34

¹⁹⁸ *Op. cit.*, p. 33

natural. Pe scurt, Pogo, personajul de desene animate, avea dreptate când a declarat: «Am întâlnit dușmanul, suntem noi».²⁰²

Eul 1 produce inferența care evaluează și poate mobiliza ori demobiliza persoana într-o anumită direcție. „Între percepție și acțiune, este și puțină *interpretare*. După rezultate și înaintea următoarei acțiuni, apare iarăși gânditul. În fiecare etapă, fiecărei părți a acțiunii, și deseori chiar celui care acționează, i se atribuie un *sens*. Aceste sensuri au un impact imens asupra prestației jucătorului.”²⁰³

Medaliatul olimpic cu aur la tir în 2012, Alin George Moldoveanu descrie foarte bine cum a evitat inferența Eului 1 „Nu trebuie să ai gânduri la tir. Dacă începi să te gândești că poți să câștigi, atunci s-a terminat cu tine, ai pierdut. Nu știam care e diferența între mine și ceilalți, nu m-am uitat pe rezultate, erau afișate acolo în sală, dar am încercat să ignor tabela și am reușit. N-am știut că am luat medalia de aur decât după ultimul foc.”²⁰⁴

Educația naturală a Eului 2. Calea variabilelor

În căutarea unei căi de a depăși barierele și inferența inversă pe care le creează Eul 1, Tim Gallway a observat că orientarea atenției spre parametrii de care depinde performanța conduce la o ajustare automată a răspunsului și o creștere a performanței. Eul 2 este lăsat să lucreze dacă Eul 1 are atenția orientată pe o variabilă de care depinde răspunsul: „Atât timp cât concentrarea era menținută pe o variabilă neutră, dar decisivă (de exemplu, viteza, poziția sau înălțimea mingii), puteam să fiu sigur că voi vedea o ameliorare a loviturilor constantă și aproape fără efort și fără o singură instrucțiune tehnică. La început părea ceva magic. Apoi am realizat că era ceva magic în mod natural – învățarea, așa cum are ea loc.”²⁰⁵

Urmărind activitatea de antrenament bazat pe această nouă abordare a descoperit o cale de învățare pe stilul și în avantajul Eului 2.

²⁰² *Op. cit.*, p. 36

²⁰³ *Op. cit.*, p. 37

²⁰⁴ Citat după <http://www.ziare.com/olimpiada/olimpiada-londra-2012/olimpiada-londra-2012-alin-moldoveanu-medaliatul-cu-aur-la-tir-isi-dezvaluie-secretul-1181629>

²⁰⁵ Tim Gallwey, *Jocul interior și munca*, p. 42

Justificarea demersului bazat pe urmărirea variabilelor

Gallway se folosește de puterea a două mijloace de orientare a minții – conștientizarea și scopul. Importanța și efectele lor sunt prezentate în continuare.

Importanța conștientizării

Chiar numai faptul că omul este conștient de un lucru poate îmbunătăți situația, până la nivelul organismului fizic. Deschiderea operată prin atenție până la nivelul subconștientului face ca mintea să devină mai perceptivă în acel domeniu, pot fi observate detalii nevăzute înainte, iar aceasta nu mai surprinde, aproape fiecare om experimentează acest lucru. Dar că ar putea modifica starea de sănătate și prezentarea generală a organismului nu ne-am așteptat. Un experiment recent realizat la Universitatea Harvard, publicat în numărul din februarie 2007 a revistei „Psychological science”, a arătat că un grup de cameriste a unui hotel care au fost informate că activitatea lor fizică cotidiană atingea nivelul de activitate fizică zilnică recomandat au înregistrat o scădere în greutate, o scădere a tensiunii arteriale, a colesterolului, a indicelui de masă corporală, fără să facă nici un efort suplimentar, în numai patru săptămâni. La grupul martor de cameriste nu s-a înregistrat nici un fel de îmbunătățiri.²¹⁰

Importanța scopului

Alegerea unui scop mobilizează resursele și energiile, focalizează atenția și crește implicarea. Avantajele sunt importante și pot avea ca și consecință mișcarea la nivelul ființei, trecerea dintr-o stare ontologică într-una mai bogată, mai eficientă și mai puternică. „Puteți lua mult mai ușor decizii importante când v-ați fixat un scop anume, ca o stea fixă pe întinderea cerului. S-ar putea formula o regulă: proiectează, dezvoltă-te în vederea unui scop! E o cerință a lui Jean-Paul Sartre! Înseamnă a avea o idee clară a ceea ce urmărim, și a lăsa ca soarta, cosmosul, hazardul (indiferent de interpretarea pe care i-o dați) să vă ajute să percepeți tot ceea ce se va dovedi a fi important pentru

²¹⁰ Malcolm Gladwell, *Blink*, Editura Publica, București, 2011, p. 80

dumneavoastră!”²¹¹. Scopul ales conștient dublat de atenția distributivă la ceea ce se întâmplă, operează ca un spărgător de gheață, scoțând ființa din nemișcare.

În acest context conștientizarea unei variabile semnificative și urmărirea ei îmbină cele două procese cu efecte suplimentare, respectiv ameliorarea fără intervenție conștientă a comportamentului și o percepție mai bună a situației în ansamblu.

Analogie – Aglomerare sau îmbunătățire de programe?

Cele mai importante programe de pe un calculator sunt cele ale sistemului de operare. Pe o mașină, ori un dispozitiv capabil să execute instrucțiuni, pot fi rulate numai programele create pentru sistemul de operare instalat. Pentru a face față evoluției tehnologiei, a noilor oportunități oferite prin dispozitive hardware tot mai complexe și mai rapide, dar și cerințelor utilizatorilor, sistemele de operare evoluează. Majoritatea se actualizează de pe Internet, aproape automat, fiind necesare doar câteva click-uri, dacă nu cumva procesul este chiar automat și invizibil pentru utilizator, și cere doar confirmare. Fără evoluția sistemului de operare nu ar putea fi urmărită evoluția mașinilor de calcul ori extinderea facilităților. Oricâte programe secundare s-ar adăuga, dacă interfața cu executantul, (realizată prin sistemul de operare) nu se schimbă, accesul la resursele și facilitățile sistemului de calcul nu se poate extinde.

Omul are și el un fel de sistem de operare, dar și programe pe care le poate executa cu ajutorul lui. Spre exemplu, dacă resursele hardware ale omului îi conferă o anumită îndemânare la jocul cu mingea, el se poate folosi de priceperea naturală pentru a executa diverse roluri în echipe ce practică aceste jocuri. Un antrenament profesionist poate dezvolta talentul lui natural prin rescrierea modului dobândit în mod natural de a practica jocul. Cu un sistem de operare mai performant și modul în care va face față diverselor solicitări pe teren se va schimba.

Opțiunile noastre pot merge spre încărcarea a tot mai multe programe utile fără a ne rescrie sistemul de operare – un fel de adaptare prin adăugare sau spre rescrierea permanentă a sistemului de operare

²¹¹ Vera F. Birkenbihl, *Tare de cap...*, p. 105

– o adaptare prin înlocuirea funcțiilor de bază cu unele mai performante. În cazul calculatoarelor opțiunea este destul de clară, sistemele de operare se schimbă permanent. În cazul oamenilor chiar și educația de bază are în vedere adăugarea de programe de lucru pentru diverse realități, contexte etc. Deoarece nu este suficient de bine înțeleasă nici natura umană, nici mijloacele prin care aceasta se poate schimba, se uită mereu că omul este o ființă pentru care numai adăugarea de tehnici de lucru nu este suficientă. Posibilitățile de perfecționare, de creștere a performanței de tip hardware a omului sunt surprinzătoare. Creșterea nu poate fi decât simultană, provocările soft trebuie să dezvolte partea hardware și creșterea hardware să determine evoluția softului.

Pentru persoana umană procesele fizice, biochimice și fiziologice care stau la baza funcționării organismului, modificarea aparatelor/sistemelor responsabile de îndeplinirea unor sarcini, sunt resursa hardware. Spre exemplu, mușchii se dezvoltă ca urmare a antrenamentului, de unde apare și posibilitatea de a face lucrurile altfel decât înainte, când forța lor era mai redusă. La fel este și cu abilitățile mentale. Cu priceperea dobândită prin învățarea unui aparat matematic omul poate face lucruri noi, inclusiv învățarea utilizării unui alt instrument de lucru. Instrumentele de lucru, de exemplu gândirea analitică, pot fi asimilate sistemului de operare a calculatorului. Metodele de folosire a instrumentelor, de exemplu utilizarea gândirii analitice pentru îndeplinirea unor sarcini de identificare a cunoscutelor și a necunoscutelor dintr-o problemă practică, pot fi considerate programe ce apelează sistemul de operare. În cazul oamenilor, acest amestec soft/hard este strâns și uneori este greu de identificat precis care este suportul și care este instrucțiunea executată. Detalierea nu este un lucru foarte simplu și nu este obiectul lucrării de față.

Dezvoltarea artificială a metodelor de lucru, fără a fi atenți la dezvoltarea suportului ce stă la baza utilizării lor este un demers care seamănă cu încărcarea unui număr tot mai mare de programe pentru a fi executate. Având în vedere capacitatea limitată de procesare la nivel conștient al creierului, șansele de succes sunt reduse. Din acest motiv, chiar modul profund ce stă la baza realizării unor sarcini trebuie pus uneori la îndoială, scopul îndeplinirii sarcinilor, starea din care o facem, menirea lor etc. De obicei nu facem aceste lucruri, preferăm să ne ocupăm cu executarea instrucțiunilor decât cu rescrierea

programelor. Chiar și această activitate are diverse nuanțe și niveluri de realizare. Profunzimea schimbărilor în modul cum facem anumite lucruri, cum ne raportăm la ele, la viață, semenii etc. depinde de hotărârea pe care o are omul, de durata efortului, de grija pe care o are etc.

Așa cum calculatorul trebuie repornit după o actualizare importantă a programului, așa și oamenii trebuie să reconsidere integral soluțiile și abordarea dacă se adaugă o informație în sistem. Spre exemplu, în ecuația fundamentală a mecanicii cuantice se adăugă termeni care țin cont de energii și interacțiuni suplimentare din sistem, dar fiecare termen adăugat modifică soluția ecuației. La nivelul credințelor această reconsiderare este echivalentă cu moartea credinței vechi pentru a permite să se nască una nouă, mai corectă. Memoria temporară moare prin restartarea sistemului și se reîncarcă programele modificate, îmbunătățite.

Identificarea cu Eul 1 și dificultățile „antrenamentului”

Experiența de antrenor a lui Gallwey arată dificultatea realizării unei învățări curate: „Ceea ce am observat pe terenurile de tenis este că dificultatea cea mai mare în a schimba un obicei este faptul că oamenii s-au identificat deja cu felul lor particular de a lovi mingea. E ca și cum ar spune: «Că o fi bine, că o fi rău, eu așa fac. Și să nu îndrăznești să mă schimbi pe mine, chiar dacă eu însumi îți cer asta. Mai mult, dacă îmi spui că fac prost, o voi lua personal – ca și cum mi-ai spune Tu ești prost. Iar asta nu-mi place deloc, dar nu o voi spune, pentru că tu ești antrenorul, iar eu ar trebui măcar să mă prefac că vreau să fac lucrurile în felul tău. Dar dedesubtul acordului aparent, voi căuta moduri subtile de a rezista.» Cei mai mulți dintre noi a trebuit să învățăm moduri creative de a proteja ceea ce noi credem că e integritatea noastră personală în fața eforturilor părinților, profesoriilor, șefilor de a ne face să facem ce vor ei, nu ce vrem noi. Acest conflict se desfășoară aproape de-a lungul întregii noastre vieți și suntem versați în arta rezistenței.”²¹²

Eul 1, ego-ul, este cel care perturbă: „Câteodată mă gândesc la Eul 1 ca la un străin care se află în mine. Acest străin pretinde că e eu

²¹² Tim Gallwey, *Jocul interior și munca...*, p. 55

însumi, dar de fapt e vocea celor care sunt alții decât, mine, pe care i-am încorporat înconștient în dialogul meu interior. Această voce, care s-ar putea să aibă sau să nu aibă un plan separat, stabilește așteptări, dă ordine și încearcă să definească realitatea mea ca și cum ar fi șeful meu.”²¹³

Poziționarea pe el, acordarea încrederii acestui judecător neobosit ne face să ne simțim prost, ne induce îndoiala, ca și cum principala sa misiune ar fi torturarea noastră: „Acest eu inventat, care derivă din surse care îmi sunt exterioare, seamănă îndoielei ce îmi subminează sentimentul de plenitudine, autonomie și adecvare ca individ, îndoiala de sine dă naștere la temeri, judecăți, control exagerat și conflicte interne care destramă mediul interior în care lucrez. Uneori, vocea aceasta pare neîncredătoare ca a unui părinte, a unui profesor, a unui șef sau a unor prieteni care vor să mă conformez diverselor norme ale societății. Spun că Eul 1 este o voce străină nu pentru că ceea ce spune e întotdeauna fals sau nociv, ci pentru că vrea ca eu (Eul 2) să-i accept ordinele dictate independent de propriile mele experiențe sau de propria mea înțelegere. Jucătorul de tenis, care știa că ridică prea mult racheta la lovitura de stânga numai pentru că așa i-au spus câțiva profesioniști, nu avea prea multă putere să se schimbe pentru că eroarea lui nu era ceva ce venea din experiența directă și din înțelegerea lui. Un exemplu literar remarcabil de înstrăinare produsă de Eul 1 este Huckleberry Finn, protagonistul lui Mark Twain, care trăia conflictul unei «conștiințe încărcate» după ce și-a dat seama că simte respect și admirație pentru Jim, sclavul fugăr. Întreaga lui cultură îl învățase că negrii erau inferiori, dar experiența lui directă îi spunea altceva. În acest caz, Huck Finn a avut curajul să desconsidere vocea limitată a Eului 1 și să urmeze instinctele și înțelegerea Eului 2.”²¹⁴

În ultimă instanță importante sunt identificarea Eului 1 și ascultarea de Eul 2: „Pentru mine, originea Eului 1 nu este atât de importantă pe cât este abilitatea de a-l distinge de vocea adevăratului meu eu. Să ascuți de Eul 2 și să înveți să ai încredere în îndemnul acestui eu, în-născut sau natural, constituie o provocare esențială și continuă a Jocului interior. O relație armonioasă cu sinele propriu necesită o conversație interioară bazată pe cât mai multă claritate, încredere, alegere.”²¹⁵

²¹³ *Op. cit.*, p. 67

²¹⁴ *Op. cit.*, p. 67

²¹⁵ *Op. cit.*, p.67

Rezistența la schimbare

Profesorii adoptă adesea o mentalitate de știutor, bazată pe ceea ce știu despre lucruri, dar au mari probleme în a lucra cu persoana umană. Principalul lucru, propria lor învățare este dată la o parte.²¹⁶ Observând o atitudine inflexibilă, elevii nu vor fi mai flexibili și vor refuza și ei să învețe. Rezistența la schimbare în educație are la bază și o rezistență în fața demersului brutal comandă – control²¹⁷, impus în aproape toate activitățile didactice. Profesorul merge cu tema propusă de acasă și comandă tot ce se petrece la clasă. Apoi controlează dacă elevii execută corect comenzile.

Jocul exterior este impus de profesor, fără nici un fel de contribuție a elevului. Acesta este obligat să participe la el, fie că vrea, fie că nu are nici un interes. Din acest motiv angajamentul firesc al elevului este orientat nu pentru a face activitatea, ci pentru a obține eliberarea de sub control. Sunt elevi care intră în jocul destul de brutal al educației, așa cum se face ea astăzi, dar aceștia sunt numai cei care pot fi suficient de toleranți pentru că au o stimă sănătoasă de sine destul de ridicată. Situația pare fără ieșire. Cum să poți lucra cu o clasă întreagă, ținând cont de toate dorințele elevilor? Aici intervine arta / știința profesorului de a descoperi ori chiar a construi nevoia elevilor²¹⁸ și de a propune activități care vin să satisfacă aceste nevoi. Sau ar putea fi nevoie chiar de o altă abordare ori organizare a educației.

Gestionarea activității eurilor este principala cauză a înaintării prin învățare sau a blocării ei: „Mediul interior al unei persoane, cel în care se desfășoară, de fapt, activitatea și învățarea, este cel care determină cea mai importantă diferență în capacitatea unei persoane de a accesa și de a exprima potențialul de care dispune. Când acest mediu interior este dominat de vocea Eului 1 care judecă, hipercontrolează și se îndoiește de sine, mult mai puțin din potențialul Eului 2 este

²¹⁶ *Op. cit.*, p. 59: „Oamenii care au responsabilitatea să facă schimbări tind să se scutească pe ei înșiși de nevoia de a face schimbările mai întâi în ei. Schimbarea e ceva ce «noi» le facem «lor». Învățarea e ceva ce «ei» trebuie să facă.”

²¹⁷ *Op. cit.*, p. 61: „Cei care dețineau o poziție de autoritate încercau să controleze rezultatele afacerii dând comenzi subordonaților și «încurajându-le» supunerea. Acest lucru stârnea rezistență, dar și ineficiență în a face față situațiilor neprevăzute.”

²¹⁸ Se poate vedea capitolul 9 din cartea lui Bruce Wilkinson, *Cele 7 legi ale învoțării*, Editura Logos, Cluj Napoca, 2003

disponibil să dea randament maxim sau să obțină rezultate.”²¹⁹

Consecințele unei abordări bazate pe Eul 1 sunt un pericol cu potențial ridicat și pentru lucrul în echipă²²⁰, îl poate face imposibil.

Omul participă la dialogul interior, la conversațiile exterioare, dar la baza lor este un model cultural. Practic este dificil, dacă nu chiar imposibil de a schimba primele două dacă supozițiile culturale nu sunt identificate și nu favorizează schimbarea. O lucrare, o carte, au în general ca țintă modificarea mediului cultural propunând tipuri mai bune de interacțiune, ori un anumit tip de dialog interior sau un anumit tip de participare la miracolul vieții.

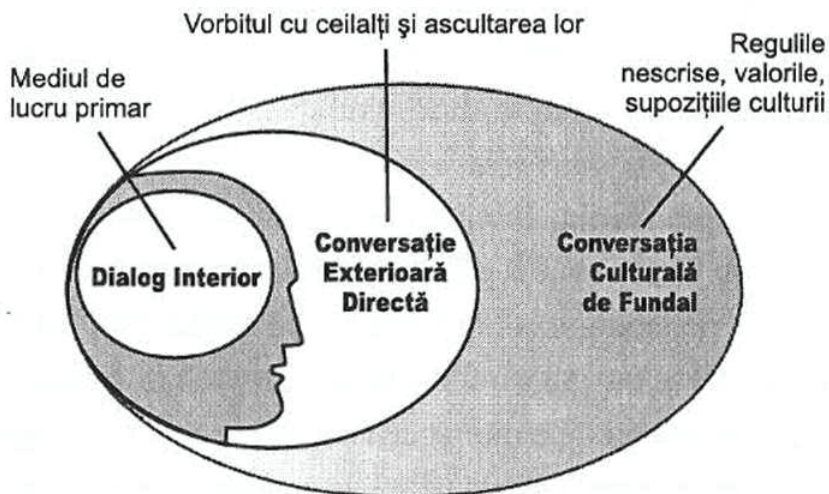

Figura 1. Cele trei conversații prezente, ce influențează participarea²²¹

În capitolul dedicat dezvoltării competenței se menționează aspecte practice legate de depășirea acestor probleme. În capitolele următoare se vor scoate în evidență aspecte legate de jocul interpersonal și jocul culturii, respectiv aportul culturii la ameliorarea participării.

²¹⁹ Tim Gallwey, *Jocul interior...*, p. 63

²²⁰ *Op cit.*, p. 64 „O echipă care poate combina punctele forte ale capacităților Eului 2 al membrilor săi poate produce rezultate care întrec de departe ceea ce fiecare individ ar fi putut obține lucrând separat. În același timp, Eurile 1 combinate ale unei echipe se pot ațâța unul pe altul în așa măsură încât echipa devine mai puțin eficientă decât un membru al său.”

²²¹ După Tim Gallwey, *Jocul interior...*, p. 66

PARTEA A III-A
AMELIORAREA INTERACȚIUNII,
JOCUL CU CEILALȚI

CAPITOLUL 12.

ANALIZA INTERACȚIUNILOR INTERPERSONALE

În această parte este luată în discuție interacțiunea între oameni. Lumea emoțiilor și a sentimentelor se naște din interacțiunile cu ceilalți. Perspectivele din care acestea sunt privite diferă, pornesc de la identitățile asumate în relații, stările în care ne poziționăm în ele, se va trece în revistă relația specială Eu-Tu așa cum este ea prezentată de Martin Buber, iar la urmă va fi prezentată o modalitate de comunicare nonviolentă în care adresarea reciprocă se face în limbajul vieții.

Participarea la interacțiuni este subiectul a numeroase studii. Motivele pentru a analiza interacțiunile sunt numeroase, nimeni nu își poate realiza sinele și nu este recunoscut în afara lor, practic fără acestea nu prea „existăm”. În ciuda importanței lor educația nu se ocupă în mod deliberat de ameliorarea lor, poate ocazional, la orele de dirigenție, deși ea se dezvoltă pe fondul interacțiunilor. Din cauza neglijării lor chiar și interacțiunile dintre educat și educator sunt departe de a fi optime, fiecare participant implicându-se după înțelegerea dobândită individual din mediu.

Identități inconștiente

Ca și în alte aspecte ale vieții, prezența Ego-ului, a Eului 1 în relații poate perturba comunicarea: „Ego-ul nostru sau personalitatea condiționată este compusă din diverse identificări, sau imagini ale sine-lui, și se dezvoltă în copilărie ca o formă de autoprotecție. Ea începe ca o încercare de a acoperi și a compensa pierderea noastră prin fabricarea de calități de care avem nevoie, dar care par a nu exista. De exemplu, dacă nu am primit suportul necesar pentru a ne alimenta forța interioară, am putea încerca să fim puternici prin puterea voinței: «Voi fi puternic. Nu voi permite ca acest lucru să mă deranjeze, voi depăși acest lucru». Această încercare de a ne face pe noi înșine puternici formează

o identitate conștientă – o imagine a noastră pe care o promovăm și o apărăm, în scopul de a acoperi un sentiment interior de lipsă. Sub identitatea noastră conștientă este o identitate inconștientă, identificarea noastră cu lipsa, în acest caz, convingerea noastră secretă că nu suntem cu adevărat puternici, ci chiar slabi. Vom construi o identitate conștientă – o fațadă sau un «cover story» – pentru a îndepărta și a ne apăra de această identitate inconștientă, mai dureroasă și mai amenințătoare.”²²²

Aproape inconștient cerem altora să ne confirme identitatea: „Dorința ego-ului într-o relație este ca alte persoane să confirme identitatea noastră conștientă. În cazul în care partenerul nostru ne vede la fel de puternici, de exemplu, asta va valida imaginea noastră de persoană puternică și ne va ajuta să scăpăm de convingerea înspăimântătoare că suntem, de fapt, slabi. Deci, speranța este ca identitatea noastră conștientă să fie confirmată, iar frica este că identitatea noastră inconștientă va fi dezvăluită și expusă în văzul tuturor.”²²³

Jocul în care ne implicăm pentru a obține ce vrem poate fi adesea destul de sofisticat, dar și foarte dureros: „La Douglas, ori de câte ori partenera lui devenea furioasă, aceasta amenința să scoată la iveală identitatea lui inconștientă de copil mic, lipsit de apărare, ascuns în spatele fațadei sale de ființă spirituală extrem de evoluată. Apărarea sa era aceea de a-și trata partenera de sus, disprețuitor. Cu toate acestea, disprețul său rece a declanșat doar una dintre cele mai dureroase identități inconștiente ale ei – aceea de om nedemn de iubire – și asta a intensificat mânia ei și mai mult. Pentru Douglas, a se vedea și a se simți o pradă a mâniei altor persoane era un adevărat iad. Pentru partenera sa, iadul era să creadă că e văzută și să simtă că este nedemnă de dragoste. Reacționând față de iadurile lor interioare, fiecare dintre ei a declanșat iadul celuilalt, ceea ce a condus la un model de conflicte recurente, care păreau imposibil de rezolvat.”²²⁴

Conștientizarea răspunsului intern destul de violent la anumite situații, permite controlul energiei mobilizate pentru a reacționa controlat, sau măcar pentru a diminua pierderile: „În cazul în care conflictele dintr-o relație nu ne-ar afecta în acest fel – prin expunerea identității inconștiente pe care ne-am petrecut toată viața încercând să o ascundem – acestea ar apărea, le-am rezolva și ar trece. De exemplu, chiar

²²² John Welwood, *Dragoste și trezire*, p. 49

²²³ *Op. cit.*, p. 50

²²⁴ *Op. cit.*, p. 50

dacă partenera mea și cu mine am fost de multe ori furioși unul pe altul, acest lucru nu a devenit o problemă atâta timp cât ne-am putut mișca cu agilitate printre aceste sentimente. Atunci mânia este doar energie, ca o furtună care trece repede, și acesta ar putea chiar să intensifice pasiunea noastră, poate genera momente haioase, poate atrage atenția asupra unor chestiuni care trebuie abordate, sau poate energiza comunicarea dintre noi. Dar, de îndată ce furia partenerei mele scoate la iveală una dintre identitățile mele inconștiente, problemele încep să apară. Eu nu mai răspund flexibil la situația dată. E ca și cum aș cădea într-o transă, în care eu mă uit la un film vechi ce rulează în mintea mea, în loc să văd și să reacționez la ceea ce se întâmplă de fapt. Poate că furia ei mă face să mă simt ca un copil neajutorat. În starea mea de transă, e posibil să mă văd ca un băiat rău care este certat de mama lui.”²²⁵

Identificarea cu imaginile face dureroasă orice acțiune asupra lor, iar reacția de apărare poate aduce și mai multe probleme. De aceea iertarea este un antidot extrem de puternic. „Această perspectivă asupra mea este atât de dureroasă și de amenințătoare, încât mă simt obligat să mă îndepărtez de ea. Scot la iveală fațada de apărare: încerc să-i arăt partenerei mele că eu sunt foarte dur, probabil răstindu-mă la ea și făcând-o să se simtă prost. Dar reacția asta defensivă nu duce nicăieri. Ea mă îndepărtează de mine, prin negarea a ceea ce se petrece în interiorul meu. Și mă îndepărtează și de partenera mea, consolidând sentimentul că sunt rău. Toate acestea – reacția față de partenera mea ca și cum ar fi mama, furia și atitudinea defensivă, pierderea legăturii cu mine însumi și cu ea – declanșează transa în care cad când această identitate veche, inconștientă se activează. Totul se produce în mod automat, fără a fi eu prea conștient de ce se întâmplă.”²²⁶

Exemplele anterioare arată cât de complex poate deveni răspunsul stereotip, capabil să construiască o identitate prin care se primesc apoi provocările și se răspunde destul de limitat, din cercul trei sau unu de control a energiei.

Influența nebănuită a celorlalți

Închiderea sau abordarea programată au rolul de a reduce

²²⁵ *Op. cit.*, p. 51

²²⁶ *Op. cit.*, pp 51-52

expunerea ființei. Principala problemă este că așa cum se desfășoară în mod curent lucrurile chiar persoanele apropiate, părinții și familia sunt cei care determină involuntar închiderea: „Starea noastră de bază, aceea de deschidere, care adesea este resimțită ca un punct slab al ființei noastre, este sursa de iubire și de multe alte calități umane esențiale. Cu toate acestea, ea dă naștere unor dureri intense în copilărie, atunci când nu suntem văzuți sau prețuiți. Pentru a reduce sensibilitatea noastră față de această durere care ne amenință echilibrul, învățăm să închidem acea deschidere a trupului și minții noastre. Asta ne oferă o senzație de control asupra situației și ne ajută să ne adaptăm și să facem față vicisitudinilor circumstanțelor familiale. Copilul este ca o mână deschisă care, treptat, începe să se contracte și să se închidă. Chiar dacă strângerea mâinii într-un pumn poate fi o reacție potrivită față de o amenințare imediată, este clar că nu ar fi potrivit să mergem prin lume, toată viața, cu pumnii strânși. Totuși, asta este exact ceea ce se întâmplă cu psihicul nostru! Prima noastră reacție la o durere emoțională este să ne chircim, ceea ce nu e o problemă în sine. Dar mai apoi, începem să ne refugiem în această contracție și să ne identificăm cu ea. Ne simțim mai în siguranță ca un pumn strâns, decât ca o mână deschisă. Această strângere protectoare se instalează în trupul / mintea noastră ca un set de metode de apărare cronice, rigide, care ne îndepărtează de sentimente și ne reduc capacitatea de a răspunde vieții liber și deschis.”²²⁷.

Din cauza modului în care ceilalți acționează asupra noastră, dar și a rezistenței noastre la frustrare începem să participăm greșit chiar și la propria noastră ființă: „Când suntem tineri, părinții noștri ne oferă imagini a ceea ce suntem noi în ochii lor. Lipsiți de propria noastră conștiință auto-reflexivă, în mod inevitabil, începem să internalizăm aceste reflecții, ajungând să ne vedem din perspectiva felului în care ne văd alții. Acest lucru este asemănător cu a ne uita la noi înșine într-o oglindă și a lua apoi de bună imaginea pe care o vedem, mai degrabă decât experiența noastră imediată. Imaginea din oglindă ne oferă o perspectivă a felului în care ne văd alții. Cu toate acestea, pentru că ne obligă să ne raportăm la noi înșine de pe poziția unui observator extern, ea ne separă de felul în care ne percepem noi înșine ca ființe vii. Atunci când ne vedem ca o imagine, ne tratăm ca pe un obiect. Devenim un *obiect al gândirii noastre*, mai degrabă decât un *subiect al experienței noastre*.

²²⁷ *Op. cit.*, p. 28

Acest lucru ne împiedică să ne cunoaștem într-un mod mai direct.”²²⁸.

Aici se pune într-un fel degetul pe o rană mare și sensibilă. Participarea poate fi între două tipuri extreme, prima este întâlnită atunci când experiența este socotită doar o anexă a gândirii, a doua este când gândirea este o simplă prezență, cu rol de conștientizare pe lângă experiență. Pe calea de mijloc gândirea are un rol activ în schimbarea, căutarea extinderii spre autentic a experienței, iar rezultatul experienței schimbă gândirea. Evoluția științei a urmat acest drum și astfel a fost realizat progresul ei uimitor.

Știința se aplică unei lumi a obiectelor, mult mai ușor de luat în stăpânire, lucru realizabil printr-un efort colectiv. Deschiderea omului spre natura sa profundă este un efort individual, destul de greu de realizat, mai ales dacă am învățat deja să ne închidem și să ne protejăm de influențe, să ne bazăm pe ceea ce știm deja și să evităm cât mai mult învățarea. Cu cât mediul este mai agresiv, mai intolerant la disciplina impusă de obiceiurile lumii și față de manifestările diferite, originale ale oamenilor, cu cât este mai puțin structurat, și lipsit de respect față de om, pe care îl liniarizează la o notă, o medie, pe care o găsește definitorie pentru un elev, cu atât șansele omului de a se dezvolta ca persoană sunt mai reduse. Din fericire există deja o cultură a omeniilor bogată în sprijinul persoanei, o colecție de practici centrate pe grijă ce pot fi foarte utile.

Unele dintre acestea sunt prezentate de psihoterapeuți, care fac mari eforturi pentru a reechilibra ca sisteme deschise oamenii a căror sensibilitate ori probleme au condus la dezechilibre mai accentuate. Deschiderea și poziționarea potrivit naturii profunde este destul de dificil de realizat dinafară, dar, dacă lucrurile sunt abordate cu grijă, din timp, fiecare poate deveni conștient de poziționarea sa, de modul în care participă la relații. În acest fel șansele de a da răspunsuri cât mai bune, de a ameliora efectiv situația sunt mai ridicate.

Abordarea interacțiunilor cea mai explicită, mai ușor de utilizat este probabil cea propusă de Eric Berne, în Analiza tranzacțională și a jocurilor sociale.

Analiza structurală

Eric Berne este cel care a propus psihologilor și celor interesați

²²⁸ *Op. cit.*, p. 53

de analiza interacțiunilor interumane o analiză pe care el o numește tranzacțională, deoarece pornește de la analiza unei tranzacții între două persoane. Ea are la bază un model de lucru privind organizarea psihologică a omului, clarificat prealabil sub forma unei analize structurale. Pentru a explica alegerile oamenilor privind conducerea propriilor vieți el mai propune ca instrument de lucru și scenariul de viață. Modelul său are la bază observațiile de tip fenomenologic ce pot fi acum completate cu o nuanțare din perspectiva funcționării creierului. Unele noțiuni și aserțiuni pot fi mult mai bine înțelese dacă sunt corelate cu tendințele naturale ale omului de a se folosi de creierul său. Pentru a face aceste legături trebuie văzute mai întâi stările identificate și dinamica acțiunilor plecând de la ele.

În prefața cărții sale *Analiza tranzacțională în psihoterapie*, apărută în 1961 el ne spune că „această lucrare aduce în discuție un sistem unificat de psihiatrie individuală și socială”, ceea ce este foarte important pentru o persoană care își dorește o analiză dintr-o perspectivă care împacă ireductibilul persoanei cu participarea la interacțiunea supraindividuală. Puterea integratoare a noii abordări depășește spre exemplu, psihanaliza, care nu este decât un caz particular, limitat, al analizei structurale²²⁹.

Modelul său, elaborat spre sfârșitul anilor '50 ai secolului trecut are la bază recunoașterea a trei stări principale ale eului în care se poate găsi omul atunci când se raportează la ceva sau întreprinde o anumită acțiune. Potrivit acestei analize structurale, Eul cu care noi participăm la ceea ce ne înconjoară are stări stabile, preferințe fundamentate pe o experiență și o anumită opțiune de viață, care se exprimă în moduri specifice în comportament. „O stare a eului poate fi descrisă din punct de vedere fenomenologic ca un sistem coerent de sentimente conectate cu un subiect dat, din punct de vedere operațional ca un set coerent de modele comportamentale, iar din punct de vedere pragmatic ca un sistem de sentimente care încurajează un set asociat de modele comportamentale.”²³⁰

Aceste stări pot fi relativ ușor grupate în trei mari categorii: „Se pare că fiecare individ are la îndemână un repertoriu limitat cu asemenea

²²⁹ Eric Berne, *Analiza tranzacțională în psihoterapie*, Editura Trei, București, 2011, p. 14: „Psihanaliza își găsește cu ușurința locul, din punct de vedere metodologic, ca un punct de vedere extrem de specializat al analizei structurale.”

²³⁰ *Op. cit.*, p. 21

stări de ego, care nu sunt niște roluri, ci niște realități psihologice. Repertoriul cuprinde următoarele categorii: 1. Stări de ego care seamănă cu cele ale figurilor părinților, 2. Stări de ego care sunt îndreptate în mod autonom către evaluări obiective ale realității și 3. Cele care reprezintă relicve străvechi, stări de ego încă active, care s-au consolidat în fragedă copilărie. În limbaj tehnic, acestea sunt denumite: stări de ego extero-psihice, neopsihice și respectiv arheopsihice. În limbaj obișnuit, manifestările lor se numesc Părinte, Adult și Copil, iar acești termeni simpli sunt folosiți în toate discuțiile, mai puțin în cele foarte formale.”²³¹

Prin analogie cu ceea ce fiecare experimentăm, ele sunt relativ ușor de identificat: „Astfel stând lucrurile, în orice moment, fiecare individ dintr-un grup social se va afla într-o stare de ego de Părinte, Adult sau Copil, indivizii putând trece de la o stare de ego la alta cu o dinamică variabilă. Aceste observații dau naștere unor anumite formule de diagnostic: «Te comporti ca un părinte» înseamnă: «În momentul acesta te afli în starea de spirit a unuia dintre părinții tăi (sau tutori) și reacționezi întocmai cum ar reacționa el, cu aceeași postură, aceleași gesturi, același vocabular, aceleași sentimente etc.». «Te comporti ca un adult» înseamnă: «Tocmai ai făcut o apreciere obiectivă, autonomă a situației și expui felul cum ai gândit sau problemele pe care le observi sau concluziile la care ai ajuns de o manieră care nu provoacă neajunsuri». «Te comporti ca un copil» înseamnă «Felul și tendința reacției tale sunt aceleași ca și când ai fi fost copil»”²³².

Copilul

Stările se notează cu litere mari, ca niște nume proprii, spre a nu fi confundate cu substantivele din care provin. „Termenul «de copil» este folosit pentru a descrie Copilul (o stare de ego arhaică), deoarece este mai aproape de biologic și mai inofensiv. De fapt, Copilul este, în multe privințe, partea cea mai valoroasă a personalității și poate contribui la viața individului exact ca un copil adevărat: farmec, plăcere și creativitate. ... Astfel, Copilul se manifestă sub două aspecte: Copilul *adaptat* și Copilul *firesc*. Copilul adaptat este cel care își schimbă comportamentul sub influența Părintelui. El se comportă așa cum ar fi vrut tatăl (sau mama) lui: docil sau precoce, de exemplu. Ori se adaptează

²³¹ Eric Berne, *Jocuri pentru adulți*, Editura Almatea, București, 2002, p. 17

²³² *Op. cit.*, p. 17

un salt ontologic când este avut în vedere un tip de om cu care cineva urmărește metodic asemănarea, față de situația în care semenii nu prezintă interes decât ca să se preia de la ei prin copiere modurile eficiente în care se pot îndeplini dorințele. „Cine nu strânge cu Mine (Ființa) risipește” căci nu se construiește pe sine ci în lume. Iar ceea ce este în lume rămâne în lume, chiar dacă temporar trece în administrarea unui om. Dar ceea ce modelează în sine, omul duce cu el oriunde.

Copiii urmăresc cu atenție modelele, le caută în cărți și filme, motiv pentru care ceea ce văd, ca modele, în perioada copilăriei este foarte important. Primul lor model sunt părinții, apoi cei care fac jocurile în cultura cu care se hrănesc, căci oricine vrea competență. Când începe adolescența, pornind de la modelul ori scenariul de viață (Berne) ales, tânărul începe să își caute un loc între semenii. Modelul poate fi unul căzut (din demnitatea de ființă ce se poate construi pe sine), a cuiva foarte abil în lume, sau unul atent la propria ființă și la tot ceea ce face.

Revenind la subiectul lucrării, omul poate fi competent numai dacă participă cu responsabilitate, cu grijă, preocuparea, deși poate părea utilă, ea poate distruge sistemul din care omul face parte. Spre exemplu, preocuparea de a vinde poate uza de manipulare. Omul păcălit va trece de vraja momentului care l-a făcut să cumpere, și dacă i s-a făcut un deserviciu – produs de proastă calitate, inutil etc., nu va uita vânzătorul și nici firma pentru care lucrează. Probabil că le va face și antireclamă, dar cu siguranță la următoarea întâlnire va avea o reacție de respingere, cu atât mai accentuată cu cât prejudiciul este mai mare. Rezultatul pe termen lung este mult mai dezavantajos decât a fost profitul pe termen scurt deoarece păstrarea unei bune relații cu clienții este esențială în afaceri.

Analizând activitățile culturii, Heidegger a făcut și o prezentare a situației în care se găsește „producția intelectuală de bază”, adică majoritatea scrierilor, și o numește maculatură. Motivul este tocmai faptul că este scrisă dintr-o stare căzută, că are la bază o preocupare pentru a oferi soluții, pentru a dobândi o poziție în lume, nu o grijă / atenție profundă pentru a urmări găsirea și adoptarea hotărârii autentice³⁵¹. Starea căzută este aceea din lume, în care raportarea nu este

³⁵¹ *Ființă și Timp*, p. 246 „Vorbirea reiterată nu se întemeiază în primul rând pe colportaj. Ea se hrănește din ceea ce a cules citind. Înțelegerea medie a cititorului nu va putea niciodată să decidă ce anume este extras de la sursă și dobândit cu trudă și ce anume este doar vorbire reiterată. Mai mult, înțelegerea medie nici nu va voi să facă o asemenea deosebire

proprie, pornind de la un adevăr îndelung căutat și atemporal, ci de la modelele, de la practicile consacrate ale momentului. A scrie despre ce este în lume și a propune lumii abordări pornind de la o raportare la opinia generală, pe care scriitorul vrea să o ajusteze, este tot un demers neautentic. Înlocuirea ordinii din lume cu o altă ordine din lume nu eliberează omul spre putința lui autentică de a fi, doar schimbă soluțiile propuse lui într-un lanț nesfârșit.

Lumea poate fi rezultatul culturii din sistemul supraindividual. A ieși din lume nu înseamnă a ieși din legăturile ce sunt în sistem ci de la participarea la ele iresponsabil, pentru a evita ștergerea identității. Responsabilitatea pune marca, amprenta identității. Grija față de propria persoană se poate transmite în sistem ca grijă și pentru ceilalți participanți la el. Paradoxul competenței este că omul nu poate avea grijă de semenii dacă nu are grijă de sine, dar nici grijă de sine dacă nu are grijă de alții.

Raportare la experiența altora

Raportarea în demersul său de a găsi buna așezare a ființei a fost la filosofii dinainte, dar și la poeți, scriitori ori la creștinism. El a preluat din acestea ceea ce era cu adevărat util omului pentru viață: „Deoarece religiozitatea creștină originară este experiența factică a vieții, ea nu necesită, în concepția tânărului Heidegger, decât să fie «explicitată».”³⁵². Având o corectitudine exemplară față de sine, probabil pentru a se detașa de o oarecare autosuficiență și de universul explicației deja cunoscute, specifice mediului teologic, l-a părăsit³⁵³ pentru a se dedica studiului înțelepciunii. Dar el se socotea un teolog creștin care a abordat viața practică din perspectiva adevărului: „din facticitatea mea face parte faptul că sunt teolog creștin.”³⁵⁴.

Practic, având o experiență temporală restrânsă, o viață limitată la

și nici nu va avea nevoie de ea, deoarece ea înțelege oricum totul”.

³⁵² Otto Poggeler, *Drumul gândirii lui Heidegger*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 35. Menționăm că Heidegger a consimțit acestor aprecieri deoarece autorul i-a prezentat cartea înainte de publicare.

³⁵³ Heidegger a studiat patru semestre teologia, dar s-a transferat la filosofie, după anul II

³⁵⁴ Martin Heidegger, corespondență cu Lowith, (1921), *apud* Sylvain Camilleri, *Revista Vox Philosophiae*, Volumul I, nr. 1/2009. Această asumare este foarte interesantă, având în vedere concepția sa privind demarcația precisă și neamestecul clar a filosofiei cu teologia.

o anumită zonă din spațiu și timp, este imposibil de trăit toate provocările adresate omului. Din acest motiv bagajul cultural al umanității este extrem de important. El ne permite să fim cu Socrate în Grecia de acum peste 2000 de ani, cu apostolii acum aproape 2000 de ani, cu învățații evului mediu, cu povestitorii arabi ori cu înțelepciunea extrem orientală etc. Astfel omul poate privi lumea cu mult mai mulți ochi ai minții decât dacă ar privi numai prin propria experiență. Își poate confrunta opiniile cu cele ale celor mai mari învățați din toate timpurile, dacă vrea să se apropie de adevăr. Poate testa pe propria sa piele moduri de a se raporta la lume și la ceilalți urmărind cu atenție ceea ce alții îi propun și punând în practică sfaturile.

Putem găsi astfel două tipuri de oameni cu experiență valoroasă. Unii sunt cei la care Eul 1 și-a epuizat vraja și puterea de seducție din cauza timpului. Așa se nasc bătrânii înțelepți, care spun basme semnificative nepoților, care au construit o cultură populară curată. A doua categorie este a celor care au înfruntat multe persoane, interogându-le despre adevărul lor, au testat și evaluat multe moduri de a fi propuse, care și-au terminat Eul 1 învingându-l prin înțelepciunea adunată. Aproape toți eroii basmelor au de dus lupte crâncene până când intră în liniștea sufletească, bogăție și atemporalitate. Luptele reale nu sunt cu zmeii, ci cu dorințele Eului 1 care vor să ducă omul oriunde, numai să fie departe de el însuși. Activitatea susținută, cu implicare responsabilă față de calitatea rezultatului, nu o face Eul 1, ci Eul 2. De aceea o cale spre eliberare este dezvoltarea competențelor.

Precum moștenesc eroii în basme obiectele care îi ajută să își împlinească misiunea, tot așa a primit Adamul biblic două lucruri în locul vieții din Rai – moartea și munca. Nevoia de a iubi o avea dinainte. De ele se poate folosi ca de darurile fermecate din basme pentru a găsi împlinirea sa.

Imposibilul autentic laolaltă în lume

Sistemul supraindividual se bazează pe interacțiune de aceea va fi abordat și acest subiect pentru a identifica perspectiva propusă de Heidegger. Aceste însemnări, precum și cele ale lui Motru legate de funcționarea persoanei puteau fi tratate în părțile corespunzătoare din carte legate de prezența personală ori interacțiunii, dar am preferat să le punem la cultură deoarece odată intrate în mentalul colectiv devin

și o parte a acesteia, care nu este doar o descriere, ci și o ofertă sau chiar o exigență culturală.

În această lume descoperim adesea condiția tragică în care ne găsim: „cel mai adesea el (*Dasein*-ul) sfârșește în neîmplinire, dacă nu distrus și uzat”³⁵⁵. Acestea deoarece „cotidianitatea vede în *Dasein* o simplă ființare-la-îndemână care intră în sfera preocupării, deci o ființare administrată și devenită obiect de calcul. «Viața» este o «afacere», indiferent dacă ea își scoate sau nu costurile.”³⁵⁶.

Cauza desconsiderării omului nu este în afara lumii, trăirea neautentică se naște și este chiar în mijlocul ei, izvorâtă din relația cu impersonalul „se”: „neautenticitate nu înseamnă câtuși de puțin fapt-de-a-nu-mai-fi-în-lume, de vreme ce ea constituie tocmai un fapt-de-a-fi-în-lume privilegiat, unul care este cu desăvârșire acaparat de «lume» și de faptul-de-a-fi-laolaltă cu ceilalți în perimetrul impersonalului «se»”³⁵⁷.

Ieșit din impersonal, hotărât, cu plecare dintr-o stare autentică, nu una căzută, omul nu trebuie să se mai teamă de lume: „Când starea de hotărâre, în pre-mergerea sa, a preluat posibilitatea morții în putința sa de a fi, atunci existența autentică a *Dasein*-ului nu mai poate fi depășită de nimic.”³⁵⁸

Ca măsură împotriva „ne-aflării acasă”, în starea autentică, apare hotărârea: „această privilegiată și autentică stare de deschidere atestată în *Dasein*-ul însuși prin conștiința sa - această proiectare de sine, realizată în deplină discreție și dispusă să înfrunte angoasa, către faptul-de-a-fi-vinovat cel mai propriu - o numim *stare de hotărâre*.”³⁵⁹. Omul atât este ființă autentică cât a construit în starea de hotărâre întru moarte. Un privilegiu deosebit i se oferă celui hotărât, în starea de hotărâre poate fi o conștiință a celorlalți: „Faptul că *Dasein*-ul

³⁵⁵ Martin Heidegger, *Ființă și timp...*, p. 354.

³⁵⁶ *Op. cit.*, p. 421

³⁵⁷ *Op. cit.*, p. 257 În plus, despre cădere: „În fenomenul căderii este atestat un *mod existențial* al faptului-de-a-fi-în-lume. Flecăreala îi deschide *Dasein*-ului ființa prin care el se raportează - prin înțelegere - la lume, la ceilalți și la el însuși, totuși astfel încât această ființă raportată la lume... rămîne într-o plutire lipsită de temeii. Curiozitatea deschide tot și toate, totuși astfel încât faptul-de-a-sălășlui-în este peste tot și nicăieri. Ambiguitatea nu ascunde nimic înțelegerii *Dasein*-ului, dar lucrul se întâmplă numai pentru a menține faptul-de-a-fi-în-lume în peste tot-și-nicăieri-ul dezlăcăinării.” p. 258.

³⁵⁸ *Op. cit.*, p. 448

³⁵⁹ *Op. cit.*, p. 432

se hotărăște către el însuși îl transpune pe acesta, acum pentru prima oară, în posibilitatea de a-i face pe ceilalți, care sunt laolaltă cu el, «să fie» în puțința lor de a fi cea mai proprie, iar pe aceasta o face, în același timp, să se deschidă prin grija devansatoare și eliberatoare pentru ceilalți. Dasein-ul aflat în starea de hotărâre poate să devină «conștiința» celorlalți.”³⁶⁰. Conștiință devine astfel prin respect autentic de sine, care cheamă la respectul de sine a celuiilalt, atunci când el este slujit cu respect, ca unui Tu.

Cheia comuniunii nu poate veni din preocuparea comună, ci numai din calitatea de sine autentic: „un laolaltă autentic ia naștere numai și numai din faptul-de-a-fi-sine autentic pe care îl presupune starea de hotărâre și nicidecum din învoielile echivoce și resentimentare și din fraternizările zgomotoase de la nivelul impersonalului «se» sau din aspirațiile sale de a întreprinde un lucru sau altul”³⁶¹. Starea de hotărâre este în vederea atingerii unui scop, pentru descoperirea sensului, iar despre rolul important al acestuia am făcut referiri în prima parte.

Neajunsul principal al vieții în lume, care impune căutarea locului dinafara ei, este că în ea nu poate exista un autentic laolaltă. Locurile în lume sunt de tip fermionic³⁶² (exclusivist), adică nu pot sta doi oameni în aceeași stare / poziție în echilibru. Cineva trebuie să fie mai tare, să aibă controlul, ori alt tip de ascendent. Cauza acestui lucru stă în aceea că imaginea de sine este prin raportare la exterior. Orice interacțiune este viciată de jocul poziției celuiilalt – cine domină relația, cine ia hotărârile etc., Eul 1 infectează totul cu dorințele lui de a fi respectat, eventual chiar adulat pentru meritele, frumusețea, cunoașterea lui. Eul 1 nu știe, nu poate juca în echipă, este obsedat de propria persoană. Eul 2 pare sărac cu duhul, nu știe prea multe deoarece nu construiește un adevărat templu cultural pentru sine cum face Eul 1.

Deși adesea îngropat sub agitația Eului 1, Eul 2 își cere dreptul la viață mai ales prin iubire. Făcut să lucreze în echipă, se desăvârșește în iubire. Din acest motiv, după câteva observații suplimentare, vom aborda „filosofia practică” a acestei minunate probleme dată spre rezolvare omului.

³⁶⁰ *Op. cit.*, p. 434

³⁶¹ *Op. cit.*, p. 434

³⁶² Fermionul este o particulă care se supune principiului de excludiune a lui Pauli, de exemplu electronul, în atom nu pot fi doi cu aceleași numere cuantice

Despre ființă după Heidegger

O influență majoră asupra filosofiei de după Heidegger o au cu deosebire cei care au mers mai departe pe drumul fenomenologiei, între care mulți foști studenți ai lui. Câteva rezultate, descoperiri utile ale filosofiei merită menționate.

Dorința filosofiei de a ieși din limitarea proprie se exprimă prin încercarea lui Emmanuel Levinas de a face o punte de legătură cu tradiția iudaică, pe care o pune înaintea celei filosofice. Astfel este regăsită importanța semenilor, singurii care scot ființa din sine (lucru vital, subliniat foarte bine și de Martin Buber), a responsabilității, a revelației, a regăsirii sensului, trecând dincolo de ontologie, dincolo de ființă³⁶³. „A spune că există altul înseamnă tocmai a spune că cineva stă față de mine în alt raport decât necesitatea ființială, că e mai presus de esență: în diferența față de ființă devine astfel «non-indiferență față de altul, față de Celălalt».”³⁶⁴.

Urmărind și o bună întemeiere a propriei ființe - pe care omul o primește în administrare, se poate pune și problema lucrului împreună cu ceilalți, a trecerii dincolo de ea. Dacă se mută accentul pe Celălalt ori pe impersonal, tot ce se face, întreaga participare are de suferit. Echilibrul și trăirea în raportul Eu – Tu este foarte important. Eul poate să renunțe la imagini de sine în slujire, dar nu la exigența față de calitatea slujirii sale, pe care o impune o normă internă – să faci altora ceea ce ai vrea să îți faci ei ție, dacă ai fi în locul lor. Altfel foarte ușor se poate ajunge la a impune celuilalt ceva, dincolo de respectul deplin pentru libertatea lui.

Importanța ieșirii din sine nu poate fi contestată, mai mult, nu ne putem recunoaște decât în celălalt: „A realiza realitatea ta și existența înseamnă a te regăsi în celălalt: celălalt ne redă pe noi înșine, ne face reali. Existența nu se realizează ca ființă, ca insistență pe sine, ci ca recunoaștere în celălalt.”³⁶⁵. Practic, nu numai ce facem, ci și ceea ce spu-

³⁶³ George Remete, *Ființă și credință, Vol. 1, Ideea de ființă*, Editura Academiei Române, București, 2012, p. 134: „Maximul obținut de Heidegger este tot ontologie. Or, problema este tocmai depășirea ontologiei: nu numai depășirea ființării pentru a obține ființa (cum preconizează Heidegger) ci chiar depășirea ființei pentru a obține sensul existenței. Existența este mai mult decât ființa: sensul, rostul și esențialul existenței constau tocmai în depășirea ființei.” -

³⁶⁴ *Op. cit.*, p. 141

³⁶⁵ *Op. cit.*, p. 141

nem, „ne leagă”: „urma Rostirii... mă obligă iar responsabilitatea față de celălalt... mă leagă”³⁶⁶. În istorie nu rămâne doar urma faptelor ci și cea a vorbelor rostite. Puterea cuvântului de a influența și lega ființa indirect, prin ceea ce spunem altora, este prea puțin recunoscută.

Prin turnanta teologică a filosofiei, realizată cu deosebire prin fenomenologia franceză (Marion, Lacoste, Henry), devenim conștienți ca suntem datori celorlalți, chiar dacă nu le datorăm nimic: „e de ajuns ca celălalt om să apară în fața mea și să mă constrângă doar prin prezența lui să mărturisesc că-i datorez totul, chiar dacă el nu îmi datorează nimic”³⁶⁷.

Recunoașterea importanței unui sistem supraindividual în care vedem și suntem văzuți de semenii devine astfel evidentă. Dar nu atât fața sa mi se impune ci prezența celui alt ca icoană, ipostas al ființei deschisă spre relație. Nu ni se impune cu aceeași putere un om închis în sine pe cât ne solicită, ne trezește, un om care este deschis și care ne vede ființial, de ochii căruia nu ne putem ascunde. Putem crede că nu ne vede nimeni, dar întâlnirea cu oamenii care văd dincolo de aparențe, care ne percep direct, chiar fără cuvinte, este un prilej de bucurie a întâlnirii dar și o invitație la responsabilitate, curățenie și privire considerativă.

Regăsirea acestei curățenii a vieții este motivul pentru care și teologii responsabili se întorc cu grijă spre filosofie. Împotriva unor teologi marcați de autosuficiența datorată faptului că ei cred că revelația divină este încheiată, și ni s-a dat tot ce ar trebui să știm, se poate preciza că Dumnezeu cere înmulțirea talanților și lucrul împreună cu El. Nu El are nevoie de filozofie ci omul, ca să gândească și să lucreze curat. Am citat din cartea pr. prof. dr. George Remete, *Ființa și credința*, care încearcă să supună atenției teologilor și intelectualilor o abordare în care grija pentru demnitatea ființei înaintea lui Dumnezeu să nu se piardă din greșita „păstorire” a ei, căci omul este păstorul ființei sale. Locașuri călduțe pentru căderea din demnitate pândesc la tot pasul și numai conștientizarea ne permite evitarea lor. Sfântul Ioan Gură de Aur nu insistă în cuvântările și scrierile sale pe credința pe care o au oamenii cât pe mai ales pe filosofia lor de viață, care include și credința.

³⁶⁶ Emmanuel Levinas, *Altfel decât a fi sau dincolo de esență*, Editura Humanitas, București, 2006, p. 341

³⁶⁷ *Apud* George Remete, *Op. cit.*, p. 149

Iubirea de înțelepciune ca subiectul de bază a filosofiei, a fost subliniată de Gadamer. Dacă Heidegger ne-a trezit din uitarea ființei, Gadamer, un hermeneut de mare valoare, redescoperă importanța dialogului – calea întâlnirii cu ceilalți, a filosofiei practice, a iluminării filosofice împotriva propriului ei dogmatism etc. Din această perspectivă nu există metode privilegiate, abordări geniale ce ar putea fi preluate și de alții căci „Arta gândirii hermeneutice este arta de a întreba cu privire la ceea ce este avut de fapt în vedere prin ceea ce este gândit și spus.”³⁶⁸. Iar atenția la ceea ce este avut în vedere este tocmai grija, în sensul bun al cuvântului.

Grija stă la baza responsabilității, iar responsabilitatea la baza întemeierii ființei. Închiderea într-un sistem filosofic sau de credințe suficient sieși este de acum recunoscută ca o eroare ce scoate ființa din prezență. Grija omului nu se încheie cu identificarea unor abordări corecte ale vieții (care pot fi apoi copiate) ci ea este și câștigul obținut. Viața este abordată corect prin grija la lucrurile semnificative. Competența în acest domeniu constă în recunoașterea lucrurilor semnificative și menținerea lor în atenție.

Puterea de a extinde grija este una ce se câștigă numai prin efort temeinic. Rolul responsabilității este tot mai clar filosofilor, ea ne face oameni, dar nu prin asumarea ei față de o normă ci față de o persoană: „Semenul mă individuează în responsabilitatea pe care o am față de el.”³⁶⁹. Competența înseamnă responsabilitate, dar nu numai față anumite persoane ci față de întregul pe care îl formează împreună cu mai mulți semeni. Exigențele cresc dar astfel prin ele, se poate ameliora și mai mult persoana.

³⁶⁸ http://www.upm.ro/cercetare/CentreCercetare/DictionarCritica/GADAMER_Hans.pdf

³⁶⁹ Emmanuel Levinas, *Moartea și timpul*, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj, 1996, p. 32

CAPITOLUL 19.

IUBIREA – INVITAȚIA LA PARTICIPARE

Importanța iubirii pentru fiecare om în parte este incontestabilă. Este suficient să aruncăm o privire în jur pentru a vedea că mediul cultural îi acordă o importanță deosebită. O enormă parte a literaturii, încă de la apariția sa, se leagă de ea, iar mai nou, aproape nu este film în care să nu fie o relație ce își caută împlinirea. Nici chiar filmele de acțiune nu se pot lipsi de ingredientul numit iubire, trebuie să fie și o relație amoroasă acolo. Unii privesc filmele mai mult pentru a observa și învăța cum să se implice și ce să facă pentru a avea succes în acest domeniu. Prin ea este denumită de obicei relația afectivă cu alte persoane.

Departate de a fi o simplă nevoie de interacțiune, iubirea este o chemare ce își întinde prezența până la nivelul fizic. Ea este prima chemare către omul deja conștient de sine spre a deveni parte a unui întreg supraindividual, altul decât propria familie. De modul cum gestionează această chemare depinde fericirea și împlinirea sa.

În Biblie crearea vieții sexuate este antidotul singurătății omului, singura defecțiune pe care Dumnezeu o găsisese creației Sale – lipsa chemarea spre iubire. Astfel oamenii tânjesc la început după iubirea specială a unui semen de celălalt sex, prin care împreună să realizeze o unitate supraindividuală complexă. Dar ea nu se oprește la atât, pe lume vin copiii care au și ei nevoie de iubire. Pentru a avea relații puternice într-un grup este nevoie de iubire între membrii acestuia. Să fie oare forme diferite de iubire sau înțelegerea iubirii o face să pară de mai multe feluri? Eu cred că iubirea este relaționarea curată, cu scop de a dăru și îmbogăți viața celorlalți, fără interes personal (adică nu ca o nevoie de a compensa o lipsă a persoanei). Chiar și pentru relația de cuplu o reducere a ei la eros nu rezolvă ci mai mult complică viața împreună dacă lipsește relația curată, centrată prin a oferi la maxim și a primi cu mulțumire ce se oferă. Persoana este completă și funcțională chiar și fără iubire, dar numai ea îi deschide poarta spre profunzimile naturii umane. Urmare a ei vedem cu adevărat natura noastră relațională.

Deși este percepută adesea drept un mijloc prin care este asigurată o nevoie de ordin intern a persoanei, ea este mijlocul sau mai degrabă o dovadă prin care se atestă înscrierea cu succes în relații a unei persoane. Înainte de a trata perspectiva religiei asupra ei (chemarea grupului spre iubire), merită făcut efortul de a analiza cum se prezintă ea pentru oameni, ce fel de relații, interacțiuni, facilitează, cu ce anume ar putea fi confundată. Sunt oameni care, prin profesia lor, s-au întâlnit toată viața cu problemele din jurul iubirii și au tras concluzii interesante cu privire la ea. Înainte să tragem concluzii și să îi dăm un sens cuvântului iubire „după capul nostru” este bine să vedem măcar câteva din părerile lor.

Îndrăgostirea

Confundată adesea cu iubirea, îndrăgostirea nu este decât o pătrundere temporară într-o relație mai profundă, care leagă individualitățile și le scot din singurătate: „Dintre toate concepțiile greșite despre iubire, cea mai puternică și mai răspândită este credința că «îndrăgostirea» este iubire sau cel puțin una dintre manifestările iubirii. Este o concepție greșită plină de forță, pentru că a te îndrăgosti este o experiență subiectivă resimțită puternic ca experiența a iubirii.”³⁷⁰

Ajutorul primit spre deschidere este unul care își ia puterea din instinctul de înmulțire. „Nu ne îndrăgostim de prietenii noștri de același sex – în afară de situația în care suntem orientați spre homosexualitate – deși se poate să ne pese de ei foarte mult. Suntem îndrăgostiți doar când suntem conștient sau inconștient motivați sexual. Cea de-a doua problemă este aceea că experiența îndrăgostirii este invariabil una temporară. Nu contează de cine ne îndrăgostim, mai devreme sau mai târziu îndrăgostirea se termină dacă relația durează îndeajuns de mult. Aceasta nu înseamnă că invariabil încetăm să mai iubim persoana de care ne-am îndrăgostit. Înseamnă însă că sentimentul extatic al iubirii care a caracterizat experiența îndrăgostirii trece întotdeauna. Luna de miere se sfârșește întotdeauna. Bobocul romantismului se ofilește întotdeauna.”³⁷¹

Detășarea de starea de îndrăgostire ne permite apoi o analiză mai

³⁷⁰ Scott M. Peck, *Drumul către tine însuși...*, p.75

³⁷¹ *Op. cit.*, p. 75

profundă: „Pentru a înțelege natura fenomenului îndrăgostirii și inevitabilitatea sfârșitului ei este necesar să examinăm natura a ceea ce psihiatrii numesc granițele eului. Din ceea ce putem deduce din probe indirecte, se pare că nou-născutul nu distinge în primele luni de viață între sine și restul universului.”³⁷².

Părinții sunt cei care favorizează primele asumări de sine: „Interacțiunea dintre copilul sugar și mamă se crede că reprezintă fundamentul pe care începe să se dezvolte sentimentul identității copilului. S-a observat că atunci când interacțiunea dintre copil și mamă este grav perturbată – de exemplu, atunci când nu mai există mamă sau un substitut satisfăcător de mamă sau când din cauza unei boli psihice mamei nu îi pasă sau nu este interesată de copil – sugarul crește ajungând un copil sau un adult al cărui sentiment de identitate este grav deteriorat în multe aspecte fundamentale.”³⁷³.

Cu timpul „ne cunoaștem mărimea și limitele fizice. Aceste limite sunt granițele noastre. Cunoașterea acestor limite în mintea noastră este ceea ce numim granițele eului.”³⁷⁴. De menționat că sugarii devin obezi dacă nu sunt îmbrățișați, ajutați astfel să descopere limitele corpului lor fizic. Probabil că și în cazul psihicului putem deveni inconștienți de noi înșine dacă nu participăm la interacțiunile cu alte persoane, la diverse tipuri de „îmbrățișări”, „mângâieri”, la jocurile sociale³⁷⁵.

Invitația participării la supraindividual o primim prin modul neplăcut în care resimțim singurătatea: „mulți dintre noi resimt singurătatea ca pe ceva dureros și se zbat să scape din spatele zidurilor identităților individuale spre o stare în care să poată fi mai uniți cu lumea din afară. Experiența îndrăgostirii ne permite o astfel de scăpare – temporară. Esența fenomenului îndrăgostirii constă într-un colaps brusc al unei zone a granițelor eului individual, permițând cuiva să-și unească identitatea cu cea a unei alte persoane. Brusca eliberare a lui însuși de el însuși, exploziva revărsare spre ființa iubită și curmarea dramatică a singurătății ce acompaniază acest colaps al granițelor eului sunt resimțite de cei mai mulți dintre noi ca extatice. Noi și ființa

³⁷² *Op. cit.*, p. 75

³⁷³ *Op. cit.*, p. 76

³⁷⁴ *Op. cit.*, p. 76

³⁷⁵ A se vedea subcapitolul dedicat jocurilor sociale.

iubită suntem unul și același lucru! Singurătatea nu mai există!”³⁷⁶.

Deși este în esență un act de regresivitate, este prima dată când este resimțită această posibilitate de a fi legat strâns cu o altă ființă decât cu cele din familie: „În unele aspecte (dar cu siguranță nu în toate) actul îndrăgostirii este un act de regresivitate. Experiența unirii cu ființa iubită este un ecou al timpului când eram uniți cu mamele noastre. De-a lungul acestei uniri re-experimentăm sentimentul de omnipotență la care renunșasem odată cu ieșirea din copilărie. Toate lucrurile par posibile! Uniți cu ființa iubită, simțim că putem cuceri toate obstacolele. Credem că forța iubirii noastre va face ca forțele opuse să se încline supuse sau să se retragă în întineric. Toate problemele vor fi depășite. Viitorul va fi luminos. Irealitatea acestor sentimente din perioada în care suntem îndrăgostiți este în esență aceeași cu irealitatea sentimentelor unui copil de doi ani care se simte regele familiei și al lumii, cu puteri nelimitate.”³⁷⁷.

Problemele vieții ne aduc însă cu picioarele pe Pământ, indiferent cât de des ne îndrăgostim: „Tot așa cum realitatea intervine în fanteziile de omnipotență ale unui copil de doi ani, la fel intervine și în fantastica uniune a cuplului de îndrăgostiți. Mai devreme sau mai târziu, ca răspuns la problemele vieții de zi cu zi, individul se afirmă din nou. El vrea să facă sex, ea nu vrea. Ea vrea să meargă la film, el nu vrea. El vrea să depună bani la bancă, ea vrea o mașină de spălat vase. Ea vrea să vorbească despre slujba ei, el vrea să vorbească despre a lui. Ei nu-i plac prietenii lui, lui nu-i plac prietenii ei. Așa că amândoi, fiecare în intimitatea inimii lui, încep să realizeze că nu sunt una cu ființa iubită, care de altfel va avea propriile ei dorințe, gusturi, prejudecăți și program, diferite de ale altcuiva. Una câte una, gradual sau brusc, granițele eului își reiau locul”³⁷⁸.

Să fie îndrăgostirea doar un mijloc prin care suntem păcăliți ca să aducem pe lume copii sau o șansă de a învăța lecții importante privind relațiile, de a găsi mijloacele potrivite pentru a ne statornici în ele? Sau poate trambulina care ne aruncă în „capcana” mariajului: „Dacă îndrăgostirea nu este iubire, altceva atunci ce poate fi decât un colaps temporar al limitelor și al granițelor? Nu știu. Dar specificitatea sexuală a fenomenului mă face să bănuiesc că este vorba despre o

³⁷⁶ *Op. cit.*, p. 78

³⁷⁷ *Op. cit.*, p. 78

³⁷⁸ *Op.cit.*, p. 78

componentă instinctuală determinată genetic a comportamentului de împerechere. Cu alte cuvinte, colapsul temporar al granițelor eului datorat îndrăgostirii reprezintă un răspuns stereotip al ființei umane la o configurație de impulsuri sexuale interne și stimuli sexuali externi, servind la o creștere a posibilității de împerechere și slujind astfel la supraviețuirea speciei. Spus de-a dreptul, îndrăgostirea este un truc prin care genele păcălesc prin diferite mijloace mintea rațională sau o prind în capcana mariajului.³⁷⁹ Evident că răspunsul la întrebarea privind poziția omului, ca mijloc pentru specie sau ca persoană ce descoperă omul și se descoperă pe sine în cadrul speciei, este dată de fiecare persoană în parte, pentru sine, după cum aceasta se comportă, ce urmărește, când participă la relație. Dacă instinctul de înmulțire deține controlul, celălalt este tratat ca pe un mijloc, nu ca un scop în sine. Acest tratament, în care partenerul este doar donator genetic, nu convine nimănui, persoana nu este valorizată, apreciată pentru ceea ce este în sine, motiv pentru care atracția bazată pe instinct nu durează.

Dacă suntem prezenți, conștienți profund de ceea ce se întâmplă, deschiși spre învățare, putem descoperi „aurul” din spatele relației: „Când te îndrăgostești capeți o perspectivă asupra aurului pur ce zace în inima umanității. În primele faze ale iubirii, calitățile puternice ale ființei noastre – deschiderea, pacea, expansivitatea, plăcerea – ies pur și simplu la suprafață, nestingherite, cu ajutorul simțului accentuat al prezenței pe care-l experimentăm cu partenerul nostru. Și asta ne inspiră să ne implicăm și mai mult în această conexiune ce se dezvoltă și care pare a ne oferi atâtea plăceri.”³⁸⁰

Nu cred că asupra frumuseții și a rolului îndrăgostirii trebuie insistat, o mare parte din cultura umanității este dedicată valorizării acestei situații. Toți sperăm să putem trece această barieră ce apare după ce instinctul și-a atins obiectivul, unii încearcă să repete experiența cu alte persoane, alții se străduiesc să devină tot mai transparenți pentru relația prezentă. Nu este altă provocare directă mai mare în lume: „Dacă starea de îndrăgostire ne oferă o perspectivă asupra naturii noastre adevărate, atunci începerea unei relații de durată scoate la iveală toate obstacolele – tot ceea ce ne împiedică să fim prezenți, să fim reali, să fim noi înșine. Nu știu niciun cuplu care să nu fi suferit această cădere la un moment dat, care să nu fi uitat de prezența strălucitoare care i-a atras unul către

³⁷⁹ *Op.cit.*, p. 78

³⁸⁰ John Welwood, *Dragoste și trezire*, p.21

celălalt. Dar aceasta nu este o problemă atunci când o înțelegem ca parte integrală a călătoriei unui cuplu către un întreg mai complet, către un tip de iubire mai bogată, mai asezonată.”³⁸¹. Deși pare greu de crezut, poate exista acest tip de iubire, mai deplin trăită decât îndrăgostirea. Astfel ea nu este doar mijlocul care aduce pe lume copiii, ci mai ales acela care încearcă să ne ajute spre a fi noi înșine.

Calea relației, îmblânzirea

Cei mai mulți dintre noi intră într-o relație „oarecum inconștient – fără a înțelege ce ne așteaptă – provocarea de a crea o conexiune autentică cu o altă persoană ne obligă inevitabil să devenim mai conștienți, să ne autoexaminăm mai profund și să căpătăm o mai mare determinare, un mai mare curaj și să conștientizăm mai bine felul în care trăim.”³⁸². Precum mulți dintre noi, Anselm, personajul principal al povestirii *Iris* a lui Herman Hesse, nu recunoaște decât târziu că „atracția sa romantică are și acel impuls mai profund – de a se conecta la ceea ce este cel mai real în sine”³⁸³.

Conștientizarea acestui lucru este imperios necesară astăzi omului care vrea să trăiască autentic, să descopere natura sa ca ființă relațională: „Acum, că multe dintre lucrurile tradiționale care uneau un cuplu au dispărut, relațiile pot supraviețui acestor timpuri grele numai *dacă reflectă și promovează adevărata noastră natură*. Aceasta este legătura pe care inima noastră o vrea cu adevărat. Chiar vrei un parteneriat care să reflecte și să promoveze personalitatea ta, concepțiile tale, credințele tale despre sine – ceea ce crezi tu că ești? Aceasta este o relație inconștientă, bazată pe ignorarea și negarea aspectelor sinelui care nu se potrivesc cu imaginea din mintea ta. O relație conștientă este una care scoate la suprafață ceea ce ești cu adevărat. Ea este dedicată adevărului, nu alergatului după niște imagini iluzorii. A privi relația ca pe un vehicul sau ca pe un drum care poate ajuta doi oameni să acceseze calitățile puternice ale adevăratei lor naturi oferă o nouă viziune de care vremurile noastre au mare nevoie.”³⁸⁴.

³⁸¹ *Op.cit.*, p. 22

³⁸² *Op.cit.*, p. 24

³⁸³ *Op.cit.*, p. 24

³⁸⁴ *Op. cit.*, p. 23

De la a privi astfel lucrurile până la a reuși să urci și să călătorești cu vehiculul relației este o cale destul de anevoioasă în cadrul cultural actual, centrat mai mult pe a te folosi de alții ca mijloace, fără accent pe respectul cuvenit omului ca scop în sine. Aproape toți suntem tentați să îi tratăm pe ceilalți ca pe un Acela, nu ca pe un Tu, să îi schimbăm ca să se potrivească nevoilor și dorințelor noastre. Mai mult, vrem să le impunem altora chiar și ce să creadă despre noi, potrivit identității, imaginii pe care noi ne-o construim, sau care ne-ar fi pe plac să o aibă alții despre noi.

Valoarea necondiționată, pe care o are oricine în sine, ca prin potențialul ființei sale, este înlocuită cu valori izvorâte din exigențe legate de comportamente pe axe puternic polarizate – bine-rău, urât-frumos etc. Altfel spus, odată cu fapta condamnăm definitiv și făptuitorul, ca și cum acesta nu ar fi capabil de schimbare. În această viziune, de condamnare nu scapă nici propria persoană – nu putem ierta pe alții, nu ne putem ierta nici pe noi. A ierta este o putere ce se exersează și crește în relația cu alți oameni, iar aplicarea ei se face cu aceeași putere și asupra propriei persoane. Chiar dacă la suprafață putem avea o abordare aparent nuanțată, la nivel profund judecata se bazează pe aceleași principii. Cum îi judecăm pe alții, așa ne judecăm de fapt și pe noi.

Din aceste motive modul în care participăm la relație este strâns legat de modul în care participăm la propria natură. Doar că participarea la relații este mult mai ușor de observat și conștientizat, și ea este, probabil singura cale de a vedea cu adevărat ce este în noi. Suntem ființe relaționale și evident că acest lucru nu îl descoperim, nu îl putem înțelege fără participare la relații.

O interesantă exprimare a procesului de transformare a ființei prin relație este aceea descrisă în *Micul Prinț* (Antoine de Saint Exupery), în care principalul lucru pe care acesta îl trăiește și îl descoperă în călătoria sa pe Pământ cu ajutorul vulpii este îmblânzirea. În urma ei înțelege unicitatea, gingășia și frumusețea florii sale, pe care a lăsat-o să îl aștepte pe planeta sa.

Lupta sufletelor, ajutorul unui Tu

În ciuda unei culturi romantice încă puternice, răspândită mai ales prin filme, care se străduiește să ne convingă că este suficient să îți găsești jumătatea, că apoi totul este numai bucurie și satisfacție, „nu

ar trebui să romantizăm acest timp de conexiune, imaginându-ne că aceasta va aduce numai miere și lumină. În multe feluri, este mai mult ca și cum am găsi un adversar de temut. Ne-am găsit adversarul pe măsură, cineva care nu ne va lăsa să scăpăm cu nimic din ceea ce este fals sau care ne diminuează ființa. În timp ce inima unui cuplu oferă o căldură blândă, hrănitoare, conexiunea sufletelor lor oferă un foc intens, transformator. Acesta se manifestă adesea sub formă de fricțiuni, mai ales în primii ani ai unei relații, întrucât partenerii se provoacă reciproc, spunând, de fapt: „De ce ești tu așa de blocat în felul tău de a fi? Vreau să te deschizi, să fii viu, să fii mai prezent, mai flexibil, mai real...”³⁸⁵.

Pentru ca o relație de cuplu (și nu numai) să evolueze nu există decât o soluție: munca cu sufletul, din tot sufletul: „Atunci când ne opunem confruntărilor cu partenerul nostru, pentru că ele ne amenință starea pe care ego-ul nostru încearcă s-o mențină, lupta sufletelor dintre noi începe. Putem încerca să ne apărăm, raționalizând comportamentul nostru sau nevalidând observațiile celuiilalt. Asta-l face pe partenerul nostru să strige și mai tare pentru a fi auzit. Și asta, la rândul ei, ne face pe noi să ne săpăm și mai adânc tranșeele. Astfel de conflicte pot escalada și distruge o relație, dacă nu ne privim, ambii parteneri, ca pe oportunități pentru munca sufletului.”³⁸⁶.

Într-o relație toate părțile sufletului sunt expuse, aparent devenim vulnerabili, ceea ce nu este prea comod pentru o persoană: „Atunci când o parte din mine este de neatins, ceea ce-i spun partenerii mele este că refuz să fiu conștient în acel loc, că refuz să introduc acel aspect în dialogul nostru, să nu se amestece. Asta o face pe ea să simtă că nu avem o legătură necondiționată, că eu nu pot fi pe deplin prezent pentru ea și că va trebui mereu să fie atentă la semnele de «nu treceți» și să riște să fie rănită de sârma mea ghimpată.”³⁸⁷

Felul de a fi în care suntem blocați nu este unul de neschimbat, dar cu cât punem mai mare preț pe propria persoană, cu atât mai greu va putea trece omul profund din noi prin carcasa protectoare: „Oricând trebuie să tăiem niște părți din noi, suferim un conflict interior care, inevitabil, va lua forma unui conflict exterior cu cei pe care-i iubim. Dacă am blocat tandrețea, atunci identitatea mea de «tip dur» o va

³⁸⁵ John Welwood, *Dragoste și trezire*, p. 72,73

³⁸⁶ *Op. cit.*, p. 74

³⁸⁷ *Op. cit.*, p. 73

răni pe partenera mea și ea se va lupta cu asta. Dacă îmi neg furia, pot acționa în moduri pasiv-agresive care să o înfurie. Cu cât sunt mai blocat într-o identitate veche, cu atât mai puțin disponibil sunt.”³⁸⁸

Se poate să nu protejăm chiar o identitate, ci numai o mască a noastră: „Adesea, ne opunem confruntărilor cu partenerul pentru că acestea amenință să ne strice acoperirea, să expună părți din noi pe care ne străduim să le ascundem. Dar, dacă ne distruge acoperirea, partenerul ne face o favoare. Pentru că, atâta timp cât ne identificăm cu această acoperire – crezând că *suntem* acea acoperire – ne vom înstrăina de ceea ce suntem.”³⁸⁹

Deschiderea și acceptarea observațiilor celui alt ne aduc „pe muchie de cuțit, în acel moment de tranziție în care vechea identitate începe să se spargă, dar nimic clar nu apare să-i ia locul. Dacă vom fugi înspăimântați de această experiență, s-ar putea să nu descoperim niciodată leul din noi. Numai dacă ne deschidem și ne înfruntăm teama de acest nimic, putem descoperi adevărul: că suntem ceva mult mai puternic și mai real decât oricare dintre identitățile create de noi.”³⁹⁰

Poziționarea integrată, deasupra conflictului, permite întâlnirea cu cele mai profunde părți ale noastre și schimbarea lor: „Atunci când cineva pe care-l iubim ne atacă fațada, dacă putem vedea asta ca pe o ocazie de muncă a sufletului, și nu ca pe o victorie sau ca pe o înfrângere, creăm un nou context pentru acest conflict. El devine *lupta sfântă*.”³⁹¹

Ca să stai deschis îți trebuie curaj, ca să auzi ce ți se spune îți trebuie tandrețe, sensibilitate: „Astfel, înmuierea aceasta, lăsatul de la tine și vitejia merg mână în mână. Trungpa spunea: «Descoperirea lipsei fricii vine din lucrul cu moliciunea inimii umane». Altfel, «vitejia este casabilă, la fel ca o cană de porțelan. Dacă o scapi, se va sparge». Această combinație de curaj și tandrețe este esențială pentru o relație conștientă. Ea ne permite să auzim lucrurile dificile pe care cei pe care-i iubim trebuie să ni le spună și să învățăm lecții ale sufletului care să ne ajute să eliberăm leul din noi.”³⁹²

³⁸⁸ *Op. cit.*, p. 73

³⁸⁹ *Op. cit.*, p. 74

³⁹⁰ *Op. cit.*, p. 75

³⁹¹ *Op. cit.*, p. 75

³⁹² *Op. cit.*, p. 79

participa la relație. Sub căldura ei poate crește o relație de iubire.

Merită menționate aici și modalitățile prin care *lupta sfântă* poate fi evitată. Cea mai răspândită cale este un fel de armistițiu pe termen lung în care sunt evitate confruntările. Tacit partenerii sunt de acord că pe celălalt îl doare orice confruntare în anumite zone, de aceea evită să facă orice referire la domeniul respectiv. Altfel spus, stabilesc împreună care sunt zonele în care este permisă exprimarea critică și în care nu. Dacă este „atacată” o zonă nepermisă repercusiunile pot fi majore și pot merge până la despărțire.

La acest tip de înțelegere se poate ajunge destul de ușor, cu deosebire astăzi, când căsătoriile sunt tot mai mult însoțiri pentru binele ce rezultă din viața în comun. Când apare și ceea ce noi numim rău, dar este de fapt o întâlnire a individualităților și o ciocnire a măștilor, mulți abandonează călătoria în doi pentru că nu vor să-și distrugă carapacea cu multe învelișuri pe care și-au construit-o. Nimeni nu poate fi cu carapace în relațiile cu unii oameni și fără în relațiile cu alții, cu cei apropiați. Cine crede că poate să tot îmbrace și să dezbrace aceste învelișuri de protecție se înșală. Ele nu pot fi păstrate decât prin legături organice, care dacă nu sunt îndepărtate vor afecta orice comportament, și orice participare a acelei persoane.

O relație te obligă să fii treaz și prezent, sensibil, curajos ca să poți ataca blocajele, dar și erou care poate să moară și să renască „gol” sau să cedeze, să distrugă părțile care îl împiedică să participe plener. Este mult mai ușor să trăiești pe pilot automat, în baza unor obiceiuri respectate de cei din jur, dar în care nu poți să fii decât singur, dacă nu sunt stabilite și nu se desfășoară împreună cu ei. Astfel, vedem adesea că, decât să petreacă timp pentru zidire împreună cu familia, bărbații au de văzut meciuri, de ieșit cu prietenii la bere și la distracție, femeile au sesiuni de shopping și alte preocupări. Se întâlnesc cât mai puțin și atunci cu program precis, fără libertate și confruntare. Sigur, din evitarea lucrului cu sinele profund nu are de pierdut decât cel care evită. Nivelul satisfacției trăirii nu poate fi mai ridicat decât nivelul responsabilității asumate. Bucuriile, fericirea vin la nivelul și din domeniul în care lucrează responsabilitatea noastră. Dacă suntem responsabili numai la slujbă, aici vom avea bucurie, dacă suntem responsabili și acasă și aici vom avea împlinire. Din fericire nu trăim ca să muncim, ea este numai mijlocul prin care putem să creștem și să ne asigurăm cele necesare. Cine crede că trebuie să facă efort numai

bază al acestei educații este satisfacerea celei mai importante nevoi a copilului, aceea de iubire (considerând că nevoile de bază – adăpost, hrană, siguranță, sunt satisfăcute). Cât timp se simte iubit un copil are curajul să fie el însuși și să progreseze.

Din păcate sarcina părinților devine tot mai grea: „Ca părinți care doresc să aibă copii responsabili, cu un caracter solid, așa cum se cuvine la acest început de secol, vă dați seama de amploarea misiunii care vă revine. În general, nu vă puteți baza pe școli, pe vecini sau pe comunități care să vă ajute în mod semnificativ. Adesea, nu puteți avea încredere nici în propriile rude sau în biserică pentru a reîntări ceea ce îi învățați și le dați ca model copiilor acasă. Și categoric că nu puteți avea încredere în mijloacele de informare de masă având în vedere mesajele pe care se bazează.”³⁹⁶

Pentru a educa bine copii putem exersa o participare cu grijă la viața lor. Acest lucru ne ajută în dezvoltarea propriilor competențe, deoarece fără participare cu grijă nu există competență. Pe scurt, iată care ar fi lucrurile de care trebuie să avem grijă: „Exprimarea consecventă a iubirii trebuie să capete o formă precisă, care să se adapteze vârstei și nivelului de dezvoltare a personalității copilului vostru. Această exprimare care stă la baza unei educații eficiente constă în patru pietre de temelie:

- Satisfacerea nevoilor emoționale și de iubire ale copilului vostru;
- Asigurarea unei pregătiri pline de iubire, dar și formarea unei discipline a copilului;
- Asigurarea unei protecții fizice și emoționale pentru copil;
- Explicarea și exemplificarea controlului mâniei pentru copil.

Pe măsură ce veți încerca să satisfaceți aceste nevoi ale copiilor încă de când sânt foarte mici – indiferent că au 2 sau 10 sau 12 ani – trebuie să fiți permanent cu ochii pe scopul final. Obiectivul absolut este educarea copiilor în așa fel încât să fie pregătiți pentru a duce o existență responsabilă, fericită și plină de reușite. Asta înseamnă că veți anticipa niște situații precise pentru copiii voștri, având în vedere că ei nu o pot face singuri.”³⁹⁷ Anticiparea situațiilor pare a fi și modul preferat de învățare a copiilor. Jocurile lor, liber alese, constau adesea în adoptarea unor roluri specifice vieții adulte.

³⁹⁶ *Op. cit.*, p. 12

³⁹⁷ *Op. cit.*, p. 15

Importanța încrederii în ei este foarte mare, doar astfel se trece de la comandă, supunere la responsabilitate. Ca să anticipăm importanța și din perspectiva culturală, însăși actul întemeietor al creștinismului este un act de încredere. Iisus a avut încredere în oameni, că sunt, dacă doresc, persoane capabile să își realizeze sinele dacă li se dezvăluie calea smereniei, a iertării și a prieteniei, altfel nu ar fi primit renunțarea la viața Sa: „Dacă le veți furniza copiilor ceea ce au nevoie cu adevărat în cele patru direcții amintite, veți putea ca treptat să le dați mână liberă, bazându-vă pe o încredere justificată că pot lua singuri hotărârile cele mai înțelepte și care îi vor ajuta să aibă o viață de adult fericită și foarte productivă.”³⁹⁸.

Privind din această perspectivă, putem spune că un părinte competent este cel care are în vedere aceste lucruri, inclusiv atitudinea proactivă menționată și acționează în așa fel încât să mențină evoluția copilului într-o mișcare ascendentă.

În ciuda faptului că toți părinții își iubesc copiii, „puțini copii se simt cu adevărat iubiți și îndrăgiți de părinți sau de altcineva. Acesta este un factor extrem de important în a explica de ce copiii trec prin diverse crize personale în perioada adolescenței. Și totuși, cum e posibil, mai ales când majoritatea părinților au impresia că-și iubesc profund copiii?”³⁹⁹.

Problema pare să fie că îi iubim în felul nostru, și ne exprimăm prea puțin convingător în acest sens: „În toate relațiile interumane faptele sunt mai grăitoare decât vorbele. Iubirea și afecțiunea față de copii trebuie demonstrate și nu doar afirmate sau presupuse. Există două motive în acest sens. Mai întâi, cu toții ne întrebăm dacă putem să ne încredem în vorbe care nu sânt întărite de fapte corespunzătoare. Acest lucru este valabil la orice vârstă, fie că este de 8 sau 38 de ani, deși adulții discern mai bine când este vorba de o formă de iubire, chiar dacă mesajele nu sânt chiar explicite. Cel de-al doilea motiv pentru care iubirea trebuie demonstrată este în legătură directă cu nevoile copiilor în creștere ... Un sentiment profund în sufletul nostru la adresa copiilor nu este suficient. Așa cum este insuficient și să le spunem copiilor că îi iubim. Pentru ca iubirea noastră să ajungă la ei, trebuie să îi iubim pe înțelesul lor, să ne manifestăm afecțiunea clar și practic.”⁴⁰⁰.

³⁹⁸ *Op. cit.*, p. 16

³⁹⁹ *Op. cit.*, p. 41

⁴⁰⁰ *Op. cit.*, pp. 41-42

În primul rând copilul va imita comportamentele, modul de a fi a celor din familie. Nu poți spera la un control și o responsabilitate la copil mai mare decât o au părinții: „Cea mai importantă relație în familie este cea conjugală. Atât calitatea legăturii dintre părinte-copil cât și cea a siguranței pe care o simte copilul depind în mare măsură de calitatea legăturii conjugale. De aceea este important să se vină în ajutorul unui soț și al unei soții spre a avea o bună relație înainte de a încerca să rezolve problemele de educație ale copilului lor.”⁴⁰¹

Intențiile noastre cu copilul ne pot determina să adoptăm un comportament directiv, în care copilul este trecut pe locul doi. Singurul antidot la această tendință foarte subtilă și manipulative este iubirea necondiționată. Mai mult, „Doar iubirea necondiționată poate asigura ferirea copilului de crizele de mânie infantilă, de resentimente, de sentimentul de vinovăție, de depresii, de neliniști și de nesiguranță. Pentru că doar iubirea necondiționată pune pe primul loc nevoile copilului.”⁴⁰²

Dacă ar fi să încercăm să o definim, „iubire necondiționată înseamnă să iubești un copil indiferent ce ar fi. Indiferent care ar fi capacitățile sale, avantajele, aspectul sau trăsăturile de caracter. Indiferent de cine vă amintește copilul. Indiferent de ce îl înconjoară. Indiferent de ce așteptați de la el și, cel mai greu, indiferent cum se comportă, indiferent cum reacționează. Evident, asta nu înseamnă că întotdeauna veți aproba comportamentul lui. Înseamnă doar că îl veți iubi întotdeauna, chiar și când îi veți detesta comportamentul.”⁴⁰³. Asemenea exigențe sunt dificil de împlinit: „ca părinți nu putem să reușim întru totul asta, dar ne putem iubi copiii în majoritatea cazurilor. Cu cât ne apropiem mai tare de acest ideal, cu atât vom fi niște părinți mai buni.”⁴⁰⁴.

Deoarece mi se pare util, mai menționez ce au avut în vedere Ross și soția sa Pat când a fost vorba de copiii lor. Este evident o abordare de tip „te iubesc pentru ceea ce ești, nu pentru că faci ce îți cer eu” care respectă și susține ființa fără a cere altceva decât un dialog deschis și onest. „S-ar putea să vi se pară util să nu uitați lucrurile pe care Pat și cu mine le-am avut mereu în gând când a fost vorba de copiii noștri:

⁴⁰¹ *Op. cit.*, p. 42

⁴⁰² *Op. cit.*, p. 43

⁴⁰³ *Op. cit.*, pp. 44-45

⁴⁰⁴ *Op. cit.*, p. 45

- Sunt și ei copii.
- Se poartă ca niște copii.
- În mare parte comportarea copilărească este nesuferită.
- Dacă eu, ca părinte, îmi îndeplinesc rolul și îi iubesc în ciuda comportamentului lor infantil, vor fi capabili să se maturizeze și să renunțe la acest mod de a se purta.
- Dacă îi iubesc doar când îmi fac pe plac (iubire condiționată) și îmi exprim iubirea față de ei doar în asemenea momente, nu se vor simți iubiți cu adevărat. În schimb, aceasta îi va face să aibă un sentiment de nesiguranță, le voi distruge părerea bună despre sine și practic îi voi împiedica să ajungă să preia controlul asupra propriei lor persoane și să se maturizeze comportamental. De aceea, comportamentul lor și dezvoltarea lor în acest sens intră în atribuțiile mele, dar și în ale lor.
- Dacă îi voi iubi necondiționat, vor avea o părere mai bună despre ei și se vor simți bine în pielea lor. Atunci vor fi capabili să își stăpânească neliniștile și pe parcurs și comportamentul, pe măsură ce vor deveni adulți.
- Dacă îi voi iubi doar când vor corespunde exigențelor mele sau așteptărilor mele, se vor simți incapabili. Vor considera că este inutil să se mai străduiască, pentru că niciodată nu va fi de ajuns. Nesiguranța și neliniștea vor pune stăpânire pe ei și vor deveni un permanent handicap în dezvoltarea lor emoțională și comportamentală. De-a lungul tuturor acestor ani în care m-am străduit să fiu un bun părinte de dragul meu și de dragul fiilor și fiicei mele, m-am rugat ca iubirea față de copiii mei să fie cât se poate de necondiționată. Viitorul copiilor mei depindea de această temelie solidă. Același lucru este valabil și pentru viitorul copiilor voștri.”⁴⁰⁵

În sprijinul suportului afectiv și emoțional se pot spune și multe alte lucruri. Spre exemplu, este nerecomandat să oferi iubirea ca pedeapsă și ca recompensă deoarece nu oferim iubirea pentru un anumit lucru ci pentru a dărui unei persoane care merită să primească daruri de la noi. Mai multe despre iubire și dăruire în secțiunea următoare. Cu ea ieșim și din universul familiei ca să vedem cum putem participa și la alte relații cu deschidere, sensibilitate și curaj.

⁴⁰⁵ *Op. cit.*, pp. 46-47

CAPITOLUL 20.

RELIGIA

Rostul religiei

Legăturile omului cu Dumnezeu, cu natura sa profundă și cu ceilalți constituie principala temă a religiei, de aceea se și numește *re-ligio*, adică reconectarea într-un întreg a oamenilor, refacerea ori construirea legăturilor din ei și între ei. În fapt, religiile susțin că oferă omului mântuirea, unele chiar că au grijă ca omul să se mențină în relații de tip Eu-Tu⁴⁰⁶. Omul se validează numai în acest raport cu un alt om, de aceea principala sa grijă este să păstreze relațiile pozitive și să ajute și pe alții să evolueze. În această abordare partenerul sau coparticipanții la relație nu sunt priviți ca mijloace, ci ca scopuri în sine. Există și orientări religioase care tratează un om ca pe un mijloc, de exemplu unele ramuri ale tantrismului propun eliberarea bărbatului folosindu-se de femeie.

Nu se poate generaliza (sunt și religii fără un Dumnezeu personal), dar, în principiu, religia oferă ajutor omului pentru a participa plener la propria sa natură prin restaurarea ei cu ajutorul divinității. Multe dintre religii ori confesiuni sunt promovate de oameni care ei înșiși nu au atins pragul individualizării și nu fac altceva decât să transmită mai departe meme cu efect contrar.

Analizând mai detașat lucrurile, dincolo de manifestările particulare, observăm că dualismul undă/corpuscul, destul de greu de înțeles și când analizăm o microparticulă, este prezent la nivel personal prin unicitate și la nivel supraindividual prin faptul că o unicitate nu are

⁴⁰⁶ Christos Yannaras are o lucrare importantă, *Contra religiei*, în care condamnă religia. Spune multe lucruri corecte, dar analiza asupra ei este una dintr-o perspectivă prea particulară, centrată pe judecata ce elimină nu pe înțelegerea ce valorifică ce este bun. Specific creștinismului al cărui spirit îl respect, nu este judecata, ci integrarea, de aceea voi adopta o altă abordare a subiectului.

valoare decât într-un mediu în care ea poate fi implicată și văzută. O persoană izolată nu se poate nici măcar cunoaște pe sine, nu își poate vedea unicitatea și frumusețea decât în mijlocul semenilor. Unic omul poate să fie numai între ființe ca și el, altfel este singur, nu unic. Paradoxal este că omul nu este unic fără ceilalți, dar nici ceilalți nu se pot lipsi de modul lui unic de a fi, căci numai în el se pot vedea anumite caracteristici ale lor. Participarea la întregul supraindividual cu păstrarea unicității este provocarea majoră adresată omului. El este simultan participant la propria natură, personală și indivizibilă, dar și la un grup de oameni, chiar la condiția umană în ultimă instanță, care este o realitate ireductibilă la individual.

Provocarea majoră pentru religie este să găsească acea poziție, acel mod de a fi, care nu doar că nu nesocotește nici una dintre cele două realități, ci chiar găsește și propune o soluție stabilă de conviețuire armonioasă a lor. Mai mult, ea poate să gireze și o poziționare față de timp, cum ar trebui trăit prezentul fără a rata atemporalul și cum ar trebui trăit atemporal fără a rata prezentul.

În decursul istoriei s-au înregistrat numeroase tentative de a propune soluții. Fiecare soluție are o poziție destul de ușor de identificat pe axele personal – supraindividual, prezent – atemporal. Spre exemplu, tentativa de a spune adevărul complet, necunoscut până atunci, de a explica totul, de la funcționarea universului până la salvarea omului, cu detalii despre reîncarnări, memorie universală etc. nu este decât rezultatul unei poziționări care pune accentul pe un fel de știință perfectă supraindividuală căreia trebuie să ne conformăm, dar în care unicitatea omului a fost deja pierdută. Explicația ratează prezentul prin aruncare în atemporal, ratează persoana tratând toți oamenii din aceeași perspectivă. Nimeni nu îi poate spune omului cine este, care sunt calitățile lui unice și irepetabile, nu poate simți și trăi în locul lui. O explicație este o încercare de substituție a ființei unice din om cu ființa celui ce propune soluția. Omul care acceptă indicațiile nu mai merge pe calea lui, ci pe cea descoperită și propusă de celălalt. Undeva, mai devreme sau mai târziu va trebui să revină la unicitatea sa, de care nu poate scăpa, dar de care s-a îndepărtat.

O altă cale destul de răspândită oferă omului soluția stingerii în absolut sau identificarea cu el. „Eu sunt Dumnezeu” spune fiecare adept, astfel că până la urmă toți „sunt una”, dar unicul din fiecare a pierit definitiv. Evident că aici sunt pierdute unicitatea și prezentul, și

de la care se face. La nivelul cunoașterii comune el este ceva reprobabil, o eroare de comportament condamnabilă care atrage îndepărtarea de păcătos, cu excepția cazului patologic în care acesta exercită o atracție fascinantă, din spirit de nesupunere la norme. Pe măsură ce persoanele care își dau cu părerea au cercetat mai bine lucrurile, ideea despre păcat se schimbă. El devine doar o faptă care este săvârșită mai mult din ignoranță cu privire la consecințele negative pe care le determină asupra omului. Dar deoarece omul își poate revizui comportamentul, el nu este judecat și condamnat, ci cel mult avertizat. Păcatul nu i-a anulat natura curată, ci a adăugat doar un plus de greutate la viața sa.

De la interpretarea prin raportarea la norma externă se trece la interpretarea faptelor pe baza consecințelor asupra persoanei, relațiilor sale ori a grupului și societății din care face parte. Din acest moment suntem pe domeniul în care este posibilă nu doar iertarea și menținerea comuniunii cu cel afectat, ci și restaurarea ființei sale la o stare în care păcatul e depășit.

Mai interesantă este etimologia termenului, care ne duce cu gândul la spirit de turmă din latină, *pec+cato*. Aceasta ar putea dezvălui principala cauză a păcatului, imitarea altora prin neglijarea propriului, implicarea în acțiune fără asumarea responsabilității pentru ea. Ființa își pierde integralitatea și alunecă într-o stare căzută, sub influența unui impersonal dictator și iresponsabil.

Heidegger a prezentat câteva deprinderi legate de starea căzută, de o abordare din perspectiva impersonalului: flecăreala, curiozitatea și ambiguitatea. Curiozitatea nu trebuie confundată cu pornirea ce stă la baza unui interes orientat, urmărit cu tenacitate, ea este doar o atașare temporară de un subiect, pentru a fi cât de cât informat asupra lui. Timpul este pierdut aici pentru că nu sunt aprofundate și bine înțelese lucrurile.

Flecăreala descrie interacțiunile neautentice, limitate la jocuri sociale neproductive, neimplicare și „omorâre în grup a timpului”. Ambiguitatea se referă la cultura adunată la nivel public urmare a primelor două preocupări: „Această ambiguitate îi procură întotdeauna curiozității ceea ce ea caută, iar flecărelii îi dă iluzia că totul se decide la nivelul ei.”⁴⁰⁸

Privind mai îndeaproape lucrurile putem deosebi câteva surse pentru „păcate” mai rar menționate.

⁴⁰⁸ Martin Heidegger, *Ființă și timp...*, p. 178

Căderi din perspectiva Eurilor

Privind oarecum din interior, principalul nostru adversar în realizarea comuniunii este lucrarea Eului 1 care construiește o părere de sine, numită cel mai adesea ego. Cu ea ne identificăm și cu ea construim. A fi morți pentru lume, cum propune creștinismul înseamnă a nu mai lucra cu acest ego, care este interfața omului cu lumea. Dacă nu îi mai pasă de părerea lumii despre el și încetează a trăi prin Eul 1, Eul 2, adică cel ce este omul cu adevărat poate să participe la relații autentice și astfel să crească.

Separarea de semeni datorită comparațiilor

„Tiranul” numit ego se instalează odată cu comparațiile, cu nevoia omului de a se hrăni ca individ, nu ca persoană, cum spunea M. Buber. Fiecare are deprinderi, abilități în anumite domenii mai bune ca alții. Observă acest lucru și ține minte, alimentând stima de sine cu o idee de valoare despre sine. Cu cât darurile din naștere sunt mai numeroase, inteligența, frumusețea, vocea ori un talent deosebit, cu atât ideea propriei valori este mai ridicată. Și ca orice alt bun, talentele pot fi întrebuințate corect sau greșit. Pe baza lor te poți apropia de semeni ca să le faci viața mai frumoasă sau te poți separa de ei, socotindu-i nevrednici și mediocri.

Cât este copil omul nu se simte ofensat dacă îi spui că nu știe ceva, nu se supără și de aceea nici nu are nevoie să ierte, pentru că eul său nu a fost, nu se simte rănit. Dacă lumea intervine și îl face să se simtă special, vedetă și deosebit, începe procesul de separare la o vârstă mai fragedă.

Când merge la școală percepția începe să se schimbe. Adulții, reprezentanți mandatați ai societății, fac să colapseze calitățile, cele academice contează mai mult și impun o ierarhie. Copilului i se reteză dorința naturală de a învăța prin aprofundarea subiectelor de interes deoarece trebuie să învețe ce i se cere. Nu se hrănește cu ceea ce mintea lui are nevoie pentru a clarifica lucrurile, ci cu ceea ce i se dă. Impactul este copleșitor, sistemul de adaptare, dar și cel de protecție intră în lucru. Copilul se închide, devine selectiv și judecă pe colegii lui privindu-i prin ochii învățătorului, modelul său.

Analizând din perspectivă biblică, putem spune că prima separare majoră a avut loc în rai și este cea pe care a făcut-o Adam. Oamenii

nu văd adevărata putere pe care Dumnezeu a pus-o în ei pentru că de bună voie au ales altceva. După ce a creat și omul, Dumnezeu a văzut o singură problemă în toată creația, că nu este bine omului să fie singur. I-a făcut un ajutor și l-a pus în rai. Aici el ar fi putut să trăiască nemuritor mult și bine, *cu* Dumnezeu. Ispita pe care omul a primit-o în oferta unuia care, din invidie, nu-i prea dorea binele, a fost de a fi *ca* Dumnezeu. Între cele două poziții, *cu sau ca* Dumnezeu, omul a crezut că poate fi ca Dumnezeu. Eroare gravă, căci nici ajutat nu te poți investi cu atribuțiile Creatorului. Omul nu poate fi ceea ce ar vrea să fie prin simplul fapt că își dorește acest lucru.

Din păcate și astăzi cei mai mulți dintre oameni aleg să fie ca Dumnezeu, încercând aducerea atributelor acestuia în persoana lor spre a fi deosebiți în lume. Unii vor să fie înțelepți, alții puternici, alții creatori, alții frumoși etc., intrând astfel chiar în concurență și suferind din invidie că sunt și unii mai bine poziționați decât ei. Strâng cu lumea, vor locuri cât mai alese în ordinea ei. Nu mai strâng cu Dumnezeu, cred că se descurcă și singuri, în baza propriilor talente și a efortului personal.

Durerea trăită este una individuală, a nemulțumirii cu rezultatele obținute, față de obtuzitatea lumii care nu le recunoaște talentul, rezultatele și importanța muncii etc. Ea se manifestă printr-o sete nepotolită de afirmare a valorii personale și o bătlie neîncetată pentru recunoașterea ei. Omul pare astfel să găsească un sens vieții, dar acesta este chinuitor și nu aduce acea pace lăuntrică, ci o sete neostoită de mai mult.

Dar oricât ar face, în lume nu poate fi niciodată mulțumit pentru că lumea, așa cum o vedem în mod obișnuit, nu are în ea ceea ce omul caută. Prin însăși construcția ei, întemeindu-se pe o raportare căzută – invidioasă la alții, având ca sursă a imaginii de sine numărul celor depășiți în calități ori posesiuni, nu are cum să funcționeze pentru că nu toți pot fi primii, nici măcar într-un domeniu, cu atât mai puțin în toate. Chiar și cel mai bogat om nu poate fi fericit căci alții îl întrec în înțelepciune, alții în frumusețe, și cu siguranță, aproape toți îl întrec în bunătate. Într-o lume în care omul este caracterizat folosind gradele de comparație ale adjectivelor pe o scară între două antonime, orice poziționare are limite, iar orice aspirant va fi nemulțumit.

Cu siguranță că un Dumnezeu iubitor nu asta a vrut pentru om, o stare de veșnică nemulțumire. Omul a ales de bună voie aceasta

când nu a avut grijă și a căzut în capcana comparației. Pentru tot ce se întâmplă rău în lume, aceasta este probabil singura cauză. Făcând comparații omul (singur ori cu grupul) găsește lucruri, atribute în care se vede mai mic decât ceilalți și tinde apoi să se urce mai sus ca ei. Resortul ascuns al mișcărilor devine atunci nevoia de schimbare a poziției pe această hartă.

Imagine contaminată, întemeierea pe realizări

Cât este copil omul ține la jucării și nu vrea să le împartă deoarece le consideră ca prelungiri ale sale. Sentimentul posesiei este de natură organică, misterul jucăriei nu a fost epuizat, de aceea nu poate fi dată. Poate avea o plăcere estetică-funcțională pentru jucăriile altora de aceea le dorește. Sunt mijloace prin care poate pătrunde în realitate sau în lumea tehnicii, dar nu au valoare ca bunuri în sine. Cu timpul relația se schimbă, prin bunurile posedate unii adulți își hrănesc imaginea de sine. Cu cât are mai multe bunuri și mai deosebite, mai noi și mai scumpe, cu atât se crede mai grozav. Copiii nu sunt atât de lipsiți de inspirație încât să facă din bunuri sau rezultate o parte a imaginii de sine, dar cu timpul, obiceiurile sociale și apucăturile adulților îi molipsesc. Chiar dacă intră în acest joc, undeva în profunzimea ființei umane distincția între sinele propriu și imaginea construită pe surse exterioare rămâne clară. Probabil nici un om nu scapă de ispita de a avea, de a se asigura material și de a copleși pe alții prin opulență, chiar și Domnul Iisus Hristos a fost ispitit, dar a recunoscut relativitatea și limitele unei astfel de asigurări prin ale lumii.

Realizările pot fi, în mare, de natură materială – exprimate prin dobândirea de bunuri materiale, de natură intelectuală – exprimate prin rezultate deosebite din domeniile culturii, științei, artei sau de natură socială – exprimate prin pozițiile relative față de semenii câștigați prin sport, politică etc. Cu fiecare dintre ele autorul se poate simți grozav în grupurile care le apreciază. Un artist prețuit de ceilalți artiști, dar sărac și dedicat artei sale, poate fi disprețuit de un bogat, pentru care succesul se vede în garaj, dimensiune și dotări vilă etc. Reciproca este și ea valabilă. Și totuși, în ciuda relativității lor, ele sunt considerate de mulți adulți marca proprie și sursa unei bune imagini despre sine, iar orice recunoaștere a calităților care le fac posibile este un bun masaj pentru ego.

Căderi în grup

O descriere pertinentă a prezenței și manifestărilor legate de aspectele acestei duble determinări la nivelul spiritual și o prezentare a căderilor posibile chiar în biserici este realizată de Mircea Vulcănescu⁴⁰⁹. Potrivit acestuia, aservirea omului organizației Bisericii, sub cezaro-papismul pontifical trebuia să conducă la Reformă deoarece nevoia de participare autonomă a ființei a fost neglijată. Și în Biserica zilelor noastre s-a căzut din ascultare firească față de unul mai experimentat într-un domeniu la subordonare, deoarece unii din prelații ei au trecut de la slujire la conducere, abandonând calea de mijloc. Virtutea ascultării de cuvântul altuia cu scopul de a câștiga mediat experiență este pierdută dacă ea nu este folosită din rațiuni interne, asumată, ci este impusă de o organizație.

Oamenii care au abandonat autonomia demersului, respectiv construcția din interior a propriei lor ființe, acceptând ceea ce le impun alții, au renunțat la propria lor demnitate aservindu-se. Expresia maximă a acestei aserviri este în atentatele sinucigașe unde controlul și manipularea prin credință a mers atât de departe încât depersonalizarea este totală, omul și viața sa prezentă nu mai contează deloc. Cu cât depersonalizarea este mai puternică, cu atât radicalismul și lipsa de respect pentru libertatea celuilalt este mai ridicată. Dacă pentru o persoană nu contează propria sa libertate, de ce ar conta pentru alții? Așa se ajunge și la acțiuni naționale, în care un popor poate lupta împotriva altui popor, iar indivizii (nu sunt persoane datorită depersonalizării) pot găsi chiar satisfacție să facă rău sau chiar să ucidă alți oameni.⁴¹⁰

Darul iubirii

Mergând în direcția opusă pierderii prin păcate, realizând integrarea omul devine părtaș la revărsarea unor daruri ce întrec orice satisfacție pur individuală. Într-un capitol precedent am menționat de iubirea ca dar făcut altuia. În descrierea procesului ce are loc atunci

⁴⁰⁹ Mircea Vulcănescu, *Creștinul în lumea modernă*, în volumul Logos și Eros, Editura Paideia, București, 1991, p.76

⁴¹⁰ Aspecte prezentate și în lucrarea de la Colocviul de Educație și transdisciplinaritate de la Arad.

când oamenii ajung să se vadă cu adevărat prin comunicarea nonviolentă am folosit un citat asupra căruia nu am insistat: „Este un dar să te poți arăta descoperit și onest în orice moment, neavând nici un alt scop în afară de a dezvălui ce este viu în tine.”⁴¹¹ De unde vine acest dar de a trăi o stare binecuvântată de comuniune profundă, îl face cineva omului sau vine singur urmare a atingerii unui nivel de comunicare profundă?

M. Rosenberg s-a obișnuit cu revărsarea darului și bucuriile asociate, dar dacă cineva îi citește destăinuirile descoperă că pentru a ajunge aici (mediind conflicte) a trecut prin multe situații urâte: „Am trecut prin situații atât de urâte cu oamenii, încât nu-mi mai fac niciun fel de griji. Este inevitabil.”⁴¹²

Se poate ca această experiență unificatoare trăită în comun să nu fie decât manifestarea atingerii unui nivel personal profund și o deschidere reciprocă a participanților ce permite o vedere a naturii lor profunde. Este socotită de natură divină deoarece este însoțită de o anumită revărsare de energie ori de o trăire specifică imposibil de uitat, în care sinele, fără să se piardă trăiește bucuria comuniunii. Oameni precum Rosenberg au găsit după studii îndelungate asupra naturii umane calea pe care pot conduce un grup de oameni către această înțâlnire autentică. Energia revărsată este numită de el Energia divină, însă ea nu poate fi comparată cu un alt tip de participare, cum a fost de exemplu cea descrisă în episodul schimbării la față în Biblie ori în alte întâmplări în care sunt implicați sfinții, care au acces la energia numită în ortodoxie necreată.

Multe religii descriu oameni realizați care primesc acest dar și propun căi spre descoperirea ei. Cert este că indiferent de calea aleasă, ajungerea pe nivelul unei comunicări profunde, înțelepte, presupune un efort deosebit pentru o bună cunoaștere a omului. Nu unul specific științelor, ele urmăresc o cunoaștere obiectivă, ci unul de natură participativă, în care omul, prin experiența proprie se transformă pe sine și în mijloc de cercetare a realității interpersonale și de testare a culturilor, imposibil de investigat altfel.

În scrierile lui A. Maslow sunt descriși astfel de oameni, numiți pe calea actualizării sinelui.

Am văzut că grația poate să apară urmare a faptelor bune, făcute

⁴¹¹ Marshal Rosenberg, *Spiritualitatea practică*, p.13

⁴¹² *Op.cit.* p. 14

de dragul cuiva pentru ceva important în viața altuia sau pe nivelul relațiilor sau a culturii de grup. Bucuria care se naște din bucuria altuia este un fel nou, deosebit de iubire. A urmări un astfel de schimb pentru a primi în dar această bucurie duce la creșterea iubirii și a revărsării ei ca dar. Darurile pe fiecare le primim nu ni se dau pentru a le lăsa să moară ci pentru a avea cu ce participa la acest negoț din care se câștigă nu doar pâinea zilei ci și harul, bucuria ei.

CAPITOLUL 21.

CALEA CREȘTINĂ

Ceea ce acum descoperă știința, cu deosebire ramura ei ce dă socoteală despre natura lucrurilor, fizica, pare să fi fost știut de multă vreme de către cei ce sunt considerați părinții Bisericii creștine. Ea a descoperit că nu putem ști exact cum va reacționa un sistem microscopic dacă urmărim interacțiunile sale cu lumina sau materia. Putem estima probabilități să se întâmple anumite lucruri, dar cu certitudine nu vom ști nimic. Puterea de pătrundere a teoriei în natura lucrurilor este limitată, la fel ca puterea de înțelegere prin rațiune a intelectului. Pentru un creștin dualismul ireductibil undă-corpusul nu este de neînțeles, îl știe din natura dublă, divino – umană a lui Iisus. Interesantă este imaginea complexă, necăzută într-o manifestare anume, la fel după cum potențial există toate stările într-un sistem înainte de manifestarea sa pe un anumit canal, de colapsarea funcției de undă.

Știința, fizica, dau socoteală de manifestările materiei și a energiei, dar este ceva care le scapă – corelațiile cuantice. La fel cei ce studiază natura umană s-au ocupat de manifestările vizibile ale ei, dar le scapă ceea ce se întâmplă sub acțiunea energiilor necreate ale lui Dumnezeu, toate minunile și lucrurile care sunt imposibile după legi cunoscute.

Cine tratează serios aventura științei, cu deosebire fizica recentă, dar este familiarizat cu teologia nici nu poate spune care îl ajută mai mult să o înțeleagă pe cealaltă. Teologia trăită nu este una a teoriilor, ci a unei întâlniri personale cu un Tu. „Dumnezeu nu este obiectul vreunei științe, iar teologia se deosebește fundamental de gândirea filosofilor. Teologul nu îl caută pe Dumnezeu așa cum un om ar căuta un obiect, ci se lasă cuprins de El așa cum cineva se lasă cuprins de o persoană. Și tocmai pentru că a fost mai întâi găsit de Dumnezeu, pentru că Dumnezeu, am putea spune, a purces să-l caute printr-o întâlnire revelatoare, el îl poate apoi căuta pe Dumnezeu, așa cum cineva ar căuta o prezență cu întreaga sa ființă (dar și cu întreaga sa minte). Dumnezeu teologiei este un «Tu»; El este Dumnezeul Cel viu al Bibliei, Absolutul, desigur, însă un Absolut

personal Căruia ne putem adresa în intimitatea rugăciunii.”⁴¹³

Arta de a ajunge la integrare și comuniune prin iubire este fixată ca o știință puternic distilată printr-o lungă tradiție și bine descrisă în religia creștină, confesiunea ortodoxă. Să nu uităm că pentru ea Dumnezeu, căutat și iubit cu ardoare, se numește chiar Iubire. Acest lucru nu înseamnă depersonalizarea lui Dumnezeu prin identificarea cu relația numită iubire, ci recunoașterea Sa ca facilitatorul ei.

Ceea ce ne interesează este de a arunca o foarte scurtă privire fenomenologică asupra a ceea ce presupune o deschidere creștină asupra lumii.

În tradiția iudaică Dumnezeu a lăsat legile după care să se călăuzească viața oamenilor. Se pare însă că prescripțiile asupra comportamentului nu pot aduce omului împlinirea, iar cercetările moderne demonstrează⁴¹⁴ ineficiența sau chiar toxicitatea unei relații bazată pe recompensă și pedeapsă deoarece mută în afara omului motorul acțiunii distrugând autodirijarea. În plus, este evident că o fericire viitoare, de după moarte, nu este o motivație intrinsecă, ci una extrinsecă ce depinde de încrederea în cel care o promite etc.

Calea prieteniei

O cale mult mai ușor de urmărit și de înțeles este aceea a prietenului. Pentru oamenii sensibili, mișcați de nefericirea proprie ori a aproapelui, de nonsens, rezonanța cu personaje istorice ori divine, precum sfinții ori Iisus, este firească. Dorința de a fi precum sunt aceștia poate fi un mobilizator mult mai eficient, mai ales că efectul apropierii de „prieten” este simțit chiar la nivel de ființă. Aici este de fapt situația alegerii prietenilor, în care „vreau să fac la fel ca altcineva” spre a atinge anumite obiective ori propulsare socială trece în „vreau să fiu ca o anumită persoană”, nu prin copiere, ci prin asimilarea naturii intrinseci a modelului. Acest lucru se realizează cu deosebire printr-o relație strânsă cu el, creatorul unui mod de a fi manifestat prin opera lui, ne poate prinde în chemarea sa. Încrederea în el este deplină și călătoria împreună nu se termină decât atunci când transferul de experiență este realizat. Pe parcursul călătoriei omul se îmbogățește și poate apoi

⁴¹³ Vladimir Lossky, *Introducere în teologia ortodoxă*, Editura Sofia, București, 2006, p.12

⁴¹⁴ A se vedea cartea *Drive*

continua călătoria cu un alt prieten, precum în pilda ortodoxă prezentată în Capitolul 4.

În acea călătorie primul prieten este nevoița, efortul consecvent. El vindecă de curiozitatea care nu caută adevărul și se mulțumește cu o simplă informare. Ca să înțeleagă temeinic lucrurile omul trebuie să urmărească un fir până când dă de un capăt al lui, apoi să îl ia pe cel care este legat la acel capăt, călătorind cu efort alături de cei care s-au ocupat de subiectul de interes. Copiii, la vârsta „de ce-urilor” își caută parteneri adulți de călătorie, care nu le răspund întotdeauna cu seriozitatea necesară. Cu timpul, dacă nu găsesc un adult partener serios de călătorie renunță să ceară ajutor și ori abandonează întrebările ori pornesc singuri în aventură. Personajele din basme pleacă aproape întotdeauna de acasă, trecând pe cont propriu, iar aceasta este sugestia intrinsecă a lor. Nu e vorba de o plecare neapărat la propriu, ci mai ales de o aventură în cunoaștere, dincolo de ceea ce le este familiar și intrat în obișnuință. Prietenii și-i găsesc pe drum, dacă au această capacitate de a se împrieteni.

Deplasarea este mult mai ușoară dacă cel ce călătorește nu poartă încărcături care îi îngreunează călătoria și resping prietenii. Ca să devină prietenos, capabil de a interacționa eficient cu oamenii, el trebuie să fie curat. Dacă este plin de ifose, de sine, lipsit de respect, de bunăvoință, cine stă în preajma lui? Al doilea prieten, curățenia, îi cere să învețe de la alți oameni cum să interacționeze astfel încât nici măcar influența inconștientă să nu afecteze negativ pe ceilalți. Trebuie să devină un altfel de om, care a scos din firea sa, din dorința de a fi disponibil pentru învățare, orice fel de judecată la adresa celorlalți. În basme o nevinovată reptilă ori insectă salvată îl scoate pe erou din situații imposibile. Dacă ar fi judecat-o, considerând-o ne semnificativă, undeva în viitor soarta i-ar fi fost pecetluită.

În sfârșit abia alături de al treilea prieten omul ajunge la măsura sa desăvârșită, la împăratul care este și în afară – vede prietenul la ade vărata sa valoare, dar și în sine, căci numai împărații (peste propria fire) pot discuta cu alți împărați. Acesta este milostenia, bunăvoința exprimată în practică, actul de a face un bine dezinteresat celui care are nevoie de el. Pentru a face bine trebuie văzută nevoia, trebuie să existe dorința de a face bine și aceasta să fie curată, onestă, adică lipsită de orice interes egoist. Câți oameni au fost întăriți de călătoria cu acest prieten ca să îi luăm ca pe tovarăși ai noștri? În societatea

contemporană am putea crede că nu mai există așa ceva, că până și creștinii care spun că fac altora bine de fapt urmează un scop egoist, mântuirea lor.

Calea creștină seamănă cu calea devoțiunii, Bhakti-Yoga, situația în relația personală cu Dumnezeu - Iisus fiind una ce devine ținta aspirației launtrice. Deosebirea esențială este că în creștinism Dumnezeu s-a făcut om și s-a oferit ca prieten printr-un act de sacrificiu de sine ce oferă creștinilor participarea la ființa Sa. În plus, persoana nu mai este pierdută, dizolvată, ci desăvârșită printr-un act de împreună-lucrare, în care libertatea omului este permanent și pe deplin respectată. Procesul nu este unul de stingere de sine, ci de realizare de sine, acest sine fiind specific, asimilabil Eului 2, nu Ego-ului. Omul este co-creator al propriului său sine.

Un Dumnezeu paradoxal și smerit

Imaginea despre Dumnezeu oferă o indicație prețioasă despre nivelul spiritual al unei culturi. Nu este la modă, ci un lucru propriu naturii umane să fie un întreg indivizibil, parte într-un alt întreg supra-individual indivizibil. Dar în majoritatea religiilor se pune accentul pe una dintre participări, din care este văzut un Dumnezeu specific, greu se reușește a se menține calea de mijloc. Părintele Sofronie Saharov spune: „Viziunea creștină este ciudat de paradoxală”⁴¹⁵. Motivul este că însăși învățăturile de bază, dogmele – axiomele credinței sunt astfel: „Formulele dogmatice sunt paradoxale pentru că prind în ele aspecte contradictorii esențiale ale realității vii și de o bogăție nepuizabilă. Dogmele exprimă astfel în ele totul: infinitul și finitul, unite, fără desființare, în toate aspectele lor.”⁴¹⁶

Astfel, la baza credinței creștine sunt două postulate asemănătoare cu cel al dualismului din fizică prin incapacitatea de a ni le reprezenta: „Credința creștină este zidită neclătit pe două dogme de căpătâi: 1) dogma despre Dumnezeirea una în Trei Fețe – Treimea cea de o ființă și nedespărțită; 2) dogma celor două firi și două voi, cea Dumnezeiască

⁴¹⁵ Arhimandritul Sofronie, *Nașterea într-o împărăție cea neclătită*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2003

⁴¹⁶ Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2003, vol. 1, p. 98

și cea omenească, în unul Ipostasul Cuvântului întrupat.”⁴¹⁷.

Prin ele orice încercare a creștinului de a aplica reducționisme asupra naturii divine ori a celei a Cuvântului divino-uman este îndepărtată. Iar asupra omului, fiind după chipul lui Dumnezeu, de asemenea nu putem aplica reducționisme. Vederea lui nu se mai oprește la o perspectivă particulară, ci obligă la o privire ca la ceva viu, integrat, ireductibil, ce poate fi prezent întreg în tot ce face ori este. Prin faptul că impune o astfel de vedere a omului îi redă acestuia demnitatea. Nici structura unui atom nu se lasă cuprinsă, de ce omul să fie mai simplu și mai ușor de pus în cadre. În fizică teoriile cele mai avansate asupra atomului nu mai au pretenția că îl pot descrie perfect, dimpotrivă, un principiu (Heisenberg) chiar exclude acest lucru. De ce omul ar putea fi pus în cadre și explicat? Are cumva o alcătuire mai simplă, sau este o structură integrată cu dimensiuni de miliarde de ori mai mari față de un atom? Evident că este de preferat și mult mai bine justificată o atitudine plină de respect.

Dumnezeu creștin este paradoxal deoarece are și atribute legate de dreptate, omnipotență, omnisciență etc., dar are și pe cel al milei nemăsurate, de muncitor alături de om pentru realizarea sa. Este și judecată, dar este și iertare, este și dreptate, dar este și iubire, și în timp și în afara lui. Este și puterea absolută, dar și slujirea deplină. Este o persoană în trei, dar și trei persoane în una, în comuniune desăvârșită. Puterea minții de a-și reprezenta o astfel de situație se dă bătută lăsând loc experienței trăite să umple golul de înțelegere, sensibilității spirituale în locul instrumentelor sofisticate.

Pentru creștini nu este o problemă acest Dumnezeu ce nu poate fi încadrat nicăieri deoarece ei găsesc modelul de viață în omul după a cărui viață s-au schimbat erele și numerotarea anilor, Iisus Hristos. El a trecut religia iudaică de la un Dumnezeu care a dat unor supuși o lege și impunea un comportament reglementat, la unul care se pune în slujba omului pentru a-l ridica pe acesta în relație cu El prin înfrățire și înfiere. Reprezentarea asupra lui Dumnezeu suferă o schimbare majoră, de la un Tată autoritar la un frate care cunoaște natura umană și calea prin care ea iese din cercul strâmt al propriilor amăgiri. În locul unui Dumnezeu distant, drept și rece creștinii văd acum pe unul care oferă pildă de smerenie și slujire chiar prin Fiul Său și ajutor permanent prin El și prin cealaltă persoană a Sfintei Treimi, Duhul Sfânt.

⁴¹⁷ Arhimandritul Sofronie, *Nașterea...* p.80

Acesta este iubit de unii dintre oameni deoarece se dovedește un Dumnezeu care nu are pretenții (cere doar ca noi să ne respectăm la adevăratul potențial, pentru noi, nu pentru El), ci doar oferă, prin aceasta respectând pe deplin libertatea omului. El stă la ușa inimii și bate, dacă este cineva înăuntru și deschide ușa intră cu toată bogăția pe care o are și umple inima de o bucurie specială. El s-a făcut mic, și oricât de mic se face omul, tot nu se poate face mai mic, căci dimensiunea actului de micșorare este dată de distanța dintre demnitatea inițială și cea finală. El avea putere asupra vieții și a morții, dar s-a lăsat răstignit pe cruce de dragul oamenilor. Împăratul vieții, stăpân peste cele sfinte, cu puteri inaccesibile omului obișnuit, a fost considerat de oameni hulitor a celor sfinte, vrednic de moarte pentru acest lucru. De pe crucea care l-au trimis în brațele morții El a avut puterea să spună „Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac!”.

Pentru cei ce nu îi înțeleg pe creștini, pe care îi judecă ca pe niște plăsmuitori de mituri, aici se află încă unul din secretele înțelegerii lor. Creștinii care urmează cu credință pe acest Om au fost fascinați de această putere de a iubi și a ierta. O vor pentru ei și îi caută izvorul și temeiul. Sigur, cel puțin unii au găsit-o, câtă vreme au fost dispuși să primească mai degrabă martiriul decât să renunțe la legătura cu ea.

Puterea de a te face mic ca să poți fi de ajutor oricui, fie el mare sau mic, vine dintr-o mare putere de smerire, dintr-o adâncă modestie. Puterea în lume este să comanzi, să umilești pe alții când ți se opun, să ai, dar puterea căutată aici este aceea de a nu te lăsa pradă unei bune imagini de sine și de a fi prezent mereu cu toată responsabilitatea în orice faptă.

Puterea de a ierta vine din această putere de a te vedea mic, cu propriile limite, și ea este indicatorul care oferă dovada puterii de a trece peste orice automatism de conservare ori protecție pe care și-l formează omul, care poate fi apoi piedică în calea dezvoltării sale. Creștinii nu se luptă cu cei dinafară, ci cu propria lor limitare, răutate ori cu propriul egoism. Nu renunță la încredințarea că omul se poate schimba pentru că Iisus, în fire umană fiind a putut să rămână mic (simplu muritor) și să ierte chiar și atunci când viața Sa era luată. Secretul acestei puteri, care nu poate veni doar dinăuntru unui trup trimis spre moarte, este fascinant pentru ei. Pe cruce El se baza pe relația Sa cu celelalte două persoane din Sfânta Treime mai mult decât se temea de moarte deoarece secretul învingerii morții și a limitărilor temporale îi era cunoscut.

Perspectiva creștină, precum și unele curente din alte religii, probabil sub influența creștină, propun o altă abordare, care reușește să acopere atât persoana și participarea ei la supraindividual, cât și prezentul cu atemporal cu tot. Această cale nouă, după modelul întemeietorului creștinismului este slujirea ca prieten a aproapelui. Calitatea slujirii depinde de persoană și de implicarea sa, iar eficiența ei de cunoașterea, participarea la relația cu aproapele. Astfel omul poate să împlinească, dar nu de capul său, ci asistat cumva de semenii ce îi evaluează serviciile. Ca să slujească trebuie să fie în prezent, iar pentru ca slujirea să fie de calitate trebuie avut în vedere atemporalul.

Legătura cu subiectul cărții este în aceea că în competență vedem de fapt calitatea slujirii bazată nu pe recompensă, ci pe servirea responsabilă a semenilor din grup. Primul pas, greu de făcut, este legat de stabilirea unor relații în care înțelegerea pentru celălalt și corecta poziționare să primeze.

Așa cum se obișnuiește în lume și aici pot să apară întrebări cu privire la afirmațiile anterioare, că acestea sunt speculații, că realitatea arată cu totul altfel, că creștinii sunt niște sentimentaliști etc. Dar oare cine privește poate recunoaște creștinii? Unul care nu știe fizică poate recunoaște savanții din acest domeniu? Dacă vrem să vedem realitatea trebuie să mergem la cei care au studiat acea realitate, lucru care este valabil în orice domeniu. Spre exemplu, între cei care au studiat temeinic, punând propria lor viață în joc, și care au demonstrat de curând prin iubirea de care au dat dovadă (unii martori încă trăiesc) că vorbesc din experiență, îl găsim pe Părintele Paisie Aghioritul, care spune, aparent paradoxal și împotriva Dogmei, că smerenia este singura virtute: „Una este virtutea: smerenia. Dar fiindcă nu înțelegeți aceasta, hai să vă spun că este și dragostea. Dar, oare cel ce are smerenie, nu are și dragoste?”⁴¹⁸. Iubirea este cea care ne cheamă la smerenie căci nu poate să apară fără ea, smerenia este mijlocul care duce la împlinirea ei. Împlinirea iubirii lui Dumnezeu pentru oameni s-a realizat în creștinism prin smerirea lui Dumnezeu, adică prin asumarea de către El a naturii umane limitate, prin întrupare, ca să îi extindă acesteia participarea. Pe calea pe care Dumnezeu a coborât se poate și urca spre El.

Lângă cineva care se face mic încapă multă lume în relație, dar

⁴¹⁸ Cuviosul Paisie Aghioritul, *Cuvinte duhovnicești, vol. 5, Patimi și virtuți*, Editura Evangelismos, București, 2007, p.165

lângă unul care se crede mare, că nici el nu își vede marginile, unde să mai fie loc și pentru alții? Fără smerenie nu este loc pentru iertare, cine nu poate ierta are încă o părere de sine bazată pe Eul 1.

Virtuțile iertării

Noblețea

Rolul interacțiunilor în a schimba persoana este esențial. Iar în această privință primul și cel mai serios beneficiu pentru om este acela de a ieși de sub teroarea ego-ului. Există numeroase propuneri care se adresează direct omului, care propun diverse căi, dar cele mai multe nu fac decât să îl accentueze. Spre exemplu, dobândirea virtuților (moralitate ridicată, curățenie sufletească etc.) este considerată o cale spre ieșirea din lume, spre adevăr. Însă a te socoti virtuos este contrar smereniei, considerată și ea virtute. Când cauți virtuți, fie ele din sfera cunoașterii adevărului, a poziționării față de ceilalți, trebuie să ai un loc în care le ții socoteala. Eul 1 se ocupă de obicei de acest lucru, Eul 2 nu vede decât faptul că oricât înaintează mereu este loc de mai bine. Astfel se ajunge la situația paradoxală că pe măsură ce calitatea participării omului crește, el devine tot mai conștient de lipsurile sale. Altfel spus, pentru că creșterea în calitate este nepuizabilă, el poate să se simtă „tot mai păcătos”, adică tot mai deschis, dar și limitat în același timp. De fapt numai deschiderea îi arată limitele, dacă nu și le vede, înseamnă că nu este deschis.

Eul 1, prins în jocurile lumii este sclavul determinațiilor acesteia. Categoriile calitative bun – rău, deștept – prost etc. impuse de ea, obligă omul să își caute propria poziție. Aceasta este expusă prin simplul fapt al apartenenței la lume și oricare alt om din lume o poate contesta. De aceea este vulnerabilă și omul trebuie să lupte pentru ea, la fel ca pentru a menține o bună imagine de sine (tot la lume raportată și aceasta).

Cine ne afectează aceste imagini ne supără. Menținerea supărării se face prin neacordarea iertării. Iertarea ar fi deci în primul rând absolvirea celui alt de vina de a ne fi produs un prejudiciu la nivelul celor două imagini. Sigur, prejudiciul poate fi chiar la nivel fizic, sau de tipul pagubei materiale, însă marea majoritate a „păcatelor” pe care le

ținem altora sunt cele care atentează la imagine, mai rar se întâmplă celelalte tipuri de prejudiciu.

Iertarea de pe poziția Eului 1 nu se prea poate face, el este prins în aceste legături și imaginea sa depinde de părțile sale constituente. Dacă cineva îi murdărește o parte, chiar dacă retractează cuvintele de jignire, și, oarecum restaurează imaginea, faptul că l-a jignit nu poate fi iertat. Aceste lucruri rămân în memoria afectivă și nu se prea pot șterge. Este ca în cazul unui cățel, pe care dacă îl superi odată, nu te uită multă vreme, deci partea din ființă implicată este una arhaică, doar că supărarea este la nivelul imaginii de sine, nu la nivel concret ca în cazul cățelului.

Iertarea este privilegiul unui „om foarte bogat” de o noblețe extraordinară, care nu se supără de aceste pagube pe care i le produc alții deoarece raportarea sa nu este la imagini, ci la lucrarea sa. Eul 1 nu are așa o bogăție, el este extrem de sărac și de dependent de ceilalți. Eul 2, al simțirii autentice de sine, nu este afectat de jocurile de imagine, deoarece nimeni nu poate ști cum este un om de fapt, și ce poate el face. Păreră altora nu este relevantă, Eul 2 nici nu apleacă privirea la ele. El este sculptorul care nu se lasă intimidat de părerile altora vizavi de lucrarea sa, încă neterminată. Poate să ia din opiniile lor, dacă există un adevăr folositor, care îl ajută să își desăvârșească lucrarea, dar pentru ajutor le este recunoscător.

Poți să faci ce vrei cu imaginea unui om nobil. Pentru că nu se identifică cu ea, el nu poate fi afectat de faptul că imaginea este târâtă prin noroi sau ridicată în slăvi, ceea ce cred alții despre ea, așa cum li se pare lor că omul este în lume. Omul acesta nu mai viețuiește în lume (privită ca și comunitate a celor ce se raportează la impersonal), de aceea nu îl va afecta de ce se întâmplă cu ea, știe că părerile și judecățile oamenilor se schimbă. El este precum metalul nobil, poți să crezi că îl arzi cu foc sau cu acid, îl poți pune pe fruntea regelui, dar o să vezi că nu s-a schimbat cu nimic.

Beneficiile iertării

Beneficiul cel mai mare al iertării este acela de a vindeca. Domnul Iisus vindecă de obicei prin iertarea păcatelor. Și oamenii pot vindeca iertând păcatele pe care semenii le-au făcut lor sau cerând iertare pentru semenii.

În Hawaii, există chiar o artă, un ritual al vindecării prin iertare – Ho'oponopono, care înseamnă continuitatea firească a relațiilor. Ea spune că cei pe care nu îi putem ierta sunt într-un fel prizonierii noștri. Să ne imaginăm că la un anumit nivel noi trebuie să purtăm după noi și acești prizonieri până când îi eliberăm – cât sunt în viață fizic, nu îi putem elimina din noi. Cum este mișcarea în acest plan, dacă trebuie să avem grijă să nu uităm, să nu pierdem prizonierii, ca nu cumva să ne rănească. Dar dacă sunt „liberi”? Cu siguranță că unuia care eliberează imediat orice prizonier, care nu ține legături de antipatie către alții, se va mișca mult mai ușor și va fi liber să treacă la un nivel mai profund de participare. Folosind această terapie Dr. Ihaleakala Hew Len a făcut „minuni”, ajungând ca în patru ani să depopuleze un pavilion dedicat pacienților foarte violenți de la Spitalul de Stat din Hawaii, datorită schimbării totale a comportamentului lor.⁴¹⁹

De pe pozițiile Eului 2 (și din Cercul 2 al utilizării energiei), neimplicat în disputele din lume, omul poate fi foarte generos și înțelegător față de ceilalți. Sursa bunătații lui este în bogăția pe care o dobândește în relația cu Ființa. Aceasta participă la jocul dăruirii, și nu are mentalitatea resurselor limitate, frica de epuizabil, pentru că a ierta nu consumă, nu distruge, ci îmbogățește și vindecă.

Curgerea energiei vitale prin om este împiedicată de tensiunile interne ce trebuie menținute până la nivel de corp fizic. Ca să nu uiți trebuie să depui supărarea undeva, să o ții la îndemână într-un organ sau un mușchi. Locul în care este depusă nu mai funcționează normal și în timp, din cauza forțării, se îmbolnăvește. Străpungerea spirituală până la ființă nu se mai poate face, omul rămâne blocat la nivelul la care este depusă supărarea pe un alt om.

Singurul lucru pe care omul este chemat să îl facă, să și-l asume când rostește rugăciunea *Tatăl nostru* este iertarea. De iertarea lui este condiționată participarea la propriul proces de deblocare și îmbogățire, deci nu se poate negocia cu acest lucru.

Cu tensiunile interne neeliminate este imposibilă pacea lăuntrică. Persoana care a fost sursa nemulțumirii este practic invitată de cel ce s-a supărat să locuiască în el, să îl perturbe în continuare. Este un act de igienă spirituală și curățenie lăuntrică să te debarasezi de nemulțumire și să cauți seninătatea. Ceea ce s-ar putea câștiga cu supărarea și manifestarea ei este cel mult o revanșă a Eului 1, lezat în

⁴¹⁹ Sursa www.hooponopono.ro/terapia-iertarii/

amorul propriu. Dar ceea ce se pierde este accesul la Eul 2, care nu este liber atâta timp cât Eul 1 rămâne pe scenă ca să rezolve nemulțumirile.

Iertarea este rezultatul și semnul instalării smereniei profunde. Omul care crede că îi poate fi răpită bogăția de cineva, a adunat o bogăție nefolositoare. Bogăția dinăuntru nu poate fi nici furată, nici depreciată, nici crescută artificial de intervențiile, opiniile altora. Am văzut că din contactul profund cu propria ființă, cu sentimentele și nevoile proprii, omul nu mai dorește să participe la jocul „cine are dreptate”, nu mai urmărește o poziție în această bătălie. Conștientizarea eforturilor necesare pentru trăirea profundă, diferența calitativă majoră între trăirea la nivelul lumii sau la nivelul relației, fac omul doritor de a renunța la orice barieră artificială care ar putea distruge relația. Nimic din lume nu merită păstrat dacă atentează cât de puțin la calitatea și menținerea relației. Prea ocupat cu lucruri serioase, omul care trăiește relațional nu poate introduce separarea pe care ar impune-o orice judecată asupra celorlalți. Dimpotrivă, conștient de dificultatea găsirii unei condiții autentice în viață, omul profund are înțelegere totală față de cei ce luptă împinși de Eul 1 pentru o poziție de putere, influență sau plăcere în lume. Nu natura lor este rea, ci doar poziționarea de moment. Faptul că o mașină nu merge în direcția bună nu este din vina ei, ci a șoferului, care ori nu caută direcția bună, ori nu are grijă de mașină ca să funcționeze corect. Dar șoferul nu este identic cu mașina și oricând poate să îndrepte cursul sau să remedieze starea mașinii.

Compassiune și iertare

Un scop important al budismului este compasiunea. Odată descoperită/ atinsă o stare de compasiune pentru toate ființele omul este aproape de împlinirea vieții sale. Dar compasiunea este o manifestare afectivă față de ceva sau cineva, nu o participare prin întreg. Compasiunea este un sentiment față de o persoană aflată în durere, de la cea fizică până la cea ontologică. Scopul vieții nu poate fi stabilizarea pe un sentiment, implicarea și participarea afectivă de acest tip. Cu o filosofie de viață centrată pe deziluzionare prin cunoaștere, afectul nu își găsește locul. Pentru a fi și el implicat i s-a propus ca scop compasiunea. „La început, evocarea compasiunii poate să necesite un efort deliberat și poate părea un sentiment simulat. Dar pe măsură ce practica

avansează, sentimentul de compasiune devine natural și spontan, putând fi evocat cu ușurință.”⁴²⁰ Învățarea compasiunii și evocarea ei pot fi tot jocuri pe care le controlează Eul 1. Acesta poate să își ia și scopuri mărețe, precum dezvoltarea inteligenței emoționale, dar acest lucru nu presupune o abandonare a ego-ului și o regăsire naturală a Eului 2. Dimpotrivă, poate fi o unealtă foarte rafinată prin care timpul poate fi ocupat, cu senzația unei mari revelații. Demersul poate fi rezultat al unei preocupări pentru accesul la mai multă putere, în loc să fie născut din dorința de a cunoaște omul mai bine, spre a-l sluji mai bine.

Compasiunea poate fi socotită și ca un mijloc prin care se îndepărtează un pericol, o teamă: Dalai Lama „si-a folosit iarăși șervețelul, de data asta pentru a culege insecta. I-a dat apoi șervețelul unui călugăr tânăr din spatele lui, care a dus-o în grădină și a eliberat-o. Cu râsul său caracteristic, Dalai Lama ne-a explicat: «Îmi era teamă că din greșeală mi-aș putea pune mâna pe el și aș acumula acea karma pe care o capeți atunci când faci ceva fără intenție, dar este totuși o oarecare karma».”⁴²¹ Sensibilitatea și grija pentru ființele vii este extraordinară, dar Eul 2 este liber de această teamă de karma, el are grijă în ceea ce face din respect pentru celălalt, nu din frică ori interes pentru sine.

Originea oricărui demers și starea fundamentală din care pleacă, dau calitatea lui. Dacă urmărește îmbogățirea unui eu, se obține un rezultat, dacă se caută depășirea unor blocaje pe calea către celălalt, altele sunt rezultatele. Primul demers dezvoltă Eul 1, al doilea Eul 2. Primul demers are originea în frică, al doilea în grijă, deschidere sinceră.

Spre deosebire de acest sentiment ce poate să apară și ca reflex condiționat, rezultat al unui demers impus, iertarea presupune înțelegerea celuilalt și a faptului că limitele noastre ale tuturor sunt prezente, dacă nu într-un domeniu, atunci în altul. Durerea pentru celălalt în creștinism nu este un sentiment detașat de compasiune, ci o coparticipare prin grație la condiția celuilalt. Este o relație cu un Tu, nu un sentiment al unui Eu pentru Acela. Nu poate fi autoimpusă, ci apare ca rezultat al deschiderii inimii către celălalt. Iertarea de sine și a celuilalt este o acțiune concretă, actul de îndepărtare a unei bariere artificiale, creată de dorințele unui Eu de a se poziționa în lume, de a împune celuilalt un respect etc.

⁴²⁰ Daniel Goleman, *Emoțiile distructive / Dialog științific cu Dalai Lama consemnat de Daniel Goleman*, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2005, p. 441

⁴²¹ *Op. cit.*, p. 443

A cere iertare – abandonarea Eului 1, deschiderea spre Tu

Unul dintre lucrurile cele mai dificile pentru om este să ceară iertare. Motivul este destul de simplu, dorința de a păstra poziția Eului, frica de a nu-și întina imaginea printr-o recunoaștere a unei greșeli și prin cererea de a fi iertat. A nu cere iertare este mult mai simplu, dar acest lucru lasă lucrurile într-o poziție incorectă față de un Tu. Poziția corectă presupune colaborare, încredere reciprocă, respect mutual, situare în același plan, deschidere sinceră, iar orice îndepărtare de această poziție din cercul doi al energiei impusă printr-o atitudine ori un act ce rănește partenerul de dialog trebuie anulată printr-o cerere de iertare.

Eul 1 nu poate cere iertare, pentru el acest lucru este mai mult decât o execuție publică. Eul 2, centrat pe relații de calitate, nu poate să nu ceară iertare dacă o faptă a sa a pus o barieră în relația cu celălalt. El nu are pace dacă știe că din cauza sa celălalt suferă și este scos de pe poziția unui Tu.

Actul prin care se cere iertarea este un act care cere o restabilire a relațiilor și trebuie apreciat în acest sens. Acordarea iertării este repunerea în relație. În practica creștină cererea iertării lui Dumnezeu la spovedanie ar trebui să plece din dorința de refacere a unei relații pierdute, nu din teama de consecințele încălcării unor dispoziții. Despărțirea de cineva drag este mai grea decât orgoliul personal ori salvarea imaginii de sine și de aceea cel ce consideră că a afectat relația se supune de bună voie judecății și condamnării celuilalt. Scopul este clar, reîntoarcerea din poziția de Celălalt la o poziție de Tu.

Un Tu desăvârșit

Între căile propuse omului spre restaurarea de sine cea creștină este una mai apropiată temporal, mai cunoscută în Occident, răspândită în aproape toată lumea. Întemeietorul ei, Domnul Iisus Hristos, ne propune să ne regăsim cu ajutorul Său și prin persoana Sa, iar mijlocul este legea nouă pe care o dă este iubirea semenilor după chipul iubirii sale. Pentru a-și demonstra buna credință și iubirea lui pentru oameni, jertfa Sa este cât se poate de potrivită. Viața semenului trebuie pusă mai presus de viața noastră. Altfel nu este slujire adevărată de pe poziția Eului 2, ci un interes oarecare a Eului 1.

Prezența curată, lipsită de orice preocupare ori intenții specifice,

deschiderea deplină către celălalt pentru a primi un Tu fără nici un fel de judecată, este posibilă pentru cei care își asumă felul de a fi a lui Iisus. Nu este vorba de a copia comportamentul, iubirea nu poate fi copiată, ci de a primi cu încredere (credință) că este calea bună și din tot sufletul una sau mai multe slujiri către semenii, iar în schimbul acestei acceptări se primește darul care asigură suportul necesar ei.

Motivul este destul de clar și de simplu. Ca să învețe cu adevărat trebuie ca să și „moară”, adică să renunțe la ceea ce credea înainte. Convingerea de bază a omului obișnuit este că știe ce trebuie să facă, el are scheme de acțiune pentru aproape toate situațiile vieții curente. În realitate, acțiunea stereotipă nu este utilă decât în cazuri limitate, poate atunci când se lucrează cu obiectele. Cu oamenii situația se schimbă, nu există doi oameni la fel, două situații identice, de aceea orice acțiune se desfășoară diferit, de la om la om, de la un moment la altul. Omul care nu este capabil să renunțe la tot ce știe, la toată „bogația sa” nu poate intra în împărăția păcii căci nu poate să depășească schemele de acțiune și procesele cognitive simple, de care este atașat.

Pe undeva este ușor de înțeles acest lucru. Până ajunge să găsească căi de a răspunde la provocările vieții trebuie să facă efort, să caute multe răspunsuri, să le lege laolaltă într-un întreg consistent. La un moment dat omul renunță la felul de a fi al copilului, bazat pe căutare de răspunsuri, spune că îi ajunge câte a învățat. Din clipa în care crede că știe, de fapt a încetat înaintarea, mișcarea ființei lui.

Acceptând perspectiva celor două euri menționată de Tim Gallwey vedem că și față de semenii acțiunea lor este diferită. Poziționarea pe Eul 2, deschis, care lucrează, diferă de poziționarea pe Eul 1, ce are sur-sa în convingerile sale despre sine. Primul se implică total în acțiune, fără a cere nimic pentru el, al doilea reclamă cunoașterea și acționează ca și cum ar ști soluția. Acesta „pune imediat un diagnostic și prescrie rețeta pentru tratament”, apoi se detașează, în timp ce Eul acțiunii știe că nu are sens să crezi că știi, mai bine stai în preajma omului și îi oferi ceea ce el cere – prezență nondirectivă, conștientă și deschisă spre analiza consecințelor diferitelor acțiuni/ răspunsuri.

Eul 2, cel autentic, nu fuge de crize, probleme, ci acceptă să stea la nivelul lor până când problema este rezolvată, alegând poziția de slujitor. Eul 1, cel bazat pe ideile despre sine, este atotștiutor, imediat vede problema și soluția, apoi se comportă ca un conducător, trasând dispozițiile necesare pentru rezolvarea problemei.

Afirmația Sfântului Siluan „Ține mintea în iad, dar nu deznădăjdui” poate fi înțeleasă și în acest fel. Iadul este criza neînțelegerii cu celălalt, lipsa unui Tu, a sensului și a singurătății fără de leac. Cine nu fuge de probleme în uitare de sine poate învinge iadul și descoperi raiul.

Raportarea persoanei la lume nu conduce la dezvoltarea, ci la îndepărtarea de propria natură, la pierderea ei. Studiul oamenilor sau confruntarea (în sensul bun, în căutarea prietenilor) cu alte persoane permite omului să vadă cine este, ce poate, cum și ce poate el să fie. De cele mai multe ori oamenii privesc la alții doar în virtutea dorinței de a vedea ce fac, cum să rezolve anumite lucruri, ca să copieze comportamente. Chiar și un copil reușește să se raporteze critic de la o anumită vreme la comportamentul adulților. Cu atât mai mult ar trebui să facă acest lucru un adult, dar din păcate, mulți preferă să urmeze prin copiere ceea ce se face în lume și să trăiască pe pilot automat.

Am văzut de la M. Buber că doar cea ce omul adună în relație cu o altă persoană construiește Eul. Până la a strânge cu Hristos, singurul Tu desăvârșit, înțelegerea și învățarea de la ceilalți este esențială. Oricum învățăm tot ce știm de la sau în relație cu alții. Hristos ne invită să fim conștienți de la cine și ce învățăm. Din prea mare respect de sine, mulți oameni uită de respectul pentru alții. Hristos, prin jertfa Sa pentru oameni, învață în primul rând că semenii noștri merită respect și dragoste. Merită priviți ca un Tu unic și ca o mărturie vie a frumuseții naturii umane. Fiecare om are ceva numai a lui, prin care se vede ce poate rezulta dintr-o anumită poziționare față de lume și față de ceilalți.

Dragostea pentru ei nu poate fi adoptată fără rezerve decât dacă se merge pe încredere, „pe mâna” celui care a iubit primul cu adevărat oamenii astfel încât a primit moartea pentru ca ei să se trezească și să priceapă virtutea iubirii și a lui Tu. Porunca nouă (ca învățătura de căpătâi, nu ca ordin) pe care cei ce Îl aleg ca prieten o primesc de la El este să iubească pe semenii așa cum El iubește, adică cu o dragoste până la jertfa de sine. Această dragoste nu este una a beatitudinii în care omul odată prins pierde contactul cu sine, ci una a crucii, adică a efortului în slujba celorlalți, căci numai slujind lor omul se crește pe sine. Prin iubirea, adică relația bună, slujitoare, pe care o vor avea între ei creștinii se vor dovedi ucenicii săi. Fără o relație Eu-Tu cu oamenii nu există nici persoana noastră.

Paradoxală această validare, descoperire prin ceilalți, dar este singura posibilitate îngăduită și de logica lucrurilor. Un sistem nu poate

fi conștient de sine decât din interacțiunea cu sisteme similare. Orice oglindă ar pune ca să se vadă singur, ea va ascunde cel puțin capacitatea sa de relație, ce nu se poate descoperi altfel decât în interacțiune.

Oricum ar face, omul rămâne vulnerabil la atașarea de modele și valori promovate de alți oameni. Acest lucru se întâmplă chiar și din simplul motiv că nimeni nu iubește singurătatea, toți suntem ființe relaționale. Chiar dacă se mulțumește cu puțin, cu jocuri sau mângâieri sociale, fără semenii omul se dezechilibrează psihic. A fi participanți conștienți la aceste relații, a se îmbogăți reciproc în ele prin jocul dăruirii, este nu un moft, ci o poziție firească.

Evaluarea unui om este corectă numai dacă evaluatorul poate fi un Tu pentru el, aceasta e singura cale potrivită. Numai în această cheie citind, studiind pe alții, poate să consolideze Eul și să facă din el un Tu adevărat. Astăzi se practică analiza celui alt ca un Acela, raportarea este la „ei” și la impersonalul „se”, deși fără o implicare activă în relație nu este văzut Tu. Ceea ce stă la baza creștinismului este această convingere că numai persoana validează și descoperă persoana. Toți cei cu această convingere sunt membrii activi în Biserica lui Hristos, nu prin ce spun, cât mai ales prin ceea ce aleg să facă și să fie.

Din păcate acest demers de construire în raport cu un Tu este neglijat, nici măcar nu este conștientizat în educație.

Importanța asumării morții, comuniune, competențe

Pentru copil este firească schimbarea, adultul însă nu o acceptă prea ușor. El se identifică cu eul său „știutor” și acționează de pe pozițiile sale. Pentru a bloca autofluxul mental⁴²², care produce și asociază gânduri pe bandă, cea mai bună și poate unica soluție este gândul la moarte. Ea nu afectează Eul faptelor, ci numai pe cel al imaginii de sine. Eul părerii de sine rămâne blocat, este pus în fața unei realități mai tari decât el, pe care nu o poate manipula și nici acoperi cu știința, experiența lui anterioară.

Eul faptelor este atât prezent cât și atemporal prin răspunderea asumată. Eul acesta nu poate fi aruncat în spaima de moarte deoarece trăiește și pe partea vieții, dar și de cealaltă parte, dincolo de moarte. Acesta pune aici și acum persoana, în fața celorlalți,

⁴²² Proces denumit astfel și preluat în înțelegerea dată de Augusto Cury.

dezbrăcată de ego-ul despărțitor, gata de a lucra împreună.

Dezvoltarea competențelor este în strânsă legătură cu asumarea morții și detașarea de această lume. Dacă se dorește participarea și trăirea prin ceva supraindividual trebuie renunțat la ego-ul personal. Nu este o renunțare la propria persoană, ci numai la identificarea cu părerea de sine.

Sfinții din toate veacurile au recunoscut importanța cugetării la moarte și din perspectiva ei. Ea este considerată antidotul la trăirea vieții pe pilot automat. Sfântul Vasile spune și el că cea mai înaltă filosofie este ca „de-a pururea să cugetăm la moarte”⁴²³. Sfântul Ioan Damaschin: „O, moarte, moarte, mai bine te-am numi pe tine viață, că cel ce pururea cugetă la tine, pururea viază” – *Îndrumar pentru restabilirea sănătății*⁴²⁴. Dintr-o perspectivă creștină soluția ar fi destul de limpede, după cum am mai menționat, cadourile „magice” date creștinului la intrarea sa în lume sunt moartea și slujirea pentru dobândirea celor necesare vieții. Cu ele iese de sub impulsul acțiunii spre căutarea rostului ca ființă cu propria personalitate, și de sub cel al autosuficienței în căutarea competenței, a participării de calitate certificată prin mulțumirea semenilor, în grup.

Competența este, din perspectiva grupului, o exigență, o nevoie a lui pentru calitate și eficiență a acțiunii. Nu poate fi nici măcar sesizată în toate caracteristicile sale fără participarea la realitatea supraindividuală. Identificarea cu grupul, participarea la natura sa „ondulatorie” îi este dată omului prin ieșirea din identificarea cu particularul propriei persoane și asumarea conștiinței de grup, a responsabilității din perspectiva acestuia. Spre exemplu, un profesor trebuie să privească inclusiv la supozițiile ascunse ale sistemului educativ, la premisele filosofice ale demersului adoptat, nu doar la interacțiunea lui directă cu elevul. Trebuie să vadă cu ochii celui care a proiectat sistemul, numai așa, prin confruntarea cu acest Tu are loc transfer de competență și o evaluare corectă. Această punere în locul aceluia Tu care organizează sau vede într-un anume fel lucrurile într-un sistem este esențială pentru progres mai ales în cazul în care omul ar putea lua contact cu o decizie de echipă. Acest Tu, al unei echipe, este, de obicei, unul mai puternic și mai înțelept decât al unui singure persoane. Organizarea în comun a lucrurilor poate fi mult mai bună dacă se realizează

⁴²³ *apud* părintele Cleopa - www.youtube.com/watch?v=mjcZ7GZ9tbE (accesat în iunie 2012)

⁴²⁴ www.crestinortodox.ro/carti-ortodoxe/ne-vorbeste-parintele-cleopa-vol-2/despre-moarte-81197.html (accesat în iunie 2012)

o activitate în echipă. Omul nu se dizolvă însă în echipă și nu este aservit instituțiilor pe care el însuși sau echipele le creează. În ciuda staturii sale mici, omul este mare (dar smerit) prin responsabilitatea asumată.

Aproape în toate domeniile aportul personal de calitate are în vedere pe cel al predecesorilor. O contribuție de calitate presupune studiul perspectivei lor, dar nu una de tip detașat, care nu poate sesiza detaliile participării specifice aceluia Eu, ci una în care subiectivitatea contribuțiilor nu se pierde. Pentru ca omul să înțeleagă pe cineva trebuie să privească prin „ochii lui” lucrurile, din interior, nu din exterior. Acesta este aportul și rostul artei, să ajute pe cititor, privitor, ascultător, să vadă lucrurile din perspectiva autorului, pentru a îmbogăți propria sa perspectivă. Nu doar pentru a fi autor se cere artă, ci și pentru a fi „consumator”, iar una dintre talentele necesare este „dezbrăcarea” de „propria piele”, ca să poți intra în „pielea lui” ca să vezi și să simți ce simte el. Hrănirea sufletului cu idei este relativ ușoară, dar superficială. Când acesta se hrănește cu întreaga viziune a autorului, cu subiectivitatea lui, când vede și rostul care l-a determinat să se pronunțe într-un anumit fel, atunci câștigă cel mai mult.

Acest tip de abordare crește capacitatea omului de a se raporta critic la cultura altui om sau a unei organizații. O raportare prin reducerea unui om la lumea ideilor, ca și cum acestea ar fi cele mai valoroase produse ale vieții umane, este ca și cum ai refuza să vezi opera de artă. Tot meșteșugul scrierii unei capodopere ar fi dat la o parte pentru a reține doar câteva idei. Astfel, toată trăirea prin imaginație alături de personaje ar fi declarată inutilă. Pentru a jongla cu idei omul nu trebuie să primească uitarea totală de sine, dimpotrivă, de acest sine, Eul 1, are cea mai mare nevoie, ca să poată fi critic. Eul 2 nu verbalizează, nu critică, el vede și învață, nu are nevoie de memorarea verbală a ceea ce face. Ar fi chiar culmea să ceri, de exemplu, degustătorilor să învețe din teorie această meserie.

Competența – calitatea slujirii

Majoritatea oamenilor cred că slujirea celorlalți este ceva oribil, de care trebuie fugit. Ceea ce ar trebui căutat, din această perspectivă lumească, este conducerea celorlalți. Omul interesat de apropierea de starea în care Dumnezeu l-a pus pe Adam, înainte de cădere, descoperă că

lucrurile stau invers. Omul nu se poate cunoaște pe sine, găsi propria ființă privindu-se într-o oglindă magică, ci numai prin interacțiunile cu ceilalți, că el crește doar ajutând pe alții să crească. Dacă nu slujește oamenilor nu are cum să descopere natura umană. Calea aceasta poate nu ar fi fost probabil adoptată de nimeni dacă Cineva nu ar fi insistat cu prețul vieții să ne arate ce putere mare are slujirea.

Provocările adresate oamenilor de alți oameni sunt diverse. Acceptându-le ei sporesc în propria descoperire. Prin provocările intelectuale, sportive, artistice etc. omul descoperă omul și puterea ascunsă în el. Dar cea mai serioasă provocare este cea pe care ne-o adresează Iisus Hristos. El spune nici mai mult, nici mai puțin că este cel care ne mântuiește, ne repune în relație cu Dumnezeu. Dacă ar fi o simplă provocare intelectuală ar mai putea fi trecută cu vederea. Dar nu, această provocare este pecetluită cu o viață, Hristos și-a dat viața în această credință. Mai mult, a făcut-o nu ca pe un gest teatral, ca pe o sfidare (de fapt cine are curajul să dea un astfel de spectacol?), sau spre a respecta regulile cetății și propria demnitate precum Socrate, ci spune că a făcut-o pentru mine personal, cel care m-am trezit să răspund la provocările semenilor în căutarea acelora care îmi oferă prin prezența unui Tu, ceva pentru care merită trăit.

Odată percepută această provocare omul nu poate rămâne indiferent. Ca să fie corect trebuie să verifice dacă este adevărată, apoi ori a găsit un sens vieții dacă are dreptate, ori poate să sfideze autorul pentru afirmații și pretenții nefondate. Numărul mare al oamenilor care cred că propunerea nu este mincinoasă este prea mare ca să o tratezi cu indiferență. Oare să fie chiar ieșirea din criza provocărilor mărunte din moment ce atâția oameni cred că Iisus are dreptate?

Dacă omul bine intenționat se duce printre acești oameni ca să vadă de aproape ce cred și cum trăiesc ei s-ar putea să fie dezamăgit. Mulți cred că Iisus este salvatorul lor, respectă formal ceea ce El le spune, dar viața și relația lor cu semenii nu au o calitate care să merite măcar a fi invidiată. Iisus pare că în loc să îi elibereze către o demnitate mai înaltă i-a prins și i-a făcut robi cu indicații foarte precise, urmărite spre a fi respectate de învățători religioși ori oameni îmbrăcați în negru, care în loc să trezească bucuria unei vieți mai depline, mai tare te sperie cu judecata și cu iadul. Mulți dintre cei bine intenționați se pot opri aici. „Mirosul” lor le spune că ceva nu este în regulă și nu merg cu cercetarea mai departe.

Dar pentru cel care vrea să meargă mai departe nu se termină surprizele. Chiar dacă nu își face o idee despre Iisus de la cei care răspândesc frica, ci îl caută la cei care par să ducă o viață deosebită pe baza învățăturilor Sale, la prima vedere aceștia nu sunt de invidiat. Acționează exact invers decât lumea, nu vor să fie ca Dumnezeu, cu atribute la superlativ, ci sunt modești și par a se hrăni mai mult din bucuria altora decât pentru reușitele proprii. În loc să conducă pe alții cu înțelepciunea lor, preferă să îi slujească, după cum învață chiar de la Mântuitor. Par a nu se mulțumi nicidecum în slujire, tot mai mult vor să ajute, și cât mai bine pe alții.⁴²⁵

Pentru un om care caută adevărul absolut, ce poate fi însușit, care scapă de probleme și oferă înălțare socială prin prestigiu obținut în știință, cultură etc., această cale a competenței nu pare potrivită deoarece crește „necunoașterea” și îl cheamă să se facă tot mai mic, nu să se înalțe. Pentru cei care merg mai departe deoarece nimic din lume nu este mai important ca o viață autentică se revelează puterea slujirii de a repune omul în adevărata sa natură.

Participare și împărtășire

Cea mai mare importanță acordată termenilor din familia parte – întreg este realizată prin transformarea lor în cuvinte ce desemnează un act sacru. Părtășirea sau împărtășirea este actul sacru prin care creștinii ortodocși, catolici și evangheliști luterani primesc în trupul lor pe Dumnezeu, prin taina cea mai importantă a Bisericii – euharistia. Cuvântul lui Dumnezeu s-a făcut trup în Iisus Hristos și El a instituit această taină prin care creștinii primesc un aliment foarte special, integral pentru integralitate. Astfel creștinii se hrănesc din Cuvântul Său, care nu mai este doar o informație, ci hrană pentru vindecarea și dezvoltarea sufletului. Păstrarea relației stabilite astfel se face prin păstrarea cu grijă a Cuvântului ca semnificativ, viu și lucrător în persoană. La ce bun să auzi un cuvânt revelator dacă el nu devine și constitutiv? Prin el se realizează o legătură nu numai cu autorul cuvântului, ci și cu toți cei ce îl consideră semnificativ, important și demn de a fi urmat, căci ei „cinează”

⁴²⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Comentar la Evanghelia de la Ioan*, p. 419: „Voi vedeți, frații mei, că iubirea lui Dumnezeu este amestecată și confundată cu iubirea aproapeului: aceste două iubiri sînt legate împreună, ca și o funie.”

împreună. A fi într-un gând cu toți ce primesc Cuvântul întrupat, înseamnă a primi spre a fi parte neîmpărțită a unei comunități.

Acest act este sacru atunci când cuvântul este de la Dumnezeu. Dar hrănirea din cuvinte nu este un lucru neobișnuit. Dimpotrivă, este probabil cel mai răspândit lucru. Prin schimbul de cuvinte are loc nu doar informarea reciprocă, ori atingerea, mângâierea de care ne spune E. Berne, ci și o acțiune de schimbare. Se poate schimba fiecare participant și poziția reciprocă a celor în dialog, iar urmare a cuvintelor schimbate se apropie sau se îndepărtează. Participanții se pot schimba prin influența reciprocă. Fiecare om are un punct de vedere, o atitudine, un fel de a acționa etc. Dacă acțiunile pot fi imitate și doar clarificate folosind cuvintele, credințele intime trebuie mărturisite pentru a fi cunoscute, iar mărturisirile, descoperirile personale se adună în cultură. Din aceste motive nu se poate ajunge la om fără a studia cultura.

Lucrarea diavolului

Într-o lume care spune despre sine că este deasupra mitologiei chiar și a aduce vorba de el descalifică. Imediat riști să fi judecat ca fiind de parte de o înțelegere corectă, științifică a lumii. Eu cred că dimpotrivă, subiectul nu poate fi evitat dacă dorim o abordare științifică. Deși nu se manifestă obiectiv precum fenomenele naturii, ca să poată fi surprins și „arestat”, prezența sa în experiența fiecărui om este destul de evidentă prin ceea ce se numește ispitirea spre păcat. Ne-am putea liniștiți socoti fără de păcate dacă nu am observa că o chemare spre a da curs unor porniri cu consecințe negative pentru noi și semenii nu poate fi evitată. Unii răspund acestor chemări și tratează oamenii ca pe mijloace, refuzându-le demnitatea umană din considerente care de care mai ciudate. Problema nu este doar că altfel ar fi greu de explicat răul din lume ci și faptul că orict de departe ajungi să te îndepărtezi de felul ei de a fi nu scapi de ispita de a face rău. Un factor activ are grijă să ne încerce la fiecare pas stabilitatea în respectarea valorilor asumate sau pretinse a fi respectate pe care se bazează stima de sine. Cineva care găsește un bun partener de dialog în Eul 1 are grijă nu doar să ne pună la îndoială propria stimă de sine ci și să ne asiste cu sfaturi în realizarea de compromisuri și scăderea griji fașă de consecințele faptelor noastre.

Aparent este un agent negativ, care pe lângă răul din lume aduce și disconfort intern prin muștrări de conștiință. Cred însă că mai degrabă el este câinele de pază al ființei. Ca să o scoată din nemîșcare, platitudine și până la urmă chiar din lume o provoacă și o testează mereu. Îi exploatează și îi aduce în față toate slăbiciunile, oricât de departe ar fi de iresponsabilitate, chipurile ca să o umilească. Umilire este însă numai dacă este și mândrie, altfel este doar o chemare la o acțiune tot mai conformă, și mai lipsită de agresivitate față de sine, față de ceilalți și față de generoasa noastră gazdă, Pământul.

De acest test nu a scăpat nici Iisus, ca să-și dovedească deplina stăpânire asupra ființei, de neamestecul în ea a impropriului și a lumii, a fost ispitit de diavol în privința autosuficienței sale, a tentației de a se socoti bogat prin ceea ce oferă lumea ori prin puterea asupra semenilor. Oricât au fugit de religie până la urmă chiar și filosofii au ajuns la recunoașterea existenței acestor ispite.

Scăparea omului nu este într-o colivie de aur și izolare de semeni ci în acțiunea pusă în slujba lor. Aceasta este izvor nesfârșit de învățare și prilej nesecat de ne întemeia prin a face bine evitând capcana mândriei. Slăbiciunea diavolului este că nu se poate lega de oameni decât prin slăbiciunile lor. Vulnerabilitatea noastră nu este astfel față de o putere dinafară ci față de lipsa de stăpânire, de întemeiere, ori de grijă pentru ceea ce este ori pleacă de la noi.

Dorința de a fi cu ceilalți, de a nu fi singuri, însoțită de uitarea de sine duce la aservirea oamenilor și devine spirit de turmă și supunere necondiționată. Astfel răul cel mare devine și mai puternic căci are mai mulți adepți depersonalizați. Omul care își respectă demnitatea și are o sursă corectă a ei, nu se poate hrăni din umilirea altuia și desconsiderarea sa căci aceasta implică și o desconsiderare a naturii umane care îi este și lui proprie, deci este până la urmă o desconsiderare de sine.

Interesant este faptul că antrenamentul pe care ni-l impune nu este numai legat de raportarea la sine ci și la ceilalți. Adesea vin alții asupra noastră, ne judecă cu o virulență extremă pentru fapte bune pe care ei nu au reușit niciodată să le facă. Principul sănătos care spune să participi constructiv nu distructiv, cu adăugare, nu cu demolare, pare a nu fi cunoscut de aceștia. Iertând intervențiile lor omul devine tot mai puternic în relații, aici este iarăși un mare câștig. Astfel că direct sau indirect tot diavolul slujește omului, însă omul nu interpretează întotdeauna corect slujirea sa.

CAPITOLUL 22.

SINTEZE, ANALIZE

Cele mai multe dintre cărțile citate în această lucrare prezintă perspective asupra unor domenii ale realității, realizate ca urmare a analizei și sintetizării unor informații variate, ce nu se limitează la domeniul respectiv. Spre exemplu, Rosenberg explică bazele comunicării nonviolente, dar el a studiat psihiatria, culturile diverselor popoare legate de comunicare, religia etc. Heidegger a analizat temeinic nu numai filosofia, ci și literatura, arta și religia. Constantin Rădulescu Motru era nu doar un filosof, ci și un psiholog foarte bun.

Aproape toți cei care au adus contribuții semnificative au ieșit din domeniul lor pentru a prinde și aspectele legate de natura umană, implicarea și participarea omului. O cultură în sine este idolatrie, „artă de dragul artei”, nu în serviciul omului, ca și cum omul ar fi pentru „artă”, ea ar fi zeița ce trebuie slujită, în loc ca „arta” să servească omului. La fel se prezintă lucrurile cu științele și cu toate preocupările umane. Și în religie se uită că ea este pentru om și nu omul pentru religie. Iar academismul a ajuns atât de departe încât aproape că ia prizonieri pe oamenii ce se implică în activități academice. Heidegger atrage atenția că mult din ceea ce ei fac nu este gândire originală, proprie, ci compilare de texte și maculatură, realizată conform unui obicei. Și dacă ar fi numai aceștia afectați, și tot ar fi o problemă. Dar prin ei, cu deosebire prin corpul profesoral, este afectată negativ toată societatea, se distruge creativitatea și se îngroapă talentele native. O radiografie a acestui proces este făcută recent și de Ken Robinson în lucrarea sa *O lume ieșită din minți: o revoluție creativă a educației*. O serie de afirmații merită avute în vedere dacă ne dorim o raportare față de educație lipsită de microbul spiritului de castă.

Înainte de a trece la literatură merită scoasă în evidență o realizare ce s-a născut din experiența celor interesați de obținerea rezultatelor în viața practică, cu deosebire în afaceri. Mulți am auzit de filmul *Secretul*. A avut multă trecere după lansare deoarece promite multe și chiar reușește să producă o schimbare în viața celor care sunt atenți și

pun în practică sfaturi din film. Pare un lucru extraordinar, miraculos, însă dincolo de veșmintele comerciale și de publicitate nu sunt foarte multe lucruri profunde. Am văzut ce important este să ai un scop, el devine un organizator al vieții. Dar, cel puțin la fel de important este ca el să fie prezent în minte ca să poată deveni organizator: „Treaba noastră ca oameni este să avem permanent în minte ceea ce vrem să facem, să ne clarificăm scopurile. Pornind de aici, începem să invocăm una dintre cele mai mari legi ale universului care este legea atracției.”.

Dacă analizăm sfatul descoperim de fapt ce înseamnă grija, într-o formă relativ primitivă a ei. Dacă omul nu are grijă – atenție la scopul urmărit, nu are șanse să își atingă obiectivele. O tehnică propusă de unul dintre cei care au stat la baza realizării filmului, Bob Proctor, este aceea de a avea un bilețel ce trebuie purtat permanent, pe care este notat visul ori scopul urmărit pentru a nu-l uita (pierde din vedere) și a obține o mobilizare și o aliniere a resurselor ființei în direcția atingerii scopului. Filosofic este ușor de observat că mutația ontologică propusă a fi realizată, este trecerea de la preocupări, adesea divergente, la grijă și evaluarea a tot ce se întâmplă ori se face prin raportarea la ea.

Acesta este un prim pas important pentru a ajunge la a trăi autentic. Și sigur că odată cu trăirea tot mai autentică vin și rezultatele deosebite, „atracția” își face efectul. În film nu este important scopul: bani, poziție socială etc. ci învățarea grijii. Și într-adevăr, nu prea contează, obiectivul inițial este descoperirea secretului mișcării și al participării cu întreaga ființă. Apoi omul își poate schimba direcția, alege scopuri tot mai apropiate de împlinirea sa.

Academismul și educația

Am inclus în această secțiune câteva informații legate de academism deoarece este un tip de memă culturală puternică și virală. Analiza lui Ken Robinson privind importanța creativității și a modului în care ea este eliminată prin sistemul educativ trebuie avută în vedere deoarece îndepărtând ceea ce este unic, specific persoanei, practic frumusețea ei și partea ce o face demnă de respect, este anihilată. Persoana se întemeiază pe modul ei unic de a vedea viața, legăturile cu semenii, ea fiind construită printr-o experiență unică în contact cu

acestea. Punctul ei de vedere va conține mereu ceva ce alții, călătorind pe alt drum nu au cum să vadă.

Înainte de a trece mai departe aș dori să fac câteva observații legate de prezența fenomenului în România. Cred că și la noi sunt multe domenii afectate, dar personalitățile deosebite ies de obicei din aceste cadre. Ele sunt creatoare de aceea apreciază ceea ce este legat de creativitate în om. Cei care se mărginesc la transmiterea a ceea ce au spus alții în loc la o resemnificare proprie sunt mai afectați de această orientare. Specificul autohton este mai ușor de înțeles pornind de la o observație pe care a făcut-o un doctor în teologie⁴²⁶ care s-a ocupat chiar cu studiul vieții monahale din Transilvania. El a observat că mănăstirile erau un fel de centre de cultură prin faptul că cei ce se retrăgeau aici nu se izolau pentru o mântuire proprie, retrași din lume. Dimpotrivă alergau mai tare, înainte în căutarea adevărului și apoi transmiteau și mirenilor din jurul mănăstirii (ca îi căutau cu drag și încredere) așezarea corectă, participarea de calitate în diverse domenii ale vieții spirituale.

La fel sunt și profesorii universitari reprezentativi din spațiul românesc, ei reinterpretează ceea ce studiază, coroborează cu trăirea specifică locului, nu doar transmit informații mai departe, astfel sunt surse de experiență trăită. Operele lor mărturisesc despre acest lucru, am văzut la C.R. Motru și putem găsi multe exemple similare. Scopul prezentării capitolului este delimitarea de fenomen și reducerea influenței acestuia.

Problema influenței academismului este cât se poate de serioasă, chiar acută astăzi, când schimbarea pare să fie principala constantă a vieții: „Rata și amploarea schimbării care a cuprins întreaga lume ilustrează profunda transformare a modului în care oamenii își trăiesc viața și își câștigă existența. Trebuie să fim la fel de radicali și în privința modului în care gândim educația. Simpla creștere a standardelor academice nu va rezolva problemele cu care ne confruntăm, doar le complică. Pentru a merge mai departe avem nevoie de o înțelegere proaspătă în ceea ce privește inteligența, capacitatea umană și natura creativității. Trebuie să regândim unele dintre ideile de bază pe care le avem despre educație, inteligență și despre noi înșine. Și, mai presus de toate, trebuie să ne trezim cu toții din ceea ce, pe bună dreptate, James Hemming (1909-2007) a numit «iluzia academică», aceea care

⁴²⁶ Discuții particulare cu pr. dr. Dan Hognogi pe marginea tezei sale de doctorat

ne-a înrobit mai mult decât vă puteți imagina.”⁴²⁷

Pentru a clarifica termenul, Ken precizează: „Oamenii folosesc termenul «capacitate academică» pentru a se referi la «inteligență». Ele nu înseamnă câtuși de puțin același lucru. Activitatea academică este centrată pe anumite tipuri de înțelegere verbală și matematică: pe lucrări și eseuri critice, pe discuții verbale și pe analize matematice. Ele sunt forme extrem de importante ale capacității umane. Dar dacă inteligența umană s-ar fi limitat la capacitatea academică, nu s-ar mai fi produs o mare parte din cultura umanității. Ar fi existat foarte multe discuții, și mai deloc acțiune. Nu ar fi existat știința practică, nici tehnologia, nici afacerile, nici arta, nici muzica sau dansul, nici teatrul, poezia, iubirea, sentimentele sau intuiția.”⁴²⁸

Aservirea educației s-a făcut pentru a sluji academismului, uitând de om: „Unul dintre motivele pentru care activitatea academică a ajuns să domine învățământul general este că nevoia de a avea universități a modelat cultura educației de masă atât direct, cât și indirect. Cerințele de intrare la facultate au avut un impact direct asupra programei școlare și asupra formelor de evaluare și de examinare publică. De asemenea, universitățile au afectat, indirect, în multe feluri educația, nu în ultimul rând pentru că meseria de dascăl a fost și este profesată în mare parte de absolvenții de facultate. În multe feluri, întregul proces de educație elementară și liceală este un proces de pregătire pentru admiterea la facultate. Tinerii care se înscriu la facultate mai degrabă decât să se angajeze sau să se înscrie în programe de pregătire profesională sunt văzuți ca reușite reale ale sistemului.”⁴²⁹

Orice om competent, ca Fred, inteligent și de omenie merită respect, indiferent unde este întâlnit: „Dacă ar fi să facem un pas înapoi pentru a privi educația din afară și am întreba: «La ce folosește ea?», ne-am putea centra în primul rând pe aceia care par să beneficieze cel mai mult de cerințele și așteptările sale. Am putea conchide că principalul scop al educației este să formeze profesori universitari, considerați un fel de apoteoză a culturii academice. Și eu, la rândul meu, sunt profesor universitar și am un mare respect pentru mediul și viața academice. Dar aceasta nu este decât o altă formă de viață, care nu

⁴²⁷ Ken Robinson, *O lume ieșită din minți: revoluția creativă a educației*, Editura Publica, București, 2011, p. 107

⁴²⁸ *Op.cit.*, p.89

⁴²⁹ *Op.cit.*, p.89

ar trebui să devină standard pentru alte forme de realizare umană. Cunosco artiști, oameni de afaceri, dansatori, sportivi și mulți alții, ale căror realizări, inteligență și omenie sunt la fel de substanțiale ca ale oricărei persoane cu doctorat pe care am întâlnit-o.”⁴³⁰

Merită menționată aici o întâmplare care a avut loc în unul din satele din Transilvania pe vremea când comunismul trebuia transmis țăranilor⁴³¹. Unul dintre domnii în cravată care a venit să îi învețe despre socialism, „marea cucerire” a oamenilor muncii, atins de măreția misiunii sale, s-a gândit să facă mai întâi diferența între el și țăranii cu care vorbea. De la masa intelectualilor, de sus, de pe scenă, îi întrebă: „Știți care este diferența între noi și voi?” Se aștepta ca oamenii să nu știe, dar unul se ridică cu seninătate, departe de a fi complexat de lipsa sa de știință și zise: „Știm, nodul de la gât!”. Intelectualii de pe scenă s-au gândit la nodul de la cravată și s-au simțit probabil mândri de această uniformă. Nu au realizat subtilitatea răspunsului, în sens mai larg, nodul de la gât este cel care întrerupe legătura dintre inimă și minte. O caracteristică a celor care au impus deposedarea țăranilor harnici de cele pe care le agoniseră după o viață de muncă era bine surprinsă. Cei care le luau bunurile prin colectivizare nu mai aveau inimă, pentru „înalta misiune” a impunerii socialismului erau aleși cei mai puțin harnici, care nu aveau nimic de pierdut.

Este posibil ca și pe intelectualii care propovăduiesc și trăiesc aservind viața lor diferitelor valori culturale să-i influențeze prezența nodului de la gât. Nu voi insista cu exemple, sunt bine cunoscute și expuse publicului, începând cu faptele prezentate în Noul Testament ori în cărți precum *Trădarea cărturarilor*, *Cunoașterea inutilă* și terminând cu ironiile și lupta împotriva religiei pe care o vedem la unii oameni de știință și astăzi (sunt multe exemple și pe site-ul www.ted.com).

Academism și cultură

Privind dinafară, principala sursă a iluziei academice pare a fi convingerea, credința irațională că omul este definit prin producția sa intelectuală. Dacă nu produce cu mintea ceva pentru cultura umanității, pentru „academicieni” o persoană nu există ca om, nu se va scrie în

⁴³⁰ *Op. cit.*, p. 90, 91

⁴³¹ Întâmplare povestită de preot Negrea Dumitru, Ighiu

cărți despre ea. Omul este definit prin produsele sale în interiorul culturii, nu la nivelul propriei ființe. Pentru cei afectați de această iluzie nu contează ce a făcut omul cu sine, cât de înaltă este propria structurare, cât de clare, precise și de bine ameliorate îi sunt cele trei tipuri de jocuri – interior, interpersonal și cultural, chiar nivelul competenței, privită ca slujire de calitate, poate fi irelevant. Academismul este parazitul care trăiește pe seama culturii mari, adevărate, pe care mai mult o ocultează decât o dezvoltă. Slujitorii academismului sunt ca o castă, cu grade academice, cu reguli destul de precise de detectare a contribuției personale la dezvoltarea „măriei sale”, cultura. Ea pare a fi scopul în sine, marea zeiță ce trebuie servită. În loc să arate cum cultura scoate omul profund din noi, iluzia academică ne învață și ne cere să ne punem viața în slujba culturii. Minunata recompensă este un loc de cinste între slujitorii ei, nemurirea prin veșnica pomenire între oameni a unei „mărețe” contribuții.

Sursa academismului este destul de îngustă, doar două abilități bine dezvoltate sunt suficiente pentru un succes garantat: „Capacitatea academică se bazează pe aceste două abilități de înțelegere logico-deductivă și de cunoaștere propozițională. Termenul „academic” provine de la numele unei grădini din apropierea Atenei antice, numită Academia. Acolo, cu 400 de ani înainte de nașterea lui Hristos, filosoful grec Platon a pus bazele unei comunități de discipoli, deosebit de influentă.”⁴³²

Cauza apariției iluziei academice ar putea fi socotită raportarea greșită la cultură, neînțelegerea legăturii strânse cu celelalte două jocuri, izolarea la nivelului jocului cultural. Cea mai bună ilustrare a abandonului unui astfel de joc este cea prezentată de Herman Hesse în *Jocul cu mărgelile de sticlă*. Marele maestru, unul dintre cei mai reductibili din istoria jocului, îl abandonează spre a se dedica unei ocupații mai satisfăcătoare decât orice joc cultural, educația tinerilor. Prin aceasta el încheie triumful Eu – Semeni – Cultură, cu revărsarea puterii culturale acumulate spre dezvoltarea persoanei, revenirea la Eu. Revenirea la Eu a iluziei academice este în chip conducător, cu putere de lege și de evaluare, judecare a omului. Poștașul Fred ar fi demn de dispreț, sau mă rog, nu merită nici un fel de considerație din partea celor aserviți culturii deși are cea mai puternică și mai vie cultură – cultura respectului deplin față de om, față de lucrul bine

⁴³² *Op. cit.*, p. 110

făcut, și slujirea ireproșabilă. Viața la care el participă, legăturile cu semenii, respectul acestora sunt mai profunde decât cele garantate de un rezultat academic.

O teorie explicativă este limitată prin însăși intenția ei, ce putem noi face este să încercăm a descrie lumea și să clarificăm calitatea și limitele instrumentelor utilizate. Iar o descriere nu este completă fără analiza completă a relevanței pentru om și a interacțiunii lui cu semenii. Superioritatea înțelegerii lui Bohr asupra celei a lui Einstein este tocmai faptul că a ieșit din iluzia academică. Einstein credea probabil și la sfârșitul vieții că prin cunoaștere omul poate pătrunde totul, în timp ce Bohr spunea că putem cunoaște doar atât cât ne permite instrumentul ales, că în lume sunt lucruri care scapă înțelegerii, deși pot fi observate, ori trăite. Nuanțând, am putea spune că Einstein slujește cunoașterii în timp ce Bohr se folosea de cunoaștere, înțelegând și limitele acestui instrument.

Din fericire toți oamenii „funcționează” foarte bine deși niciunul dintre ei nu cunoaște cum funcționează mintea și corpul uman, ce avem din punct de vedere academic sunt doar diverse teorii, la limita verificabilului și a obiectivității. Observând însă ce putere de învățare și de modelare are creierul și corpul uman, putem să ne folosim de aceasta, putem atinge diverse performanțe pe care nici pe departe nu le are tehnica modernă deși este uimitoare. Un singur exemplu este suficient, văzul. Putem lua și integra atâta informație dintr-o simplă imagine simbolică încât nu au sens comparațiile cu nici o mașină de calcul. Unde o mașină nu vede decât o cruce, un plus, un creștin poate vedea o dezvoltare nesfârșită pe ambele direcții, verticală și orizontală, cu un punct de întâlnire a lor, a personalului de pe axa verticală cu generalul de pe axa orizontală etc. Poate chiar să își imagineze că cele două direcții sunt unite și pot forma o unitate numai prin competență.

Iluzia academică ne spune că performanța minții noastre este măsurabilă, că oamenii pot fi organizați, clasificați, după criterii liniare, că un IQ spune aproape totul despre om. În realitate nimeni nu poate prezice cum va acționa un om în condiții complexe. Experiența și felul său unic de a fi determină răspunsuri unice. Încercarea de a obliga elevii să dezvolte abilitățile academice este ca și cum ai obliga toate mașinile să aibă aceleași performanțe, indiferent pentru ce sunt construite. Toate ar trebui să se miște cât mai bine pe orice direcție, și să poată duce multă marfă străină. Nu contează capacitățile colaterale

– de autoorientare, de colaborare, de asigurare a homeostaziei proprii, de operare asupra mărfii transportate, eficiența și combustibilul consumat etc. Toate mașinile trebuie să știe executa aceleași manevre de mișcare pe sol.

Nevoia de a face ordine în domeniul exprimării și a creației umane a condus la selectarea acelor domenii în care sunt mai ușor de cuantificat performanțele, unde subiectivul nu mai contează, sau contează mai puțin. Judecățile asupra oamenilor nu pot decât să reducă potențialitățile lor, așa cum încercarea de a stabili prin ce fantă trece fotonul distruge comportamentul său ondulatoriu.

În ciuda ignorării dezvoltării persoanei în ansamblu, a lipsei de relevanță privind caracterul, interacțiunile sociale, auto-organizarea etc., în Statele Unite: „Timp de 100 de ani, coeficientul de inteligență a rămas principalul criteriu de selecție pentru diferite forme de educație, pentru numeroase forme de angajare într-un loc de muncă și pentru înrolarea în armată.”⁴³³. Cu toate lipsurile și deficiențele observate, „ideile despre capacitatea academică și despre IQ au ajuns să fie considerate ca de la sine înțelese, ca o stare naturală a lucrurilor mai degrabă decât ca produse ale anumitor valori culturale și presupuneri științifice, ceea ce, de fapt, și sunt”⁴³⁴. O tradiție greu de depășit, dar pe cale de a fi abandonată. La nivelul culturii se găsesc germenii schimbării în direcția respectului pentru om, dar aceștia trebuie să fie preluați de Euri ce rezonază cu schimbarea, care să modifice apoi interacțiunile, iar acestea vor conduce în cele din urmă la schimbarea ponderii diverselor orientări culturale.

În sprijinul academismului pare să vină știința. Trebuie menționat însă că nu viziunea mecanicistă, deterministă a adus progresul pe care îl vedem astăzi, ci cu deosebire elucidarea structurii atomului, realizată de teoria cuantică a microuniversului. Mai trebuie precizat că știința înțelege obiectele, fenomenele la care ele participă, dar are probleme cu ființa, ceea ce este firesc. Structurile deosebit de complexe, în mai multe dimensiuni, cum este viața, pot fi descrise generic, dar o descriere nu ne dă controlul asupra ei. Ca să cunoști viața și lucrurile, trăirile legate de ea, trebuie să le experimentezi, ori aceasta nu mai este știință obiectivă, ci una cât se poate de subiectivă, bazată pe multe alegeri, nu pe un determinism orb. Nu poți trăi ceea ce nu vrei

⁴³³ *Op. cit.*, p. 113

⁴³⁴ *Op. cit.*, p. 114

să trăiești, nu poți evalua ceea ce nu ai vrut să verifici. Avem „aparate de măsură” foarte sensibile, bine calibrate, construite pentru a observa atât ce se întâmplă cu obiectele cât și cu persoanele. Suntem deja puși în situația de cercetători, dar pentru a afla ce sens să dăm vieții noastre odată scăpați de satisfacerea nevoilor de bază.

Academismul, înțeles ca o concepție de viață care are la bază „reducționismul” omului la activitatea intelectuală, ca și cum acest lucru este singurul și cel mai grozav pe care îl poate face, are încă putere pentru că este promovat prin educație. Nivelul de înțelegere al societății a trecut însă de reducerea omului la inteligența logico-matematică și cea de înțelegere verbală. Sunt recunoscute acum și alte tipuri de inteligență, cum ar fi de exemplu cea emoțională, cea socială, iar acestea au un impact mai mare pentru succesul în viață și armonia ei. Dar reducționismul a ajuns la limitele sale. Lipsa de participare determinată de o abordare adresată numai logicilor verificabile și rezultatelor lor, fără impact asupra nevoilor de înțelegere și organizare afectivă, de comunicare reală, îndepărtează tot mai mult copiii de educație, determină scăderea continuă a rezultatelor lor. Obligația de a intra într-o matriță îi face reticenți, și oricâtă bunăvoință ar avea cu noi, adulții prea angajați într-o viziune reducționistă, până la urmă trebuie să ne părăsească. Pierdem și noi, dar, din vina noastră, cel mai mult pierd ei.

Pace între știință, filosofie, religie

Cele trei mari domenii ale vieții umane par a se contrazice mereu și parcă sunt prinse într-o luptă pentru supremație, care adesea urmărește chiar desființarea celorlalte, sau măcar a uneia dintre ele. În realitate toate sunt necesare și importante. Sunt ireductibile pentru că aparțin celor trei niveluri la care are loc participarea, ireductibile și ele unul la altul. Știința este cea care dă claritatea pe nivelul individual și al manipulării obiectelor de către om. Pentru atingerea ei este nevoie de multă nevoință. Funcționează când este atinsă autonomia.

La nivelul interacțiunilor filosofia ar trebui să clarifice lucrurile astfel încât fiecare persoană să participe cât mai ușor și mai profitabil la grup. Ea ar trebui să aducă curățenia, iar filosofia lui Heidegger spre exemplu, reușește destul de bine să asiste pentru realizarea acestui

lucru. Când are loc dobândirea măiestriei prin interacțiuni ce permit învățarea de la alții, ea și-a atins obiectivul, omul poate construi împreună cu alții.

Religia adevărată trebuie să aibă grijă de cultura comună astfel ca fiecare om să fie respectat și să se poată împlini, fără a fi victima procesului de nivelare socială. Ea se naște din mila pentru omul rătăcit și prizonier în nefericire, neîmplinit. Funcționează când lucrurile au sens prin faptul că integrarea în grupul ce favorizează învățarea și evoluția este realizată.

Dacă le lăsăm izolate, fiecare pe nivelul ei, încă nu este pace între ele. Fiecare dintre demersurile specifice trebuie să le cuprindă și pe celelalte astfel încât să lucreze împreună. Spre exemplu, a încerca să îndrumi spiritual pe alții fără a testa temeinic o realitate (știința), cu înțelepciune (filosofie), este doar un demers lipsit de sens. A practica știința pentru a descoperi cum să distrugi este un demers lipsit de înțelepciune și de respect pentru ceilalți oameni. A propune anumite moduri de a fi și de a interacționa fără a le testa și fără a ști ce anume se acumulează prin ele în cultura de grup este un act inconștient.

Omul integral nu se poate lipsi de niciuna dintre ele fără a-și pierde integralitatea, iar a crede că una le poate rezolva pe toate înseamnă a opera un reduționism extrem de periculos și pentru om și pentru societate.

CAPITOLUL 23.

LITERATURA

Am lăsat la urmă domeniul care probabil era cel mai îndreptățit să deschidă această secțiune a cărții. Motivul este simplu, în acest domeniu cred că este mai bine să rămână deschisă discuția despre cultura umanității deoarece cele mai multe eforturi de a ajuta omul s-au exprimat prin literatură. Întinderea ei este atât de vastă, atât de cuprinzătoare, că uneori ne simțim prinși în personaje, nu privitori la jocul lor. Acestea sunt oameni sau chiar altfel de personaje cu puteri fantastice ca în basme, care trăiesc un anumit tip de viață, care pot participa la anumite interacțiuni, în funcție de ceea ce ele (prin autor, evident) aleg să fie. Aici cultura despre om, despre viața sa și profunzimea autorilor este revelată de complexitatea personajelor, de viața și confruntările la care acestea sunt puse să participe.

Peste timp rămân acele opere în care omul este surprins în complexitatea vieții sale, care propun acea vedere, organizare, structurare a vieții ce se poate dovedi stabilă, dar în același timp dinamică. În funcție de înclinațiile, darurile proprii ne vom simți mai apropiați de unele sau altele dintre personaje, le vom însoți în aventura vieții lor, vom trăi emoții și sentimente apropiate. Prin sau alături de ele ne vom îmbogăți experiența ca și cum noi am fi trăit acele întâmplări.

În alte opere, cu deosebire în anumite poezii, poetul spune ce vede, ne prezintă formulată și prinsă în cuvinte revelația sa asupra lucrurilor, interacțiunilor, valorilor etc. Urmându-i cu atenție putem privi lumea prin ochii lor, trăind astfel, pe calea deschisă de ei, uimire, bucurie, chiar și revelațiile ce le-au fost dăruite lor.

Aproape de poezie sunt memoriile, jurnalele, însemnările, aventurile din călătorii în spații fizice sau spirituale. Și ele conțin viziunea, trăirea unică, observații, sentimente, tot ce trebuie pentru a reface o experiență chiar și fără a participa în mod direct la ea. Cu cât călătoria noastră cu aceste personaje este mai lungă, cu atât vom vedea mai multe.

O analiză detaliată cu exemplificări convingătoare ar putea crea

material pentru câteva cărți. Evoluția spiritului, a așezării omului față de lume și semenii, a implicării și mișcării sale poate fi urmărită ca o istorie dincolo de istoria întâmplărilor, așa cum o recomandă indirect și Heidegger în *Ființă și timp*. O să trec în revistă doar câteva observații, lăsând deschisă analiza aportului literaturii din perspectiva creșterii calității participării.

Cartea bate filmul

Din păcate tot mai mult oamenii preferă călătoriile scurte, oferite prin intermediul unor filme, care pot fi și ele de calitate. Însă oricât de captivante și chiar profunde uneori, ele nu pot transmite atât de bine ceea ce trăiește personajul, nu pot exprima la fel de clar contextele și reacțiile, mai ales cele interne, precum o fac cărțile. Cine a văzut ecranizările unor cărți profunde, cum ar fi de exemplu *Frații Karamazov* sau *Mizerabilii*, reduse la filme de maxim 3 ore, și a citit cărțile, poate rămâne uimit în fața diferenței de trăire prilejuite. Mai mult, chiar esența mesajului riscă să se piardă pentru că privirea ne este atrasă de întâmplările prin care trec personajele, nu scopul prezenței lor în operă.

Așa de exemplu am încercat să găsesc cuvântarea despre rolul tatălui, despre importanța asumării paternității, element pe care îl consider central și o exprimare clară a mesajului romanului *Frații Karamazov*, dar nu l-am găsit nici în ecranizarea rusă, nici în cea americană. Din filme reiese prin ce întâmplări au trecut personajele, din carte ajungi să simți nemulțumirea autorului față de lipsa de implicare, de dragoste a părinților, a taților care nu își asumă responsabilitatea pentru destinul copiilor lor. Tatăl moare ucis de cel ce este probabil fiul nerecunoscut ca fiu, tratat ca un servitor. Lipsit total de spirit de sacrificiu pentru copiii săi, aceștia apucă pe diversă căi, care aduc echilibrul numai pentru unul din patru, altuia îi aduce smintirea intelectualistă, altuia necazuri din relațiile sale, iar fiului criminal răceala și suficiența de sine.

În carte vezi, întâlnești pe Dostoievski profetul, care vedea parcă ce va aduce comunismul (creat de intelectualul rasat și dus la îndeplinire de incultul cu pretenții de intelectual, de înțelegător al misiunii înalte a acestuia), în film vezi doar aventuri. Nu sunt de vină cei care

fac scenariile, ci mijlocul de exprimare, limitele lui. În film ai construite imaginile, un context, dacă citești trebuie să le construiești singur. Dacă ar fi să exprim „cuantic”, aş spune că o realitate intențional complexă și de care se pot fixa mai multe înțelegeri, prezentă într-o carte este colapsată la nivelul unei singure interpretări în film.

Ca să prilejuiască un contact mai prelungit cu personajele au fost inventate seriile. Cel puțin limitările legate de intrarea în pielea lor rămân. În carte autorul îți poate descrie pe pagini întregi lucruri care se petrec în mintea personajului și modul cum se simte. Din film poți vedea întâmplările, dar în afara unor trăiri simulate, nu poți ști ce a simțit personajul, așa cum îți poate spune precis autorul. De aceea înțelegerea autorilor, a rostului operelor lor – esența fenomenului literar, este mult mai redusă în film.

Slujirea, competența ascunsă în literatură

Aici cu siguranță sunt foarte multe de spus. Marii conducători, agreați de grupurile de oameni sunt cei care au slujit acestora. Trăsăturile, viața lor este prezentă în opere literare sau de analiză. Numeroase personaje împrumută de la ele tăria de caracter, slujirea ca vocație. Nu voi insista asupra lor, prezint doar situații, personaje care m-au marcat. Nu îmi amintesc cum am ajuns să citesc *Mizerabilii*, important este că am făcut-o destul de devreme, nu cred că eram trecut de paisprezece ani când l-am citit prima dată. Cert este că autorul m-a influențat prin două personaje ce m-au făcut să văd altfel lucrurile. În primul rând impresionantă a fost tăria de caracter întru bine a personajului principal, Jean Valjean. În ciuda faptului că avea toate motivele să se răzbune pe lume el a rămas statornic în a face bine, mai mult pentru alții decât pentru sine. Asocierea acestei tării de caracter cu o putere fizică impresionantă, a cărei pierdere este descrisă atât de frumos la sfârșitul romanului, a fost de efect, pentru că a făcut personajul memorabil. Sigur, depinde de vârsta la care te prinde cartea, dar un personaj care are doar virtutea caracterului nu poate fi văzut din prima cu adevărat puternic, deoarece aceasta este relativ ascunsă, ea nu poate fi afirmată ci numai dedusă din faptele, poziționarea și grija lui. Urmărind desfășurarea forței fizice și a poziționării în viață aleasă, se poate descoperi încet caracterul care a condus și pe una și pe cealaltă.

Am încercat apoi să văd secretul, de unde și-a luat personajul principal puterea de a fi altfel. Așa am prins respectul față de un alt tip de oameni, prezenți în viața reală, așa cum se pare că a fost și preotul sau călugărul care l-a inspirat pe Victor Hugo, autorul romanului. În carte prezența „sursei” este restrânsă, marcante fiind doar episoadele în care modestul preot bătrân (ce alt simbol al înțelepciunii profunde era mai potrivit?) îl primește în gazdă, fără frică, fără să judece precum o fac oamenii obișnuiți, pe fostul ocnaș. Poate că acestea nu l-au impresionat așa de mult pe Valjean, care a plecat cu un set de tacâmuri de argint de la preot (nu era bogat, poate le primise în dar, bogată era doar cinstea pe care o arăta oaspeților). Cert este că fără ele personajul principal nu s-ar fi întâlnit cu cea mai mare virtute a preotului, capacitatea lui de a ierta. Eu, prins în paradigma culturală a dreptății și al respectului pentru proprietatea altuia, dincolo de problemele de viață și de moarte, deja jubilam că hoțul care vroia să supere un bătrân preot atât de cumsecade a fost prins. Nu prea mă interesa destinul lui, important era că justiția divină intervenea prin poliție ca să se facă dreptate. Dar preotul a avut o reacție neașteptată pentru mine, care m-a scos de pe pilot automat – a mințit! A spus că el a dăruit acele tacâmuri ocnașului. Nu doar că l-a iertat, mai mult, i le-a făcut cadou și a spus chiar o minciună. A fost șocant și pentru mine, mă scotea din paradigma în care vedeam lucrurile. Vedeam un om mai puternic ca lumea, care ieșise din felul ei de a fi. Nu m-a interesat imediat sursa puterii sale, trebuia să urmăresc personajul principal, dar aveam să revin asupra ei. Puterea preotului l-a impresionat și pe Valjean și i-a schimbat viața.

Ceea ce a fost interesant să văd a fost faptul că dacă oamenii „au norocul” să întâlnească oameni deosebiți, aceștia le pot schimba viața. Iar dacă nu „au norocul” să îi întâlnească în mod direct, aceștia pot fi găsiți deoarece sunt imortalizați prin cărți, doar să vrei să îi cauți. Astfel, nu a durat mult și am înțeles de unde își lua și preotul, și o mulțime de oameni deosebiți puterea. Principalul vinovat al ruperii de paradigmă, care a dat și altora curajul să fie altfel decât lumea, să se opună funcționării pe pilot automat și după lege, este Iisus Hristos. Doar nu degeaba personajul de la care venea influența în roman era preot, slujitor a lui Dumnezeu, în religia care spune textual că Dumnezeu este iubire. Sigur, în alte culturi, în alte religii, persoanele ce stau la baza orientărilor ce împlinesc omul pot fi altele. Avantajul nostru,

al românilor, este că trăim într-o anumită zonă de întâlnire a spiritului religios creștin oriental – ortodox, în care accentul este pus pe participare, cu spiritul întreprinzător occidental în care accentul este pus pe acțiune. Astfel suntem și mai greu de înțeles, dar crește și probabilitatea de a se prinde conceptul de competență. Din ea se naște apoi implicarea și acțiunea ce asigură o participare de calitate.

O povestire cu care m-am reîntâlnit de curând, și pe care aproape că o uitasem deoarece nu mi se păruse relevantă, ci mai mult o metaforă pe marginea vieții lui Hristos, este *Călătoria spre soare răsare* a lui Herman Hesse. Acum văd în ea altceva, nu o metaforă, ci descoperirea unui secret și o descriere interesantă a ceea ce este viața, a angajamentului nostru față de ea. În titlu are deja prezentat și ceea ce este viața – o călătorie, dar și busola pe care trebuie să o folosim – soarele răsare. Dacă pornim în această călătorie căutând mereu de unde răsare – înțelegerea lucrurilor – lumina soarelui, este imposibil să nu ajungem în rândul oamenilor vii, prezenți, înțelegători. Mai interesant, din punct de vedere al rolului asumat de cel mai competent dintre membrii grupării, este faptul că Alesul-Aleșilor, Leo, era slujitorul, nu conducătorul. Povestirea lui Herman Hesse⁴³⁵, în care Leo, conducătorul suprem este și slujitorul suprem, este o bună ilustrare a modului în care persoana cu cea mai mare răspundere, aceea de a reprezenta grupul, este cea mai responsabilă și cu cea mai ridicată purtare de grijă în vederea implicării și dezvoltării tuturor. În practica muncii în echipă, odată identificată împreună o soluție, rolul „slujitorului suprem” este acela de a „parafa” decizia grupului, nu de a decide pentru el. Raportarea la el nu este una care implică o abandonare a responsabilității membrilor implicați, ci una ce recunoaște un nivel de responsabilitate mai ridicat. Cel mai responsabil om din grup este invitat în față pentru că efectiv el poate vorbi în numele grupului mai bine ca oricine, el este cea mai bună „întropare” a grupului într-o persoană. Întroparea grupului în fiecare persoană nu se poate face altfel decât prin asumarea responsabilă a destinului de grup și atenția la fiecare membru, astfel el primește și o conștiință de sine. Acțiunea grupului se filtrează, este evaluată prin conștiința fiecărui participant implicat responsabil.⁴³⁶

Domeniul culturii este practic inepuizabil prin ofertele sale. Oricine

⁴³⁵ Herman Hesse, *Călătoria spre soare-răsare*, ro.scribd.com/doc/3970365/Hermann-Hesse-Calatoria-spre-SoareRasare

⁴³⁶ Din lucrarea prezentată la Simpozionul din Arad, 2012

găsește aproape orice dorește pentru a aprofunda domeniile variate ale vieții. Poziționarea față de ea poate aduce însă o înregimentare în slujba unor idei și a autorilor lor, ori idei, propuneri, care eliberează. Cercetarea spiritului în care s-au născut fiecare dintre propunerile culturale (identificarea intenției lor, cea neexprimată) este munca ce luminează mintea și înmoaie inima.

*PARTEA A V-A –
EXEMPLIFICARE DEZVOLTARE COMPETENȚĂ*

CAPITOLUL 24.

PRINCIPIILE LUI FRED

Curajul de a fi tu însuți, puterea umană manifestată

În prima parte a cărții a fost adus în discuție Fred. Pentru a fi un Fred omul trebuie să aibă curajul de a se exprima în felul său unic, proactiv și plin de solitudine. Proactiv pentru că vine în întâmpinarea unor probleme sau a unor situații cu potențial problematic și le rezolvă simplu și elegant. Au inițiativă și nu așteaptă să li se ceară diverse lucruri, propun ei următoarea lor mișcare. Solitudinea este disponibilitatea de a face ceva pentru plăcerea de a servi pe altul, nu pentru recompensă. Acest lucru surprinde întotdeauna plăcut pentru că este dovada unei abordări/acțiuni de pe nivelul libertății, specific demnității umane, nu de pe cel al recompensei și pedepsei, ce poate fi condiționată și la alte ființe, așa cum le vedem în dresajul de la circ. Când întâlnește o acțiune liberă un om întâlnește un alt om și atunci se trezește și în el omul. Iar în urma acestei întâlniri nu lipsesc niciodată beneficiile, chiar dacă nu sunt căutate.

Nu cred că este om care să nu fi avut prilejul de a întâlni astfel de oameni deosebiți. Întâmplările trăite alături de ei sunt memorabile deoarece trec dincolo de interacțiunile reci și distante, ne ating și ne provoacă emoția descoperirii omului liber, care acționează pozitiv fără a fi obligat. Pentru acest lucru este nevoie de curajul de a acționa altfel decât acționează oamenii lipsiți de inițiativă.

Principiile unui Fred – trăirea în prezent

Pentru capitolul al doilea al cărții lui Mark Sanborn, ce prezintă principiile unui Fred, subtitlul este „*Indiferent ce ți-ai ales să fii, fă-o bine!*”,

după Abraham Lincoln. Aceasta ar putea fi, fără îndoială, îndemnul perfect pentru dobândirea competenței. Aici autorul recunoaște îmbinând pe a face cu a fi, că adevărul este transferabil și prezintă fundația – principiile, pe care se poate dezvolta personalitatea cu „Factorul Fred”.

1. Primul principiu este unul care redă omului puterea acțiunii. Dincolo de determinismul biologic ori social, omul sănătos este conștient că poate determina schimbarea în jurul lui. De aceea principiul I se numește „*Fiecare dintre noi poate determina schimbarea*”. Este o veste bună, pe care omul nu o primește la școală. De fapt, nu este doar prezentarea unei posibilități pe care o are un om special, ci conștientizarea influenței pe care fiecare om o are în mediul în care lucrează și asupra oamenilor cu care interacționează. Această influență puternică a fost menționată cu deosebire de către Daniel Goleman în cărțile sale *Inteligența socială* și *Inteligența emoțională*. Impactul puternic pe care fiecare îl poate avea poate conduce până la instalarea unor boli la alții dacă atmosfera este una tensionată.

Ceea ce contează nu este doar conștientizarea influenței, ci și orientarea ei. Aici intervine responsabilitatea pentru tot ceea ce facem fiecare dintre noi. Oricum am privi lucrurile, influența pe care o are fiecare om nu poate fi ignorată. Starea neutră este ea însăși o influență care se opune schimbării. A fi excepțional este o alegere, cu consecințe deosebite, nu un dat. Munca poate fi tratată o datorie sau o cale de a face ceva cu pasiune. Această putere a omului de a influența poate aduce ea însăși o satisfacție, dincolo de orice activitate remunerată. Dar nu numai cei ce interacționează direct cu oamenii, oricine poate contribui la schimbare acolo unde lucrează.

Orice acțiune este purtătoare de semnificație, de aici influența pe care o are într-un context dat. Dăm semnificație lucrurilor ce se întâmplă în jurul nostru, apoi acționăm cu semnificație pentru cei din jur. Vrem sau nu vrem, primim, interpretăm semnele din jurul nostru și dăm semne. Unii oameni produc ordine și valoare prin ceea ce fac, alții generează dezordine și sabotează succesul.

Omul poate înnobila munca sa, asocia succesului în muncă bucuria influenței pozitive, dincolo de recompense și recunoaștere imediată: „Elementul forte al succesului în carieră este acela de a te devota muncii tale, indiferent de sprijinul care ți se acordă, de recompense sau de recunoașterea celorlalți.”⁴³⁷. Abia după ce munca este înnobi-

⁴³⁷ Max Sanborn, *Factorul Fred...*, p. 28

resursele necesare pentru a atinge performanța? Atunci gândește-te la *Fred*. Ce resurse avea el la dispoziție? O uniformă albastră, ternă, și o geantă uriașă, plină cu scrisori. Atât și nimic mai mult! Și totuși, acest om livra corespondența cu inima și mintea deschise către orice posibilități. Imaginația sa l-a ajutat să creeze valoare pentru clienții săi și nu a avut nevoie de bani pentru asta. Doar că a gândit mai mult și mai creativ decât alți factori poștali.”⁴⁴⁰

Posibilitățile de înfrumusețare și potențare a vieții sunt inepuizabile. Cineva care aduce noutate și bucurie prin faptul că ajută efectiv pe cineva este bine primit oriunde și poate fi socotit angajabil. „La sfârșitul fiecărei zile, *Fred* iese învingător în lupta cu acel adversar tăcut care îi amenință potențialul, așa cum fiecare dintre noi este amenințat. Acest adversar este mediocritatea, disponibilitatea de a face numai cât este strict necesar și absolut nimic mai mult.”⁴⁴¹

4. Principiul IV: „*Trebuie să te reinventezi permanent*” constituie esența a ceea ce este Factorul Fred. Poate este și cel mai greu lucru deoarece presupune lupta cu inerția și familiarul. Spre deosebire de copii, adulții nu își mai pun întrebări, nu prea schimbă perspectiva din care privesc lucrurile. Sloganul lor devine „merge și așa” chiar și atunci când nu merge cum ar trebui. Nereușitele, neconcordanțele, problemele și crizele prin care trecem ca persoane sau grupuri sunt tot atâtea motive oferite gratuit omului pentru a se reinventa. Nu există o rețetă, chiar rețetele trebuie reinventate, dar există în schimb un inepuizabil al persoanei umane ce așteaptă să fie descoperit. Nu poți „sluji” pe toți „stăpânii” la fel. Fiecare are personalitatea lui care trebuie înțeleasă.

Aici este ascunsă practic marea șansă a descoperirii de sine oferită omului. Nu ne putem cunoaște altfel decât prin interacțiunea cu ceilalți. Ceea ce este omenesc și frumos la ei este și al nostru, ceea ce este neplăcut poate fi ascuns și în noi, dar se arată mai greu. Fred a uimit autorul cărții prin dăruire, spontaneitate și căldură sufletească. Acestea există în fiecare om și așteaptă să fie mobilizate. Numai iluzia suficienței de sine ne împiedică să trăim acest proces de curățire și îmbogățire permanentă a ființei. Orice întâlnire cu un semen este ceva irepetabil pentru omul care încearcă să privească dincolo de aparențe și prilej a unei noi descoperiri. Nimeni nu poate privi din

⁴⁴⁰ *Op. cit.*, p. 29

⁴⁴¹ *Op. cit.*, p. 32

locuri diferite viața decât dacă se pune în locul și privește prin ochii celuilalt. Exercițiul de a privi prin ochii altuia oferă omului inepuizabilul ce poate sta la baza unei nesfârșite reconfigurări de sine.

Competența nu poate fi impusă sau învățată ca o tehnică

Ceea ce trebuie remarcat este că astfel de comportamente nu pot fi trecute în fișa postului. Odată devenite obligații ele nu vor fi efectuate de pe nivelul inițiativei spontane și a libertății, ci de pe cel al motivației extrinseci, legată de salariu. Angajații prezentați au fost cu adevărat profesioniști competenți tocmai pentru că au fost spontani și au perceput nevoile, după care au venit în întâmpinarea lor, nu pentru că aveau în fișa postului toate întâmplările imaginabile.

Privind mai de departe, și folosind alte cuvinte, competența nu se poate impune, ea se asumă, se caută de către o persoană. Sistemul poate să își dorească angajați disponibili și spontani, dar poate defini numai competențele necesare și oferi câteva exemple. O grijă personală liber asumată de a fi util, fără a cere ceva în schimb pentru acest lucru, o plăcere de a juca în echipă jocul dăruirii în locul celor ale pedepsei, recompensei ori a jocului „cine are dreptate?”. Ca să fie competent omul trebuie să vrea acest lucru de dragul competenței în sine, restul se adaugă ca bonusuri.

Demersurile necesare pentru a dezvolta o participare competență nu se mai pot reduce la respectarea unor prescripții ci trebuie să meargă spre cunoașterea omului. Cum să fi util altui om dacă nu îl înțelegi și nu știi de ce are nevoie? Și cum nu sunt doi oameni identici este imposibil de găsit o formulă unică sau câteva metode magice, care atrag bunăvoința oricui. Suntem organisme prea sensibile ca să nu simțim imediat când cineva se forțează ca să ne facă un bine spre a respecta indicații externe sau când intervenția este spontană și lipsită de pretenții. Prin aceste trăsături legate de servire spontană, dezinteresată competența se distinge clar de orice abilitate sau capacitate ce poate fi cultivată dinafară. Competența pleacă dinăuntru și revarsă bunățile afară din preaplinul inimii. O inimă goală, nemulțumită ea însăși cum și de unde să aducă bucurie altora? Dobândirea bucuriei poate fi un meșteșug, adică un negoț bine realizat. Maica Siluana Vlad

a reunit în două volume (Meșteșugul bucuriei, Editura Sofia) discuții, observații, concluzii personale pe această temă. E bine de văzut deoarece competenții nu se forțează ca să servească ci se bucură de șansa de a dărui ce li se oferă.

CAPITOLUL 25.

IMPLICAREA REALĂ ÎN ECHIPĂ

În cartea *Cele cinci disfuncții ale muncii în echipă* Patrick Lencioni prezintă principalele cauze ale funcționării deficitare ale unui întreg supraindividual, cum este o echipă. Lucrul în echipă este esențial astăzi, practic nu mai este domeniu în care omul solitar să poată realiza lucruri deosebite. Identificarea problemelor care stau la baza eșecurilor muncii/acțiunii în echipă poate conduce la deblocarea situației și la o abordare mai curajoasă, fără teama pierderii persoanei în grup.

a. Prima disfuncție identificată este *absența încrederii*. „În esență, asta pleacă de la respingerea ideii de a fi vulnerabili în cadrul unui grup. Membrii grupului, care nu sunt realmente deschiși unii față de alții referitor la greșelile și slăbiciunile lor, fac imposibilă crearea unei baze pentru încredere.”⁴⁴². Practic aceasta este urmare a lipsei de consistență internă și de caracter. Omul care nu are încredere în el însuși, pentru că nu are certitudine că poate face bine anumite lucruri și nu are un angajament intern de respect față de ceilalți, nu poate avea încredere în ei. Orice alianță, prietenie, va fi roasă din interior de neîncrederea deplină în sine și în celălalt. Măsura după care omul îi judecă pe ceilalți este el însuși. Dacă din sine nu poate face un om bun și nu poate stabiliza în această stare, nu poate crede că realizează aceasta ceilalți.

Curajul angajării în echipă este condiționat de încrederea în propria persoană, de depășirea vulnerabilității. Un om care se raportează la Eul imaginii de sine nu poate avea încredere în el pentru că imaginea este schimbătoare. Unul care se raportează la Eul acțiunii știe ce poate și nu-i este frică de disoluția în întregul supraindividual. Practic, când ne avem astfel în vedere, suntem invulnerabili. El caută munca pentru sau împreună cu ceilalți pentru că doar în aceste interacțiuni și cu efort Eul acțiunii se fortifică. Participarea la supraindividual de pe poziția omului profund, ce nu se raportează la imagini, este o nevoie

⁴⁴² Patrick Lencioni, *Cele cinci disfuncții ale muncii în echipă*, Editura Curtea Veche, București, 2010, p. 177

organică, exact cum copilul caută la adulți soluții pentru frământările interne.

„Membrii echipelor care manifestă încredere ...

- Își recunosc slăbiciunile și greșelile
- Cer ajutor
- Acceptă întrebări și păreri despre zonele lor de responsabilitate
- Își acordă unii altora clauza de nevinovăție înainte de a ajunge la o concluzie negativă
- Își asumă riscuri, oferind feedback și susținere
- Apreciază și apelează la aptitudinile și experiența altora
- Își concentrează timpul și energia asupra unor chestiuni importante, nicidecum asupra intrigilor
- Oferă și acceptă scuze fără să ezite
- De-abia așteaptă ședințele și alte oportunități de a lucra în grup”⁴⁴³.

b. A doua disfuncție, *teama de conflicte*, duce la o armonie artificială. Eul acțiunii doar participă, nu impune și nici nu i se poate impune deoarece are libertatea internă de a răspunde cum dorește la ceea ce se întâmplă. Din aceste motive el nu intră în conflicte, ci numai în confruntare. Conflictul este o stare ce implică judecata urmată de o separare și poate chiar o dorință de anulare a celuilalt. Confruntarea este doar o expunere de poziție diferită, față de care nu există un angajament puternic. Dacă opinia, poziția celuilalt este mai bine întemeiată, renunțarea la propria poziție este facilă. Libertatea față de propriile credințe, tratarea lor ca pe unele care se pot schimba și îmbunătăți elimină atașamentul bolnăvicios pentru convingerile pe care omul le are când este în discuții cu ceilalți. Dimpotrivă identificarea omului cu propriile convingeri îl fac intransigent deoarece părerea diferită este percepută ca o amenințare, dacă ea câștigă, el va fi pierdut. Conflictul asumat înseamnă răspundere față de starea Eului 2, acesta merge până la schimbarea sa sau schimbarea unui alt Eu 2, nu face compromisuri.

Ceea ce rezultă în cazul în care ceilalți sunt percepuți ca șlefuitori și ajutoare pentru o branșare mai corectă la realitate, este o armonie nedisimulată, un respect reciproc autentic și o bucurie de a fi împreună cu ceilalți. Când opiniile lor sunt percepute ca amenințări, ceea ce se poate obține este o armonie artificială, în realitate cel mult un pact de neagresiune, dar în nici un caz ceva cu dinamică internă, constructiv:

⁴⁴³ *Op. cit.*, p. 185

„Atunci când membrii echipei nu dezbat în mod deschis și nu-și exprimă dezacordul referitor la anumite idei importante, ei se întorc adesea de unde au plecat – atacuri personale care sunt, de departe, mai nocive decât orice dispută aprinsă legată de chestiunile dezbătute.”⁴⁴⁴

c. *Lipsa angajamentului* este o disfuncție care duce la ambiguitate.

Omul suficient sieși nu are nevoie de ireductibilul din celălalt, deoarece nu are ce să primească de la el. Omul în devenire nu poate să nu se angajeze în relații și în demers constructiv comun. Pentru el ceea ce poate face singur nu este suficient, de aceea trebuie să experimenteze și să lucreze împreună cu ceilalți. Nu doar că rezultatul efortului comun este mult mai mare, ci omul nu poate învăța nimic de unul singur. Reflexia personală singulară, chiar meditația, nu te învață cine ești cu adevărat și ce poți face. Alături de ceilalți îți poți măsura puterea și valabilitatea credințelor. Din acest motiv este importantă confruntarea, ea este prima dovadă a angajamentului.

Angajamentul este pentru un scop precis, duce la înaintare și astfel elimină ambiguitatea. În ambiguitate poate sta numai omul mulțumit de sine, care nu este interesat să crească și să scoată de la sine mai mult. Pentru cel angajat pe calea dezvoltării îndepărtarea ambiguității este sursă de clarificare și de eliminare a incertitudinilor. Preferă să acționeze cu riscul de a greși, decât lipsa acțiunii. Absența ambiguității este dovada unei bune funcționări într-un sistem supraindividual. Scopul, direcția angajamentului este clară și asumată de către membrii echipei, astfel că există ceea ce specialiștii numesc aliniere.

d. *Lipsa responsabilităților* conduce la standarde scăzute.

Responsabilitatea este o evaluare calitativă a ceea ce este făcut de propria persoană, urmare a unui angajament pentru un anumit nivel de calitate. O ființă responsabilă nu poate face prost lucrurile pe care le face, desigur, în limitele propriei percepții și experiențe, care se extinde însă cu fiecare activitate desfășurată. Responsabilitatea autentică față de propria persoană se menține și când omul participă la supraindividual. Obiectul asupra căruia veghează responsabilitatea se extinde, el cuprinde și grupul din care face parte și destinul lui. Practic din această responsabilitate față de soarta întregului se naște competența.

e. *Neatenția la rezultate* se naște din orgoliu și dorința de statut

Scopul asocierii este obținerea rezultatelor. Dacă acestea nu se

⁴⁴⁴ *Op.cit.* p.190

obțin există o problemă internă, o lipsă de menținere a eforturilor în direcția obținerii lor. Orice colaborare trebuie să aducă avantaje celor ce participă la ea. Altfel nu își justifică rostul. Dacă o parte încearcă să orienteze în interes personal situațiile comune și să obțină altfel de rezultate, de exemplu putere, influență, statut, colaborarea este amenințată. Odată convenite rezultatele urmărite împreună, orice abatere și orice efort realizat spre altă direcție compromise înțelegerea.

„Cum se comportă membrii unei echipe sudate:

- Au încredere unii în alții;
- Se implică în conflicte nedisimulate iscate de diverse idei;
- Se implică în decizii și planuri de acțiune;
- Se trag unii pe alții la răspundere atunci când cineva acționează împotriva planurilor create împreună;
- Se concentrează asupra obținerii unor rezultate colective.”⁴⁴⁵.

Importanța muncii în echipă

Comportamentele echipelor pot fi observate, iar din ele se pot trage concluzii pertinente privind nivelul de participare a membrilor ei. Din păcate și echipele pot suferi de aceleași tipuri de păcate ca și oamenii, de la autosuficiență până la plăcerea pentru jocuri neproductive – Alain Cardon. Acest coach de echipă cu multă experiență, distinge patru niveluri principale în evoluția culturală a echipelor: stadiul instituțional, tehnologic, umanist și de rețea. Nu este obligatoriu ca orice echipă să treacă prin ele, însă relații de colaborare autentică nu pot fi decât pe ultimul nivel. Caracteristicile prezentate conduc spre clarificarea unei părți importante din ceea ce acesta presupune.

Provocarea lumii de astăzi este cu siguranță la nivel de lucru în echipă, și la niveluri de organizare tot mai cuprinzătoare. O politică la nivel de uniune statală trebuie să fie decisă cu competență, nu numai la nivelul producției private de bunuri etc. Din punct de vedere fizic și psihic resursele omului sunt limitate. Punerea lor în comun poate duce la perspective și soluții inedite, de neconceput pentru un singur om.

Geniul și revelația subiecților nu mai este suficientă pentru a fi pusă în folosul celorlalți. Ca exemplu, nici un mare reformator religios, nu

⁴⁴⁵ *Op. cit.*, p. 179

a propus în mod izolat soluții de unul singur, toate au fost apoi preluate și dezvoltate de echipe. La fel este și în știință, nici un savant ori geniu nu poate fi scos din context. Toți s-au bazat pe munca celorlalți când au adus o perspectivă nouă. Deși Einstein este cunoscut în mod deosebit datorită teoriei relativității, el a primit Premiul Nobel pentru alte contribuții, legate de fizica solidului. Acest lucru s-a întâmplat probabil pentru că o bună parte din teorie, cum ar fi de exemplu transformările Lorentz, erau cunoscute dinainte, autorul teoriei având doar meritul integrării lor.

Urmărind întreaga carte a lui Heisenberg (Partea și întregul) vedem că descoperirile extraordinare din fizica secolului XX au fost rezultate de echipă. Chiar dacă unii au avut idei deschizătoare de drumuri, călătoria pe acestea s-au făcut împreună cu alții. Niels Bohr a deschis o nouă înțelegere ce pornea de la nevoia de stabilitate a atomilor, imposibilă în cadrele fizicii clasice. El a fost cel care l-a luat în echipa sa pe Werner Heisenberg care va propune primul formalism complet al mecanicii cuantice. Punerea la punct a formalismului a fost realizat cu mai mulți fizicieni. Interpretarea rezultatelor și am mecanicii cuantice a fost o muncă în echipă, de aceea nici nu se vorbește de o interpretare a unei persoane ci a școlii de la Copenhaga. Toată această muncă a fost nu doar un efort de a pune în ecuații o realitate în care nu se prea poate pătrunde ci mai degrabă unul de schimbare a gândirii. Heisenberg are talentul și face efortul de a descrie contribuția celorlalți la edificarea propriei sale deveniri în fizică. Nu cred că el ar fi putut scoate din devenirea și înțelegerea sa toate discuțiile, controversele, eforturile făcute împreună cu alții pentru a clarifica diverse lucruri. Dimpotrivă, chiar subliniază aportul celorlalți la propria sa maturizare în domeniu, și pare să se bucure de faptul că a avut privilegiul de a lucra cu oameni deosebiți.

CAPITOLUL 26.

EXEMPLU DEMERS CONCRET DE DEZVOLTARE

Din cartea lui Gallwey am ales spre exemplificare un demers realizat pentru dezvoltarea competențelor angajaților unei mari companii americane. Motivul prezentării este simplu, teoria ca teoria, dar practica, lucrul cu oamenii, este adesea mult mai greu, cu deosebire în organizații unde nu este suficient să ai în vedere jocul interior. Așa cum am mai menționat, familia este prima organizație din care facem parte. Puterea legăturii în familie este direct proporțională cu deschiderea, expunerea pe care o acceptă membrii ei. La fel și în organizații, dacă dialogul și deschiderea sunt înlocuite cu legi de relaționare – proceduri și control rigid, sunt puține șanse ca oamenii să se alinieze cu obiectivele organizației, pentru că practic acestea nici nu pleacă de la ei ca angajamente asumate, ci li se impun.

Comunicarea interpersonală

În interacțiuni contează cui mă adresez de la Interlocutor, pe cine invit în tranzații: „Ca antrenor, felul în care vorbesc și relaționez cu studentul poate fie să mărească perturbarea cauzată de Eul 1, fie să faciliteze funcționarea naturală a Eului 2.”⁴⁴⁶ Poziționarea pe Eul 1 se face prin judecată și impunere, de aceea acestea sunt primele care se elimină: „Coachingul folosind metoda Jocului interior funcționează prin inițierea unei altfel de conversații decât cea purtată de Eul 1. În locul observării care judecă apare observarea obiectivă. În locul manipulării, apare alegerea. În locul îndoielii și al controlului exagerat apare încrederea în Eul 2.”⁴⁴⁷

Efectul unei abordări cu respect față de persoană este vizibil imediat: „Când conversația exterioară se schimbă astfel, ea are cu adevărat impact asupra mediului interior al jucătorului. Dovadă stau

⁴⁴⁶ *Op.cit.*, p.68

⁴⁴⁷ *Op.cit.*, p.69

schimbări ale expresiei feței, o mișcare mai cursivă și mai eficace, precum și rezultate mult mai bune. Câteodată, schimbarea e instantanee. Adesea, ea progresează, merge înainte, sau dă înapoi – în același ritm cu fluxul stării de spirit interioare a jucătorului. Arta și practica de a avea un impact benefic asupra conversației interioare a studentului au devenit țintele mele prioritare ca antrenor. Scopul meu este să înlocuiesc o stare de spirit tumultuoasă, confuză și auto-critică cu una corect focalizată.”⁴⁴⁸

De multe ori efectele colaterale ale judecății influențează calitatea activității desfășurate, mediul de lucru poate impune o scădere a randamentului prin scăderea respectului de sine: „Dacă un angajat e văzut de unul sau mai mulți colegi ca fiind mai puțin competent, acest lucru va tinde să întărească îndoiala de sine a acestuia, să crească auto-interferența cu potențialul său real și astfel se creează o profeție care se auto-împlinește pentru toți cei care vor și se așteaptă să găsească deficiența percepută inițial la angajatul respectiv. Urmând același mecanism, într-o echipă de lucru în care membrii se privesc unul pe altul cu respect, se încurajează asumarea riscului când acest lucru este potrivit și își prețuiesc unul altuia capacitățile, dialogul interior determinat de mediul exterior are mai puține șanse să interfereze cu potențialul fiecăruia și oamenii au un randament mai bun decât când lucrează separat.”⁴⁴⁹

Conversația culturală de fundal

Impactul mediului de lucru asupra angajaților și a modului în care aceștia participă la îndeplinirea funcțiilor este esențial. Controlul oamenilor este cu atât mai sufocant cu cât coboară mai mult în direcționarea comportamentului. „Unele culturi corporatiste sunt bazate pe frică. Oamenii acționează în primul rând de frică să nu fie criticați sau pedepsiți. Într-o cultură organizațională bazată pe frică, dorința de a da bine – sau de a nu da rău – poate să aibă prioritate în fața obiectivelor de afaceri de atins și să fie motorul ascuns al conversațiilor și al întâlnirilor între angajați. Alte culturi corporatiste sunt mai degrabă obsedate de control și putere. Conversațiile culturale

⁴⁴⁸ *Op.cit.*, p.69

⁴⁴⁹ *Op.cit.*, pp. 69-70

din spatele conversațiilor legate de activitatea propriu-zisă sunt caracterizate de cine are controlul, cine e învingătorul și cine supusul. Aceste conversații, deși de multe ori invizibile pentru oamenii din acea cultură, au o mare influență asupra felului în care angajații comunică între ei, și în consecință asupra mediului interior al angajaților, producând multe dintre presiunile și conflictele pe care ei le trăiesc ca și când ar fi condiții „normale” de muncă.”⁴⁵⁰

Orice demers trebuie să aibă în vedere toate conversațiile dintr-o organizație, cea internă a angajaților, cea interpersonală și deschiderea pe care o oferă cultura organizațională: „Identificarea relațiilor dintre cele trei conversații – interioară, exterioară directă și conversația culturală subiacentă – mi-a permis să aplic Jocul interior într-o varietate de activități la AT&T. Conversația interioară dinăuntrul angajatului nu venea toată de la el, ci se schimba substanțial în funcție de calitatea conversației culturale specifice mediului organizațional înconjurător. La rândul ei, această situație putea avea un impact uriaș asupra capacității angajatului de a produce rezultate bune, de a face schimbări și de a se bucura de ceea ce face.”⁴⁵¹

Participarea cu succes are loc atunci când conversația interioară este optimă, dar acest lucru nu se poate realiza fără conștientizarea conversației interpersonale și a celor permise de cultura organizațională. Printr-o raportare conștientă la ele omul poate interveni apoi pentru ameliorarea lor. Prin impactul lor până la nivel personal, omul simte calitățile și lipsurile fiecărei conversații și se poate implica activ pentru optimizarea culturii de grup și a modului în care au loc interacțiunile. Cu adevărat competentă este doar persoana care se raportează critic la aceste conversații și este capabilă să influențeze chiar cultura organizațională. „Pentru a ajunge la conversația interioară optimă trebuie, prin urmare, să devii conștient de tine însuși, conștient de colegii tăi și, ce e cel mai greu, conștient de apele culturale în care te scali.”⁴⁵² Nevoile primare, ce se împlinesc prin puterea autonomiei, trebuie avute în vedere în educație: „Când securitatea unei persoane e în cumpănă, aproape orice se întâmplă pare amenințător. Toate îndoielile cad pe pământ fertil. Motivația, concentrarea și încrederea se evaporă. Ca urmare, productivitatea individuală, cea a echipei și cea a

⁴⁵⁰ *Op.cit.*, p.70

⁴⁵¹ *Op.cit.*, pp. 70-71

⁴⁵² *Op.cit.*, p.71

companiei suferă substanțial. Numai cei a căror securitate nu era atât de dependentă de vechea cultură organizațională și care își puteau accesa propriile resurse interioare puteau să facă alegerile necesare pentru a obține stabilitatea interioară. Ca o ironie a sortii, persoanele care se împotriviseră conformării la normele care caracterizau vechea cultură erau acum cei mai valoroși oameni, erau cei care puteau să ajute compania să supraviețuiască crizei prin care trecea în prezent.”⁴⁵³

În multe companii se stabilesc relații consensuale care au în vedere mai mult raporturile dintre angajați decât atenția și deschiderea către clienții pe care trebuie să îi servească. Slujirea lor are de suferit deoarece la „adăpostul” familiei ei pot trata clienții fără dorința de slujire coresponsabilă: „La această companie angajații se înscriaseră să joace un joc destul de sigur numit «familia lărgită» și dintr-odată li se cerea să joace un joc riscant pe nume «întreprindere competitivă liberă»”.⁴⁵⁴ La AT&T „Era vorba în mod categoric de management prin proceduri. Și era generalizat. Dimensiunea acestei forme rigide de management mi-a fost revelată într-o zi când stăteam în biroul unui director din departamentul Asistență Telefonică, la sediul central al corporației.”⁴⁵⁵ Aici i s-a demonstrat că șeful de la cel mai înalt nivel știa exact ce face un anumit angajat, că disciplina era omniprezentă și omnipotentă, că încrederea în angajați era minimă, că angajamentul lor nu era bazat pe implicare consensuală și colaborare ci pe reguli stricte impuse ierarhic.

Demersul

Respectul libertății, prima condiție a unei cooperări pentru învățare, a fost avută în vedere încă de la început: „Am fost fascinat de această provocare de a învinge plictiseala din munca de rutină pentru că era un obstacol cu care se confruntau milioane de oameni – cu toate acestea, nu fusese aproape deloc luat în considerare. Ca să încep, aveam de pus două condiții. Prima era ca niciun operator să nu fie obligat să participe la cele cinci ore de lucru de la seminarul de Joc interior. Participarea la training și folosirea metodelor Jocului interior

⁴⁵³ *Op.cit.*, p. 75

⁴⁵⁴ *Op. Cit.* p. 73

⁴⁵⁵ *Op.cit.*, p.72

urmau să fie în întregime voluntare. A doua condiție era ca trainingul dedicat metodei Jocului interior să nu trebuiască să fie pe tema amabilității.⁴⁵⁶

Din păcate abordarea tradițională mai este folosită și astăzi: „Abordarea tradițională a unui astfel de training era evidentă: să te documentezi despre cele mai moderne practici de amabilitate față de clienți și să produci un video despre abc-ul amabilității pentru operatorii telefonici, în care să se pună în scenă acei «trebuie» și «nu trebuie» ai amabilității în asistența telefonică. Cu alte cuvinte, să crezi «matrița» după care să se modeleze operatorii. Apoi să crezi un program de training pentru supervizorii care să observe noile comportamente ale operatorilor și să dea feedback. Iar pe cei care n-ar fi reușit să atingă noile standarde să îi identifice și să îi iei deoparte pentru un «antrenament» privat.⁴⁵⁷

Un alt program, care ar fi dus la pierderea libertății de acțiune, ar fi fost perceput mai prost: „fără îndoială n-ar fi fost apreciat nici de operatori, nici de supervizori, care l-ar fi privit ca pe încă o matriță în care trebuie să se potrivească. Chiar dacă ar fi apărut unele comportamente noi, ar fi fost la fel de artificiale și mecanice ca și cel al unui jucător de tenis căruia i s-au dat cele paisprezece elemente ale reverului corect. Departamentul de training al AT&T crease și implementase mii de asemenea programe și era mult mai bun la așa ceva decât aș fi fost eu. Așa că am ales o abordare diferită. Nu pornea de la premisa că operatorilor le lipseau cunoștințele despre amabilitate. În schimb, se baza pe supoziția că, dacă interferența interioară a Eului 1 era redusă, atunci, ca o consecință naturală, amabilitatea Eului 2 avea să fie exprimată într-o mai mare măsură.”⁴⁵⁸

Din primele evaluări rezulta clar, calitatea satisfacției resimțite de angajați nu era prea ridicată: „Prima mea temă era să observ operatorii la lucru, să stabilesc interviuri cu câțiva dintre ei ca să aflu cum văd ei propria muncă și să identific cele mai importante obstacole interioare. Lucrurile au devenit clare destul de repede.

- Majoritatea operatorilor erau plictisiți și își făceau treaba foarte mecanic.
- Chiar dacă se plictiseau, slujba devenise mult mai stresantă

⁴⁵⁶ *Op.cit.*, p.77

⁴⁵⁷ *Op. cit.*, pp. 77-78

⁴⁵⁸ *Op. cit.*, p. 78

pentru că productivitatea operatorilor era monitorizată și măsurată îndeaproape și în mod constant.

- Operatorii se simțeau tratați ca niște copii de clasă întâi de către sistem și de către supervizorii lor. Li se cerea să urmeze proceduri prescrise în toate aspectele muncii lor și să ceară permisiunea pentru orice alt lucru, inclusiv pentru a merge la toaletă. Totul era justificat prin necesitatea de a atinge niveluri mai ridicate de productivitate, precizie și amabilitate. Erau foarte nemulțumiți de slujbele lor și ostili față de management.

Aceste condiții produceau în operatori un dialog interior ursuz, exprimat în conversații cu clienții variind de la mecanice la iritate. Amabilitatea nu era pregătită să se impună.⁴⁵⁹

Umanizarea obiectivelor, orientarea spre cel care lucrează determină o cu totul altă abordare: „Am lucrat alături de o mică echipă de colegi pentru a crea un program de training pilot care să nu aibă nimic de-a face cu amabilitatea. În schimb, obiectivele erau reducerea stresului, reducerea plictiseli și creșterea plăcerii de a lucra în acel loc de muncă și speram să le atingem creând în fiecare operator atitudinea celui care învață și se implică activ într-un proces de învățare ales chiar de el.”⁴⁶⁰

Prezentarea programului s-a făcut în felul următor: „Acesta este un program voluntar pentru reducerea stresului și a plictiseli de la serviciu. Nu trebuie să participați și nu trebuie să aplicați ce se predă. Dar mă aștept că îl veți găsi cel puțin la fel de amuzant ca munca voastră obișnuită.”⁴⁶¹ Rezultatul – la sfârșit, s-au înscris sută la sută.

Abordarea a fost de la concretul situației: „Care e cel mai interesant lucru care se întâmplă aici?», am întrebat. În mod clar, era vocea clientului și vocea operatorului care răspundea. Am întrebat: «Ce se poate învăța ascultând vocea clientului, în afară de câteva informații?» Ceva-ceva de învățat era – dacă ascultai. Chiar și dacă o persoană nu făcea decât să recite un număr de telefon, puteai distinge diferite niveluri de stres, cât de grăbită era persoana, ce se întâmpla în fundal.”⁴⁶².

Variabilele alese au fost legate de informațiile care veneau din vocile clienților: „Am inventat o serie de «exerciții de conștientizare»

⁴⁵⁹ *Op. cit.*, p. 78,79

⁴⁶⁰ *Op. cit.*, p. 78,79

⁴⁶¹ *Op. cit.*, p. 80

⁴⁶² *Op. cit.*, p. 81

care le cereau operatorilor să asculte clienții cu mai multă atenție decât o făcuseră vreodată până în acel moment. Era ca atunci când îi învățam pe jucătorii de tenis să vadă mai multe în zborul unei mingi de tenis. I-am rugat pe operatori să noteze pe o scară de la unu la zece diversele calități pe care le puteau distinge din vocea clientului, precum gradul de «căldură», «prietenie» sau «iritare». Următorul pas era ca operatorii să învețe să exprime diferite calități în propriile lor voci. Era ca un curs de actorie și era amuzant. Când aceste două exerciții de conștientizare au fost puse la un loc, a devenit chiar un joc interesant. Operatoarea auzea un nivel de stres de gradul nouă intrându-i în căști. Putea să aleagă să răspundă cu o căldură de gradul nouă. Mai des decât credea, un astfel de răspuns ducea la o scădere semnificativă a stresului din vocea clientului la momentul de «la revedere».⁴⁶³

Se pot observa cele trei elemente importante: conștientizare situației, intervenție și conștientizarea schimbării. Abia cu feedback-ul luat ca urmare a intervenției se încheie acțiunea. Din practica directă au descoperit astfel un mod mult mai bun de a interacționa: „Operatorii au început să vadă că, alegând să exprime diferite calități în vocile lor, puteau să aibă un impact asupra felului în care se simțeau, precum și asupra felului în care se simțea clientul. Operatorii vorbeau cu peste șapte sute de oameni pe zi, dar, deși conversațiile erau scurte și limitate, puteau să aibă un impact, redus, dar tangibil, asupra unui mare număr de oameni. ... Cum reducea stresul acest exercițiu? Mare parte din stres venea de la clienții nervoși. Dar operatorii au descoperit că, atunci când încercau să asculte cu atenție clientul pentru a determina dacă avea nivelul șapte sau opt de iritare, nu puneau iritarea la inimă. Conștientizarea fără judecarea situației înlătura amenințarea din vocea nervoasă și făcea posibilă o gamă mai largă de răspunsuri pozitive. Ca și la tenis, *interferența interioară se reducea datorită nivelurilor crescute de observare a ceea ce se întâmpla în mediul imediat.*”⁴⁶⁴

Efectul eliberării și canalizării energiei într-o direcție bună, controlul ei din cercul doi a adus progrese imediate: „Jocul era amuzant și de autoconsolidare. Și nu necesită ca supervizorii să se asigure că era practicat. Operatorii îl foloseau la discreție și au continuat să îl folosească, după spusele lor, și în afara serviciului, și la serviciu. Curând, mulți și-au dat seama că puteau folosi aceste noi abilități de ascultare

⁴⁶³ *Op.cit.*, pp. 81-82

⁴⁶⁴ *Op.cit.*, p. 82

și în relațiile lor apropiate, cu familia și prietenii. ... Când au venit măsurătorile externe ale amabilității, toată lumea implicată a fost impresionată. Nivelurile de amabilitate se îmbunătățiseră peste așteptările managementului în ciuda faptului că operatorii nu încercau să fie mai amabili. Operatorii învățau să asculte și să se exprime în mai mare măsură pe ei înșiși. Era mai amuzant. Era destul de evident că niște operatori care „sunau” mai aproape de modul de a vorbi al unei ființe omeneste, și nu ca niște roboți plictisiți, aveau să fie percepuți ca fiind mult mai amabili de către observatori dinafară. Și chiar așa și erau. Deja învățasem să anticipiez asemenea rezultate indirecte. Celorlalți li se părea un fel de magie. Înainte, asistența telefonică era doar o slujbă stupidă, neinteresantă. Acum puteau schimba calitatea experienței lor la muncă. Faptul că nu li se ceruse în mod expres așa ceva i-a făcut să simtă și mai mult că dețin controlul și nu a lăsat nici o oportunitate pentru rezistență.”⁴⁶⁵

Limitele abordării dinafara sistemului

La o schimbare venită dinafară a fost firesc ca anumite forțe ce țin de organizarea firmei să opună rezistență: „Interesant a fost că singurul negativism în legătură cu proiectul a venit din partea supervizorilor. Deoarece inițiativa fusese lăsată în întregime în mâinile operatorilor, unii supervizori s-au simțit lăsați în afara procesului și astfel privați de alocarea meritului pentru rezultate. Din acest aspect am învățat multe despre cum competiția pentru merit în mediul corporatist poate amenința inițiativele solide de schimbare. Au trebuit făcute ajustări pentru a-i implica pe supervizori în training, protejând în același timp libera alegere a operatorilor. În final, «Jocul interior al asistenței telefonice» a fost ambalat și livrat la aproape douăzeci de mii de operatori telefonici în patru regiuni ale țării.”⁴⁶⁶

Observațiile au condus la identificarea jocului interior care dă un sens superior muncii: „Pentru mine, cel mai important lucru a fost că am început să înțeleg că dezvoltarea, creșterea unei persoane care muncea era cea mai importantă muncă în curs de desfășurare în cadrul oricărui loc de muncă. Această înțelegere a devenit

⁴⁶⁵ *Op.cit.*, pp. 82, 83

⁴⁶⁶ *Op.cit.*, p. 83

fundamentul pentru toate aplicațiile ulterioare ale *Jocului interior*.⁴⁶⁷

Modificarea culturii interne care nu a plecat de la o nevoie descoperită și gestionată din interior care să fie apoi fructificată până la obținerea autonomiei interne, la dobândirea măiestriei și identificarea unui sens transorganizațional nu rezistă deoarece nu este concrescută cu organizația. Mai grav este când și autonomia angajaților este afectată, este suficient ca unul dintre cele trei piloni de sprijin ai motivației intrinseci să fie eliminat pentru ca orice efort să fie anulat: „Câteva dintre birourile AT&T care au implementat *Jocul interior al asistenței telefonice* au făcut aplicarea obligatorie și au însărcinat supervizorii să se asigure că acest lucru se întâmplă. Desigur că magia programului s-a dus, amabilitatea nu a crescut și s-au găsit justificări pentru oprirea programului.”⁴⁶⁸

Un coach poate vedea dinafară problemele, poate propune măsurile de ameliorare a comportamentelor dar dacă nu se transformă cultura prin efortul din interior al organizației, schimbarea nu rezistă. Putem privi organizațiile ca pe niște persoane care au nevoie de competențe, care se schimbă pentru a se adapta, motivate intrinsec, nu extrinsec.

Aceste observații ar putea conduce la schimbarea și umanizarea organizațiilor deoarece atunci când sunt controlate și forțate să scoată un profit mare pentru acționari iar câștigul celor care realizează efectiv munca necesară este redus, dezechilibrul nu poate să nu afecteze starea de spirit a angajaților. Astfel de organizații nu oferă și nu pot avea autonomie, nu vor atinge măiestria și maturitatea căci li se impune un anumit standard de calitate și performanță care ar putea fi atins doar forțat, nu prin implicarea deplină a angajaților. Ca loc de muncă, ele oferă unul plin de tensiune, nesănătos și angajatul va sfârși, în cele din urmă, prin a-l părăsi imediat ce apare ceva mai bun.

Exemplele, observațiile și analiza unui autor implicat direct în proiecte de sprijin a popoarelor din Africa, Ernesto Sirolli, prezentate la conferințele Ted⁴⁶⁹, aduce dovezi clare în acest sens, chiar și titlul intervenției sale este elocvent: *Vrei să ajuți pe cineva? Taci și ascultă!*. Cu dorința sinceră de a ajuta, câțiva italieni au cultivat roșii și legume pe

⁴⁶⁷ *Op.cit.*, p. 84

⁴⁶⁸ *Op.cit.*, pp. 84-85

⁴⁶⁹ www.ted.com/talks/lang/ro/ernesto_sirolli_want_to_help_someone_shut_up_and_listen.html - conferință postată în noiembrie 2012, accesată în decembrie 2012

o vale în Africa: „Primul proiect, cel care m-a inspirat în prima mea carte, *Ripples from the Zambezi*, a fost un proiect în care am hotărât să-i învățăm pe zambieni să cultive plante. Am ajuns în sudul Zambiei cu semințe din Italia, într-o vale minunată care se întindea până la fluviul Zambezi și i-am învățat pe localnici cum să cultive roșii italiene, do- vlecei. În loc să-i întrebăm de ce nu cultivă nimic, ne-am spus: «Slavă Domnului că suntem noi aici! Am nimerit la fix să-i salvăm pe zambieni de la foamete.»”. Dar când roșiile s-au făcut mari, „coapte și roșii, peste noapte, vreo 200 de hipopotami au ieșit din râu și au mâncat tot. Le-am spus zambienilor, «Dumnezeule, hipopotamii! » Zambienii ne-au răspuns: «Da, de asta nu avem agricultură! » «De ce nu ne-ați spus? » «Nu ne-ați întrebat.».”⁴⁷⁰

Din nefericire ajutorul impus africanilor nu a dat roadele așteptate în ciuda unor sume imense investite pe acest continent: „Am crezut că numai noi, italienii făceam gafe în Africa, dar când am văzut ce făceau americanii, ce făceau englezii, ce făceau francezii, după ce-am văzut ce făceau ei, devenisem mândru de proiectul nostru în Zambia. Pentru că, vedeți voi, noi măcar hrăneam hipopotamii. Să fi văzut porcăriile pe care le-am adus săracilor africani. Vă recomand să citiți cartea *Dead Aid*, scrisă de Dambisa Moyo, economistă din Zambia. Cartea a fost publicată în 2009. Noi, cei din țările vestice am donat continentului african două trilioane de dolari americani în ultimii 50 de ani. Nu vă voi spune cât rău au făcut acești bani. Citiți cartea! Citiți ce-a scris această femeie africană despre răul pe care l-am făcut.”⁴⁷¹

⁴⁷⁰ Toate citatele din acest autor provin din conferința menționată.

⁴⁷¹ Conferința la Ted Ernesto Sirolli.

CAPITOLUL 27.

URMĂTORUL NIVEL

Organizații generoase, regăsirea respectului autentic

În cartea *Drive* sunt date exemple de organizații care permit un timp liber angajaților, plătit de companie, pe durata programului de lucru. Multe din ideile inovative, de mare valoare s-au născut în aceste momente. Sunt deja pe piață organizații pentru care banii nu sunt singurul scop, iar a contribui la dezvoltarea angajaților, a societății sau chiar a umanității este o problemă importantă. Noii lideri și patroni din lumea afacerilor nu își mai privesc propria afacere doar ca pe un instrument ce slujește numai scopurilor personale ori a acționarilor. Satisfacția de a face bine și altor oameni devine cel puțin la fel de semnificativă precum aceea de a face bani. Fără ea nu poate fi atins echilibrul care ne menține în formă⁴⁷². A face bani este o aservire unui scop limitat, care hrănește prea puțin nevoia de stimă de sine autentică. Demnitatea și respectul de sine nu se câștigă și nu pot fi păstrate decât în mică măsură prin dobândirea de mijloace, ci numai prin contribuția la mai binele altor ființe vii, capabile să se bucure, să crească și să exprime recunoștință.

A impune un ajutor este la fel de toxic deoarece lipsește respectul: „Noi, occidentalii, suntem imperialiști, colonialiști, misionari și avem două moduri de-a-i trata pe alții: fie îi tratăm de sus, fie suntem paternali. Expresii care în limba engleză au rădăcina latină *pater*, care înseamnă *tată*, însă au înțelesuri diferite: când suntem paternali, îi tratăm pe cei din alte culturi ca pe proprii copii – *te iubesc mult*; când îi tratăm de sus, îi considerăm servitorii noștri. De asta albi din Africa sunt denumiți *bwana*, adică șefi. Am fost șocat când am citit cartea

⁴⁷² Trimitere la cartea *În formă la serviciu și acasă*, care afirmă că fără acest sprijin, pe spiritual, orientat spre ceilalți, nu putem ajunge la performanță.

Small is Beautiful, scrisă de Schumacher, care a spus: *cel mai important aspect în dezvoltarea economică e: dacă oamenii nu vor să fie ajutați, lăsați-i în pace.* Țsta ar trebui să fie primul principiu în acordarea ajutorului. Primul principiu e respectul.⁴⁷³

Un demers care oferă un ajutor autentic nu poate veni decât din slujire: „Când aveam 27 de ani mă hotărâsem doar să le răspund altora și inventasem un sistem denumit *Enterprise Facilitation* al cărui principiu e să nu inițiați nimic, să nu motivați pe nimeni ci să deveniți servitor al pasiunii locale, servitor al localnicilor care-și doresc să devină mai buni. Ce trebuie să faceți? Să tăceți! Nu veniți cu idei într-o comunitate ci stați cu localnicii.” Motivul este simplu: “Cel mai important aspect e pasiunea. Putem să-i dăm cuiva o idee, dar dacă refuză s-o aplice, ce putem face? Pasiunea pe care o are cineva pentru dezvoltarea personală contează cel mai mult. Apoi îi ajutăm să găsească cunoștințe, pentru că nimeni în lume nu poate reuși de unul singur. E posibil ca persoana ce propune o idee să nu aibă cunoștințe, dar cunoștințele sunt accesibile.”⁴⁷⁴

Din acest motiv și în educație implicarea și menținerea pasiunii sunt foarte importante, degeaba dăm cunoștințe elevilor, dacă ei nu au motive să le folosească.

În experiența lui Ernesto este prezentată calea eficienței unui astfel de demers, trecerea peste propria deșteptăciune și ascultarea reală a ceilalți, cu intenția sinceră de a-i fi de folos: „Am făcut un experiment în Esperance, în Australia de Vest. Eram student la doctorat în acea vreme și încercam să scap de obiceiul de-ai trata de sus pe alții, de-a ne duce la ei să le spunem ce să facă. În primul an în Esperance m-am plimbat pe străzi și în trei zile am găsit primul client și l-am ajutat. Afuma pește într-un garaj, era un tip maori pe care l-am ajutat să vândă peștele la un restaurant în Perth, să-și organizeze munca, apoi un pescar a venit la mine și m-a întrebat: «Tu l-ai ajutat pe tipul maori? Ne poți ajuta și pe noi?» Am ajutat cinci pescari să colaboreze, să nu-și vândă tonul la fabrici de conserve în Albania cu 60 de cenți/kg, ci am găsit o cale de-a trimite peștele în Japonia pentru sushi cu 15\$/kg. Apoi fermierii au venit la mine și m-au întrebat: «I-ai ajutat pe ei, ne poți ajuta și pe noi?». Într-un an, am avut 27 de proiecte, reprezentanți ai guvernului au venit la mine și m-au întrebat: «Cum poți face asta? Cum poți...? » Le-am răspuns:

⁴⁷³ Conferința Ted a lui Ernesto Sirolli.

⁴⁷⁴ *Ibidem*.

«Fac ceva foarte, foarte dificil. Tac și îi ascult.». Și reprezentanții mi-au spus: «Fă-o din nou.». Am făcut-o în 300 de comunități din lume. Am ajutat la inițierea a 40.000 de afaceri. O nouă generație de antreprenori se stinge din cauza singurătății.⁴⁷⁵ El a contribuit la conectarea antreprenorilor, scoaterea lor din singurătate.

Ingredientul succesului este inițiativa celor cu calități antreprenoriale: „Vă spun că, antreprenoriatul e ce trebuie. Suntem la sfârșitul primei noastre revoluții industriale, combustibil fosil care nu poate fi înlocuit, și dintr-o dată avem sisteme care nu sunt durabile. Motorul cu combustie internă nu e durabil. Folosirea freonului nu e durabilă. Trebuie să acordăm atenția necesară felului în care ne hrănim, educației, transportului, comunicației pentru 7 miliarde de oameni într-o formă durabilă. Nu există tehnologii care să facă asta. Cine va inventa tehnologii pentru o revoluție verde? Universitățile? Luați-vă gândul! Guvernul? Luați-vă gândul! Antreprenorii sunt cei care vor face asta și deja o fac.”⁴⁷⁶

Înapoi la școală?

Exigența educației permanente nu este un moft, ci o nevoie conștientizată a societății din perspectivă pragmatică. Pe de altă parte este nevoia omului de a se adapta la noi realități și de a atinge o performanță proprie și în sistem tot mai ridicată, un sens și o satisfacție de a fi cât mai plenară.

Educația adulților este o nevoie, ar fi bine să aibă și o susținere socială, dar în primul rând ea ține de activitatea de zi cu zi. Orice demers trebuie să fie unul complet, așa cum o comunicare devine nonviolentă abia după ce situația a fost corect observată, apoi trecută prin filtrele sentimentelor și nevoilor ca să se finalizeze cu o cerere respectuoasă pentru un loc onest pe scena vieții. Pentru ca un demers să se împlinească trebuie observată mai întâi situația, analizate sentimentele și reprezentările pe care le avem asupra ei, apoi confruntată cu nevoile personale și abia apoi propusă ori realizată o acțiune cu respect pentru ceilalți și pentru mediul de viață. Acestea ar fi bazele pe care se poate construi și satisface apoi nevoia de competență. Nu este

⁴⁷⁵ Conferința Ted menționată

⁴⁷⁶ *Ibidem*

școală mai bună și mai la îndemână ca școala vieții, singura condiție este să fim prezenți pe scena ei, actori în rolul principal, nu spectatori neputincioși din sală.

Educația, spre a fi eficientă ar trebui să asiste omul ca să opereze conștient pe toate cele trei niveluri de participare, ea nu se poate ocupa doar de un singur nivel – primul, cel centrat pe științe, ca acum. Stabilirea de relații ține de nivelul interacțiunilor, în vederea a ce sunt stabilite relațiile ține de cultură. Iar pentru a participa cu adevărat la relații și interacțiuni, omul trebuie să fie bine integrat și realist poziționat față de semeni.

Înapoi la școală nu trebuie să meargă (măcar simbolic) numai adulții, ci în primul rând cei care predau. Orientarea curentă a educației și-a trăit traiul și nu mai face față provocărilor unei societăți în care serviciile, interacțiunile interpersonale au devenit foarte importante, când evoluția tehnică merge așa de repede încât oamenii greu se țin după ea. Este nevoie de o perspectivă nouă, adaptată unei realități cu mai multe niveluri de organizare, care să satisfacă deopotrivă nevoia omului și a societății de competență.

Dar pentru a ajunge la competență trebuie făcut un mare pas moral în cultura organizațională, acela de a trece de la interacțiuni asemănătoare celor din lumea Obiectului, care încep cu manipularea, la unele în care se recunoaște și se respectă importanța Subiectului. Întâia calitate a educatorilor ar trebui să fie recunoscută dragostea pentru copii, ea este sensul intrinsec al educației⁴⁷⁷. Prin ea se vor construi apoi și interacțiunile și cultura ce va valoriza cu adevărat omul. Până atunci adulții nu pot avea altceva decât obiective prin care vor dori să impună cultura lor altora.

În experiența lui Ernesto regăsim și secretele necesare unei abordări noi, de succes: „Totuși, e un secret în a lucra cu antreprenorii: mai întâi, trebuie să le oferi confidențialitate, altfel, nu vor veni să-ți vorbească; apoi, trebuie să te dedici cu pasiune serviciilor pe care le oferi, și în cele din urmă, trebuie să le spui adevărul despre antreprenoriat. Fie cea mai mică sau cea mai mare companie, trei lucruri trebuie realizate în cea mai bună măsură: produsul pe care vrei să-l vindeți trebuie să fie extraordinar, marketing-ul trebuie să fie extraordinar și administrarea financiară trebuie să fie foarte bine pusă la punct. Vreți să știți ceva? N-am întâlnit niciodată o persoană care să fabrice, să vândă și să se ocupe

⁴⁷⁷ Anca Dragu, *Structura personalității profesorului*. E.D.P., R.A., București, 1996

de finanțe în același timp. Nu există așa ceva! Această persoană nu s-a născut încă. Am cercetat și am analizat 100 de companii dintre cele mai cunoscute din lume: Carnegie, Westinghouse, Edison, Ford, și companii noi ca: Google. Yahoo. Aceste companii de succes au un singur lucru în comun, doar unul: niciuna nu a fost înființată de o singură persoană. Predăm antreprenoriat tinerilor de 16 ani din Northumberland și începem lecția cu primele două pagini din autobiografia lui Richard Branson în care trebuie să sublinieze, în aceste două pagini, de câte ori e folosit pronumele «eu» și de câte ori e folosit pronumele «noi». «Eu» nu-i folosit deloc, «noi» e folosit de 32 de ori. Nu a fost singur când și-a început afacerea. Nimeni nu a început singur o afacere. Nimeni! Putem crea comunitatea unde avem mediatori care vin dintr-un mediu mic de afaceri, stăm în cafenele, în baruri și cei mai devotați amici vă vor ajuta, cum a făcut-o cineva pentru acest domn care-și amintește de întrebările: «De ce-ai nevoie? Ce poți face? O poți face? Ok, o poți vinde? Poți ține evidența banilor?» «Ah, nu, nu pot face asta.» «Ți-ar plăcea să găsești pe cineva?» Stimulăm comunitățile. Avem grupuri de voluntari care susțin *Enterprise Facilitator* care vă ajută să găsiți resurse și oameni și care au descoperit că miracolul inteligenței localnicilor vă ajută să schimbați cultura și economia acelei comunități doar datorită pasiunii, energiei și imaginației localnicilor.⁴⁷⁸

Cu redescoperirea importanței energiei locale, a puterii ei de a schimba lucrurile, ajungem la orientarea culturală cinstită și eficientă, profitabilă pentru toți, întoarsă la propria rădăcină – inițiativa omului conectat în grup. Suntem și putem rămâne bogați dacă și cei din jur sunt bogați prin propria muncă, nu prin speculații financiare. Munca ce are puterea de a schimba omul poate schimba și comunitățile dacă este inteligent organizată. Șansa ei de a fi astfel depinde de cea care și-a asumat rolul de a pregăti oamenii să facă față provocărilor, educația. Vrem sau nu vrem să recunoaștem, viitorul sustenabil nu poate începe decât cu ea.

Umanizarea competenței

Într-un dialog⁴⁷⁹, desfășurat pe marginea unei variante de lucru a

⁴⁷⁸ Ernesto Sirolli, conferința Ted menționată.

⁴⁷⁹ cu domnul prof. univ.dr. Anton Ilica, pe poșta electronică, ianuarie 2013

cărții și a utilizării termenului de competență în educație, au reieșit câteva observații relevante pentru organizarea educației.

Astfel, competența, identificată ca participare de calitate nu poate fi socotită nici metodă de lucru, nici rezultat, ci o prezență activă, îmbunătățită, de calitate. Un rezultat pare a fi câștigat pentru totdeauna, prezența este însă condiționată de implicarea în participare. Faptul că o persoană poate demonstra o participare competentă în fața unei autorități care îl verifică, nu înseamnă că în viitor este garantată competența sa. Dimpotrivă, chiar obținerea unei certificări recunoscute poate determina o scădere a implicării sale, trecerea din poziția de ucenic în cea de „meșter recunoscut” poate determina o subtilă schimbare de atitudine, de la poziționarea „cel ce învață” la „cel ce se pricepe”, care subminează prezența.

Când este căutată competența ea devine un mijloc, când este observată prezența, participarea, poate fi socotită un rezultat. Dar în esență, ea este o participare de calitate la un sistem supraindividual. Reperetele, indicatorii participării de calitate nu sunt greu de identificat, aproape în orice situație pot fi găsite observabile externe ori indicatori care pot da mărturie despre calitatea participării. Raportarea la aceștia poate da o estimare a competenței participării. Iar acest lucru se întâmplă deja în firme.

Fiind atribut al unei participări, cu siguranță competența este legată și de context, dar și de implicarea celui ce participă. În situațiile concrete aproape fiecare om poate constata că un anumit anturaj pare să scoată tot ce este mai bun de la el (de exemplu o echipa funcțională) iar altul pare să îi reveleze doar umbra, adică limitele inferioare ale participării sale. Aceași persoană poate participa cu mai multă grijă și competență atunci când este odihnită și are energie, dar poate să se implice și cu mai puțină competență atunci când este obosită și nu are resursele necesare pentru a gestiona un număr mare de variabile.

În acest fel competența devine „umană”, adică nu poți cere unui angajat participare competentă la nesfârșit, resursele sale nu sunt nepuizabile și evident, nu te poți aștepta de la el să fie supunerea întruchipată dacă șeful lui este prea autoritar. Lipsa de respect pentru o persoană o scoate din cercul doi al prezenței și o obligă să își schimbe prin izolare sau ripostă atitudinea pentru salvarea demnității sale, fără de care nu poate participa activ. Iar prin acumulare de frustrări ori bătălii interminabile se acumulează și în organizație starea care în organismul uman aduce boala până la nivel fizic.

La nivel cultural este deja implementată și funcțională această poziționare (cu diverse rate de succes, în funcție de respectul față de spiritul ei). La fel ca în cazul competenței, în creștinism nu este judecată ființa umană ci participarea sa. Păcatul (participarea deficitară, grevată în special de spiritul de turmă) nu alterează iremediabil ființa umană, care nu este eliminată din ecuația respectului divinătății pentru ea. Iisus are înțelegerea cea mai deplină față de toți cei afectați dar le cere să nu repete greșelile care i-au condus în starea de boală, neputință ori pericol din cauza dezordinii sociale produse (iertarea desfrânatelor amenințată de omorârea cu pietre), ca să nu li se întâmple ceva și mai rău.

În ceea ce privește ameliorarea participării cu vârsta, realizarea educației centrată pe competențe, avem o problemă cu aplicabilitatea termenului numai dacă privim competența din punct de vedere profesional și ca un rezultat în executarea unei sarcini lucrative raportat la un standard de calitate. Altfel putem considera ameliorarea participării în general și pe cazuri particulare drept o țintă legitimă. Ameliorarea presupune desigur utilizarea cunoștințelor, dar acestea sunt integrate atunci când este vizată participarea. O astfel de abordare ar schimba de exemplu predarea istoriei spre o abordare care nu se mărginește la o simplă descriere a trecutului ci face o analiză a participării oamenilor și a grupurilor de oameni de-a lungul timpului și în anumite situații date.

În mod natural copiii aleg să învețe sub forma unor jocuri de rol pe care ei le tratează foarte serios și în care se implică cu toată ființa. Interesul, mai mult sau mai puțin conștientizat, este desigur unul de ameliorare a participării lor la diferite interacțiuni care îi așteaptă apoi în societate. Trecând de la astfel de implicări la disciplina impusă, în care cunoștințele transmise devin mai importante decât participarea, se operează un reduționism drastic al ființei la exersarea memoriei și raționamentului. În ciuda a ceea ce noi am vrea să învețe ei învață în primul rând ce trăiesc, după cum spune poemul și cartea *Copiii învață ceea ce trăiesc* scris de Dorothy Law Nolte.

Educația poate propune roluri serioase, urmând tendinței naturale a copiilor, în care calitatea participării lor să crească treptat. Cunoștințele au valoare numai în contextul utilizării lor pentru o participare de calitate tot mai ridicată iar asta nu înseamnă aservirea omului către rolul social, ce avem este o joacă de rol pentru participarea la

social. Stabilirea pe un rol o face copilul mai târziu, când dorește el. Provocarea pentru preuniversitar ar putea fi identificarea celor mai importante ori semnificative roluri și ce înseamnă participarea de calitate la ele. Aceasta ar obliga la întâlnirea cu interacțiunile și culturile specifice, nu doar cu cunoștințe dispersate disciplinar ca acum.

Chiar dacă este foarte simplu, atomul nu poate fi înțeles prin mecanica clasică oricât s-ar încerca acest lucru. Așa și competența, ea este mecanica cuantică ce descrie corect situațiile. Pentru a fi ameliorată trebuie abordată progresiv, de la situațiile cele mai simple la cele mai complicate, pentru a extinde controlul asupra a tot mai multe variabile. Ucenicia competenței nu poate începe doar la facultate, ea presupune relații și apropiere de culturi etc. iar baza lor se pune încă din clasele mici.

Pentru educația adulților provocările sunt și mai mari. Puțini adulți păstrează un loc curat, deschis pentru orice învățare. Majoritatea avem „construcții serioase”, ce ne oferă „adăpost” în fața incertitudinilor vieții, pe care nu ne îndurăm să le dărâmăm. Chiar să fim dispuși la acest lucru, deseori nu este foarte simplu, iar ca din orice demolare, rămân multe deșeuri de îndepărtat. Adesea mai grea este dezvățarea decât învățarea.

În încercarea de a face pace cu o lume care este sensibilă doar la cuvântul inteligență au apărut cărți precum *Inteligența emoțională*, *Inteligența socială*, *Inteligența ecologică*, ca se le enumăr numai pe cele ale lui Daniel Goleman. Cărți profunde precum *Cele 7 deprinderi ale persoanelor eficiente* a lui Stephen R. Covey prezintă, spre exemplu, principalele variabile la care omul să fie atent pentru a fi un actor bun în lumea subiecților. Ne vorbește despre o bancă afectivă despre a cărei existență nu prea suntem conștienți. Astfel de raportări la sine și la ceilalți, la grup și culturi nu sunt încă implementate în învățământ, deși de ceea ce este scris acolo depinde în bună parte succesul personal. Motivul este simplu, o lume a obiectelor, în care și oamenii sunt tratați astfel, este una mult mai ușor de controlat și de abordat în modul simplist în care încă privim lucrurile. Apropierea de complexitatea subiectului este dificilă atât pentru om cât și pentru sistemele care ar trebui să îl ajute, dar altă cale spre participarea de calitate nu există.

Abordarea adoptată în lucrare este una care ar trebui să dea greutate vieții. Până la urmă asta ne dorim, asta ne-ar putea aduce competența, o greutate mai mare a faptelor noastre. Acest lucru trebuie să îl aducă

și filosofia atunci când ea este autentică, asta spunea Heidegger despre ea. O teorie științifică prost folosită este ca o metafizică – o închidere în autosuficiența lui știu, am înțeles, am scăpat de învățat. Bine folosită ea este o deschidere spre o mai clară vedere a lor, o descriere mai bună a ceea ce vedem, dincolo de aparențe.

Deși este legată mai mult de economie, lecția lui Ernesto Sirolli⁴⁸⁰ este și una despre educație și cultura ei. Ceea ce noi avem de făcut nu este de a scoate din cap ideile altora ignorând experiența lor ci de a-i ajuta să le completeze cu lucruri care le pot face viața mai bună. Educația investește sume imense ca să pună în mintea copiilor ideile adulților, fără a fi interesată câtuși de puțin de ce este acolo. Când credem că vom avea o recoltă neobișnuită vin hipopotamii și o fac praf. Dar noi suntem perseverenți și o luăm de la capăt, nu acordăm respectul cuvenit experienței copilului.

Dorința ascunsă a educației centrate pe cunoștințe și extinderea funcționalităților omului este aceea de a-l învăța anumite lucruri care îi vor simplifica apoi viața, o vor face mai ușoară, mai lesne de controlat. Exact ce dorea și Ernesto pentru africani când a ales calea ușoară de a-i „ajuta” încercând să le inducă anumite comportamente prin lecția cea mai elegantă a exemplului personal. Dar nici măcar astfel ei nu au fost deloc interesați. Experiența lor le spunea că nu este calea cea bună deoarece în fapt îi neglijează. Situația a evoluat abia atunci când Ernesto a înțeles că trebuie să îi slujească pentru a-i îmbogăți pe ei prin completare, complexificare, nu pentru a-i schimba ignorând ceea ce ei știu. Prin slujire greutatea faptelor sale și competența sa au crescut iar rezultatele nu au întârziat să apară. La fel se întâmplă și în educație, profesorii au rezultate nu când ușurează activitatea elevilor ci îi asistă în rezolvarea unor probleme tot mai dificile. Acceptarea și mulțumirea cu teorii este o închidere față de observarea lucrurilor și blocarea pe o reprezentare, un fel de retragere, adormire a ființei în odihna unui concept sau a unei viziuni. Competența presupune și o implicare activă a ființei pentru creșterea în calitate a participării acesteia.

Instrumentele de care au nevoie fiecare abordare sunt diferite, retragerea gândirii are nevoie de teorii, scuze, explicații, justificări iar participarea de o prezență îngrijită, descrieri și conștientizare cât mai bună și mai fidelă a realității. Copiii participă îngrijit la ceea ce se întâmplă până când educația, așa cum este orientată astăzi, îi învață

⁴⁸⁰ www.ted.com/talks/ernesto_sirolli_want_to_help_someone_shut_up_and_listen.html

uitarea de sine și mulțumirea cu „știu”. Educatorii pot astfel să-i adoarmă, să-i îndeprăteze de o viață fericită sau să-i sprijine pe copii pentru atingerea unei armonii ridicate, pe toate nivelurile. Alegerea, ca și responsabilitatea asupra consecințelor ei, le aparține.

O șansă pentru educație

Fiecare om își dorește ca participarea sa alături de semenii să fie recunoscută și apreciată pozitiv. Educația începe să înțeleagă, mai mult impus și pe căi ocolite, importanța competenței. Faptul că ne dorim cu toții competența este șansa ei de a fi utilă și în sfârșit eficientă. Singura problemă poate veni doar de la o greșită înțelegere a ei. Cu o abordare pe linia demersurilor curente, bazate spre transmiterea de informații și de tehnici de lucru, există pericolul de a se realiza tot un fel de îndoctrinare a celor care vor educație, nu o dezvoltare reală a competenței acestora. Fără o bună clarificare a conceptului și a determinațiilor sale eforturile se vor orienta după modele și direcții vechi, iar o adevărată dezvoltare a competenței va fi ratată.

Într-un material primit foarte recent am găsit o oarecare apropiere de înțelegerea din lucrarea curentă, viziunea este însă centrată tot pe persoană, iar competența este redusă la o abilitate de a combina și realiza activitățile necesare pentru a atinge anumite obiective, în orice context. Redusă la o abilitate nu mai este privită ca o participare complexă, iar grija globală, elementul care stă la baza competenței, nu este luată în considerare. Definiția se orientează spre capacitatea de control a activității de către om, dar scapă din vedere unde, cine propune și cum evaluează competența.

În înțelegerea comună, o persoană poate fi considerată automat competentă dacă are abilitatea de a atinge anumite obiective, dar însăși manifestarea abilității depinde de sistemul în care se exprimă. Fără cunoașterea culturii de grup, implicarea și suportul oferit de o persoană poate fi ineficient, oricât de competentă este considerată în alt grup. Spre exemplu, un șofer foarte competent în Europa, unde armonia traficului rutier este ridicată, se poate dovedi ineficient într-o țară ca India unde comportamentul celor de la volan e total diferit, deoarece ei ignoră respectarea reglementărilor pentru traficul auto.

Pentru a ne delimita de o imagine a competenței bazată pe abilitatea

de a atinge anumite obiective ar fi suficientă semnalarea unui singur caz: luarea deciziei de a urmări sau nu anumite obiective. Unui șef care îți propune / cere să faci un anumit lucru îi poți spune „Nu” cu argumente precise și fără teamă dacă ești competent în sensul definiției din această carte, dar nu îl poți refuza în cadrul definiției clasice, care nu cere asumarea mai puternică a unei responsabilități pentru interesul de grup decât față de respectarea relațiilor ierarhice.

Principalele limite ale viziunii actuale asupra competenței vin din faptul că se caută o competență obiectivă, care merge cel mult până la contextele în care ea se exprimă. În această lucrare competența este privită în sistemul supraindividual în care apare, nu se urmăresc manifestările ei în diferite contexte pentru a identifica o tehnică de lucru. Aceasta ne îndepărtează de poziționarea în care competența este privită ca o instanță absolută, universal valabilă. Întotdeauna avem un sistem care stabilește ce înseamnă competența, iar această alegere are loc în cadrul unei culturi specifice, care nu este universal valabilă.

Transferabilitatea competenței în sisteme diferite depinde evident de modul în care fiecare grup definește competența într-un anumit domeniu, care sunt variabilele pe care le consideră importante și ar trebui controlate (gestionate) de participanții la sistem. Spre exemplu, controlul cantităților utilizând numerele este o capacitate care poate fi urmărită ca variabilă pentru comportamentul competent (în contexte care reclamă această abilitate) într-un număr mare de culturi.

Demersul identificat și propus pentru ameliorarea competenței se bazează pe cele mai recente descoperiri legate de învățare. Participarea la ea și la orice activitate nu poate fi redusă la banda și puterea redusă de procesare a conștientului și la implicarea pur obiectivă. El trebuie doar să devină conștient de variabilele semnificative ce sunt prezente într-o situație și să lase întregii ființe sarcina ameliorării participării. Astfel indicii difuze, resimțite sub forma unor stări lăuntrice vizavi de situație, pot transmite intuitiv concluzii importante, primite de la sisteme interne complexe și bine integrate afectiv-cognitiv, care merită luate în considerare.

Starea afectivă fundamentală, poziționarea ontologică din care se participă s-ar putea ameliora, astfel, preocuparea, sarcina preferată a unei părți a ființei noastre - Eul 1, ce se ocupă de critică și judecată, poate fi îndepărtată ca să lase loc unei griji atente, responsabile pentru destinul propriu și cel de grup.

Față de abordarea curentă cea propusă de noi mai are un avantaj major. Dacă unii au crezut că motorul principal al activității umane este libidoul, alții voința de putere, acum sunt destule argumente să credem că pentru o persoană bine integrată nevoia de competență poate descrie cel mai bine demersurile sale. Sensul vieții, nu poate fi descoperit decât împreună cu alții, iar competența ne dă calitatea interacțiunilor și a tot ce facem împreună cu ei.

Pornind de la abordarea propusă în această lucrare persoana se poate împlini prin participare integrată, puterea sufletească a acesteia devine o realitate ce se poate manifesta în interesul oricărui sistem în care aceasta își desfășoară activitatea. O ameliorare semnificativă a situației din societate ar deveni posibilă prin buna înțelegere a culturii ca modelator și suport aprioric al interacțiunilor. Ca urmare, creșterea calității interacțiunilor și apoi câștigul personal direct observabil, ar fi mai mult decât plăcute și motivante.

Nu în ultimă instanță, șansa omului la o viață de calitate și a educației de a deveni un lucru util, interesant și dorit de copii, tineri și chiar de către adulți se poate materializa numai printr-o bună înțelegere a competenței și o hrănire corectă a nevoii pe care fiecare o avem pentru ea. Prezența în cercul doi energetic, al evoluției personale și al interacțiunii plăcute, constructive cu semenii, ar putea avea șanse să se statornicească, iar educația, privită și ca act individual dar și ca proces organizat, ar putea să se transforme din ceva neplăcut și impus în ceva căutat și apreciat la nivelul importanței sale.

CONCLUZII

Privind cu detașare abordarea competenței din această carte se poate observa destul de ușor orientarea demersului realizat către ființă și integrarea ei, de la nivel personal până la cel de grup, indiferent de mărimea acestuia. O astfel de abordare cu scop sintetic este mai mult decât necesară în lumea de astăzi, tot mai specializată și mai atomizată. Ceva trebuie să ofere repere pentru unitate ființei, indiferent unde și ce face aceasta, iar competența este cel mai bun candidat.

Prin ea se poate realiza, urmare a exigențelor, o armonizare superioară a persoanei, interacțiuni nonviolente, constructive, departe de jocurile sociale neproductive și o cultură de grup conștientă de sine, care ar putea asigura o participare de calitate a omului la tot ceea ce face.

Nu doar părțile ființei trebuie integrate și bine gestionate ci și realizările ori descoperirile sale. Altfel și acestea reclamă dreptul de a conduce omul și de a-i spune cum să fie și ce să facă precum pornirile lăuntrice ori oamenii cu care el interacționează. Din prietene și slujitoare ale acestuia diverse culturi pot deveni conducători nemiloși și exigenți. Singura care li se poate opune cu succes este o ființă competentă, conștientă de participarea sa și de interacțiunile culturale.

Ca să devină competent unui om îi trebuie însă curajul de a abandona povestea pe care și-o spune despre sine, în limitele căreia vrea să trăiască cu toată neîmplinirea pe care o resimte ca prizonier al ei. Secretul și puterea umbrei din om scade odată ce devine un observator detașat (Debbie Ford – *Secretul umbrei*), care se raportează și la altceva decât la propriile credințe, convingeri și imagini de sine, care este conștient din ce se hrănește și unde vrea să ajungă. O poveste din înțelepciunea triburilor de indienilor americani, spusă de cineva înțelept (evident, un bunic) cuiva dispus să asculte (un copil - nepotul) ne atrage atenția că în fiecare din noi sunt în luptă permanentă „doi lupi”: „Eu sunt câmpul de bătaie dintre doi lupi. Un lup este cel al dragostei oneste, bunătății, generozității, carității și ascultării, și cel

de-al doilea al urii, cruzimii, lăcomiei, nepăsării, minciunii și neascultării. Și același război se desfășoară în fiecare dintre voi, incluzându-te și pe tine." Curios, nepotul întreabă care câștigă iar bătrânul răspunde după o pauză: „Lupul pe care îl hrănim cel mai des.”. Din fericire noi decidem pe care îl hrănim și cum ne raportăm la propria poveste, dinafară sau ca prizonieri ai ei. Competența ne face puternici căci ne cere să devenim conștienți și să fim atenți la aceste lucruri, să ieșim din propria poveste între oameni.

Oricât de priceput și inteligent ar fi un om el nu poate crea un univers mai bogat decât este cel în care relația ne oferă acces. În universul creat de el omul se poate simți relativ bine, ca personajele pe care le descoperă în călătoria sa micul prinț (Antoine de Saint Exupery – *Micul prinț*), dar mereu va fi singur ca ele, cu o nevoie nesatisfăcută de relație. Competența îl scoate din sine nu ca să-l facă împărat ci slujitor al altora ca astfel să își poată sluji sieși.

Brutalitatea oricât de subtilă împotriva altora este una împotriva propriei persoane. Destul de greu, pe această cale, omul ajunge totuși să știe: „Acum știu, știu că orice ură, orice aversiune, orice ținere de minte a răului, orice lipsă de milă, orice lipsă de înțelegere, bunăvoință, simpatie, orice purtare cu oamenii care nu e la nivelul grației și gingășiei unui menuet de Mozart... este un păcat și o spurcăciune; nu numai omorul, rănirea, lovirea, jefuirea, înjurătura, alungarea, dar orice vulgaritate, desconsiderarea, orice căutătura rea, orice dispreț, orice rea dispoziție este de la diavol și strică totul. Acum știu, am aflat și eu...” (Nicolae Steinhardt).

Aliați în grupuri oamenii sunt tot mai puternici. Important este însă ce îi leagă, dacă se adună în haite de lupi negri sau de lupi albi. Evident că cele două grupuri vor avea un comportament diferit. O expertă în culturi, Riane Eisler recunoaște două culturi majore, una a dominației și alta a parteneriatului, una care se impune cu violență, arme, manipulare, control și alta care vine cu încredere, respect și avantaj reciproc, compasiune, pace. Ele pot fi prezente la scară mare sau mică, peste tot unde există un grup. Competența nu se poate naște și nu poate trăi într-o cultură în care nu există respect pentru semenii. Dimpotrivă, ea crește și se dezvoltă acolo unde oamenii colaborează deschiși și fără teama de a fi socotiți simple mijloace prin care alții își ating scopurile. Mai mult, cred că o cultură a parteneriatului într-un sistem este de fapt rezultatul competenței membrilor lui, a unei

participări îngrijite și responsabile a lor la tot ce fac.

Având în vedere poziționarea ontologică propusă și rezultatele pe care le poate aduce competența pe toate nivelurile, cred că poate fi privită ca pe o cale potrivită spre a împlini chiar și cele mai exigente nevoi reale ale omului. Ea este poate singura prietenă credincioasă a lui, care îl urmează pretutindeni, îl apără, îl scoate din neazuri, îl respectă și îl împlinește. Oferind așa de multe mi se pare normal ca să fie tot mai apreciată și mai căutată pe măsură ce este mai bine înțeleasă. O aducem în discuție când lucrurile nu merg tocmai bine, mai mult ca să-i regretăm absența. Urmare a însemnărilor din această carte sper să ne bucurăm împreună cât mai des observându-i prezența și urmărindu-i lucrarea.

MULȚUMIRI

Scrierea acestei cărți probabil că nu s-ar fi realizat, cel puțin nu încă, dacă nu ar fi fost proiectele pe fonduri europene destinate dezvoltării resurselor umane. În colaborare cu Inspectoratul Școlar Județean Alba am aplicat și am obținut finanțare pentru un proiect care vizează dezvoltarea unor competențe de bază ale elevilor. Când am încercat să intrăm în esența fenomenului și să exploatăm conceptul de competență pentru a realiza o muncă de calitate, la nivelul de exigență a unui proiect finanțat de Uniunea Europeană, am descoperit că acesta este departe de a fi clarificat. O foarte mare parte a eforturilor manageriale au trebuit astfel orientate în această direcție, altfel riscam să construim fără o fundație sigură, cu posibilitatea de a rămâne cu construcția în aer la prima încercare asupra ei.

Întreg efortul, uneori aproape întreaga zi, până seara târziu ori de dimineața devreme, pe parcursul a mulți ani, a fost posibil datorită înțelegerii deosebite pe care am avut-o din partea soției Irina și a fiicilor mele Laura și Diana, care m-au mai îmblânzit, a părinților soției, Octavian și Maria, care au preluat și o parte din sarcinile care altfel mi-ar fi revenit mie. Pentru acestea, pentru grija și dragostea lor le mulțumesc și le sunt dator. Propriilor mei părinți Ioan și Maria le sunt recunoscător pentru iubirea lor, pentru că m-au îndrumat bine și au fost prezenți tot timpul, cu tot sufletul și cu maximă responsabilitate alături de mine și de frații mei, oferindu-ne un mediu propice, cald, îngrijit și organizat după exigențe și valori atemporale. Fraților mei Radu, Dănuț, Liviu, cumnatului Ovidiu și familiilor lor le sunt recunoscător pentru faptul că stăm împreună în iubire frățească, dovedindu-se și pe această cale că ea există și este minunată.

Mulțumesc profesorilor mei care au avut înțelepciunea să fie oameni, dincolo de îndatoririle profesionale, autorilor de cărți menționați și celor nementionați în lucrare, pe care îi socotesc prietenii buni care mi-au oferit prilejul de a călători alături de ei în căutarea unui sens a ceea ce facem. Pentru ceea ce este bun în carte meritul este a lor, iar ceea ce nu este la înălțime este din cauza comodității mele de a nu fi

destul de atent pentru a le prezenta bine realizările.

Mulțumesc domnului academician Gheorghe Vlăduțescu pentru analiza temeinică și cuvântul introductiv, domnilor profesori universitari care mi-au dat un răspuns încurajator, materiale sau sfaturi utile pentru redactarea cărții: Ioan Neacșu, Cucuș Constantin, Vasile Chiș, Florea Voiculescu, Anton Ilica, Mătieș Vistrian, Liciniu Alexandru Kovacs etc. Vreau să mulțumesc aici și părintelui prof. dr. George Remete care m-a încurajat să scriu și m-a îndrumat în redactarea primelor studii. Domnului Florian Colceag îi mulțumesc pentru deschiderea către o perspectivă responsabilă și profundă privind educația.

Mulțumesc domnului Miron Scorobete și colegilor Sorin Andraș, Adina Sorohan, Nicolae Truța și Iulian G. Necea pentru sprijinul acordat în îmbunătățirea, corectarea și tehnoredactarea cărții.

Sunt recunoscător domnului Gheorghe Ciul, director general Unirea-Pres, pentru sprijinul constant și interesul arătat pentru educație, finalizat cu publicarea acestei cărți. Conducerilor ISJ Alba, domnilor inspectori școlari generali Cornel Stelian Sandu și Dorin Gheorghe Sandea, care mi-au acordat încrederea lor pentru inițierea și derularea proiectului. Colegilor de la ISJ Alba, celor din proiectului strategic „Performanțe crescute pentru elevii din învățământul preuniversitar!” și de la Școala „Mihai Eminescu” Ighiu le mulțumesc pentru susținere, ajutor. îngăduință și discuțiile pertinente.

Mai sunt multe persoane cărora le datorez mulțumiri, cu deosebire celor care au avut grijă să ne dea pildă de verticalitate și respect pentru om. Între ei se remarcă, după cum s-a putut probabil observa, Domnul Iisus Hristos, care a acceptat să plătească cu viața Sa pentru ca și eu să pot vedea frumusețea omului. Dacă nu ar fi fost El și cei ce L-au urmat cu iubire, probabil nu ajungea la mine și nu vedeam că există ceva frumos și atemporal în om, pentru care merită trăit și făcut efort.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. **Agabrian**, Mircea, *Cercetarea calitativă a socialului*, Editura Institutul European, Iași, 2004.
2. **Baștovoii**, Savatie, *A iubi înseamnă a ierta*, Editura Cathisma, București, 2010.
3. **Bar-on**, Reuven, **Parker** D.A. James, *Manual de inteligență emoțională*, Editura Curtea Veche, București, 2011.
4. **Bădescu**, Ilie, *Sociologie noologică, ordinea spirituală a societății*, Editura Mica Valahie, București, 2007.
5. **Berne**, Eric, *Jocuri pentru adulți*, Editura Almatea, București, 2002.
6. **Berne**, Eric, *Analiza tranzacțională în psihoterapie*, Editura Trei, București, 2011
7. **Birkenbihl**, Vera F., *Tare de cap??*, Editura Gemma Pres, București, 2000
8. **Brodie**, Richard, *Virusul minții: Cum ne poate fi de folos o știință revoluționară*, Memetica, Editura Paralela 45, Pitești, 2010.
9. **Bronson**, Po, **Merryman** Ashley, *Șocul educației*, Editura Paralela 45, București, 2011.
10. **Buber**, Martin, *Eu-Tu*, Editura Humanitas, București, 1992.
11. **Bolte**, Jill Taylor, *Revelații despre creier*, Editura Curtea Veche, București, 2011.
12. **Cardon**, Alain, *Coaching pentru echipele de directori*, Editura Codecs, București, 2003.
13. **Cardon**, Alain, *Jocurile manipulării*, Editura Codecs, București, 2002.
14. **Cardon**, Alain, *Coaching și leadership în procesele de tranziție*, Editura Codecs, București, 2006.
15. **Chiș**, Vasile, *Pedagogia contemporană – pedagogia pentru competențe*, Editura Casa cărții de știință, Cluj Napoca, 2005.
16. **Coltreaux**, Jean, *Terapie cognitivă*, Editura Polirom, Iași, 2003.
17. **Covey**, Stephen R., *Managementul timpului*, Editura Allfa, București, 2000.
18. **Covey**, Stephen R., *Eficiența în 7 trepte*, Editura Allfa, București,

- 2002.
19. **Crahay**, Marcel, *Psihologia educației*, Editura Trei, București, 2009.
 20. **Csikszentmihalyi**, Mihaly, *Starea de flux. Psihologia experienței supreme*, Editura Curtea Veche, București, 2007.
 21. **Cury**, Augusto, *Minți sclipitoare, Minți antrenate*, Editura For You, București, 2011.
 22. **Cury**, Augusto, *Maria cea mai strălucită educatoare din istorie*, Editura For You, București, 2011.
 23. **De Bono**, Edward, *Cum să avem o minte armonioasă*, Editura Curtea Veche, București, 2008.
 24. **Dyer**, Wayne W., *Puterea intenției*, Editura Curtea Veche, București, 2006.
 25. **Dyer**, Wayne W., *Fără scuze!*, Editura Paralela 45, Pitești, 2010.
 26. **Feynman**, Richard P., *QED: strania teorie despre lumină și materie*, Editura Pergament, București, 2007.
 27. **Feynman**, Richard P., *Șase lecții ușoare*, Editura Humanitas, București, 2010.
 28. **Gallwey**, Timothy, *Jocul interior și munca*, Editura Spandugino, București, 2011.
 29. **Gardner**, Howard, *Tratat de răzgândire*, Editura Alfa, București, 2006.
 30. **Goleman**, Daniel, *Emoțiile distructive / Dialog științific cu Dalai Lama consemnat de Daniel Goleman*, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2005.
 31. **Goleman**, Daniel, *Inteligența emoțională*, Editura Curtea Veche, București, 2008.
 32. **Goleman**, Daniel, *Inteligența socială. Noua știință a relațiilor umane*, Editura Curtea Veche, București, 2007.
 33. **Gladwell**, Malcolm, *Blink*, Editura Publica, București, 2011.
 34. **Heidegger**, Martin, *Ființă și timp*, Editura Humanitas, București, 2001.
 35. **Heidegger**, Martin, *Despre miza gândirii*, Editura Humanitas, București, 2007.
 36. **Heidegger**, Martin, *Introducere în metafizică*, Editura Humanitas, București, 1999.
 37. **Heidegger**, Martin, *Ontologie (hermeneutica facticității)*, Editura Humanitas, București, 2008.
 38. **Heidegger**, Martin, *Repere pe drumul gândirii*, București, Editura

- Politică 1988.
39. **Heisenberg**, Werner, *Partea și întregul*, Editura Humanitas, București, 2008.
 40. **Hill**, Napoleon, *De la idee la bani*, Editura Curtea Veche, 2011.
 41. **Hogan**, Robert, *Personalitatea și soarta organizațiilor*, Editura Curtea Veche, București, 2011.
 42. **Hofstede**, Geert, **Hofstede**, Gert Jan, **Minkov**, Michael, *Culturi și organizații Softul mintal, Cooperarea interculturală și importanța ei pentru supraviețuire*, Editura Humanitas, București, 2012
 43. **Jonnaert**, Philippe, **Ettayebi** Moussadak, **Defise** Rosette, *Curriculum și competențe – un cadru operațional*, Editura ASCR, Cluj-Napoca, 2010.
 44. **Jung**, C.G. *Opere complete 17, Dezvoltarea personalității*, Editura Trei, București, 2006.
 45. **Knight**, Sue, *Tehnicile programării neuro-lingvistice*, Editura Curtea Veche, București, 2003.
 46. **Lencioni**, Patrick, *Cele cinci disfuncții ale muncii în echipă*, Editura Curtea Veche, București, 2010
 47. **Levinas**, Emmanuel, *Moartea și timpul*, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj, 1996
 48. **Lister-Ford**, Cristine, *Analiză tranzacțională, Psihoterapie & consiliere*, Editura Herald, București, 2010.
 49. **Livio**, Mario, *Este Dumnezeu matematician?*, Editura Humanitas, București, 2011.
 50. **Loehr**, Jim, **Schwartz**, Tony, *În formă la serviciu și acasă*, Editura Curtea Veche, București, 2004.
 51. **Marshall**, Rosenberg, B., *Comunicarea nonviolentă*, Editura Elena Francisc Publishing, București, 2008.
 52. **Marshall**, Rosenberg, B., *Spiritualitate practică*, Editura Elena Francisc Publishing, București, 2008.
 53. **Maslow**, Abraham H., *Motivație și personalitate*, Editura Trei, București, 2008.
 54. **Mearns**, Dave, **Thorne** Brian, *Consilierea centrată pe persoană în acțiune*, Editura Trei, București, 2010.
 55. **MegDowett**, Josh. **Hostetler**, Bob, *Manual de consiliere a tinerilor*, Editura Noua speranță, Timișoara, 1999.
 56. **Mehedinți**, Simion, *Altă creștere – școala muncii*, Editura Axia, Craiova, 2006.

57. **Mucchielli**, Alex, *Arta de a influența*, Editura Polirom, Iași, 2002.
58. **Nelson-Jones**, Richard, *Manual de consiliere*, Editura Trei, București, 2009.
59. **Norretranders**, Tor, *Iluzia Utilizatorului*, Editura Publica, București, 2009.
60. **Paisie Aghioritul**, Cuviosul, *Cuvântări duhovnicești, volumul II, Trezire duhovnicească*, Editura Evanghelistos, București, 2003.
61. **Panaite**, Ovidiu, *Prin joc spre viață*, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2011.
62. **Pink**, Daniel, *Drive, ce anume ne motivează cu adevărat*, Editura Publica, București, 2011.
63. **Poggeler**, Otto, *Drumul gândirii lui Heidegger*, București, Editura Humanitas, 1998.
64. **Rădulescu-Motru**, Constantin, *Puterea Sufletească*, Editura Semne, București, 2009.
65. **Rădulescu-Motru**, Constantin, *Timp și destin*, Editura Semne, București, 2008.
66. **Remete**, George, *Ființă și credință, Vol. 1, Ideea de ființă*, Editura Academiei Române, București, 2012
67. **Remete**, George, *Martin Heidegger între fenomenologie și teologie*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2010.
68. **Remete**, George, *Suferința omului și iubirea lui Dumnezeu*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2005.
69. **Robinson**, Ken, *O lume ieșită din minți: revoluția creativă a educației*, Editura Publica, București, 2011.
70. **Rodenburg**, Patsy, *Presence*, Penguin Books Ltd, London, 2007
71. **Rogers**, Carl R., *A deveni o persoană*, Editura Trei, București, 2008.
72. **Rosenblum**, Bruce, **Kuttner**, Fred, *Enigma cuantică*, Editura Prestige, București, 2011.
73. **Sanborn**, Max, *Factorul Fred: Cum poate pasiunea pentru ceea ce faci să transforme obișnuitul în extraordinar*, Editura Business Tech Internațional Press, București, 2007.
74. **Scheau**, Ioan, **Levițchi** Ioan, *Comunicarea, Monografia unui concept*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2007.
75. **Seligman**, Martin P., *Fericirea Autentică*, Editura Humanitas, București, 2007.
76. **Sfântul Ioan Gură de Aur**, *Omilii la Matei*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994.

77. **Sfântul Ioan Gură de Aur**, *Despre preoție*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007.
78. **Sfântul Ioan Gură de Aur**, *Comentar la Evanghelia de la Ioan*, Editura Mănăstirii „Portărița, Județul Satu Mare, 2005.
79. **Strongman**, Kenneth T., *Psihologia vieții de zi cu zi*, Editura Trei, București, 2012
80. **Sura**, Hart, **Kindle Hodson**, Victoria *Ora de comunicare nonviolentă* Editura Elena Francisc Publishing, București, 2006.
81. **Van Hecke**, Madeline L., *De ce oamenii deștepți fac greșeli prostești*, Editura Trei, București, 2011.
82. **Vlașin**, Ioan, *Credința și filosofia de viață la Sfântul Ioan Gură de Aur și Martin Heidegger*, Revista „Altarul reîntregirii”, nr. 2, Alba-Iulia, 2010.
83. **Vlașin**, Ioan, *Competența – participarea de calitate la îndemâna oricui*, Lucrare disertație finalizare masterat „Consiliere pastorală”, Universitatea „1 Decembrie 1918”, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Alba-Iulia, 2012. Cartea prezentă este o versiune a acestei lucrări radical îmbunătățită.
84. **Voiculescu**, Florea, *Paradigma abordării prin competențe – subtitlul Suport pentru dezbateri*, apărută în cadrul Academiei de vară de la Universitatea “1 Decembrie 1918” Alba Iulia, August 2012
85. **Zaharia**, Arhimandritu, *Lărgiți și voi inimile voastre*, Editura Reîntregirea, 2009.
86. **Wilkinson**, Bruce, *Cele 7 legi ale învățării*, Editura Logos, Cluj Napoca, 2003
87. **Whitmore**, John, *Coaching pentru performanță*, Editura Publica, București, 2011.
88. **Yannaras**, Christos, *Adevărul și unitatea Bisericii*, Iași, Editura Trinitas, 2008.

DESPRE AUTOR

Ioan Vlașin este profesor în învățământul preuniversitar de peste 20 de ani. A absolvit Facultatea de fizică în 1992, iar în timp și-a completat studiile cu masterate ori cursuri postuniversitare în informatică aplicată și programare, management educațional, mediere conflicte și consiliere pastorală. Interesul pentru calitatea educației a fost sporit de răspunderea asociată funcțiilor de conducere pe care le-a ocupat în ultimii 14 ani. Pentru a contribui la ameliorarea educației a participat cu lucrări la sesiuni de comunicări pe teme legate de instruire asistată de calculator, pedagogie, filosofie și religie. Are peste 50 de articole publicate în presă și câteva realizări informatice între care site-urile www.neweducation.ro și www.educatiealba.ro. Din 2011 este managerul unui proiect strategic al ISJ Alba, orientat spre dezvoltarea competenței elevilor.

DESPRE CARTE

Omul s-a întâlnit oficial cu competența prima dată când a aflat ce vrea de la el organizația în care lucrează. Acum știm și faptul că fiecare om are o nevoie intrinsecă de competență. Ea explică cel mai bine interesul pentru calitatea participării și demersurile de dezvoltare ale oricărei persoane responsabile, armonioase și bine integrate social. Șansa educației de a deveni o activitate utilă, interesantă și dorită de copii, tineri, chiar și de către adulți, se poate materializa numai după o bună înțelegere a competenței și o satisfacere corectă a nevoii pe care fiecare o avem pentru ea.

Cartea clarifică această noțiune, scoțând în evidență lucrurile de bază ce ar trebui avute în vedere pentru a-i statornici prezența și creșterea. Ea poate fi utilă tuturor celor interesați să-și amelioreze competența, cu deosebire părinților și educatorilor, care trebuie să se ocupe și de dezvoltarea competenței altora.

ISBN 978-606-8298-24-5

ISBN 978-606-8298-24-5

9 786068 298245 >